

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

№ 9 (268) ТРАВЕНЬ
2013

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

№ 9 (268) травень 2013

Частина I

Засновано у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію: серія КВ № 14441-3412 ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку наукових
фахових видань України
(філологічні науки)
Постанова президії ВАК України від 18.11.09 р. № 1-05/5

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 28 лютого 2013 р.)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор **Курило В. С.**

Заступник головного редактора –

доктор педагогічних наук, професор **Савченко С. В.**

Випускаючі редактори –

доктор історичних наук, професор **Бурьян М. С.,**

доктор медичних наук, професор **Виноградов О. А.,**

доктор філологічних наук, професор **Галич О. А.,**

доктор філологічних наук, професор **Глуховцева К. Д.,**

доктор педагогічних наук, професор **Горошкіна О. М.,**

доктор сільськогосподарських наук, професор **Конопля М. І.,**

доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.,**

доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.**

Редакційна колегія серії «Філологічні науки»:

доктор філологічних наук, професор **Блохіна Н. Г.,**

доктор філологічних наук, професор **Галич В. М.,**

доктор філологічних наук, професор **Глуховцева К. Д.,**

доктор філологічних наук, професор **Гриценко П. Ю.,**

доктор філологічних наук, професор **Зеленько А. С.,**

доктор філологічних наук, професор **Фоменко В. Г.,**

доктор філологічних наук, професор **Дмитренко В. І.,**

доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.,**

доктор філологічних наук, професор **Трошева Т. Б.,**

доктор філологічних наук, професор **Червинський П. П.**

РЕДАКЦІЙНІ ВИМОГИ

до технічного оформлення статей

Редколегія «Вісника» приймає статті обсягом 5 – 8 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см; верхній колонтитул — 1,25 см, нижній — 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2014.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13 – 14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова «Список використаної літератури» у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 15 рядків (українською та російською) та 22 рядки (англійською) із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний)).

© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013

ЗМІСТ

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

1. **Барміна Є. О.** Нейтралізація при перекладі конструктивів дебітивної модальності (на матеріалі публіцистичного дискурсу)..... 6
2. **Ворона О. В., Крисало О. В.** Переклад промовистих імен (на матеріалі казки-притчі Дж. Оруелла «Колгосп тварин»)..... 11
3. **Воронова В. В., Матвєєва С. А.** Емоційно-експресивний синтаксис оригіналу та перекладів роману Стівена Кінга «Переслідуваний»..... 18
4. **Грейцер С. А., Зайцева І. П.** Особливості передачі національного колориту історичного роману при перекладі.... 23
5. **Громова З. В.** Основні помилки при перекладі назв кінофільмів..... 28
6. **Дорошенко І. В., Матвєєва С. А.** Специфіка відтворення символічного значення в перекладі роману Тоні Моррісон «Пісня Соломона»..... 33
7. **Зайка І. Ю., Унукович В. В.** Лексико-семантичні трансформації при перекладі емотивної лексики роману Сола Беллоу «Гендерсон, повелитель дощу»..... 38
8. **Крисало О. В.** Особливості перекладу повісті Е. Б. Вайта «Павутиння Шарлотти» («Charlotte's Web») українською та російською мовами..... 44
9. **Кулікова А. Є., Головачова Ю. О.** Перекладацька компресія міжмовних субтитрів художніх фільмів..... 53
10. **Малыгина К. А.** Метеосимвол «ветер» в поезії П. Б. Шелли (на матеріалі «Оды западному ветру»): переводческий анализ 58
11. **Микитюк І. М.** Звуконаслідувальна лексика: перекладознавчий аспект..... 63
12. **Міщук І. М.** Особливості перекладу американського комп'ютерного сленгу українською мовою..... 69
13. **Новицька О. А.** Фахові мови як об'єкт перекладознавчих і лінгвістичних досліджень (на матеріалі юридичних текстів новогорецької мови)..... 73
14. **Павлюк А. Б.** Вероніка Черняхівська: закатований таланти епохи «розстріляного відродження»..... 78
15. **Попова В. О.** Проблема збереження метру при дублюванні римованих віршів у мультфільмах (на матеріалі мультфільму «Лоракс»)..... 83
16. **Соловей Г. С.** Політичний анекдот як жанр: крос-культурний та перекладацький аспекти..... 89

17. **Суворова Я. І.** Лінгвокультурологічні проблеми трактування українських власних назв при перекладі (на матеріалі п'єси українського драматурга Неди Нежданої «Той, що відчиняє двері»)..... 94
18. **Ткачівська М. Р.** Цитати доби української незалежності в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича..... 100
19. **Французова К. С.** Лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ у перекладі текстів корпоративного дискурсу... 105
20. **Янішевська Я. П., Пімус Є. О.** Авторська та перекладацька інтерпретації внутрішнього світу людини в романі Грема Гріна «Капітан і ворог»..... 111

ЛІНГВІСТИКА

21. **Алипа Р. А.** Фразеологизмы греческого происхождения в современном русском языке..... 117
22. **Аліменко О. С.** Вплив піктографічних й ідеографічних форм писемності на становлення фонографічного письма (на матеріалі китайських і корейських письмових систем)..... 122
23. **Бадасен Є. І.** Корелятивний зв'язок «ім'я – родина» в іменнику греків Приазов'я у порівнянні з російською та українською антропонімічними системами..... 127
24. **Балакірєв К. О.** Відвід агресії як функція мовленнєвого етикету та механізм її реалізації..... 132
25. **Белла М. В.** Гипертекст и его составляющие..... 137
26. **Білоус І. Л.** Стратегії інтродукції антропонімів у сучасних німецьких публіцистичних текстах..... 143
27. **Біскуб І. П.** Словотвірні особливості команд у сучасних операційних системах (на матеріалі PCLinuxOS 2010)..... 151
28. **Бондарчук О. Ю.** Лінгвокультурна типологія «Aussteiger» у німецькомовному дискурсі..... 157
29. **Бурдейна О. Р.** Метафоричні моделі концепту INSULARITY.. 161
30. **Гончарова З. В.** Аспекты изучения феномена языковой игры в современной лингвистической литературе..... 167
31. **Горлова Л. А.** Синтаксична сполучуваність прикметників зі значенням «ввічливий» та «пристойний» в німецькій мові..... 172
32. **Гоян А. І.** Модифіковані фразеологізми у вербалізації концептів МКС..... 178
33. **Григорів Н. М.** Аксіологічний підхід до вивчення гендерних стереотипів..... 182
34. **Гуцол А. М.** Компонентний аналіз лексеми KONFLIKT (на матеріалі німецькомовних лексикографічних джерел)..... 188
35. **Дудченко О. С.** Лексичні засоби реалізації опозиції свої-чужі у політичному дискурсі (на матеріалі текстів політичних програм атлантичної лінгвокультурної традиції)..... 193

36.	Дунаєвська О. В. Теоретичні передумови лінгвокультурного аналізу ритуалу Хрещення дитини (на матеріалі британського релігійного дискурсу).....	199
37.	Євенчук О. Г. Механічна метафора як вербалізатор концепту <i>FAMILIE</i> : конотативний аспект і дискурсивна специфіка.....	204
38.	Єгорова А. В. Категорії наративу як когнітивно-комунікативної події.....	212
39.	Єфимчук Г. О. Лексико-семантичні особливості репрезентації концепту <i>ARROGANCE</i> в англійській мові.....	218
40.	Заньковська Г. Д. Фреймова структура концепту <i>КОНФЛИКТ</i>	222
41.	Кантур К. О. Антропосемічна евфемія в концептуальному макрополі «Вік та стан здоров'я людини» (на матеріалі англійської, французької, української та російської мов).....	228
42.	Козак С. В., Ляльчук М. О. Фреймові структури на позначення людських почуттів у романі С.Цвейга «Нетерпіння серця».....	234
43.	Колесник О. С. Лінгвокультурний вимір міфологічного семіозису.....	239
44.	Кононенко Е. Н. Имя концепта <i>СЕМЬЯ</i> : семантические и частеречные характеристики.....	246
45.	Кравченко В. А. О парцелляции сложноподчиненных предложений.....	252
46.	Кравченко Н. К. Контекст как лингвокогнитивная категория дискурс-анализа.....	257
47.	Лащук О. М. Образні характеристики бінарного концепту « <i>DISTANZ</i> » у німецькій лінгвокультурі.....	261
48.	Лисецька Н. Г. Стилiстичне наповнення антивоєнного дискурсу на прикладі твору М. Рейвенгілла «Freedom and Democрасу I hate you».....	267
49.	Лозицька М. П. Особливості семантики гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови.....	277
	Відомості про авторів	280

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25 : [811.161.2 : 811.111]

Є. О. Барміна

НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ КОНСТРУКТИВ ДЕБІТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТІ (на матеріалі публіцистичного дискурсу)

Модальність є складною і багатоаспектною категорією, властивою для кожної природної мови, яка так чи інакше проявляється у кожному висловлюванні і відображає відношення мовця до змісту його вислову, цільову установку мовлення, відношення змісту вислову до дійсності.

Істотні напрацювання відзначаються на сьогоднішній день у галузі вивчення модальності як перекладознавчої категорії. На теренах перекладознавства радянської доби особливо слід відзначити внесок у розробку даної проблеми Я. І. Рецкера [1], який у своїх працях першим з представників лінгвістичної школи перекладу ідентифікував модальність як категорію, що становить найбільші труднощі при відтворенні засобами цільової мови. Погляди на модальність, властиві для радянської лінгвістичної школи перекладу, набувають свого подальшого розвитку у працях сучасних українських дослідників, насамперед, В. В. Овсяннікова [2]. Вбачаючи в модальності головну категорію перекладознавства, науковець розглядає її як стилістичну комбінацію чинників, під впливом яких приймається перекладацьке рішення. Представники різних шкіл західного перекладознавства зосереджували свою увагу на різних аспектах проблеми модальності: від пошуку найближчого відповідника при перекладі модальних дієслів та їх еквівалентів (Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне [3]), до проблеми зміни модальних значень в результаті усвідомленого вибору перекладачем тих чи інших засобів їх вираження у цільовій мові (Б. Хейтім, І. Мейсон [4]) чи врахування ідеологічних аспектів перекладу, внаслідок чого відбувається переосмислення оригіналу в цілому і модальності зокрема (А. Лефевр [5], Л. Венуті [6]).

При цьому доводиться констатувати відсутність комплексних досліджень, присвячених вивченню особливостей дебітивної модальності в українській та англійській мовах і аналізу якості здійснених перекладів дебітивної модальності у засобах масової інформації.

Англомовні переклади матеріалів якісних українських газет є одним з дієвих засобів поширення інформації про Україну в світі. Це актуалізує проблему якості перекладу українських газет та журналів,

його релевантності та адекватності, у тому числі й щодо відтворення семантики дебітивної модальності.

Мета статті – розглянути особливості застосування стратегії нейтралізації у процесі відтворення конструктів дебітивної модальності українських публіцистичних текстів англійською мовою. Досягнення мети передбачає розв’язання таких завдань:

- визначити особливості газетно-публіцистичних текстів, які істотно впливають на процес перекладу;
- простежити вплив дискурсу приймаючої культури на специфіку перекладацьких трансформацій;
- з’ясувати основні причини застосування стратегії нейтралізації при перекладі з української на англійську мову.

Як специфічні особливості газетно-публіцистичних текстів, які істотно впливають на процес перекладу, слід виділити насамперед подвійність загальних функцій, які виконують тексти цього типу. З одного боку, вони призначені для поширення інформації (функція повідомлення), з іншого – за посередництва експресивно-оцінного компоненту покликані забезпечити певний персуазивний ефект – сприяти активізації думок людини та/чи спонукати до тієї чи іншої активної дії (функція впливу). У цьому сенсі газетно-публіцистичні тексти є не лише засобом передачі життєво необхідної інформації, але й засобом формування громадської думки і нормативних установок, що значною мірою забезпечується завдяки використанню мовно-мовленневих конструктів з дебітивною семантикою і вимагає відтворення цього важливого компоненту комунікативного потенціалу вихідного тексту (ВТ) мовою перекладу. Отже, визначальною для вибору перекладацьких трансформацій газетно-публіцистичних текстів є експлікація відомостей з певних позицій з метою досягнення впливу на адресата.

Аналіз англomовного перекладацького газетного дискурсу засвідчує, що відтворення дебітивної модальності в українських газетних текстах засобами англійської мови часто відбувається з використанням стратегії нейтралізації, що полягає у зниженні рівня емоційності повідомлення у тексті перекладу (ПТ) з метою акцентування його інформативного потенціалу. Це стосується здебільшого тих випадків, коли у ВТ максимально емоційно і яскраво простежується авторська позиція чи оцінка, яка – з міркувань дискурсу – не є важливою для іншомовної спільноти. Яскравий приклад застосування перекладацької стратегії нейтралізації при відтворенні конструктів дебітивної модальності українських газетно-публіцистичних текстів засобами англійської мови становить наступний контекст: ***Хочу цілком щиро приєднатися до абсолютно справедливих вимог російських дипломатів і політиків щодо необхідності неухильно дотримуватися угод з базування Чорноморського флоту РФ на території України. І закликаю вище керівництво рідної країни приєднатися. Однак спочатку сісти та на***

*свіжу голову ці угоди перечитати. А угоду між урядами України і РФ зі взаєморозрахунків, пов'язаних із поділом ЧФ і перебуванням на нашій території російського флоту, що публікується вперше в «ДТ», у певних місцях – по кілька разів [7, EP]. – Russian diplomats and politicians demand that Ukraine comply with the terms of the agreements on stationing the Russian Black Sea Fleet in Crimea. Their demand is just, **but they must know that the agreements are binding for the Russian party as well.** The intergovernmental agreement on mutual settlements says <...> [8, EP].*

У даному випадку нейтралізація зумовлена потребою прагматичної адаптації тексту повідомлення для іншомовної аудиторії, зацікавленої, насамперед, в отриманні об'єктивної інформації. У процесі перекладу така адаптація досягається насамперед зміною способу нарративного конструювання повідомлення – переходом від першоособової нарації («хочу приєднатися», «закликаю»), що має місце в ВТ, до третьособового у ПТ («перебуванням на нашій території російського флоту» – «stationing the Russian Black Sea Fleet in Crimea»). Це призводить до опущення у ПТ тих фрагментів ВТ, які транслюють авторську точку зору, є емоційно забарвленими, а відтак незаперечно засвідчують симпатії автора медіа-повідомлення – попри певний реверанс у бік російських дипломатів і політиків, зумовлений, головним чином, принципом політкоректності. Вимоги відповідного дискурсу диктують і опущення в ПТ натяків на непродуманість і поспішність харківських домовленостей («на свіжу голову ці угоди перечитати <...> по кілька разів»), в яких відображено критичне ставлення автора медіа-матеріалу до дій обидвох сторін. Таким чином, у даному випадку трансформацію нейтралізації застосовано при перекладі з метою прагматичної адаптації тексту медіа-повідомлення і економії розумових зусиль реципієнта. Авторські імплікації передаються експліцитно, хоча й у максимально політкоректній формі.

Цікавий приклад з точки зору застосування трансформації нейтралізації містить і наступний контекст: *Прем'єр назвала точну кількість законодавчих актів, до яких планувалося внести зміни. Їх глава Кабміну нарахувала на той момент 49. Мабуть, вона цілком поділяла президентську думку, що для ухвалення всіх антикризових законодавчих ініціатив «надзвичайно складно буде знайти підтримку всіх політичних сил». **Інакше навіщо було об'єднувати всі зміни в єдиний пакет?** [9, EP] – <...> she said that 49 active laws and regulatory norms would have to be amended. **She decided to put all draft bills into one basket – i.e. motion them in a single package.** She must have shared Yushchenko's suspicions that it would be “extremely difficult to get all political forces to support them.” [10, EP].* У даному прикладі нейтралізація авторської модальності у ПТ відбувається за рахунок перенесення речення («Інакше навіщо було об'єднувати всі зміни в єдиний пакет?») з кінця в середину абзацу та передачі тільки його інформативної частини, в якій повністю опущено сумнів автора з приводу доцільності зробленого.

Найчастіше нейтралізація при відтворенні дебітвної модальності в газетно-публіцистичних текстах засобами цільової мови пояснюється прагненням дотримати вимог відповідного дискурсу, а саме норм політкоректності: *За ідеєю, мають постати справедливі запитання: чи розуміють нагорі, чим має (1) займатися Радбез і для чого президенти здійснюють (2) візити? Якщо в обох випадках дістанемо негативну відповідь, можуть з'явитися інші запитання: навіщо такий Радбез і чи потрібен такий візит? (3) Але ми зайвих запитань уже не ставимо – бачили і чули ще й не таке [11, EP]. – Reasonable questions arise: do Yushchenko's advisers and chiefs of staff understand what the NSDC is meant (1) to do and what presidential visits are meant for (2)? The rank-and-filers never wonder – they are accustomed to such things [12, EP].* У даній парі контекстів транслема (1) і (2) передаються за допомогою однакових конструкцій зі значенням «мати на меті, призначатися», що передає зміст, закладений в даних одиницях, хоча і програють в емоційності в порівнянні з оригіналом. Однак, основна нейтралізація висловлювання відбувається за рахунок опущення цілого речення (транслема 3), яке в недвозначній формі виражає ставлення автора статті до поставленої проблеми. Таке опущення може пояснюватися як міркуваннями економії, так і прагненнями дотримати норм політкоректності, вербалізувати зміст вихідного висловлювання засобами цільової мови у відповідності до вимог англомовного дискурсу.

Таким чином, нейтралізація є досить частотним явищем при передачі дебітвної модальності засобами іншої мови. В основному нейтралізації піддаються найемоційніше яскраво забарвлені фрагменти тексту оригінала. Таке перекладацьке рішення може викликатися різними чинниками: прагненням до економії розумових зусиль реципієнта (надмірна емоційність може бути не зовсім зрозуміла одержувачам перекладу, викликати у них непотрібні асоціації і перешкоджати розумінню основного змісту повідомлення), нормами політкоректності (необхідністю пом'якшувати надмірно різкі і відверті вирази), властивими англомовному публіцистичному дискурсі. А може визначатися замовником перекладу: на перший план виходить інформативність, передачі емоційності відводять другорядну роль.

Перспективу дослідження вбачаємо у залученні принципу *tertium comparationis*, який дозволяє наочно продемонструвати різницю у ракурсі висвітлення однієї й тієї ж події при перекладі ВТ різними мовами.

Список використаної літератури

- 1. Рецкер Я. И.** Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – [3-е изд., стереотип.] – М. : Р. Валент, 2007. – 244 с.
- 2. Овсянников В. В.** Модальность и перевод : монография / В. В. Овсянников. – Запорожье : Просвіта, 2011. – 364 с.
- 3. Viney J. P.** Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for

Translation / Jean-Paul Viney, Jean Darbelnet. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1995. – 358 p. **4. Hatim B.** The Translator as Communicator / Basil Hatim, Ian Mason. – London ; New-York : Routledge, 1997. – 244 p. **5. Lefevere A.** Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame / André Lefevere. – London ; New York : Routledge, 1992. – 176 p. **6. Venuti L.** The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference / Lawrence Venuti. – London ; New York : Routledge, 1998. – 210 p. **7. Самар В.** «Прося у нищого на хліб, багатим подаєм на бідність» [Електронний ресурс] / Валентина Самар // Дзеркало тижня. – 2008. – 12 липня (№ 26). – Режим доступу : http://dt.ua/POLITICS/prosya_u_nischego_na_hleb_bogatym_podaem_na_bednost-54318.html. **8. Samar V.** Beggars and Lenders [Електронний ресурс] / V. Samar // Zerkalo Nedeli. – 2008. – 18 July (№ 26). – Режим доступу : <http://www.mw.ua/1000/1550/63572/>. **9. Сколотяний Ю.** Зцілися сам? [Електронний ресурс] / Ю. Сколотяний // Дзеркало тижня. – 2008. – 25 жовтня (№ 40). – Режим доступу : http://dt.ua/POLITICS/ztsilisya_sam-55233.html. **10. Skolotiany Y.** Cure Yourself? [Електронний ресурс] / Yuriy Skoliatny // Zerkalo Nedeli. – 2008. – 25–31 October (№ 40). – Режим доступу : http://dt.ua/POLITICS/ztsilisya_sam-55233.html. **11. Рахманін С.** Найшла коса на вулик [Електронний ресурс] / Сергій Рахманін // Дзеркало тижня. – 2008. – 27 вересня (№ 36). – Режим доступу : http://dt.ua/POLITICS/nayshla_kosa_na_vulik-54948.html. **12. Rakhmanin S.** The Bees and the Bonnet [Електронний ресурс] / Serhii Rakhmanin // Zerkalo Nedeli. – 2008. – 27 September – 3 October (№ 36). – Режим доступу : <http://www.mw.ua/1000/1550/64208/>.

Барміна Є. О. Нейтралізація при перекладі конструктів дебітивної модальності (на матеріалі публіцистичного дискурсу)

У статті розглядаються особливості застосування стратегії нейтралізації у процесі відтворення конструктів дебітивної модальності українських публіцистичних текстів англійською мовою. Продемонстровано, що нейтралізація може викликатися різними чинниками: необхідністю акцентування інформативного потенціалу повідомлення, прагненням до економії розумових зусиль реципієнта, нормами політкоректності, властивими англомовному публіцистичному дискурсу.

Ключові слова: дебітивна модальність, нейтралізація, публіцистичний дискурс.

Бармина Е. А. Нейтрализация при переводе конструктов дебитивной модальности (на материале публицистического дискурса)

В статье рассматриваются особенности применения стратегии нейтрализации при переводе конструктов дебитивной модальности украинских публицистических текстов на английский язык.

Продемонстровано, що нейтралізація може викликатися різними факторами: необхідністю акцентування інформативного потенціала повідомлення, стремлінням к економії мислительних зусиль реципієнта, нормами політкоректності, присущими англійському публіцистическому дискурсу.

Ключевые слова: дебитивная модальность, нейтралізація, публіцистический дискурс.

Barmina E. O. Neutralization in the Process of the Debitive Modality Rendering (on the material of the publicistic discourse)

The article deals with the peculiarities of the use of the neutralization strategy in the process of Ukrainian debitive modality rendering in English publicistic discourse translation. The author demonstrates that neutralization may be explained by various factors: necessity to accentuate the informative potential of the source message, to save the reader's intellectual effort, to keep to the norms of political correctness characteristic of English publicistic discourse.

Key words: debitive modality, neutralization, publicistic discourse.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Новикова М. О.

УДК 811.111 255.4

О. В. Ворона, О. В. Крисало

**ПЕРЕКЛАД ПРОМОВИСТИХ ІМЕН (НА МАТЕРІАЛІ
КАЗКИ-ПРИТЧІ ДЖ. ОРУЕЛЛА «КОЛГОСП ТВАРИН»)**

У творах визначних письменників немає випадковостей: все продумано, кожне слово стоїть на своєму місці та виконує функції, які задумав автор згідно художнього замислу свого твору. Імена героїв також є чітко продуманим елементом художнього твору. Часто письменники вдаються до наділення персонажів твору промовистими іменами. Промовисте ім'я – назва, в якій виражені риси індивідуальності (зовнішні або поведінка) персонажа, важливим компонентом промовистого імені є оціночна характеристика. Промовисті імена застосовуються в сатиричних (як у нашому випадку) або в гумористичних творах. Такі назви «вживаються автором, який переслідує певні цілі та спирається в своїй словотворчості на існуючі в ономастиці традиції та моделі» [1, с. 160 – 161]. У казці-притчі Дж. Оруелла власні промовисті імена служать для негайної характеристики рис поведінки персонажів та посилення загального напруження.

Власна назва, з точки зору перекладознавства не повинна зазнавати будь-яких перекладацьких трансформацій. Якщо до власної назви застосувати традиційні в таких випадках транслітерацію та транскрипцію, то ці трансформації не відобразять авторського замислу (особливо якщо мова йдеться про волаючі назви, як у нашому випадку), тому перекладачеві потрібно вдаватись до інших прийомів, щоб передати не лише форму, а й зміст власної назви.

Власні промовисті імена неодноразово ставали об'єктом мовознавчих досліджень в роботах Ю. О. Сорокіна [2], В. В. Красних [3], Г. В. Бакастової [4], А. Г. Гудманяна [5], О. О. Леоновіч [6], Н. В. Марьєнськової [7], Т. В. Немировської [8], Н. О. Полякової [9], А. В. Суперанської [10]. Але, незважаючи на такий великий обсяг досліджень власних імен, проблема перекладу промовистих імен залишається все ще малодослідженою.

Актуальність теми дослідження обумовлена поширенням лінгвокультурологічного напрямку в сучасних мовознавчих дослідженнях та необхідністю лінгвокультурологічного аналізу власних назв під час перекладу творів художньої літератури.

Метою нашого дослідження є виявлення лінгвокультурної своєрідності передачі волаючих назв в перекладах твору Дж. Оруелла «Animal Farm» (1944 р.) на східнослов'янські мови (на російську мову – «Скотный двор», виконаний Іланом Полоцком (1988 р.), та переклад Лариси Беспалової «Скотный двор» (1989 – 1992 рр.), а також два переклади на українську мову – «Колгосп тварин» Івана Чернятинського (1943 – 1944 рр.) та «Ферма «Рай для тварин» Юрія Шевчука (1991 р.).

Промовисті імена – це власні назви, в яких можна розпізнати внутрішню форму без особливих зусиль. Промовисті імена є першою характеристикою персонажа, на яку звертає увагу читач, ще не познайомившись з вчинками, зовнішністю персонажа. Промовисті імена є самодостатніми засобами творення комічного, вони не вимагають контекстного підживлення. «Промовисті імена є лексико-семантичним засобом передачі критичного ставлення автора до персонажа» [2, с. 5].

Аналіз промовистих імен у даному художньому творі надає дослідникові наступну картину:

Так, ім'я *Napoleon* – *Наполеон- Наполеон- Наполеон- Наполеон* (тут і далі приклади подаються в такій послідовності: оригінальний варіант – переклад на українську мову Івана Чернятинського – переклад на українську мову Юрія Шевчука – переклад на російську мову Ілана Полоцка – переклад на російську мову Лариси Беспалової) – співпадає, для перекладу застосована транслітерація, жоден з перекладачів не застосовував інших прийомів, щоб не стерти смисловий відтінок та алюзію – Наполеон – французький імператор, історична особа, а в творі – ватажок тварин, дана волаюча назва надає грандіозності персонажу; ми повністю погоджуємось з таким варіантом перекладу. Схожим є і випадок перекладу промовистих імен *Moses* – *Мойсей* – *Мойсей* – *Мозус* –

Моисей, коли майже всі варіанти перекладені однаково, лише переклад на російську мову І. Полоцка є транскрипцією, а в усіх інших випадках використано промовисте ім'я – відповідник, який є контекстуально вдалим: ворон Мойсей – є пророком революції, істотою, яка її передбачила, тому письменник і дає йому біблейське ім'я, щоб у читача з'являлась асоціація з біблейським персонажем.

Три варіанти перекладу імені персонажу *Snowball* – *Білан* – *Сніжок* – *Сноуболл* – *Обвал* (два на українську мову та переклад на російську І. Полоцка – *Білан* – *Сніжок* – *Сноуболл*) схожі між собою – вони передають риси зовнішності тварини, перекладачі в різній мірі застосували прийом калькування (в перекладах на українську мову: *Білан* – *Сніжок*) та транскрибування (переклад на російську мову І. Полоцка – *Сноуболл*).

В перекладі на російську мову, виконаному Л. Беспаловою використано смисловий розвиток – перекладацьку трансформацію, яка передбачає заміну словникового відповідника лексичної одиниці оригіналу контекстуальним значенням, логічно пов'язаним з ним. В даному випадку «*Обвал*» – це не лише ім'я персонажа, а результат його функціонування в творі, саме цей персонаж розпочинає революцію на фермі, тобто «обваливает, сваливает» колишнє становище.

Old Major – *Марк* – *Майор* – *Майор* – *Старик Главарь* – у двох перекладах (на українську мову Ю. Шевчука та російську мову І. Полоцка) застосовано транслітерацію (*Майор*), тому варіант перекладу є ідентичним, переклад на українську мову І. Чернятинського «*Марк*» є відповідником, підібраним на основі співзвучності варіанта оригіналу та власного чоловічого імені в англійській мові, але при застосуванні цього варіанту втрачається контекстуальне значення, яке є важливим у даному випадку – цей персонаж є старим за віком, але дуже мудрим. Значимо, що в цих трьох варіантах перекладі опустили при перекладі англійську лексему «*old*», яка є важливою в контексті твору для опису даної дійової особи. Лариса Беспалова в своєму перекладі даної волаючої назви уникає буквалізації та транскрипції, вона застосовує заміни і це робить її переклад адекватним, як з точки зору форми – збережено обидва компоненти, на відміну, від попередніх перекладів, так і з точки зору лексичного значення – все адекватно передано: *Old Major* – *Старик Главарь*.

Особливої уваги заслуговує передача в перекладах імені героя казки *Squealer* – *Квікун* – *Пищик* – *Визгун* – *Стукач*. У всіх варіантах перекладачі застосували лексичну заміну словниковими відповідниками, уникнувши звичних при перекладі власних назв транслітерації та транскрипції, зберігши таким чином волаючий компонент у цих власних назвах. Варіанти перекладу «*Квікун*», «*Пищик*», «*Визгун*» є нейтральними, утвореними, як і оригінальний варіант, від дієслова, яке легко реконструювати з іменника – волаючої назви. Переклад на російську мову «*Стукач*» вже набуває стилістичного маркування – це

слово походить від сленгового негативного виразу, досить поширеного серед носіїв російської мови. Можливо, вживши таку лексичну одиницю, перекладачка хотіла підкреслити риси поведінки даного персонажу, зробити цей образ гротескним, різким, однозначно негативним.

Розглянемо переклади *Clover* – *Конюшина* – *Конюшинка* – *Кловер* – *Кашка* – українські варіанти є словниковими відповідниками англійського слова «clover», з тією лише різницею, що переклад Ю. Шевчука «Конюшинка» є димінутивною формою. Російський переклад І. Полоцка є транслітерацією оригінального варіанту, але такий варіант незрозумілий російськомовному читачу. Л. Беспалова вдалася до лексичної заміни, і не вибрала словниковий відповідник англійського «clover» - «клевер» (ми це пояснюємо тим, що російське слово «клевер» є іменником чоловічого роду, а дана дійова особа – жіночої статі), а застосувала, як і Дж. Оруелл, назву рослини – *Кашка*, зберігши при цьому і лексичне значення волаючої назви – ототожнення з рослиною, і гендерні ознаки;

Однакову перекладацьку стратегію перекладачі обрали і при роботі з промовистими іменами *Bluebell* – *Мурко* – *Квітка* – *Блюбелл* – *Ромашка* ; *Jessie* – *Лисько* – *Джессі* – *Джесси* – *Роза* та *Pincher* – *Бровко* – *Пінчер* – *Пинчер* – *Кусай*. Російський переклад І. Полоцка (*Блюбелл*, *Джесси*, *Пинчер*) – транслітерація, український переклад І. Чернятинського (*Мурко*, *Лисько*, *Бровко*) – креативна адаптація до традицій українських народних казок, до того ж, ця власна назва римується з назвами інших персонажів, які в творі є друзями. Ю. Шевчук застосував генералізацію (*Квітка*), а в інших випадках – транслітерацію (*Джессі*, *Пінчер*), а Л. Беспалова використовує контекстуальні відповідники для збереження сенсу та лінгвокультурологічних особливостей даних одиниць і, таким чином, відходить від буквализації. Те саме стосується і перекладів наступних промовистих імен: *Mollie* – *Марічка* – *Моллі* – *Молли* – *Молли* (в даному випадку різниця полягає лише в тому, що обидва переклади на російську мову є транскрибуванням, як і переклад на українську мову Ю. Шевчука), та *Muriel* – *Дереза* – *Мюріел* – *Мюриель* – *Мона* – всі чотири варіанти відрізняються, але незначно.

Український варіант І. Чернятинського «Дереза» є колоритним і вдалим, адже ця тварина дійсно є козою, перекладач підібрав вдалий відповідник з фольклору, але цей варіант немає ніякого зв'язку з оригіналом. У перекладах І. Полоцка та Ю. Шевчука застосовано транскрипцію: *Мюріел* – *Мюриель*. Варіант «Мона» є власно придуманою назвою перекладачки, ця назва не є волаючою, вона не є транскрипцією оригінального варіанту і семантично непов'язана з іншими власними назвами у творі; до цього ще можна додати і переклади *Boxer* – *Гнідко* – *Боксер* – *Боксер* – *Боец* – знову переклади на українську мову Ю. Шевчука та російську мову І. Полоцка співпадають – «Боксер», цей варіант є транскрипцією оригінального. Його можна розглядати

двоєко: лексичні значення в усіх трьох мовах співпадають: бокер / боксер – спортсмен, порода собак. Український переклад «Гнідко» є адаптацією, наближенням до українського фольклору, цей варіант має право на життя, бо він витриманий в загальній концепції твору та перекладу прізвиськ тварин. Російський варіант «Боец» є смисловою заміною, в даному випадку англійське слово «бокер» і російське «боец» є синонімами, можна сказати, що цей переклад є адекватним;

Переклади промовистих імен *Benjamin* – *Беніамін* – *Бенджамін* – *Бенджамин* – *Вениамин* та *Minimus* – *Мінім* – *Мінімус* – *Минимус* – *Последыш* – схожі: у всіх варіантах більшою чи меншою мірою застосовано транскрипцію. Лише в перекладі на російську мову Л. Беспалової використано лексичний заміник – *Вениамин*, більш придатний для російськомовного читача, ближчий; переклади Ю. Шевчука та І. Полоцка традиційно схожі за використанням прийомом – транслітерація, переклад І. Чернятинського відрізняється від них тим, що в ньому усічене закінчення (*Мінім*), а загалом використаний той самий прийом транслітерації. В перекладі Л. Беспалової «*Последыш*» використано смисловий розвиток – якщо маленький, то останній, рос. «последний». Таким чином перекладачці вдалося зберегти промовистий компонент у назві та адекватно передати значення слова.

Як, бачимо переклади твору Дж. Оруелла «*Animal Farm*» іноді дуже відрізняються від оригіналу. Переклад на українську мову Івана Чернятинського є самостійним твором, сюжет зберігається, але він адаптований до українських реалій і написаний у формі фольклорної казки, при перекладі волаючих назв автор відштовхується від фольклорних творів української літератури та майже не застосовує перекладацьких трансформацій, а придумує своїм героям нові імена. Переклад на українську мову Юрія Шевчука є ближчим до оригіналу, адже перекладач загалом застосовує транскрипцію, інколи – генералізацію.

Перекладач на російську мову Ілан Полоцк дотримується точки зору, що власні назви не перекладаються, при перекладі волаючих назв він у всіх випадках застосовує транскрипцію. Лариса Беспалова, перекладаючи на російську мову, орієнтується на передачу сенсу. Вона вдається як до транскрипції, так і до смислових відповідників, які лексично не є близькими оригіналу.

При перекладі промовистих імен неприпустимо використовувати граматичні трансформації, адже вони передадуть лише форму, а для промовистих імен цей компонент не є першочерговим, важливо відтворити сенс, іронію, гумор або навіть сатиру. Промовисті імена існують у кожній мові, і якщо перекласти значення оригінального варіанту, то можливо знайти адекватний відповідник. Але при такому перекладі кожен перекладач орієнтується на власне розуміння тексту, вносячи експресивні елементи та інколи відхиляючись від оригіналу. Ми вважаємо, що промовисті імена в художній літературі повинні бути

перекладені, їх слід перекладати відштовхуючись від значення оригінальної одиниці, від слова, яке стало джерелом утворення промовистого імені в творі мовою оригіналу.

В подальшому ми плануємо проаналізувати інші класи власних назв, які фігурують у даному творі – антропоніми, топоніми та задіяти ще більше мов в аналізі, порівняти переклади на неспоріднені мови (наприклад, переклад казки-притчі Дж. Оруелла «Колгосп тварин» на східнослов'янські мови та французьку).

Список використаної літератури

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с. **2. Сорокин Ю. А.** Переводоведение: Статус переводчика и психогерменевтические процедуры / Ю. А. Сорокин – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 160 с. **3. Красных В. В.** Этнопсихолингвистика и лингвокультурология Курс лекций / В. В. Красных. – М. : «Гнозис», 2002. – 284 с. **4. Бакастова Г. В.** Имя собственное в художественном тексте / Г. В. Бакастова // Русская ономастика. – М., 1984. – С. 23 – 27. **5. Гудманян А. Г.** Відтворення власних назв у перекладі: дис. д-ра філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А. Г. Гудманян. – Ужгород : УДУ, 1999. – 446 с. **6. Леонович О. А.** Введение в английскую ономастику: монографія / О. А. Леонович, Е. О. Леонович. – Пятигорск : Изд-во ПГЛУ, 2008. – 498 с. **7. Марьянова Н. В.** Символика личных имён в языке и переводе / Н. В. Марьянова // Межкультурная коммуникация и перевод: Материалы межвузовской конференции. – М., 2002. – С. 175 – 176. **8. Немировская Т. В.** Некоторые проблемы литературной ономастики / Т. В. Немировская // Актуальные вопросы русской ономастики. Киев, 1988. – С. 112 – 122. **9. Полякова Н. А.** Роль, место и особенности перевода имен собственных в художественном тексте / Н. А. Полякова // Вестник Московского университета, Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2007. – № 4. – С. 155 – 163. **10. Суперанская А. В.** Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с. **11. Orwell G.** Animal Farm / George Orwell. – London : Everyman's Library 1993. – 65 p. **12. Оруэлл Г.** Колгосп тварин : казка / Г. Оруэлл ; авт. переклад з англ. мови; пер. І. Чернятинський. – К. : Прометей, 1947. – 65 с. **13. Орвелл Дж.** «Ферма «Рай для тварин» / Дж. Орвелл; з англійської переклав Юрій Шевчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrlife.org/main/minerva/orwell1.htm> **14. Оруэлл Дж.** Скотный двор: сказка-притча / Дж. Оруэлл; пер. И. Полоцка. – Л. : Азбука, 1992. – 62 с. **15. Оруэлл Дж.** Скотный двор / Дж. Оруэлл, перевод Л. Беспаловой. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.rus.ec/b/181907/read>

Ворона О. В., Крисало О. В. Переклад промовистих імен (на матеріалі казки-притчі Дж. Оруелла «Колгосп тварин»)

Стаття присвячена проблемам функціонування та перекладу власних назв у художніх творах. У статті представлений аналіз перекладу промовистих назв в казці-притчі Дж. Оруелла «Колгосп тварин». Аналізуються лінгвокультурологічні функції промовистих імен у творах художньої літератури, а також розглядаються методи перекладу промовистих імен на дві східнослов'янські мови: російську та українську. Автор надає рекомендації щодо перекладу промовистих імен.

Ключові слова: промовисті імена, перекладацькі трансформації, транскрипція, транслітерація.

Вороная О. В., Крысало О. В. Перевод говорящих имён (на материале сказки-притчи Дж. Оруэлла «Скотный двор»)

Статья посвящена проблемам функционирования и перевода собственных имён в художественных произведениях. В статье представлен анализ перевода говорящих имён в сказке-притче Дж. Оруэлла «Скотный двор». Анализируются лингвокультурологические функции говорящих имён в произведениях художественной литературы, а также рассматриваются методы перевода говорящих имён. Автор предлагает рекомендации перевода говорящих имён.

Ключевые слова: говорящие имена, переводческие трансформации, транскрипция, транслитерация.

Voronaya O. V., Krysalo O. V. The Translation of Speaking Names (based on the parable fairy tale «Animal Farm» by George Orwell)

The article is devoted to the problems of proper names functioning and translation in belletristic literature. There is the analysis of the speaking names in the parable fairy tale «Animal Farm» by George Orwell. The cultural and linguistic functions of the speaking names in the pieces of the belles-lettres are analyzed and also the translation methods of speaking names are examined. The author suggests guidelines concerning the translation of the speaking names.

Key Words: speaking names, translation devices, transcription, transliteration.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК 811.111'367

В. В. Воронова, С. А. Матвєєва

**ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС
ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ СТВЕНА КІНГА
«ПЕРЕСЛІДУВАНИЙ»**

Проблема перекладу емоційно-експресивних одиниць художнього тексту протягом тривалого часу перебуває в центрі уваги лінгвістів, оскільки саме емоційний вплив на почуття читача і є головним завданням будь-якого художнього твору. Окреме місце серед експресивних засобів побудови тексту посідають одиниці експресивного синтаксису, який «розуміють і як мовну категорію, і як мовленнєву. Експресивне інтерпретується як вираження відношення мовця до висловлення, що зближує експресивність із модальністю, і як вираження емоцій, і як ознаку стилю, а нерідко й поєднують в експресивному емоційність, образність, функціонально-стилістичне забарвлення» [1, с. 222]. Багатий потенціал експресивності синтаксису активно використовується письменниками та перекладачами художніх творів. Синтаксичні засоби дуже відрізняються один від одного за функціями й структурою. Іноді письменники поєднують непоєднуване і тим самим поглиблюють змістовну складову та посилюють емоційне сприйняття твору. «Злиття у структурі творів характерних для розмовної мови синтаксичних засобів і складних конструкцій сприяє мовній виразності, створенню експресивно-прагматичного поля художнього тексту» [2, с. 6].

Питання використання та перекладу експресивного синтаксису отримують нових рішень з кожним наступним кроком лінгвістичної науки. Це пов'язано з природним розвитком науки і зміною ставлення до тексту та його складових. Так, новий поштовх до вивчення експресії надав інтерес лінгвістів до феномену мовної особистості як суб'єкта мовленнєвої діяльності, взаємин мовця і адресата, різнорівневих засобів посилення виразності мови та її впливу на сприймаючого. Таким чином вивчення проблеми перекладу одиниць експресивного синтаксису у текстах сучасних письменників є актуальним і нагальним.

Протягом розвитку лінгвістичної науки експресивний синтаксис та питання шляхів його передачі засобами іншої мови викликав дослідницький інтерес у багатьох вчених (роботи І. В. Арнольд, Т. Р. Левицької, А. М. Фітерман та інших). В останні роки у вітчизняній та зарубіжній науці з'явилися роботи таких дослідників, як О. В. Александрова, К. С. Баскакова, Л. С. Ісакова, З. Г. Коцюба, З. Я. Омаєва, К. К. Роднева та інші.

Об'єктом нашого дослідження є емоціонально-експресивний синтаксис текстів оригіналу та перекладів фантастичного роману американського письменника ХХ століття Стивена Кінга

«Переслідуваний», написаного у 1982 році. Переклад українською мовою було зроблено перекладачем В. Ружицьким у 1991 році, а в 1998 році з'явився переклад цього роману російською мовою, виконаний перекладачем В. Вебером.

Метою цієї роботи є аналіз засобів експресивного синтаксису у текстах оригіналу та перекладів роману Стівена Кінга «Переслідуваний».

Текст роману містить багатий матеріал для дослідження функцій експресивного синтаксису в створенні художнього ефекту оригіналу та шляхів адекватної передачі авторського стилю засобами іншої мови.

Аналіз текстів роману та перекладів дозволив виділити певні стилістичні фігури. Так, одним із досить ефективних засобів смислової та інтонаційної акцентуації є інверсія – «порушення прямого порядку слів у реченні для емоційно-смислового увиразнення викладу» [3, с. 156]. За допомогою інверсії письменник має можливість логічного наголосу на елементі, який піддається інверсії. Так, у прикладі 1 за допомогою інверсії посилюється заборона дії:

(1) <i>On no account must this switch be touched.</i>	(1a) <i>Hi в якому разі цей перемикач не можна чіпати.</i>	(1б) <i>Hi в коєм случае этот переключатель нельзя трогать.</i>
---	--	---

Частіше за все збереження інверсії у тексті перекладу не викликає складностей у перекладача, тому у випадках використання автором інверсійного порядку слів у тексті роману, що аналізується, такий самий порядок збережено в українському і російському перекладах.

Ще одним з ефективних синтаксичних засобів імпліцитної передачі інформації є еліпсис – «стилістична фігура, що полягає в опущенні певного члена речення чи словосполучення, які можна легко відновити за смыслом» [3, с. 125].

(2) <i>Clitter-clitter-clitter went the machine. «Age-height-weight.» «Twenty-eight, six-two, one-sixty-five.» Clitter-clitter-clitter.</i>	(2a) «Клац-клац-клац», – обізвалась машина. – Вік-зріст-вага? – Двадцять вісім, сто вісімдесят п'ять, сімдесят чотири. «Клац-клац-клац».	(2б) Клик-клик-клик – Заговорила машина. – Возраст-рост-вес. – Двадцать восемь, шестьдесят два, сто шестьдесят пять. Клик-клик-клик.
---	--	--

У цьому випадку еліптична форма виступає засобом досягнення прагматичної мети – створення атмосфери ситуації формального спілкування. У таких конструкціях спостерігається економія мовних засобів, лаконічність, певна ритмічність мовлення. Завдяки цьому прийому автор нібито веде живий діалог з читачем за рахунок такого особливого оформлення висловлювання. Еліпсис має яскраво виражений прагматичний потенціал в обох досліджуваних мовах й чітко виражену мовну форму, тому не викликає труднощів і не потребує пошуку іншого прийому у перекладі.

Поряд із стилістичними фігурами також знаходимо такі синтаксичні прийоми, як повтор і вставлені конструкції.

З метою посилення впливу на читача та збільшення інформаційного обсягу вислову письменники інколи використовують вставні конструкції. Для Стівена Кінга часте використання таких конструкцій є особливістю авторського стилю:

(3) Every two minutes the emcee asked a Bonus Question in the contestant's category (the current pal, a heart-murmur from Hackensack, was an American history buff) which was worth fifty dollars.	(3a) Щодві хвилини ведучий ставив призове запитання з обраної учасником галузі знань (якраз у цю хвилину він питав сердечника з Гакенсака про щось із історії Америки), і за правильну відповідь давали винагороду – п'тдесят доларів.	(3б) Каждые две минуты ведущий задавал Призовой Вопрос (парень с шумами в сердце, находившийся на кругу в настоящий момент, отвечал какою-то чушь из истории Америки), который стоил пятьдесят долларов.
(4) Every minute the contestant could stay on the treadmill (keeping up a steady flow of chatter with the emcee), he won ten dollars.	(4a) За кожную хвилину учасник передачі, безперестанку переступаючи ногами на колесі й водночас підтримуючи розмову з ведучим, одержував десять доларів.	(4б) Каждую минуту, которую участник конкурса мог продержаться на мельнице (поддерживая при этом постоянный поток болтовни ведущего), он выигрывал десять долларов.

У таких конструкціях відсутній синтаксичний зв'язок з реченням, до якого вони приєднуються. Також вони відособлені інтонаційно. Такі конструкції розривають логіко-граматичні зв'язки всередині основного речення, порушують послідовність викладення інформації, чим і акцентують увагу читача, неочікувано виводячи його за межі лінійної системи мови на рівень багатопланової розумової діяльності.

У перекладах таких конструкцій роману перекладачі не завжди дотримуються авторської форми подачі матеріалу: так, у прикладі 3 збережено вставні конструкції в обох перекладах, а у прикладі 4 перекладач робить заміну вставної конструкції дієприслівниковим оборотом, що спрощує всю конструкцію, послаблюючи авторський емоційний акцент.

Повтор – «повторення ... синтаксичних конструкцій, що дає змогу посилити емоційність мови художнього твору» [3, с. 17]. Ця синтаксична конструкція виконує в тексті функцію забезпечення структурно-сислової єдності, цілісності текстового простору.

(5) <i>I have told you to give up drinking. I have told you!</i>	(5a) <i>Я казав зав'язувати з випивкою. Я казав!</i>	(5б) <i>Я говорил тебе бросить пить. Я говорил!</i>
(6) – “ <i>I’ll take it,</i> ” she whispered. “ <i>You know I’ll take it.</i> ”	(6a) – <i>Не відмовлюся, – прошепотіла Шійла. – Ти ж сам знаєш, що не відмовлюся.</i>	(6б) – <i>Возьму, – прошептала она. – Ты знаешь, что возьму.</i>

У цих прикладах ми спостерігаємо використання дистанційних повторів задля актуалізації уваги читача на головних деталях, на ключових діях, які мають важливе значення для розвитку подій та сюжету. Такі повтори притаманні розмовному мовленню і часто стають сигналами психологічного ставлення мовця до ситуації або співрозмовника: приклад 5 – нервування, приклад 6 – хвилювання.

У деяких випадках текст містить не один, а одразу декілька повторів:

(7) <i>The huge lobby was an echoing, rebounding tomb of sound. Questions being asked and answered. People were being led out weeping. People were being thrown out. Hoarse voices were raised in protest. A scream or two. Questions. Always questions.</i>	(7a) <i>Голоси у залі відлунюють, немов у велетенській гробниці. Когось питають, хтось відповідає. Когось виводять, він плаче. Когось витурюють за двері. Хтось хрипко протестує. Хтось кричить. І знову запитання. Запитання, яким немає кінця.</i>	(7б) <i>Огромный вестибюль был гробницей звуков, отражающихся и отскакивающих. Вопросы и ответы. Люди, которых выводили в слезах. Люди, которых выкидывали. Хриплые протестующие голоса. Один или два выкрика. Вопросы. Все время вопросы.</i>
--	--	--

Як правило, такі повтори допомагають досягти посилення емоційного плану висловлення. Це відбувається не тільки за рахунок використання лексичних повторів, але й через введення в текст експресивно-стилістичних синонімів: *led out – thrown out, виводять – витурюють, выводили – выкидывали*. За рахунок контекстуальних синонімів деталізується опис: *protest – scream, протестує – кричить, протестующие голоса – выкрики*. Повтори, в основі яких лежать антонімія, допомагають посилити напругу розповіді: *asked – answered, питають – відповідає, вопросы – ответы*.

Додаткова напруга підтримується і завдяки синтаксичному паралелізму: *people were being led out – people were being thrown out, когось виводять – когось витурюють, люди, которых выводили – люди, которых выкидывали*. При цьому помічаємо, що в українському перекладі перекладач самостійно додатково посилює емоційну складову цього мікротексту та використовує синтаксичний паралелізм ще й у тих конструкціях, у яких цей прийом відсутній в тексті оригіналу: *когось*

питають – когось виводять – когось витурюють; хтось відповідає – хтось протестує – хтось кричить. Підтримуючи функцію протиставлення, перекладач допомагає читачу емоційно відчуту реальну картину того, що відбувається.

Таким чином, аналіз текстів роману Стівена Кінга «Переслідуваний» українською та російською мовами демонструє активне використання як автором, так і перекладачами фігур та прийомів експресивного синтаксису. У більшості випадків таке використання у перекладах збігається з авторським, що дозволяє перекладачам виконати основне завдання – передати читачу авторський задум не тільки на тематичному, змістовному та ідейному, але й на емоційному та психологічному рівнях. Подальше вивчення та аналіз перекладацьких прийомів при роботі з емоційними компонентами взагалі і емоційно-експресивними компонентами синтаксису зокрема у сучасних текстах художньої літератури убачається перспективним, оскільки рецепція будь-якого художнього твору ґрунтується саме на його емоційному сприйнятті, а перекладач має зробити все можливе, аби передати авторський задум максимально точно й адекватно.

Список використаної літератури

1. Матвійчук О. М. Експресивний синтаксис / О.М. Матвійчук // учасні напрямки досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2011. – С. 221 – 223. **2. Омаева З. Я.** Синтаксические конструкции экспрессивного типа как средство выражения авторских интенций: на материале художественных произведений В. В. Набокова : автореф. дис. ... канд. фил. наук : 10.02.01 – русский язык / З. Я. Омаева. – Махачкада, 2006. – 27 с. **3. Мала** філологічна енциклопедія / Укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2007. – 478 с.

Воронова В. В., Матвєєва С. А. Емоційно-експресивний синтаксис оригіналу та перекладів роману Стівена Кінга «Переслідуваний»

Стаття присвячена аналізу одиниць експресивного синтаксису у текстах оригіналу та перекладів фантастичного роману Стівена Кінга «Переслідуваний» українською та російською мовами. Головна увага приділяється втіленню експресивної складової через використання інверсії, еліпсису, вставних конструкцій, повторів. Визначено, що у більшості випадків використання одиниць експресивного синтаксису у перекладах збігається з авторським, що дозволяє передати авторський задум не тільки на змістовному та ідейному, але й на емоційному та психологічному рівнях.

Ключові слова: експресивний синтаксис, інверсія, еліпсис, вставна конструкція, повтор.

Воронова В. В., Матвеева С. А. Эмоционально-экспрессивный синтаксис оригинала и переводов романа Стивена Кинга «Бегущий человек»

Статья посвящена анализу единиц экспрессивного синтаксиса в текстах оригинала и переводов фантастического романа Стивена Кинга «Преследуемый» на украинский и русский языки. Основное внимание уделяется воплощению экспрессивной составляющей посредством использования инверсии, эллипсиса, вставных конструкций, повторов. Определено, что в большинстве случаев использование единиц экспрессивного синтаксиса в переводах совпадает с авторским, что позволяет передать авторский замысел не только на содержательном и идейном, но и на эмоциональном и психологическом уровнях.

Ключевые слова: экспрессивный синтаксис, инверсия, эллипсис, вставная конструкция, повтор.

Voronova V. V, Matvieieva S. A. Emotional and expressive syntax of original and translations of novel by Stephen King «The Running Man»

This article deals with the units of expressive syntax in the original text and translations of the fiction novel by Stephen King «The Running Man» into Ukrainian and Russian. The main attention is focused on realization of expressive components through the use of inversion, ellipsis, expletive constructions, iteration. It is found that in most cases the use of units of expressive syntax in translation coincides with the author's use, that allows to transfer the author's intentions not only on the content and ideological, but also on the emotional and psychological levels.

Key words: expressive syntax, inversion, ellipsis, expletive construction, iteration.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Горошкіна О. М.

УДК [811.161.2:811.161.1]’255.4

С. А. Грейцер, І. П. Зайцева

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ НАЦІОНАЛЬНОГО КОЛОРИТУ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Лише на початку ХІХ століття письменники звернули увагу на особливості національного колориту епохи та народу. Почався період бурхливого розвитку української літератури, розквіту романтизму. У цей час П. Кулішем були закладені основи історичної белетристики, що

принесла розуміння культурної та історичної цінності духовного коріння українського народу.

У середині XIX століття гостро постало питання про існування української літератури як такої, тому письменник мав упевнитись у тому, що літературу українською мовою треба створювати, він мав вивчити потенції українського слова та відстояти право так званої «провінційної» літератури на існування. Одним з фундаментальних історичних художніх творів того часу став роман Пантелеймона Куліша «Чорна Рада», написаний українською мовою та перекладений російською самим автором. Для перекладознавства з точки зору передачі національної своєрідності оригіналу мовою-переймачем надзвичайно цікавими є переклади письменником власних творів, тим більше, що такі випадки поодинокі.

Актуальність аналізу передачі безеквівалентної лексики при перекладі є беззаперечною. Особливу увагу дослідників привертають лексичні одиниці, в основному лексичному значенні яких містяться унікальні семи, що не властиві культурі іншої національно-мовної спільноти. Такі лексичні одиниці щільно пов'язані з національним колоритом, побутом, історією етносу, з підтекстом твору. Тому виникає питання про передачу національної своєрідності оригіналу, його особливого забарвлення, пов'язаного з національним середовищем, де він створений, яке стосується тих основних проблем теорії перекладу, від яких залежить і відповідь на питання про перекладність [1].

Проблемами перекладу цього шару лексики займалися С. Влахов, С. Флорін, А. В. Федоров, В. Н. Комісаров, Я. І. Рецкер, Р. П. Зорівчак та багато інших перекладознавців.

Метою даної статті є аналіз способів передачі безеквівалентної лексики при перекладі твору близькоспорідненою мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- 1) проаналізувати способи передачі культурно-маркованої лексики при перекладі,
- 2) визначити найбільш вдалі способи передачі реалій з метою збереження національно-історичного колориту тексту-оригіналу,
- 3) встановити якість та адекватність передачі національно-історичного компонента при перекладі конкретного літературного твору.

У контексті трактування перекладу як акту і результату не лише міжмовної комунікації, міжмовної номінації, але й міжкультурного спілкування, у процесі якого здійснюється адекватна заміна культурно-національного коду однієї мови кодом іншої, особливого теоретичного та практичного інтересу в перекладознавстві набуває проблема передачі національно-культурної специфіки мови та мовленнєвої діяльності іншою мовою.

У процесі перекладу, як зазначає О. Швейцер, відбувається «не лише зіставлення різних мовних систем, а й зіткнення різних культур і

навіть цивілізацій» [2, с. 36]. Категорії національно-культурної специфіки та соціально-історичного контексту певної доби містяться за межами мовознавства, в тих умовах, у яких живе народ з усіма своїми культурними поняттями, асоціаціями, а отже, з поняттями, які вміщують в себе національно маркована лексика.

Для перекладу культурно-маркованої лексики російською мовою Пантелеймон Куліш майже завжди використовує прийом транслітерації та транскрибування, тобто запозичення слова шляхом збереження його форми - написання або звучання.

З метою підкреслення й посилення специфічного національно-культурного колориту оригіналу він не перекладає, а транскрибує окремі лексичні одиниці: російською – *дидусю, мова, дивчата, доня, майдан, отцурался*. Мовою оригіналу вони виявляються звичними, органічними та рідними для українських читачів, яким призначений текст, а в мові перекладу - випадають із загального лексичного оточення, вирізняються своєю чужинністю, через що викликають до себе посилену увагу.

Так автор постає перед вибором: або показати специфіку і частково втратити розуміння тексту іншомовними (російськими) читачами або втратити специфіку і колорит українського народу і зберегти звичність, не переобтяжуючи текст безеквівалентною та фоновною лексикою. Таке протиріччя може здолати лише досвідчений перекладач, який ідеально знає побут, історію, звичаї та обряди, мову писемну та народну і виражальні можливості національно забарвленого слова.

Проаналізувавши фактичний матеріал, ми пропонуємо розділити способи перекладу слів з національно-культурною семантикою у російському варіанті «Чорної ради» на дві категорії.

До першої відносимо лексеми, поняття та референти яких у мові-переймачі відсутні, тобто в мові перекладу для них немає назв через те, що серед явищ та предметів матеріальної та духовної культури даного народу немає відповідних референтів позамовної дійсності. До таких слів належать лексеми *бандура, бандурист, булава, бунчук, гетман, жупан, запорожець, кобзарь, кош, кошевой, кунтуш, курень, плахта, табор, хутор* тощо. Лексеми, що належать до цього шару, перекладені П. Кулішем транскрипцією та транслітерацією, що відповідає меті, поставленій автором – максимально зберегти українську культурну лексику твору.

П. Куліш дуже уважно ставився до збереження в перекладі особливостей української культури, тому у власних перекладах він широко й різноманітно показує російському читачеві багатство українського народу, його обряди, звичаї, предмети побуту, одягу. Але письменник не переобтяжує російський твір українізмами, подаючи у романі декілька перекладів того самого слова.

До другої групи слів відносимо лексеми, які легко піддаються перекладу, оскільки не настільки, як перші, є носіями особливої

культурної специфіки. Вони мають лише своєрідні властивості української культури. Таким чином, до другої групи слів відносимо такі лексеми: укр. *братчик* – рос. *братець, братчик, товарищ, брат, запорожець*; укр. *воєвода* – рос. *воевода, боярин, уполномоченный*; укр. *глибка* – рос. *темница, подземелье, тюрьма*; укр. *горілка* – рос. *горилка, водка, вишневка, наливка*; укр. *козак* – рос. *козак, рыцарь, удалец*; укр. *низовик (низовець)* – рос. *запорожець, низовець, клевет*; укр. *обоз* – рос. *войско, кош, лагерь, табор* тощо.

У перекладацькій практиці досить часто використовується ще один прийом перекладу, який може розглядатися як альтернативний, і який в деяких випадках може виявитися кращим. Це метод описового перекладу.

Порівняймо лексему *кунтуш* («верхній розпашний чоловічий та жіночий одяг заможного українського і польського населення XVI – XVIII ст.» [3, с. 400]) в українському контексті та у російській редакції:

«А вдруге знаті були з того, що підперізувались по жупану, а кунтуші носили наопаху (тоді було коли не пан або не козак, то по кунтушу й не підперізуєш, щоб інде носа не втерто)» [9, с. 57],

«...во-вторых потому, что пояса их повязаны были по жупану, а кунтуши надеты были на распаху: в то время одни козаки и пань опоясывались поясом по кунтушу; мещанин же не смел этого сделать из опасения ссоры с каким-нибудь забиякою из другого сословия» [8, с. 44].

П. Куліш не перекладає цю лексему та не відшукує еквівалент, бо власне поняття належить до історично спільного шару лексики української та російської мов та культур, через що вона буде зрозумілою читачеві. У той же час, таке збереження лексичних одиниць набуває стилістичної дієвості і виступає стильотворчим засобом.

Таким чином, ми розглянули найпоширеніші способи перекладу національно-маркованої лексики, використані П. Кулішем у процесі перекладу свого роману «Чорна Рада» російською мовою. Безперечно, автор твору є унікальним перекладачем. П. Куліш бездоганно володів двома мовами, ретельно вивчив історичні джерела й документи, особисто ознайомився з надбаннями українського слова в його народній основі, що й дало змогу зробити переклад роману органічним. Головною метою письменника було збереження й підкреслення національної специфіки власного твору у процесі його перекладу.

У перспективі ми плануємо проаналізувати інші способи перекладу культурно маркованих лексем та розглянути особливості перекладацького стилю Пантелеймона Куліша на стилістичному рівні.

Список використаної літератури

1. Влахов С. Непереваемое в переводе (реалии) / С. Влахов, С. Флорин // Мастерство перевода. – М., 1970. **2. Швейцер А. Д.** К проблеме лингвистического изучения процесса перевода / А. Д. Швейцер // Вопросы языкознания. – 1970. – № 4. – С. 36.

- 3. Швейцер А. Д.** Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер – М. : Воениздат, 1973. – 280 с. **4. Кулиш П.** Чорна Рада. [Електр. ресурс]. Режим доступу: http://lib.ru/SU/UKRAINA/KULISH/unz22267/chorna_r.txt. **5. Кулиш П. А.** Черная рада, хроника 1663 года / П. А. Кулиш // Русская беседа. – 1857. – Кн. 6. – С. 1 – 108. **6. Зорівчак Р. П.** Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львівськ. держ. ун-ті, 1989. – 214 с. **7. Лановик М. Б.** Переклад як деконструкція тексту. Проблеми літературного перекладознавства у час кризової доби / М. Б. Лановик // Питання літературознавства. – Чернівці, 2005. – Вип. 12 (69). – С. 125 – 137. **8. Лановик М. Б.** Художній переклад: діалог національних культур, історичних епох та мистецьких світів / М. Б. Лановик // Вісник. – Львів, 2004. – Вип. 33. – Ч. 2 : Теорія літератури та порівняльне літературознавство. – С. 184 – 190. **9. Словник української мови:** В 11 т. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 4. – 400 с.

Грейцер С. А., Зайцева І. П. Особливості передачі національного колориту історичного роману при перекладі

У статті аналізуються способи передачі безеквівалентної лексики, зокрема культурно-маркованих лексем історичного шару лексики. Основними способами визначено транскрипцію, транслітерацію та метод описового перекладу. Розвідка представляє результати першого етапу вивчення способів збереження історико-культурного колориту роману Пантелеймона Куліша «Чорна Рада». Аналіз виконано на лексичному рівні.

Ключові слова: безеквівалентність, реалія, метод описового перекладу, транскрипція, транслітерація.

Грейцер С. А., Зайцева И. П. Особенности передачи национального своеобразия исторического романа при переводе

В статье анализируются способы передачи безэквивалентной лексики, в частности культурно-маркированных лексем исторического шара лексики. В качестве основных способов выделено транскрипцию, транслитерацию и метод описательного перевода. В исследовании представлены результаты первого этапа изучения способов сохранения историко-культурного колорита романа Пантелеймона Кулиша «Чорна Рада». Анализ проведен на лексическом уровне.

Ключевые слова: безэквивалентность, реалия, метод описательного перевода, транскрипция, транслитерация.

Greitser S. A., Zaytseva I. P. Peculiarities of Transmitting Features of National Identity when Translating the Historical Novel

The article explores the ways of transmitting non-equivalent lexical units such as culturally marked historical lexemes. Transcription, transliteration and descriptive translation were decided to be the main ways.

This research presents the results of the first stage of studying the ways of preserving historical and cultural specifics of the Novel 'Chorna Rada' by Panteleymon Kulish. Lexical level is being analysed.

Key words: culture-specific vocabulary, reality, descriptive translation, transcription, transliteration.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Недайнова І. В.

УДК 811'255.4'271.14

З. В. Громова

ОСНОВНІ ПОМИЛКИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАЗВ КІНОФІЛЬМІВ

Через те, що переклад кінофільмів та їх назв це відносно новий напрямок в перекладацькій діяльності, проблеми перекладу назв кінопродуктів, що так чи інакше виникають при зіставленні двох мов та культур, також вважаються новими та ще не є достатньо вивченими. На наш погляд в цьому криється деяке протиріччя: важко заперечувати важливість якісного перекладу назв кінофільмів, приймаючи до уваги кількість глядачів, що щоденно приходять до кінотеатрів або дивляться кіно вдома, що наглядно демонструє практичну цінність наявності адекватного перекладу, але проблеми, що виникають при здійсненні такої перекладацької діяльності, за відсутності вирішення яких, мають прямий негативний вплив на рівень культури країни взагалі чомусь досі на отримали належного наукового вивчення або публічного резонансу.

Приймаючи до уваги, що проблема, обрана нами для дослідження, є мало вивченою й, нажаль, не була висвітлена у серйозних наукових працях, ми вважаємо, що будь-яка наукова розмова про якість перекладу назв кінофільмів, труднощі або помилки, що виникають під час такої перекладацької діяльності, неможлива без звернення до праць таких науковців як: Л. С. Бархударов [1], В. Н. Комісаров [2; 3], Д. Льюсі [4], П. Лі [5], А. Паршин [6], В. С. Віноградов [7], Й. Л. Вайсгербер [8], Б. Л. Уорф [9], А. Вежбицька [10].

Метою нашого наукового дослідження є привернення уваги до якості сучасного перекладеного матеріалу (назв іноземних кінострічок) через ідентифікацію, опис та аналіз основних помилок, що виникають у процесі перекладу назв іноземних кінофільмів через неможливість перекладача з будь-якої причини подолати труднощі, що, нажаль, неминуче виникають під час перекладацької діяльності, пов'язаної з перекладом назв іноземних кінопродуктів. Матеріалом нашого

дослідження є ряд оригінальних назв закордонних кінострічок та їх перекладні варіанти.

Назва фільму виконує декілька дуже важливих функцій, які неможливо було б реалізувати за її відсутності. По-перше, назва ідентифікує фільм, без неї було б неможливим будь-яка розмова про кінематограф, була б украй ускладнена робота всієї кіноіндустрії, адже позначення фільму необхідно на всіх етапах виробництва фільму: від верхнього рядка в сценарії до назви рецензії в журналі чи Інтернет порталі. По-друге, без назви фільму неможлива реклама і його просування. По-третє, назви допомагають нам розібратися в нескінченному потоці рецензій, трейлерів, статей, новин, назви допомагають структурувати терабайти інформації про кінематограф і все, що з ним пов'язано. По-четверте, назва – це засіб спрямувати глядацьке сприйняття кінокартини в той чи інший бік. Розставляючи акценти певним чином, виносячи в назву конкретні думки, автори фільму доносять до глядача головну думку картини, її задум.

Всі ці функції реалізуються без будь-яких особливих проблем, якщо мова оригінальної назви (і фільму в тому числі) збігається з мовою глядача-реципієнта. Але, коли кінострічка виходить в прокат за кордоном, найчастіше її необхідно перекладати на мову, якою користується більшість глядачів у даній країні. І якщо цей переклад буде здійснений неякісно, то вищевказані функції не будуть реалізовані, або будуть реалізовані неповністю. Причиною низькоякісного перекладу найчастіше служить неуспішне подолання труднощів, з якими стикається перекладач в процесі роботи з назвами зарубіжних фільмів.

Оскільки переклад назв кінофільмів торкається багатьох аспектів перекладознавства і лінгвістики, проблеми, з якими доводиться стикатися філологу при роботі з тими чи іншими аспектами, не тільки не зникають, але й комбінуються, що вкрай ускладнює роботу перекладача і ставить перед ним нові, ще мало вивчені, задачі, що підвищує вірогідність допуску помилок.

У зв'язку з вузькою спрямованістю проблем, що розглядаються в нашому дослідженні, існує дуже обмежена кількість літератури за цією темою. У той же час це питання вкрай активно і вже досить тривалий час обговорюється користувачами Інтернету [11; 12; 13].

Досліджуючи це питання протягом багатьох місяців, нам вдалося виділити шість основних помилок, які найчастіше допускають перекладачі назв кінофільмів. Треба зазначити, що ці помилки дуже тісно пов'язані з тими труднощами, що виникають під час перекладацької діяльності, направленої на пошук адекватних еквівалентів назв іноземних кінофільмів.

Назва кінофільму – це складний мовний комплекс. У процесі роботи над назвою фільму перекладачем створюється досить широкий синонімічний ряд варіантів перекладеної назви, які є дуже близькими одна до одної і відрізняються лише семантичними акцентами та

благозвучністю. І перші помилки перекладу назв кінофільмів як раз і виникають, коли з десяти-п'ятнадцяти назв треба вибрати єдину, яка буде найбільш повно відповідати всім вимогам, які були висунуті перекладачеві.

Іноді відбувається так, що назва, здавалося б, перекладена правильно, і складно знайти більш вдалий варіант перекладу, але виникає відчуття дискомфорту, ніби щось «не так». Це трапляється, коли помилка полягає в недотриманні стилістичної єдності оригінальної назви і перекладного аналога, тобто стиль перекладеної назви не відповідає стилю оригінальної («Terminator. Salvation» – «Термінатор. Да придет спаситель», «Термінатор. Спасіння прийде» (2009)), якщо під стилем розуміти історично сформовану систему мовних засобів. Тоді відбувається зміщення акцентів, а при перегляді фільму у глядача виникає легкий когнітивний дисонанс (стан, що характеризується зіткненням у свідомості людини суперечливих знань, переконань, ідей), іноді нерозуміння картини, її сенсу. Таким чином, друга помилка перекладу назв кінофільмів полягає в тому, що перекладач іноді не може забезпечити стилістичну гармонію між назвами на іноземній мові та мові перекладу.

Назви фільмів часто вживаються в неформальному усному мовленні. Природно, що короткі назви набагато зручніше використовувати в подібній мовній ситуації. До того ж, не надто довгі назви фільмів краще вриваються в пам'ять.

Таким чином, складність полягає в тому, що перекладач повинен зуміти підібрати досить короткий аналог оригінальної назви, зберігши при цьому стильову єдність і найбільш повно передавши смислове наповнення. Дуже часто саме тут і виникають помилки, тому що іноді з різних причин назви фільмів вимагають додаткового розширення і пояснення, а перекладач повинен намагатися не вийти за рамки кількох слів («The Assassination of Richard Nixon» – «Убить президента: покушение на Ричарда Никсона», «Вбити президента. Замах на Річарда Ніксона» (2004)). Адже назви фільмів, які складаються з двох-трьох речень, ніхто ніколи не запам'ятає, їх буде незручно використовувати.

Для компаній-прокатників випускати фільми на екрани – бізнес, вони розглядають фільм як продукт або товар. Відповідно, вони прагнуть зробити його якомога краще продаваним. Одним із способів досягти цього є яскрава, цікава, інтригуюча назва, що легко запам'ятовується («Music and Lyrics» – «С глаз долой из чарта вон», «Зник з очей, то геть із чарту» («Музика та слова») (2007)). Така назва приведе до кінотеатрів велику кількість глядачів («Employee of the Month» – «Свидание моей мечты» «Побачення моєї мрії» (2006)). Одна річ просто придумати гарну назву, що добре продається, і зовсім інша справа безпомилково перекласти, не порушуючи стилістичної гармонії, не виходячи за рамки кількох слів, і до всього цього зробити ще цю перекладену назву цікавою для публіки.

Культури двох країн за визначенням не можуть бути абсолютно ідентичними, тому в одній з культур завжди є реалії (безеквівалентна лексика, яка є частиною фонових знань представників тієї чи іншої культури), які відсутні в іншій. Іноді такі реалії укладені в назвах кінофільмів («Trainspotting» – «На игле», «На голці» (1996)). У цьому випадку перекладач намагається локалізувати їх, тобто покласти їх у такі мовні вирази мови перекладу, які пристосують назву до аудиторії, зроблять її ближчою до потенційних глядачів. І це є дуже розповсюдженою трудністю, з якою стикається перекладач при роботі з назвами фільмів, яка спричиняє багато помилок й неякісної продукції [14].

Якщо вдалося знайти такий аналог оригінальної назви фільму, який би відповідав всім вищевказаним вимогам, якщо вдалося подолати усі труднощі, то залишається ще один аспект, на який дуже важливо звернути увагу, адже він також є «небезпечним місцем», що є коренем багатьох помилок. Цим аспектом є відповідність назви картини її жанровій специфіці. Тобто переклад назви повинен органічно вписуватися в жанрові рамки фільму. Перекладена назва може бути пристосована до якогось специфічного жанру за допомогою деяких модифікацій («Thursday» — «Кровавый четверг», «Кривавий четвер» (1998)). Це і становить останню з основних складнощів – умову, стикаючись з якою, перекладач дуже легко може помилитися в процесі перекладу назв кінофільмів.

В нашому дослідженні ми намагалися виявити, висвітлити та проаналізувати основні помилки, що їх допускають перекладачі під час роботи над назвами іноземних кінофільмів. На наш погляд це й подальші дослідження можуть стати вкрай важливими, адже вивчення цього питання приверне увагу до проблем перекладу, які ще є дуже мало вивченими, але з якими глядачі стикаються кожного дня, тому є дуже розповсюдженими. Вивчення проблем перекладу назв кінофільмів сприятиме пошуку методів й прийомів їх практичного подолання та запобігання, що різко підвищить рівень якості перекладу назв кінострічок, а отже рівня кінематографу в Україні й інших країнах, адже знайдені способи вирішення та запобігання помилок у перекладі назв кінофільмів можуть стати в нагоді не тільки українським перекладачам.

Покращення якості кінематографу та увага збоку наукової спільноти можуть стати чинниками, що покращать якість і самого глядача: зроблять його більш обізнаним та розбірливим. А отже ця стаття – лише маленьких крок, але який може стати частиною важливого та потужного наукового дослідження, що у свою чергу призведе до позитивних змін у суспільстві та культурі.

Список використаної літератури

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Бархударов Л. С. – М. : Международные отношения,

1975. – 240 с. **2. Комиссаров В. Н.** Общая теория перевода / Комиссаров В. Н. – М.: ЧеРо, 2000. – 136 с. **3. Комиссаров В. Н.** Теоретические основы методики обучения переводу / Комиссаров В. Н. – М.: Рема, 1997. – 111 с. **4. Lucy J. A.** Language Diversity and Thought. A Reformulation of Linguistic Relativity Hypothesis / J. A. Lucy. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. **5. Haser V. Lee P.** The Whorf Theory Complex. A critical reconstruction. – Amsterdam / Philadelphia: Benjamins, 1996. – P. 187 – 194. **6. Паршин А.** Теория и практика перевода / А. Паршин. – М., 2001. – 287 с. **7. Виноградов В. С.** Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М.: Изд-во ин-та общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с. **8. Вайсгербер Й. Л.** Родной язык и формирование духа. Пер. с нем., вступ. ст. и коммент. О. А. Радченко. М., 1993. **9. Уорф Б. Л.** Отношение норм поведения и мышления к языку. – В сб.: Новое в лингвистике, вып. 1, М., 1960. **10. Вежбицкая А.** Понимание культур через посредство ключевых слов. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288с. **11. Интернет** форум, розділ «проїзд локалізації і відеоперекладу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.trworkshop.net/forum/viewtopic.php?f=59&t=3846> **12. Интернет** форум Google, розділ «Переклад названь фільмів і літератури» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://otvety.google.ru/otvety/thread?tid=54f0b4391c5a5ffb>. **13. Интернет** ресурс о кино [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kino-govno.com/forums/index.php?showtopic=175713>. **14. Комиссаров В. Н.** Общая теория перевода: Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых / Комиссаров В. Н. – М.: Международные отношения, 2000. – 134 с.

Громова З. В. Основні помилки при перекладі назв кінофільмів

У статті розглянуто основні помилки, що виникають при перекладі назв іноземних кінофільмів, проаналізовано причини виникнення таких помилок, висвітлена важливість недопущення ситуації виникнення помилки. Бажаним результатом виходу статті є привертання уваги наукової спільноти до існуючої проблеми, що стане стимулом до пошуку методів вирішення, ведучи до покращення якості перекладу взагалі. Також намічені перспективи подальшого дослідження даної теми.

Ключові слова: переклад, назва кінофільму, еквівалент, адекватний переклад.

Громова З. В. Основные ошибки при переводе названий кинофильмов

В статье рассматриваются основные ошибки, которые возникают при переводе названий иностранных кинофильмов, анализируются причины возникновения таких ошибок, обозначается важность

недопущения ситуации возникновения ошибки. Желательным результатом статьи есть привлечение внимания научного сообщества к существующей проблеме, что послужит стимулом к поиску методов решения, приводя к повышению качества переводов. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: перевод, название кинофильма, эквивалент, адекватный перевод.

Gromova Z. V. Principal Mistakes in Movie Titles' Translation

The article dwells on principal mistakes which occur in movie titles' translation, presents the analysis of reasons for such mistakes occurrence, and defines the significance of avoiding the error situation. The desired impact of the article is drawing attention of the scientific community to the existing problem, which will encourage the search of new solutions resulting in overall improvement of translation quality. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

Key words: translation, movie title, equivalent, adequate translation.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Унукович В. В.

УДК 811.111' 255.4:164.02

I. В. Дорошенко, С. А. Матвєєва

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ СИМВОЛІЧНОГО ЗНАЧЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ТОНІ МОРРІСОН «ПІСНЯ СОЛОМОНА»

Термін «символ» є одним із самих багатозначних термінів у науковій літературі. Очевидно, ця багатозначність визначається тим фактом, що формування цього поняття в історії світової культури йшло в декількох напрямках залежно від домінуючого аспекту в підході до його змісту.

Символ у літературі є не тільки певним інструментом для створення художнього образу, але й одним з найпотужніших художніх засобів передачі індивідуально-авторського сприйняття світу й узагальнення уявлення про світ і людину, найважливішим інструментом для розуміння й осягнення реальності. Саме таке місце символу в культурі та творах мистецтва пояснює актуальність вивчення цього феномену з різних позицій, у тому числі в аспекті перекладознавства.

Проблема художнього символу з точки зору його функціонування в художньому тексті отримала широке висвітлення у вітчизняній та зарубіжній науці (роботи В. В. Виноградова, Б. А. Ларіна,

А. Ф. Лосєва, О. О. Потебні; в останні десятиліття – М. Б. Борисової, А. Д. Григор'євої, Л. В. Зубової, Д. М. Поцепні та інших). Особливої актуальності набуває питання про художні трансформації традиційного символу у перекладах художніх текстів (роботи Л. М. Алексєєвої, І. В. Байєнс, Г. В. Василенко, А. М. Дармодехіної В. В. Мирошниченка, М. А. Новікової, Н. В. Романюги, І. М. Шами та інших).

Сьогодні в літературознавстві під символом розуміють «універсальну естетичну категорію, особливий художній образ-знак» [1, с. 258] Дослідники підкреслюють, що «символ має не одне або декілька, а невичерпну безліч значень і незвичайну смислову ємність» [1, с. 258]. У художньому тексті мовні знаки часто наділені особливою знаковістю, пов'язаною з символічними значеннями.

На сучасному етапі вивчення символіки доведено, що символ є також одним із засобів вираження національної специфіки бачення світу, а також що символ – це «мовна одиниця, в якій найбільш експліцитно проглядається наявність культурологічного компоненту» [2, с. 58]. Використання автором художнього твору символів та символічних значень суттєво ускладнює розуміння тексту носієм іншої культури, особливо у випадках, коли між автором та читачем є додатковий транслятор тексту – перекладач.

Головною метою цієї статті є визначення специфіки відтворення символічного значення у тексті перекладу роману Тоні Моррісон «Пісня Соломона» російською мовою (перекладач – О. Короткова).

У процесі перекладу художнього тексту великого значення набуває виявлення, розуміння, усвідомлення і трансляція символічного значення тієї чи іншої одиниці тексту. Процес аналізу тексту завжди передуює процесу його перекладу і є чи не найскладнішим у діяльності перекладача, оскільки вимагає від перекладача високого рівня ерудиції й великого багажу фонових знань. «Особливу важливість ці навички набувають при перекладі художнього тексту, зміст якого виходить за межі мовних значень, пов'язаних з характеристиками описуваних об'єктів» [3, с. 196].

При цьому слід признати, що структура художнього твору часто містить певні сигнали, які допомагають сприймаючому розкрити задум художника. Головне завдання перекладача у такому перекладі – передати символічне наповнення тексту у чистому вигляді, не додаючи своїх особистих інтерпретацій, а залишивши можливість декодування символічної інформації читачеві. «Процес інтерпретації художнього символу багато у чому обумовлений також позицією реципієнта (рівнем культурного розвитку, інтелектуальними здібностями) і часто спирається на його інтуїцію. Виникаючі в його свідомості додаткові асоціації формують індивідуальне символічне наповнення слова і реалізують багатозначність художнього символу, взятого в аспекті сприйняття» [4, с. 30].

Аналіз текстів оригіналу та перекладу роману «Пісня Соломона»

дає можливість виявити велике розмаїття символів, які використовує письменниця у творі. Одні з них просто ще не виявлені, інші викликають сумніви, треті різними дослідниками тлумачаться по-різному. І весь цей масив символів дає можливість чітко простежити зв'язок зі світовою літературою і міфологією, з філософією і різними релігійними вченнями.

Для дослідника-перекладача роман має велике значення з культурологічної точки зору. Крок за кроком кожне нове покоління літературознавців та перекладачів стикаються із новими тлумаченнями символів у романах Тоні Моррісон. Одним із найяскравіших напрямків залучення символічного контексту є використання автором біблійних мотивів для називання основних жіночих образів роману, які належать до родини головного героя.

Відомо, що до недавнього часу в негритянських родинах за давньою традицією імена новонародженим обирали, тицьнувши навмання пальцем в Біблію. У романі «Пісня Соломона» одну із сестер звать Магдалена, іншу – First Corinthians (тобто, Перше послання до Коринфян), а ім'я їхньої тітки – Пілат.

Крім того, сам процес представлення героїв є аналогічним біблійній розповіді:

(1) Macon Dead who beget a second Macon Dead who married Ruth Foster (Dead) and beget Magdalene called Lena Dead and First Corinthians Dead and ... another Macon Dead ...	(1a) Мейкон Помер, зачавший второго Мейкона Помера, который женился на Руфи Фостер (Помер) и зачал Магдалину, именуемую Линой Помер, и Первое Послание к Коринфянам Помер, и ... еще одного Мейкона Помера ...
--	--

Особливий біблійний стиль та синтаксис дозволяють чітко відчути інтертекстуальність, простежити джерело та зв'язок фрагменту з Біблією. При цьому змістовно цей уривок жодним чином не співвідноситься з Біблією. Навпаки, письменниця наповнює його новим культурним змістом та виводить читача на рівень іронічного сприйняття тексту. Того ж самого емоційного ефекту вдається досягнути і перекладачу, повністю зберігши стиль та максимально точно передавши імена героїв.

Ще одним дуже сильним символічним акцентом тексту є мотив птаха, польоту, крил, неба. Весь сюжет роману побудований навколо афроамериканської легенди про людину, що літає.

(2) ... sleep all about flying, about sailing high over the earth. But not with arms stretched out like airplane wings, ... but floating, cruising, in the relaxed position of a man lying on a couch reading a newspaper. ... He was alone in the sky, but somebody	(2a) ... и виделось ему, что он летает, парит над землей. Но летает, не раскинув руки в стороны, как крылья самолета, ... он купался в воздухе, он плыл, небрежно развалившись в позе человека, читающего, лежа на
--	--

was applauding him, watching him and applauding. диване. ... Он был один в небе, но кто-то аплодировал ему, кто-то смотрел на него и аплодировал.

(3) He flew. You know, like a bird. (3a) Он улетел по воздуху. Улетел. Ну... как птица.

Ці мотиви відбивають ставлення автора до життя та смерті. Для Тоні Моррісон політ – це символ відродження і життя, політ – це саме життя. Перекладач підібрав еквівалентні лексичні одиниці, цим самим зберігши максимум відповідності оригіналу.

Взагалі у тексті роману часто використовуються символи природи та її зв'язку з людиною:

(4) Walking it like he belonged on it; like his legs were stalks, tree trunks, a part of his body that extended down down down into the rock and soil, and were comfortable there – on the earth and on the place where he walked. And he did not limp. (4a) Он шел и ощущал себя частицею земли; ему казалось, его ноги – стебли, стволы деревьев, ему чудилось, его ноги проникают глубоко, глубоко в камень, в почву; и они с наслаждением ступали по земле. А еще он перестал хромать.

(5) ... he whispered to the trees, whispered to the ground, touched them, as a blind man caresses a page of Braille, pulling meaning through his fingers (5a) ... он перешептывался с деревьями, перешептывался с землей, он бережно прикасался к ним, как слепой к странице брайлевской книги, кончиками пальцев впитывая в себя ее содержание.

Символ дерева став для письменниці втіленням ідеї поєднання людини із всесвітом. Він символізує центральну вісь світу, що поєднує небо і землю, людину та її шлях до духовних висот. Крізь таку символіку читач відчуває складність і глибину роману, широкий та багатозначний контекст.

Високим ступенем символізму наділені в тексті роману колороніми. Використання символічних значень кольору – дуже поширений в літературі прийом.

Оскільки однією з центральних тем роману є соціально-історичне положення афроамериканців та становлення їхньої соціальної свідомості, величезне місце у тексті відведено символам кольору.

(6) Everybody wants the life of a black man. ... White men want us dead or quiet – which is the same thing as dead. White women, same thing. (6a) Жизнь черного человека нужна всем. ... Белому мужчине одного только надо – чтобы черный был мертв или молчал, то есть вел себя, как мертвый. Белая женщина не лучше.

(7) Ain't no black men in Bilbo country. (7a) В южных штатах черные – не люди.

(8) I don't know to this day if he was white, red, or – well – what. (8a) Я так и не знаю, белый был мой дед, краснокожий или... словом... еще какой-то.

Семантичне поле та символічний потенціал кожного з цих колоронімів розширюється за рахунок додаткових соціальних асоціацій, зв'язків. Такі символічні значення та асоціації відомі російськомовним читачам, тому збереження еквівалентних лексичних одиниць у тексті перекладу є виправданим і не спотворює імпліцитного значення символічних мотивів.

Таким чином, у романі «Пісня Соломна» Тоні Моррісон активно використовує одиниці із символічним значенням. Наявність у тексті таких елементів суттєво ускладнює як ідейну складову самого твору, так і роботу перекладача над текстом.

Оскільки символ є одним із засобів вираження національної специфіки бачення світу, культурологічних особливостей тієї чи іншої нації, подальше вивчення особливостей використання символічних елементів у текстах художніх творів, а також удосконалення шляхів перекладу таких одиниць різними мовами убачається перспективним з точки зору розвитку міжкультурного взаєморозуміння.

Список використаної літератури

1. Белокурова С. П. Словарь литературоведческих терминов / С. П. Белокурова. – СПб.: Паритет, 2007. – 320 с. **2. Копард М. Р.** Лингвокультурологическое исследование афро-американского варианта английского языка: на материале романа Тони Моррисон «Возлюбленная»: дис. ... канд. фил. наук: 10.02.04 / Маргарита Ринатівна Коппард. – Уфа, 2005. – 142 с. **3. Лотман Ю. М.** До побудови теорії взаємодії культур (семіотичний аспект) / Ю. М. Лотман // Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 195 – 211. **4. Новикова М. А.** Символика и перевод: (на материале «Ночи перед Рождеством» Н. В. Гоголя в английских переводах) / М. А. Новикова, И. Н. Шама // Теория і практика перекладу. – Київ, 1993. – Вип. 19. – С. 30 – 37.

Дорошенко І. В., Матвєєва С. А. Специфіка відтворення символічного значення в перекладі роману Тоні Моррісон «Пісня Соломона»

У статті розглянуто проблему перекладу тексту роману Тоні Моррісон «Пісня Соломона» з точки зору наявності в ньому символів та одиниць із символічним значенням. Запропоновано класифікацію типів символів за тематичним напрямком: біблійний (імена героїв), міфологічний (афроамериканська легенда), філософський (людина і природа) та соціальний (афроамериканці та білі). Проаналізовано роль перекладача у процесі трансляції читачу індивідуально-авторського ідейного наповнення твору.

Ключові слова: символ, адекватність, еквівалентність, контекстуальна інтерпретація.

Дорошенко І. В., Матвеева С. А. Специфика воспроизведения символического значения в переводе романа Тони Моррисон «Песнь Соломона»

В статье рассматривается проблема перевода текста романа Тони Моррисон «Песнь Соломона» с точки зрения наличия в нем символов и единиц с символическим значением. Предложена классификация типов символов по тематическому направлению: библейское (имена идолхн), мифологическое (афроамериканская легенда), философское (человек и природа) и социальное (афроамериканцы и белые). Проанализирована роль переводчика в процессе трансляции читателю индивидуально-авторского идейного наполнения произведения.

Ключевые слова: символ, адекватность, эквивалентность, контекстуальная интерпретация.

Doroshenko I. V., Matvieieva S. A. Interpretative Specificity of Symbolism in the Translation of the Novel by Toni Morrison «Song of Solomon»

The article deals with the problem of translation of the novel by Toni Morrison «Song of Solomon» in the context of presence of symbols and units with symbolic meaning in it. A classification of types of symbols according to thematic lines is suggested: biblical (characters' names), mythological (African-American legend), philosophy (a man and nature) and social (blacks and whites). The role of the translator in the process of translation of individual author's ideological content is analyzed.

Key words: symbol, adequacy, equivalence, contextual interpretation.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Горошкіна О. М.

УДК 811.111' 225.4

І. Ю. Заїка, В. В. Унукович

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ РОМАНУ
СОЛА БЕЛЛОУ «ГЕНДЕРСОН, ПОВЕЛИТЕЛЬ ДОЩУ»**

Емотивність як одна з найважливіших категорій художнього тексту на сьогодні не є новим об'єктом дослідження. В лінгвістичній

науці накопичений великий досвід вивчення емотивності, яка була об'єктом лінгвістичного інтересу у різних напрямках та галузях мовознавства: структурно-семантичному (Л. Г. Бабенко, Т. О. Графова, Є. В. Зуєва, І. І. Квасюк, Л. І. Шахова), функціонально-семантичному (Н. В. Вітт, О. М. Вольф, О. Г. Кравченко, Д. А. Романов, О. В. Стуліна), прагматичному (О. Ю. Булигіна, Л. А. Піотровська, Т. В. Стародубцева, В. І. Шаховський), когнітивному (О. Л. Бессонова, О. О. Борисов, Дж. Клоур, Дж. Ейтчисон), лінгвокультурологічному (С. В. Гладь, С. Л. Фесенко, М. А. Маркіна, С. Г. Воркачов, М. О. Красавський), психолінгвістичному (В. Є. Грекова, В. І. Жельвіс, А. А. Залевська, Е. Л. Носенко, О. Ю. Мягкова) тощо. У той же час питанню перекладу емотивної лексики та проблемі емоцій у текстах оригіналу та перекладу приділено ще недостатньо уваги, особливо коли йдеться про твори зарубіжної та вітчизняної літератури останнього часу.

Об'єктом нашого дослідження є емотивна лексика текстів оригіналу і перекладів роману американського письменника ХХ століття Сола Беллоу «Гендерсон, повелитель дощу», написаного у 1959 році. Переклад російською мовою, виконаний Валерією Ноздріною, вийшов окремим виданням у 1991 році. У тому ж році світ побачив переклад цього роману українською мовою, виконаний Віктором Шовкуном та надрукований у журналі «Всесвіт».

Актуальність дослідження обумовлена тим, що сучасні лінгвістичні дослідження спрямовані на опис і вивчення лінгвістичних, семантико-когнітивних, національно-культурних, психологічних аспектів емотивної лексики, проте, за нашим даними, на сьогодні відсутнє комплексне зіставне дослідження передачі емотивної лексики з англійської мови на українську та російську мови. При цьому дослідники стверджують, що переклад є «особливим різновидом порівняльного дослідження мов, в процесі якого мови не лише зіставляються, але й порівнюються, замінюють одна одну. До перекладача ставлять різні вимоги: відтворення особливостей стилю і форми повідомлення, передачі способу вираження, відповідності національно-культурного аспекту перекладу оригіналу» [1, с. 4 – 5].

Текст перекладу може передати всю фактичну інформацію з дотриманням всіх норм мови перекладу, але при цьому спотворити мету повідомлення. Іншими словами, одержувач інформації через недоліки перекладу, тобто некоректне розшифрування коду повідомлення автора тексту не зрозуміє наміру відправника інформації й не отримає очікуваного ефекту. І зрозуміло, що емотивна лексика має найбагатший серед всіх інших компонентів художнього тексту потенціал для передачі читачеві емоцій та емоційних інтенцій автора і, внаслідок процесу перекладу, мовної особистості перекладача. «Якщо автор оригіналу хоче, наприклад, переконати, то прагнення переконати повинно відчуватися і в перекладі. Якщо події описуються з іронією, перекладач повинен зберегти цю іронічність. Якщо інформація оригіналу подана нейтрально,

такий самий тон повинен бути переданий і перекладачем. І навпаки, якщо тон оригіналу не нейтральний, то і переклад повинен це передавати» [2, с. 13 – 14].

При зіставленні англійських і американських емотивних текстових фрагментів з їх офіційно виданими перекладами К. В. Стрельницька простежує низку закономірностей на різних рівнях мови. Так, «на лексичному рівні російськомовні переклади виявляють тенденцію до більш докладного, багатослівного викладу емоційно навантаженої інформації, ніж англійськомовні оригінали; на синтаксичному рівні виявляються як розширення тексту перекладу, зумовлене заповненням англійських засобів емотивності, ... так і окремі звуження тексту перекладу, які пояснюються майстерним використанням перекладачами російських засобів емотивності, що непоширені в англійській» [3, с. 10 – 14]. Контекст, на думку вченої, нерідко приходиться на допомогу і вносить достатню ясність не лише в текст оригіналу, але й в текст перекладу.

Л. С. Бархударов стверджує, що «типи розбіжностей між семантичними системами різних мов не обмежуються словами» [4, с. 74]. «В цілому всі типи семантичних відповідностей між лексичними одиницями двох мов можна звести до трьох основних: 1) повна відповідність; 2) часткова відповідність; 3) відсутність відповідності. Особливий інтерес і труднощі представляють собою два останніх випадки (часткова відповідність і повна відсутність відповідності)» [4, с. 74].

Л. К. Латишев виділяє наступні способи перекладу: транслітерація, калькування, наблизений переклад [5, с. 97 – 107]. Аналіз текстів оригіналу та перекладів роману С. Беллоу «Гендерсон, повелитель дощу» дозволяє виявити ці способи та простежити специфіку їхнього використання при перекладі емотивної лексики роману.

Транслітерацію як «спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її графічної форми за допомогою літер мови перекладу» [6, с. 250] виявляємо як у перекладі українською, так і російською мовами (приклади 1 та 2):

– ‘Thank you, and good night, good night all.’ They said, ‘ <i>Awho.</i> ’ ‘ <i>Awho, awho. Grun-tu-molani.</i> ’ They answered, ‘ <i>Tu-molani.</i> ’	(1a) – Дякую вам і добраніч, добраніч усім. Вони відповіли: – <i>Аху.</i> – <i>Аху, аху. Грун-ту-молані.</i> Вони промовили: – <i>Ту-молані.</i>	(1б) – Благодарю вас, и спокойной ночи. Доброй ночи вам всем. – <i>Ахо!</i> – выдохнули они хором. – <i>Ахо, ахо! Грун ту молани.</i> – <i>Ту молани.</i>
(2) I was whirled with them, their rain king,	(2a) І я знову завертівся в їхньому вихорі разом	(2б) Возобновилась прежняя свистопляска;

crying in my filth and frenzy, 'Ya-na-bu-ni-ho- no-mum-mah!' as before.	із канчуками, черепами та рушницями – їхній повелитель дощу, весь обляпаний болотом, оскаженілий від люті й шалу, так само волаючи: «Я-на-бу-ні- го-но-мум-му!»	я вместе со всеми орал: «Йа-на-бу-ни-хо-но- мум-ма!»
---	--	--

Відомо, що фонетичному компоненту властивий конотативний характер, тобто звуки можуть викликати певні емоції у співрозмовника чи спостерігача. Д. Вестерман стверджує, що «голосні переднього ряду іменують значення тонкого, довгого, світлого, а голосні заднього ряду – значення величезного, похмурого; що низький тон позначає щось тупе, незграбне, повільне, похмуре, жалісне, позбавлене смаку, а підвищений – навпаки, щось велике, яскраве, веселе, світле тощо» [7, с. 25]. Так, шляхом транслітерації досягнуто не лише повної відповідності між лексичними одиницями, а й передано емотивне забарвлення тексту.

Також перекладачі удаються до калькування – «способу перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у випадку сталих словосполучень) – їх лексичними відповідниками в мові перекладу» [6, с. 247] (приклад 3).

(3) All belted up with the red braid cord, I stand up to her in my velvet bathrobe, sticking out behind, and the foot- shaped cast scraping hard on the floor, and I wag my head and say, <i>Tchu-tchu-tchu</i>	(3а) Підперезаний поясом, сплетеним із червоних шнурів, я стою перед нею у своєму оксамитовому халаті, що відстовбурчується ззаду, човгаю по підлозі взятою в гіпс ногою, тіпаюся від люті й повторюю: <i>Цить!.. Цить!.. Цить!..</i>	(3б) Я стою перед нею в алом бархатном халате, подпоясавшись алым плетёным шнуром, царапаю пол загипсованной ногой и, качая головой, произношу: <i>Тю-тю-тю!</i>
---	--	--

У цьому випадку з контексту зрозуміло, що автор прагнув через звуконаслідувальні лексеми показати емоцію невдоволення, тому перед перекладачами стояла задача не лише передати звукову форму, але й емоційний зміст, чого успішно було досягнуто завдяки вигукам «Цить!.. Цить!.. Цить!..» та «Тю-тю-тю!».

У певних випадках ми спостерігаємо також використання наближеного перекладу (приклад 4). За визначенням Л. С. Бархударова, «наближений переклад полягає в підборі найближчої за значенням відповідності» [4, с. 101 – 102].

(4) In my medical study this became the greatest of fascinations to me and independently I have made a thorough study of the types, resulting in an entire classification system as: <i>The agony. The appetite. The obstinate. The immune elephant. The shrewed pig. The fateful hysterical. The death-accepting. The phallic-proudor hollow genital. The fast asleep. The narcissus intoxicated. The mad laughers. The pedantics. The fighting Lazaruses. Oh, Henderson-Sungo, how many shapes and forms! Numberless!</i>	(4a) Коли я навчався медицини, мене надзвичайно захопило вивчення людських типів, і для них я розробив цілу класифікаційну систему з такими рубриками: <i>вмирущі; ласолюби; упертюхи; слоново – незворушні; по-свинському хитрі; фатально – історичні; такі, що приймають смерть; фалічно-горді або облудно-статеві; такі, що швидко засинають; одурманені нарцисизмом; божевільні сміхуни; педанти; войовничі Лазарі.</i> О Гендерсоне – сунго, як багато існує людських образів і форм! Безліч!	(4б) Когда я занимался медициной, мне доставляло величайшее удовольствие классифицировать людей. Я изучал все типы. <i>Мучеников. Обжор. Упрямец. Толстокожих. Мне попадались люди – умные свиньи.</i> Истеричные фаталисты. Одержимые идеей смерти. Фаллические гении с признаками бесплодия. Чемпионы моментального засыпания. Самовлюбленные нарциссы. Безумные хохотуны. Педанты. Не сдающиеся лазари... О, Хендерсон– Сунго, какое множество типов! Несть им числа!
---	--	--

З одного боку, перекладацькі трансформації мають обмежений характер, тобто можуть обмежуватися жанрово. З іншого боку, перекладацькі трансформації – це «засіб вирішення протиріччя, що періодично виникає між двома мовами, у зв'язку з вимогою рівноцінності регулятивного впливу мови оригіналу та мови перекладу і їх семантико-структурного подібності» [5, с. 28].

Оскільки емотивна лексика є особливою категорією, то «сутність лексико-семантичних трансформацій виражається у заміні окремих лексичних одиниць вихідної мови лексичними одиницями мови перекладу, які не є словниковими еквівалентами і, тобто, які мають нове значення, відмінне від значення лексичної одиниці вихідної мови» [4, с. 191].

Таким чином, одним з найголовніших завдань перекладача художнього тексту є збереження у тексті перекладу адекватного, емоційно ідентичного комунікативного ефекту, що напряму залежить від

обраних перекладачем способів передачі емоційно-оцінних одиниць мовою перекладу.

Оскільки емотивні компоненти є важливою складовою будь-якої мови та дозволяють через порівняння встановити спільні та розбіжні риси національних менталітетів носіїв різних мов, подальше вивчення проблем їхнього перекладу, інтерпретації та трансляції культур з позицій когнітивної, прагматичної та дискурсивної лінгвістики убачається перспективним та корисним як задля розуміння та осягнення універсальних і специфічних рис різних мов та культур, так і для формування мовної свідомості й професійної компетентності перекладача художніх текстів.

Список використаної літератури

1. Стаценко А. С. Проблемы перевода слов с эмоциональным компонентом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dom-hors.ru/issue/fik/2011-3-4/statsenko.pdf>. **2. Тюленев С. В.** Теория перевода : Учебное пособие / С. В. Тюленев. – М. : Гардарики, 2004. – 336 с. **3. Стрельницкая Е. В.** Эмотивность и перевод: особенности языковой передачи эмоций при художественном переводе с английского языка на русский : автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. фил. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. В. Стрельницкая. – Москва, 2010. – 27 с. **4. Бархударов Л. С.** Язык и перевод. (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с. **5. Латышев Л. К.** Технология перевода / Л. К. Латышев. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2000. – 280 с. **6. Комиссаров В. Н.** Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с. **7. Кузенко Г. М.** Емотивність на різних мовних рівнях [Електронний ресурс] / Г. М. Кузенко. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/11/107.pdf>.

Заїка І. Ю., Унукович В. В. Лексико-семантичні трансформації при перекладі емотивної лексики роману Сола Беллоу «Гендерсон, повелитель дощу»

Стаття присвячена розгляду основних лексико-семантичних трансформацій в українському та російському перекладах роману Сола Беллоу «Гендерсон, повелитель дощу». Проведено аналіз емотивної лексики як особливої категорії в тексті оригіналу і перекладу роману. Визначено сутність основних лексико-семантичних змін, які відбуваються в процесі перекладу емотивної лексики художнього твору, та їхнє значення для адекватної передачі та розуміння авторського задуму твору.

Ключові слова: емотивність, трансформація, транслітерація, калькування, наближений переклад.

Заика И. Ю., Унукович В. В. Лексико-семантические трансформации при переводе эмотивной лексики романа Сола Беллоу «Хендерсон, король дождя»

Статья посвящена рассмотрению основных лексико-семантических трансформаций в украинском и русском переводе романа Сола Беллоу «Хендерсон, король дождя». Проведен анализ эмотивной лексики как особой категории в тексте оригинала и перевода романа. Определена сущность основных лексико-семантических изменений, происходящих в процессе перевода эмотивной лексики художественного произведения, и их значение для адекватной передачи и понимания авторского замысла произведения.

Ключевые слова: эмотивность, трансформация, транслитерация, калькирование, приближенный перевод.

Zaika I. Yu., Unukovich V. V. Lexical and Semantic Transformations in Translations of Saul Bellow's Novel «Henderson, the Rain King»

The article is focused on the main lexical and semantic transformations in Ukrainian and Russian translations of Saul Bellow's novel «Henderson, the Rain King». The emotive elements as a special category in the original text and the translation of the novel are analyzed. The essence of the basic lexical and semantic changes in the translation of emotional vocabulary of the novel and their role in adequate transmission of the author's intention and understanding of the novel is determined.

Key words: emotivity, transformation, transliteration, loan translation, approximate translation.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2012 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК [811.111:811.161.2:811.161.1]' 255.4

О. В. Крисало

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОВІСТІ Е. Б. ВАЙТА
«ПАВУТИННЯ ШАРЛОТТИ» («CHARLOTTE'S WEB»)
УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ**

Художній переклад є проблемою, що далеко виходить за межі суто літературно-лінгвістичної техніки, оскільки кожен переклад є в тій чи іншій мірі естетичним та ідеологічним освоєнням оригіналу. Переклад літератури для дітей – процес складний і має свою специфіку, що обумовлена, в першу чергу, особливостями самої дитячої

літератури – вона повинна враховувати вікові особливості читача. Таким чином, перекладач літератури для дітей повинен не тільки досконало володіти мовою оригіналу та перекладу, а й бути здатним дивитися на текст очима дитини. Також він повинен бути гарним психологом та знавцем дитячої душі. Потрібно вміти знайти, а можливо, й вигадати засоби передачі ідей та образів. Але ці образи повинні бути не лише доступними та зрозумілими для дитини, але й близькими для неї.

Дослідження мови дитячої літератури та особливостей її перекладу завжди знаходилися у центрі уваги лінгвістів. У радянській філологічній науці питаннями літератури для дітей займалися такі видатні письменники та перекладачі як К. Чуковський та С. Маршак. Значний теоретичний та практичний внесок у вивчення дитячої англійської та американської літератури зробили Н. Демурова, Б. Заходер, Г. Кружков. Окремі проблеми літератури для дітей висвітлювалися у працях таких видатних філологів, як В. Пропп, Ю. Лотман, В. Карасик, Г. Клінберг, Д. Крістал, Н. Норріс, В. Неш, Т. Пууртінен, Е. О'Салліван, З. Шавіт, К. Райс, Р. Ойттінен.

Актуальність дослідження, мета якого полягає в комплексному та системному виявленні особливостей перекладу повісті американського письменника Е. Б. Вайта «Павутиння Шарлотти» українською (перекладач О. Мокровольський) та російською (перекладач С. Черфас) мовами, зумовлена зростаючим інтересом лінгвістів до мови сучасних авторів, які пишуть для дітей, та до особливостей перекладу дитячої літератури. Новизна теми дослідження визначається тим, що тут вперше розглядаються та вивчаються особливості перекладу твору популярного американського дитячого письменника середини ХХ століття Елвіна Брукса Вайта на українську та російську мови.

На початку аналізу особливостей перекладу повісті, на наш погляд слід надати загальну характеристику основних особливостей, які стосуються перекладу твору для дитини. Перш за все, ми приймаємо за даність те, що переклад дитячої літератури – це *переклад, орієнтований на реципієнта*. Безумовно, неможна повністю відкидати текст оригіналу та вихідну культуру, оскільки такі дії призводять не до перекладу, а до адаптації – переказу, обробки тощо. Вважаємо, що переклад дитячої книги повинен доносити до свого читача відчуття чужоземної культури, виконувати не тільки розважальні, а й дидактичні функції. Така книга буде доступна для розуміння за умови врахування специфіки цільової аудиторії. Таких специфічних рис можна виділити чотири:

- *вік* (цільову аудиторію можна поділити та три вікові категорії: дошкільний/молодший шкільний вік; середній шкільний вік; старший шкільний вік);
- *несформованість мовної особистості* (дитина ще не має того набору здатностей та навичок, які забезпечують повноцінне та адекватне сприйняття будь-якого тексту);

- *недостатня мовна компетенція* (особливо читачі дошкільного та молодшого шкільного віку стикаються з труднощами, пов'язаними із мовною складністю запропонованого їм перекладеного тексту). Ці труднощі можуть бути викликані як надто складним синтаксисом, так і вживанням великої кількості потенційно незнайомих лексичних одиниць. Крім того, діти молодшого віку не завжди розрізняють стильові особливості, не сприймають глибокого підтексту;

- *обмежений обсяг знань про навколишній світ*. Зокрема це більшою мірою стосується перших двох вікових категорій. Недостатність знань про співвідношення між речами, про оцінки, принципи, ставлення, традиції тощо, а також недостатність енциклопедичних знань призводить до обмеження рівня розуміння [1, с. 195 – 196].

При виконанні аналізу перекладів повісті «Павутиння Шарлотти», ми спиралися на теорію фінської дослідниці Т. Пууртінен [2; 3], яка досліджує переклад дитячої літератури з точки зору *легкозрозумілості* (від англ. *Comprehensibility*) та *акцентабельності* (від англ. *Acceptability*). Дослідниця нагадує, що дитяча література виступає не тільки інструментом для розважання дитини та прищеплення їй навичок читання, але також слугує для передачі світогляду, знань, цінностей та усталених моделей поведінки. У дитячих книжках завжди присутній дидактизм або в експліцитній, або в імпліцитній формі. Принцип дидактизму, корисності для дитини, часто доповнюється або іноді вступає у суперечку з вимогами легкозрозумілості: як мова, так і зміст дитячих книжок адаптуються до здатності читачів читати та розуміти прочитане.

Оскільки повість Е. Б. Вайта «Павутиння Шарлотти» адресована для дітей молодшого шкільного віку, головними умовами гарного перекладу (за Т. Пууртінен) є *структурна простота* (зручність для читання), *гармонія між малюнком і текстом*, *легкозрозумілість*, *збереження форми*.

Треба відзначити, що обидва переклади *структурно* повністю відповідають оригіналу тексту: 22 розділам англomовного тексту відповідає аналогічна кількість структурних одиниць в українському та російському перекладах. Що стосується розміру шрифту, то український варіант теж відповідає вимогами зручності для читання – українські літери досить великі та рядки знаходяться на значній відстані один від одного, що сприяє комфортному читанню дитиною, яка ще не у повному обсязі володіє навичками читання. Нажаль, російський переклад тексту нам вдалося знайти лише в електронному вигляді, тому ми залучаємо його до аналізу лише з позицій відповідності змісту твору, але не його формі.

Стосовно другої умови виконання якісного перекладу дитячої книги для молодшого шкільного віку – *гармонії між малюнком та текстом* – треба констатувати значну, на наш погляд, перевагу перекладу на українську мову над оригіналом. Англomовний текст

супроводжується чорно-білими малюнками, тоді як український варіант – яскравими, чудовими ілюстраціями, виконаними Арсеном Джанік'яном. На наш погляд, українські маленькі читачі отримають більш яскраві враження від читання цієї казкової повісті.

Тепер розглянемо один з найголовніших аспектів виконання високоякісного перекладу дитячого твору іншою мовою – наслідування принципу «*легкозрозумілості*». На що треба звернути увагу перекладачу, щоб створити текст, доступний та цікавий дитині? На наш погляд, це, перш за все, власні назви. Варто помітити, що імена персонажів художнього твору зберігають свої характерні ознаки при перекладах тексту іншими мовами. Зазвичай в таких випадках власні назви оригіналу зберігаються без зміни, за винятком графемо-вимовних відхилень при їхній передачі іншою мовою. Перекладу можуть піддаватися тільки ті імена, пряма передача яких чужою мовою може послабити художнє сприйняття образу.

У оригіналі казковій повісті «*Charlotte's Web*» функціонують такі власні імена (по мірі того, як вони з'являються у тексті): *Mrs. Arable, Fern, Mr. Arable, Avery, Wilbur, Uncle Homer and Aunt Edith Zuckerman, Lurvy, Templeton, Charlotte A. Cavatica, Joy, Nellie, Aranea*. Імена мають не тільки люди, але й звірі (поросятко *Wilbur*, пацюк *Templeton*, павучиха *Charlotte*, маленькі павучки *Joy, Nellie, Aranea*). Інші звірі не мають власних імен та називаються лише загальними назвами *goose, ship, cow* та ін. [4].

У російському перекладі власні імена передаються з використанням здебільше транслітерації та транскрипції: *Mrs. Arable – миссис Арабл, Fern – Ферн, Mr. Arable – мистер Арабл, Wilbur – Уилбур, Charlotte A. Cavatica – Шарлотта А. Каватика, Aranea – Аранея*. Одне власне ім'я перекладено як загальна назва: *Joy – Радость* [5].

Перекладач на українську мову теж застосовує різні прийоми передачі власних імен у іншомовному тексті: транскрипція (*Mrs. Arable – пані Еребл, Mr. Arable – пан Еребл, Avery – Евері, Wilbur – Вилбер, Templeton – Темплтон, Uncle Homer and Aunt Edith Zuckerman – дядечко Гомер та тітонька Едіт Цукерман, Lurvy – Лерві, Nellie – Неллі*). Одне власне ім'я передається транслітерацією (*Aranea – Аранея*), одне – перекладається як загальна назва: *Joy – Радість* [6].

Особливу увагу привертає переклад імен головних героїв казкової повісті – поросятка Вилбера та павучихи Шарлотти. На наш погляд, більш вдалим є переклад імені *Wilbur* на українську мову – дитині зручніше буде вимовити звукосполучення [vi] ніж [yi], також звукосполучення [ber] зустрічається в українській мові (як і в російській) частіше ніж [bur].

Ім'я, яким представляється інша головна героїня повісті, павучиха, в англійському тексті має більш глибоке значення, ніж ми бачимо в обох перекладах:

«*What is your name, please? May I have your name?*»

«Charlotte what?» asked Wilbur, eagerly.

«Charlotte A. Cavatica. But just call me Charlotte» [4, с. 37];

« – А як тебе звати? Скажи мені, будь ласка, твоє ім'я!

– Мене звати Шарлотта, – відповів павук. – Я павучиха.

– Шарлотта – а далі? – нетерпляче допитувався Вілбер.

– Шарлотта А. Каватіка. Але зви мене просто Шарлоттою» [6, с.37];

«Как тебя зовут? Не могла бы ты сообщить мне своё имя?»

– Я – Шар-лотта, - сказала павучиха.

– Чей ты шар? - удивился Уилбур.

– Не шар, а Шарлотта А. Каватика, но для тебя – я – просто

Шарлотта» [5].

«Cavatica» – назва одного з різновиду павуків, але для українських та російських читачів ця інформація залишилася недоступною, тому що перекладачі не додали ніякого коментаря до цієї власної назви.

Говорячи про категорію легкозрозумілості, особливу увагу треба приділити аналізу лексики, яку використовував автор для створення повісті та перекладачі при перекладі українською та російською мовами. Так, навіть біглий погляд на український варіант повісті говорить про те, що Олександр Мокровольський використовує мову, яка більш зрозуміла дитині 7 – 10 років – активно використовуються демінутивні суфікси (*«поросятчко», «молочко», «пляшечка», «рильце», «господинька», «ковдрочка», «гусеняточки», «укладати спатки», «стільчик», «дітки»* та багато інших), прислівники, які зазвичай використовуються в усному мовленні (*«мерцій», упав «перевертом»* тощо), дієслова, які мають у словнику позначку *«розм.»*: *«ушиваймося», «принюхатися», «цямкати», «чвакати», «жвакати»* та ін.. Все це робить текст твору більш цікавим і, як результат, більш зрозумілим малюку. Оригінал тексту та переклад російською мовою здаються нам наповненими більш нейтральною лексикою. Мовна багатобарвність українського перекладу є більш цікавою для дитини, тому саме його можна назвати більш вдалим з цього погляду.

Коли ми говоримо про *збереження форми* тексту при перекладі, ми маємо на увазі, що всі римовані елементи повинні залишатися римованими, звуконаслідування повинні передаватися звуконаслідуванням – всі елементи, які використовував автор твору для дітей для привертання їх уваги, повинні залишатися незмінними у тексті перекладу.

Розглянемо, наскільки перекладачам повісті Е. Б. Вайта на українську і російську мови вдалося зберегти форму оригінального тексту. Почнемо аналіз з такої риси мовної особистості автора як використання у тесті повісті курсиву. Курсив використовується для виділення важливого, з точки зору автора, тексту. Або він використовується, коли автора намагається передати особливості вимови

персонажем того чи іншого текстового фрагменту – зазвичай, на словах, які виділені на письмі курсивом, в усному мовленні робиться логічний наголос. В оригінальному тексті ми бачимо, які слова чи словосполучення наголошують персонажі:

«Do *away* with it?» shrieked Fern. «You mean *kill* it?» [4, с.1];

«But if nothing is *nothing*, then nothing has nothing that is less than *it* is» [4, с. 28];

«Five *hundred and fourteen*?» [4, с. 145];

В перекладах українською та російською мовами ці особливості мовлення персонажів відсутні у тексті, що значно трансформує оригінальні авторські інтенції.

У оригінальному тексті ми знаходимо приклади якщо не віршів, то римованих рядків:

«*Skip and dance, jump and prance!*» [4, с. 18].

В українському перекладі ці рядки передаються теж римованими еквівалентами:

«*Стрибай і плигай, танцюй і брикай!*» [6, с. 19],

в російському перекладі – ні:

«*Скачи, прыгай, пляши, дрыгайся!*» [5].

Повість Е. Б. Вайта отримала величезну популярність серед читачів не лише завдяки сюжету та кумедному головному герою. Ярка, виразна, захоплива мова твору теж зіграла величезну роль у тому, що пригоді поросяти Вілбура стали справжнім бестселером у Америці, а завдяки перекладам – і у всьому світі.

Однією з найяскравіших особливостей тексту є мовна гра, яку активно використовує автор в мовленні своїх персонажів. Треба відзначити, що перекладачі і на українську і на російську мови намагалися передати це при перекладі. На наш погляд, це їм вдалося повністю:

«Salutations!» said the voice.

Wilbur jumped to his feet. «Salu-*what*?» he cried.

«Salutations!» repeated the voice.

«What are *they*, and where are *you*?» screamed Wilbur. «Please, *please*, tell me where you are. And what are salutations?»

«Salutations are greetings,» said the voice. «When I say «salutations», it's just my fancy way of saying hello or good morning. Actually, it's a silly expression, and I am surprised that I used it at all» [4, с. 35 – 36];

«– Салю-ут! – пробринів голосок. Вілбер зірвався на рівні ноги.

– Сало-їд? – не второпавши, перепитав він.

– Салю-ут! – повторив голосок.

– Про якого салоїда ти говориш? І де ти сидиш?! – вереснув Вілбер. – Будь ласочка, скажи мені, де ти! І яким салоїдом ти мене лякаєш?

– Салют – це привіт, себто я тебе вітаю, – пояснив голосок. – То я сказала «салют!» замість «привіт!» чи «доброго ранку!», бо так мені здалося цікавіше. А як по правді, то це дурний вислів, і я й сама собі дивуюся, що його вжила взагалі» [6, с. 36];

«– Привечай, друг!

– Что за чай вдруг? – встрепенулся со сна Уилбур. – Ты где?

– «Привечай» – значит «встречай гостя», – я так люблю говорить вместо «здравствуй» или «с добрым утром». Глупое, вообще говоря, словечко, сама не знаю, как оно ко мне прилипло» [5].

Багато уваги автор приділяє передачі особливостей мовлення різних персонажів-тварин:

«That's where you're wrong, *my friend, my friend*,» said a voice.

Wilbur looked through the fence and saw the goose standing there.

«You don't have to stay in that *dirty-little dirty-little dirty-little* yard,» said the goose, who talked rather fast. «One of the boards is loose. Push on it, *push-push-push* on it, and come on out!»

«What?» said Wilbur. «Say it slower!»

«*At-at-at*, at the risk of repeating myself,» said the goose, «I suggest that you come on out. It's wonderful out here.»

«Did you say a board was loose?»

«*That I did, that I did*,» said the goose» [4, с. 16-17];

«– Ось тут ти помиляєшся, *мій друже, мій друже!* – обізвався чийсь голос. Вілбер зазирнув у щілину в паркані й побачив: стоїть за парканом гуска.

– Не треба тобі стирчати в тому *брудному-малому, брудному-малому, брудному-малому* закапелку! – заговорила гуска. Мова була в неї дуже швидка-шпарка, й багато слів повторялося. – Отамо одна штахетина погано прибита й теліпається. То ти *натисни* на неї, *натисни-натисни-натисни* на неї і вийдеш на волю!

– Що-що? – не второпав Вілбер. – Скажи повільніше!

– Не *хо-хо-хотілося* б повторятись, – мовила гуска, – але я пропоную тобі вийти на волю. Там просто чудово, на волі!

– І ти сказала, що одна штахетина теліпається?

– *А таки сказала, а таки сказала!* – підтвердила велика птаха» [6, с. 18 – 19];

«– А ведь ты ошибаешься, *друг, друг, друг*, – вдруг произнёс чей-то голос.

Уилбур глянул за забор и увидел гусыню.

– Тебе совсем незачем оставаться на этом *гря-гря-грязном* дворики, – сказала гусыня, которая тараторила так быстро, что успевала трижды повторить чуть не каждый слог и слово, и выпаливала их, как пулемётные очереди. – Одна доска здесь отстала. *Ты-ты-ты-ты толкни-толкни* её и выйди.

– Что? – скажи понятнее.

– *То-то-то-гда* я повторюсь, – сказала гусыня. – Я просто посоветовала тебе выйти погулять. Здесь снаружи так здорово!

– Ты говоришь, доска отстала?

– *Да-да-да-да-да!*» [5];

На наш погляд, з позицій передачі цього аспекту мовлення персонажів більш вдалим є переклад російською мовою, тому що він більш яскраво та доступно для малюка характеризує мовлення, яку схоже на геготання гусаків – той ефект, якого намагався досягнути автор.

Таким чином, ми можемо зробити наступні висновки: зіставлення оригіналу твору з перекладами на українську та російську мови з позицій збереження або трансформацій структурної простоти та зручності для читання показало, що обидва переклади зберегли оригінальну зручність (досить великі літери для полегшення читання, зручна відстань між рядками тощо).

Стосовно ілюстрацій слід зазначити, що в українському виданні повісті ілюстрації більш яскраві, більш цікаві для дитини в порівнянні з оригіналом. На наш погляд, це позитивно відіб'ється на сприйнятті книги дитиною.

Аналіз перекладів повісті «Павутиння Шарлотти» показав, що критерій легкозрозумілості в цілому зберігається як в українському, так і в російському варіантах твору. Але слід зазначити, що в англomовному тексті зустрічаються власні назви, які йменують американські реалії. Нажаль, ніхто к перекладачів не додав до тексту коментар з поясненням цих реалій, що, безумовно, ускладнює сприйняття тексту.

З позицій збереження оригінальної форми твору у перекладах обидва варіанти, як нам здається, можна назвати адекватними: в українському та російському перекладах зберігаються оригінальні вірші, мовна гра, усі приклади звуконаслідувань тощо.

Результати зіставного аналізу оригіналу повісті та його перекладів двома мовами дозволяють стверджувати, що в українському та російському тексті зберігаються всі головні функції тексту для дітей молодшого шкільного віку: розважальна, пізнавальна, естетична та виховна. Повість вчить американських, українських та російських юних читачів любити тварин та рослини, бути добрим та цінувати дружбу.

Список використаної літератури

1 Потапова А. Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу / А. Є. Потапова // ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (49). – С. 193 – 197. **2. Puurtinen T.** Linguistic acceptability in translated children's literature / T. Puurtinen – Joensuu : University of Joensuu, 1995. – 277 p. **3. Puurtinen T.** Syntax, Readability and Ideology in Children's Literature / T. Puurtinen // Meta : journal des traducteurs // Meta : Translators' Journal. – 1998. – № 4. – Vol. 43. – P. 524 – 533. **4. White E. B.** Charlotte's Web / E. B. White – N-Y. :

HARPER COLLINS PUBLISHERS, 1980, – 185 p. **5. Уайт Э. Б.** Паутина Шарлотты [Електронний ресурс] / Э. Б. Уайт / Пер. с англ. Самуила Черфаса. – Режим доступу : http://zhurnal.lib.ru/c/cherfas_s/charlottasweb.shtml **6. Вайт Е. Б.** Павутиння Шарлотти / Е. Б. Вайт / Пер. з англ. Олександра Мокровольського. – К. : «Махаон-Україна», 2007. – 170 с.

Крисало О. В. Особливості перекладу повісті Е. Б. Вайта «Павутиння Шарлотти» («Charlotte's Web») українською та російською мовами

Дослідження представляє собою зіставний аналіз оригінального англomовного тексту казкової повісті Елвіна Брукса Вайта «Павутиння Шарлотти» («Charlotte's Web») та перекладів твору українською та російською мовами з позицій відповідності головним вимогам до перекладу літератури для дітей молодшого шкільного віку: структурної простоти, гармонії між малюнком і текстом, легкoзрозумілості, збереження оригінальної форми.

Ключові слова: художній переклад, дитяча література, легкoзрозумілість, акцептабельність.

Крысало О. В. Особенности перевода повести Э. Б. Уайта «Паутина Шарлотты» («Charlotte's Web») на украинский и русский языки

Исследование представляет собой сопоставительный анализ оригинального англоязычного текста сказочной повести Элвина Брукса Уайта «Паутина Шарлотты» («Charlotte's Web») и переводов произведения на украинский и русский языки с позиций соответствия основным требованиям, которые выдвигаются к переводам литературы для детей младшего школьного возраста: структурной простоты, гармонии между рисунком и текстом, понятности, сохранения оригинальной формы.

Ключевые слова: художественный перевод, детская литература, понятность, акцептабельность.

Krysalo O. V. Peculiarities of Translation of the Tale «Charlotte's Web» by E. B. White into Ukrainian and Russian

The scientific research presents comparative analysis of the original English version of the fairy tale «Charlotte's Web» by Elwyn Brooks White and translations of this literary work into the Ukrainian and Russian languages from the point of following the fundamental requirements for the literature addressed to primary school-aged children: structural simplicity, balance between pictures and text, comprehensibility, keeping original form.

Key words: literary translation, children's literature, comprehensibility, acceptability.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2012 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК 811.111'253

А. Є. Кулікова, Ю. О. Головачова

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА КОМПРЕСІЯ МІЖМОВНИХ СУБТИТРІВ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ

Однією з основних складових комерційного й творчого успіху будь-якого кінофільму за кордоном є якісний переклад. У наш час найбільш поширеними у світі видами аудіовізуального перекладу (АВП) є дубляж і субтитрування. Із зазначених видів домінуючим є субтитрування, насамперед через те, що воно є набагато дешевшим. В Україні міжмовне субтитрування з англійської переважно вживається у DVD-індустрії та на телебаченні при перекладі з російської українською. Практики аудіовізуального перекладу стикаються зі значними труднощами при створенні субтитрів, по-перше, через відсутність відповідних дисциплін у програмах навчальних закладів, які здійснюють професійну підготовку перекладачів. По-друге, недостатня теоретична розробленість проблеми вітчизняними науковцями призводить до помилок при створенні україномовних субтитрів й зниженню якості вихідної продукції.

Серед провідних зарубіжних науковців, що займаються теорією аудіовізуального перекладу, слід зазначити Х. Діас Синтаса (J. Diaz Cintas), Й. Іварсона (J. Ivarsson), А. Сербан (A. Serban) та ін. Значний науковий внесок у розвиток субтитрування, визначення принципів й розробку правил і методик цього виду АВП зробили Г. Готліб (H. Gottlieb), Й. Іварсон (J. Ivarsson), М. Керол (M. Carroll) та ін. Проте специфіку україномовного субтитрування кінопродукції згадані вище науковці не досліджували. У вітчизняному ж перекладознавстві вагомій теоретичній розробки у галузі АВП відсутні.

Отже, протиріччя між потребою вдосконалення практики міжмовного субтитрування, з одного боку, й відсутністю теоретичних надбань у цій галузі, – з іншого, зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Метою нашого дослідження є виявлення особливостей компресії при субтитруванні англомовних художніх фільмів українською. Задля досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання: охарактеризувати основні ознаки субтитрування; розглянути чинники, які призводять до компресії кінодіалогу; виявити мовні одиниці, які найчастіше підлягають видаленню при міжмовному субтитруванні та є

специфічними для цього виду перекладу, з'ясувати, яким чином змінюються складні синтаксичні структури на прості згідно з особливими вимогами субтитрування.

Матеріалом дослідження послужили оригінальні версії художніх фільмів «Освідчення» (The Proposal) (2009 р.) й «Час» (In Time) (2011 р.) та субтитри українською.

Датський науковець, професійний субтитрувальник Генрік Готліб (Henrik Gottlieb) визначає субтитрування як письмовий, адитивний (новий вербальний матеріал додається у формі субтитрів), прямий, синхронний та полімедійний переклад [1, с. 161 – 170.].

Можна стверджувати, що субтитрування – це особливий вид перекладу. Адже субтитри не замінюють мову оригіналу, вони співіснують з нею, так само як і з іншими аудіо- та візуальними каналами фільму, і навіть конкурують з ними. Додамо особливості трансформації кінотексту. При письмовому перекладі письмовий текст мови оригіналу трансформується в письмовий текст мови перекладу, при усному перекладі усний текст – в усний. У разі субтитрування ми маємо трансформацію усного тексту в письмовий. Така специфіка зумовлює низку проблем, пов'язаних, у першу чергу, з різницею в сприйнятті усного й писемного мовлення.

Загальновідомим є той факт, що швидкість говоріння більша за швидкість читання. Необхідність узгодження швидкості читання й говоріння незмінно призводить до проблеми вибору мовленнєвої інформації, яка обов'язково має бути в субтитрах, а яка може або має бути випущеною. Це є частиною цілого процесу перекладу. До того ж глядачеві потрібен час не лише для ознайомлення з мовленнєвою інформацією, але й з відео-зображенням. Таким чином, при міжмовному субтитруванні перекладач неминуче повинен спростити інформацію, якщо не в міру можливості, то скрізь, де необхідно.

Спрощенню сприйняття інформації сприяє компресія мовного матеріалу при перекладі, зокрема вилучення й заміна.

Одним з виявів компресії є вилучення (опущення) певних компонентів словосполучень або членів речення. До цього виду трансформації при письмовому перекладі частіше всього звертаються, коли певна лексична одиниця є семантично надлишковою, тобто виражає значення, яке може бути зрозумілим з контексту.

Ми зосередимо нашу увагу на категоріях мовних одиниць, вилучення яких є специфічним для міжмовного субтитрування. Підкреслимо, що йдеться про субтитрування для загальної аудиторії без вад слуху.

1). Вигуки.

Raymond Leon: *No one's watching their clocks, huh?* – *Ніхто не дивиться на годинник?* (In Time)

Grandma Annie: *Ooh, that's a move I haven't seen.* – *Це новий рух* (The Proposal).

Margaret Tate: *Hey! We'd love to come down for the holidays.* – *Ми приїдемо до вас на свята* (The Proposal).

2). Слова, які можуть бути зрозумілі з аудіоряду без перекладу на кшталт «OK», «yes», «no» тощо.

Andrew Paxton: *Listen, I've worked too hard for this promotion to throw it all away, OK?* – *Я надто тяжко працював заради цього підвищення* (The Proposal).

Margaret Tate: *Oh, and please confirm the vegan meal, OK?* – *І замов вегетаріанське меню* (The Proposal).

Проте виголошені нечітко або представлені в розмовній версії (наприклад, «уир», «пир», «okey-dokey»), зазначені лексичні одиниці вже не так легко розпізнаються, тому видаляти їх не рекомендують [2].

3). Звертання.

Margaret Tate: *Frank, people in this country are busy, broke, and they hate to read.* – *Американці багато працюють і не люблять читати.*

Загалом звертання випускається доволі часто, адже з відео-/аудіоряду зрозуміло, до кого звертаються. Зазвичай іноземні імена перекладаються за допомогою транскодування, тому їхнє звучання знайоме глядачеві.

4). Мовні одиниці, які відбивають особливості, притаманні культурі оригіналу, але незрозумілі аудиторії реципієнта. Наприклад аббревіатури, специфічні для англосмовної країни, які не мають відповідників в Україні.

Andrew Paxton: *So, these are the questions that INS is gonna ask us.* – *Ось запитання, які нам будуть ставити* (The Proposal).

У наведеному прикладі видалення аббревіатури *INS* (*Immigration and Naturalization Service*) є виправданим. По-перше, в Україні не має аналогічної служби, тому заміна відповідником неможлива. По-друге, використання прийому транслітерації глядачеві буде незрозумілим, а калькування призведе до збільшення кількості символів субтитру й втраті синхронізації.

5). Обставина місця (якщо місце не має значення або є зрозумілим з відеоряду).

Chairman Bergen: *He is the only person in the building who has enough experience.* – *І тільки він має певний досвід* (The Proposal).

Andrew Paxton: *Your phone arrived. I'm gonna go into town to pick it up.* – *Телефон прибув. Іду забирати* (The Proposal).

6). Вставні речення.

Will Salas: *I assume my time is as good as anyone's.* – *Мій час нічим не гірший* (In Time).

Philippe Weis: *I believe you two have already met.* – *Ви вже зустрічалися* (In Time).

Andrew Paxton: *Listen, I've worked too hard for this promotion to throw it all away, OK?* – *Я надто тяжко працював заради цього підвищення* (The Proposal).

7). Прості речення. Проведене дослідження вказує на те, що такі видалення зустрічаються не так часто. Наприклад:

Andrew Paxton: *Margaret's on that plane. I got to talk to her. Can you stop it?* – *Маргарет на тому літаку. Треба його зупинити* (The Proposal).

Виходячи з того, що читабельність тексту найважливіша при створенні субтитрів грецький науковець Ф. Карамитроглоу (F. Karamitroglou) доводить, що простіші синтаксичні структури є зрозумілішими, ніж складні, тому мають використовуватись більше при міжмовному субтитруванні [3]. Проаналізувавши україномовні субтитри кінодіалогів досліджуваних фільмів ми з'ясували, яким чином складні синтаксичні структури найчастіше були замінені на прості. Унаочнимо:

1) заміна словосполучення словом:

Margaret Tate: *Frank, people in this country are busy, broke, and they hate to read.* – *Американці багато працюють і не люблять читати* (The Proposal).

Margaret Tate: ... *and you spend more time cheating on your wife than you do in your office.* – ... *і більше часу проводиш у своїх коханок, ніж у власному кабінеті* (The Proposal);

2) заміна підрядного речення словосполученням:

Unfortunately, Margaret, if you're deported, you can't work for an American company. – *На жаль, у разі депортації ти не зможеш працювати на американську компанію* (The Proposal);

Grandma Annie: *My great-grandfather gave it to my great-grandmother when they got married.* – *Мій прадід подарував цей кулон моїй прабабусі в день весілля* (The Proposal);

3) заміна двох (або більш) простих речень на просте речення ускладнене заворотом.

It puts us at risk. It can spread. – *Це загрожує нам через поширення* (In Time).

Ще одним проявом компресії при міжмовному субтитруванні є об'єднання двох (або більш) простих речень у складне речення з випущенням елементів речень, які повторюються.

Andrew Paxton: *I'm not rich. My parents are rich.* – *Багатий не я, а мої батьки* (The Proposal).

Will Salas: *I mean, they aren't going to rob you. They are going to kill you.* – *Вони не пограбують вас, а вб'ють* (In Time).

Will Salas: *I'll watch from here. I'll make sure you're safe.* – *Я простежу звідси, щоб у тебе все було добре* (In Time).

Компресія синтаксичної структури також може відбуватися за рахунок номіналізації.

Gertrude: *The night before we graduated school, he proposed...* – *У ніч перед випускним у коледжі він освідчився...* (The Proposal)

Coffee Guy Server: *You want coffee or you want to reminisce?* – *Тобі кави чи спогадів?* (In Time)

Здійснене дослідження дає змогу зробити такі висновки: необхідність компресії при міжмовному субтитруванні зумовлена по-перше, потребою спрощення мовленнєвої інформації задля кращого сприйняття аудиторією, по-друге, – технічними обмеженнями АВП. До основних перекладацьких трансформацій за яких відбувається компресія слід віднести опущення (видалення), заміну мовних одиниць та об'єднання синтаксичних структур. Специфічними рисами перекладацької компресії міжмовних субтитрів є видалення таких мовних одиниць, як звертання, обставина місця, вставні речення, прості речення, тощо. Перспективним видається більш детальне вивчення перекладацької компресії при внутрішньомовному та міжмовному АВП в порівняльному аспекті.

Список використаної літератури

1. **Gottlieb H.** Subtitling – a new university discipline / H. Gottlieb // Teaching translation and interpreting. – Amsterdam : John Benjamins, 1992. – P. 161 – 170. 2. **Diaz Cintas J.** Audiovisual translation: Subtitling / J. Diaz Cintas, A. Remael. – Manchester : St. Jerome Publishing. – 2007. – 290 p. 2. **Karamitroglou F.** A proposed set of subtitling standards in Europe [Electronic resource] / F. Karamitroglou // Translation journal. – 1998. – Vol. 2. – Available from : <http://www accurapid.com/journal/04stndrd.htm>

Кулікова А. Є., Головачова Ю. О. Перекладацька компресія міжмовних субтитрів художніх фільмів

Стаття висвітлює проблему необхідності компресії кінотексту при міжмовному субтитруванні з англійської українською. Розглянуто чинники, які призводять до компресії кінодіалогу. До основних перекладацьких трансформацій, за яких відбувається компресія, слід віднести опущення (видалення), заміну мовних одиниць та об'єднання синтаксичних структур. Виявлено мовні одиниці, які найчастіше підлягають компресії при міжмовному субтитруванні та є специфічними для цього виду перекладу.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад (АВП), компресія, опущення, міжмовне субтитрування, синтаксичні трансформації.

Куликова А. Е., Головачева Ю. А. Переводческая компрессия межъязыковых субтитров художественных фильмов

Статья освещает проблему необходимости компрессии кинотекста при межъязыковом субтитровании с английского на украинский язык. Рассмотрены причины, которые приводят к компрессии кинодиалога. К основным переводческим трансформациям, которые ведут к компрессии, следует отнести опущение (удаление), замену языковых единиц и объединение синтаксических структур. Выявлены языковые единицы, которые чаще всего подлежат компрессии

при міжм'язиковому субтитруванні і являються специфічними для цього виду перекладу.

Ключевые слова: аудиовизуальный перевод (АВП), компрессия, опущение, міжм'язикове субтитрування, синтаксическіє трансформації.

Kulikova A. Ye., Golovachova Yu. O. Compression in Inter-lingual Subtitling of Feature Films

The article highlights the problem of compression of audiovisual text in inter-lingual subtitling from the English language into Ukrainian. The factors which cause the compression of the film dialogues are looked upon. Omission (or delete), change of the language unit and fusion of syntactic structures can be said to be the main transformations that lead to compression of the target text. Language units, that tend to be compressed and that are specific for inter-lingual subtitling, are found out.

Key words: audiovisual translation (AVT), compression, omission, inter-lingual subtitling, syntactic transformations.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2012 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Моїсеєнко О. Ю.

УДК 81'25 5

К. А. Малыгина

**МЕТЕОСИМВОЛ «ВЕТЕР» В ПОЭЗИИ П. Б. ШЕЛЛИ
(НА МАТЕРИАЛЕ «ОДЫ ЗАПАДНОМУ ВЕТРУ»):
ПЕРЕВОДЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**

В ряду семиотических средств, посредством которых человек осваивает и оценивает окружающий мир, повышенный интерес в современной филологии проявляется к символам, ибо все более очевидной становится их значительная роль в процессах разного рода коммуникаций, в частности, в процессе перевода. Само понятие «символ», имеет многовековую историю развития и достаточно долго изучается в таких областях знания, как философия (П. А. Флоренский, А. М. Пятигорский, М. К. Мамардашвили, М. Хайдеггер и др.), семиотика (К. Бюлер, Ч. Пирс и др.), филология (А. Белый, В. М. Жирмунский, А. Ф. Лосев, С. С. Аверинцев, А. А. Тахо-Годи и др.), культурология (Ю. М. Лотман, Е. М. Мелетинский, В. Н. Топоров и др.), психология и психоанализ (З. Фрейд, К. Г. Юнг, Ж. Лакан и др.), мифопоэтика (N. Frye, J. Strelka, W. Hinderer, M. Jacoby и др.), искусство (Р. Барт, Ж. Деррида и др.) и др. Вместе с тем, оно недостаточно четко

очерчено в лингвистической литературе. Современные лингвистические исследования символа представлены в работах М. В. Никитина, Г. Г. Хазагерова, М. М. Маковского, Е. В. Шелестюк, Н. Д. Арутюновой, А. Н. Дармодехиной и др. В рамках своих подходов к области символического ученые-лингвисты рассматривают статус, природу, объем и содержание символа, однако многое остается невыясненным. В частности, дальнейшего исследования требуют вопросы выражения символики с помощью языковых средств. Не до конца исследована проблема обозначения символов через метафору и фразеологические единицы. Вопросы относительно механизмов, средств и способов реализации этого явления в поэтическом тексте и его описания в переводе также не получили пока широкого освещения. Таким образом, целью данной статьи является выяснение средств и способов реализации метеосимволов в поэтическом тексте и их воплощения в украинских и русских переводах. Для достижения данной цели необходимо решить следующие задачи: произвести контекстуальный анализ поэтического произведения и его переводов на текстовом и гипотекстовом уровнях с привлечением метода символической интерпретации; определить степень облигаторности сохранения при переводе признаков, определяющих «ветер» как метеосимвол.

Материалом для анализа служит стихотворение Перси Биши Шелли «The Ode to the West Wind» [1, р. 40], а также его переводы на украинский и русский языки. Мы рассматриваем украинский перевод И. Шуваловой и русские переводы Б. Пастернака [2, с. 201], М. Новиковой [3, с. 65], В. Бетаки [4, с. 154] и А. Гастева.

Стихотворение было написано в 1819 году в окрестностях Флоренции. В это время Шелли жил в Италии, и именно там, по мнению многих критиков, в полной мере раскрыл свой лирический талант. В лирике этого периода в сильнейшей степени проявилось единство личных и общественных чувств поэта, неразрывность для него социальных и природных сил, трагического восприятия настоящего и надежды на будущее. «Ода к западному ветру» отразила размышления Шелли о собственной судьбе, о смерти сына, об отъезде из Англии, о событиях в мире в преддверии надвигающихся европейских революций. Общая тональность поэзии Шелли этого периода глубоко оптимистична, поэтому в «Оде западному ветру» ярко выражена тема непобедимости и бессмертия сил жизни и свободы [5, с. 119]. Упоминание о «западном ветре», как ветре-разрушителе встречалось в стихотворениях многих английских поэтов. Однако у Шелли тема «западного ветра» получает совершенно иную интерпретацию. Для него Западный Ветер – символ вечной Изменчивости – как природы, так и общества, олицетворяет будущее изменение мира. У Шелли осенний западный ветер не столько разрушительная сила, губящая своим дыханием все живое, всю красоту лета, сколько хранитель сил новой жизни.

В «Оде к западному ветру» сохранились жанровые черты, характерные для английской оды XVII – XVIII вв., которая развивалась по двум направлениям: пиндарическому и гораціанскому. Однако внутренние принципы романтической оды также находят здесь прямое выражение. Изначально протагонист романтической оды находится на грани творческой смерти; чтобы возродиться к жизни, необходим прорыв, а для этого — «внезапный восторг» пиндарической оды [6, с. 341]. Романтический мир оды, в котором всеобщность замысла сливается с голосом непосредственного чувства, прямо выражая авторское «я», раскрывается до конца в мечтах поэта стать частицей стихии, разрушающей и созидающей. Шелли мечтал лишь о том, чтобы могучий ветер его устами возвестил миру о близкой весне и возрождении. Природа, стихии, история, чувство составляют в оде неразрывное единство.

Этап предпереводческого анализа данного текста подразумевает выявление способов символизации метеосимвола «ветер» и его признаков, требующих обязательного сохранения при переводе. Для этого целесообразно воспользоваться методикой контекстуального анализа на текстовом и гипотекстовом уровнях, прибегнув к анализу композиционного, хронотопного, характерологического и лексико-семантического контекстов. Анализ композиционного контекста ИТ целесообразно начать с тех его композиционных особенностей, которые непосредственно обусловлены спецификой поэтического текста. К таким особенностям относятся ритмо-метрика, рифма и строфика. «Ода к Западному ветру» состоит из пяти частей, каждая из которых состоит из четырех терцин и заключительного двустрочия. Средняя строка каждой терцины рифмуется с первой и третьей строками следующей терцины. Такую рифмовку удалось сохранить практически всем переводчикам. Благодаря этому в ПТ как и в ИТ создается ощущение, что строфы как бы перетекают одна в другую, отражая цельность каждой части и всего стихотворения в целом. Заголовок стихотворения вполне однозначен *Ode to the West Wind* и при переводе его структура и семантика сохранена всеми переводчиками: *Ода Західному Вітрові, Ода Западнему Ветру*.

Сюжетно каждая из пяти частей стихотворения представляет собой смысловой отрезок, очерченный рамочной конструкцией-обращением: *O wild West Wind <...> hear, oh, hear!* Все переводчики сохранили данную конструкцию, так как она служит «каркасом» для сюжета стихотворения. Однако относительно нее были применены некоторые лексико-грамматические трансформации. В переводе В. Бетакса посредством добавления личного местоимения достигается ощущение сближения поэта с ветром. Поэт говорит с ветром и как бы призывает его к диалогу: *<...> услышь, услышь меня*. В украинском переводе повтор глагола не сохранен, что лишает обращение эмоционального «надрыва», с которым поэт обращается к ветру: *О Вітре дикий Західний <...> почуй*. Присутствующая в обращении к западному

ветру аллитерация «*O wild West Wind*» задает тональность всему произведению. Для украиноязычного и русскоязычного читателя звук [w] может вызывать ассоциации с завыванием ветра. Однако в переводе передать задуманную автором аллитерацию и при этом сохранить смысл и форму обращения непросто. Прибегнув к лексико-грамматическим трансформациям, переводчики А. Гастев и В. Бетака сохранили аллитерацию ИТ: *О дикий Дух* (А. Гастев), *Вей, вольный Вест* (В. Бетака). В первом случае переводчик пожертвовал ключевым символом оды. Ведь речь идет именно о западном ветре как о предвестнике перемен. В его переводе обращение выглядит несколько абстрактно. В переводе М. Новиковой также отсутствует прилагательное «западный», что кажется неоправданным по той же причине. В переводе В. Бетака добавление глагола в побудительном наклонении может быть оправдано упомянутой выше рамочной конструкцией, в которой присутствует побуждение, призыв: *Вей, <...> услышь, услышь, меня!* В этом же переводе эпитет «*wild*» заменили на «*вольный*», у которого несколько иная семантика. Эпитеты «ярый» и «буйный» в переводах М. Новиковой и Б. Пастернака кажутся наиболее удачными синонимами: *О ярый Ветер* (М. Новикова), *О буйный ветер запада* (Б. Пастернак).

Первая, вторая и третья части оды – воспевание ветра как могущественного повелителя на земле, в воздухе и в океане.

Четвертая и пятая части больше посвящены личным переживаниям поэта, его чувствам, воспоминаниям о прошлом, надеждам на будущее. Здесь сделан акцент на взаимоотношения с ветром, какую роль он играет в жизни поэта. Четвертая часть – по сути смиренная просьба и мольба поэта, обращенная к ветру. В пятой части стихотворения поэт находит в себе силу и энергию, дающую ему возможность говорить с ветром на равных. Как результат – жизнеутверждающий финал оды.

По законам жанра оды, и романтической оды в частности, в конце произведения присутствуют восторг, надежда, оптимизм, что и отражено в риторическом вопросе *If Winter comes, can Spring be far behind?* Форма риторического вопроса сохранена в украинском переводе *Зима вже тут – чи ж довго до Весни?* и в переводе А. Гастева *И коль Зима вступає на порог, уж до Весни не короткий ли срок?* В остальных же вопросительное предложение заменено восклицательным, что вполне соответствует настроению финальных строк ИТ: *<...> Пришла Зима, зато Весна в пути! Зима пришла – весны не миновать!*

В результате проведенного переводческого анализа были получены следующие выводы. В процессе перевода оды переводчики прибегали к различным лексико-грамматическим трансформациям, таким как модуляция, антонимический перевод, комбинированная реноминация и дескриптивный перифраз. Однако обязательным для перевода является сохранение символичности ключевого понятия, т.е. метеосимвола «ветер» на протяжении всего ПТ. Это было достигнуто

путем сохранения главных признаков символа, таких как ассоциативность, эмоциональность, многозначность, устойчивость, культурная детерминированность и контекстуальная обусловленность.

Список использованной литературы

1. Shelley P. B. Ode to the West Wind / Percy Bysshe Shelley // Poetry of the Romantics. – Middlesex : Penguin Books, 1995. – P. 40 – 42.
2. Шелли П. Б. Избранные произведения. М., 1998. – С. 201.
3. Новикова М. А. С Богом и платочек. 1966 – 1998 / М. А. Новикова // Книга стихов. – М.: Издательство «МХТ», 2000. – С. 65 – 66.
4. Shelley P. B. Ода западному ветру / P. B. Shelley // Дьяконова Н. Я. Аналитическое чтение. Английская поэзия XVIII-XX веков. Пособие для студентов педагогических институтов. – Л.: «Просвещение», 1967. – С. 154 – 155.
5. Дьяконова Н. Я. Шелли / Н. Я. Дьяконова, А. А. Чамеев. – СПб., 1994. – С. 119 – 120.
6. Елистратова А. А. Шелли // Елистратова А. А. Наследие английского романтизма и современность. – М., 1960. – С. 341 – 342.

Малигіна К. А. Метеосимвол «вітер» у поезії П. Б. Шеллі (на матеріалі «Оди західному вітру»): перекладацький аналіз

Автор розглядає метеосимволи з позиції перекладознавства. У статті висвітлюються питання вирази символів за допомогою мовних засобів. Із залученням контекстуального аналізу на текстовому і гіпотекстовому рівнях, а також методу символічної інтерпретації в статті проводиться перекладацький аналіз тексту-оригіналу та його українських і російських перекладів. Автор виявляє способи реалізації метеосимволів в поетичному тексті і засоби їх втілення в українських і російських перекладах. Також у статті описуються облігаторні для перекладу ознаки, що визначають «вітер» як метеосимвол.

Ключові слова: переклад, метеосимвол, метод символічної інтерпретації

Малыгина К. А. Метеосимвол «ветер» в поэзии П. Б. Шелли (на материале «Оды западному ветру»): переводческий анализ

Автор рассматривает метеосимволы с позиции переводоведения. В статье освещаются вопросы выражения символов с помощью языковых средств. С привлечением контекстуального анализа на текстовом и гипотекстовом уровнях, а также метода символической интерпретации в статье производится переводческий анализ текста-оригинала и его украинских и русских переводов. Автор выявляет способы реализации метеосимволов в поэтическом тексте и средства их воплощения в украинских и русских переводах. Также в статье описываются облігаторные для перевода признаки, определяющие «ветер» как метеосимвол.

Ключевые слова: перевод, метеосимвол, метод символической интерпретации

Malygina K. A. Meteosymbol «Wind» in the Poetry of P. B. Shelley (based on the «Ode to the West Wind»): Translation Analysis

The author considers meteosymbols from the position of translation. The article highlights the issues of expression symbols using language means. It presents an analysis of the text-original and its Ukrainian and Russian translations. The author engages contextual analysis on text and hypertext levels and method of symbolic interpretation. The author reveals the means of implementation of meteosymbols in the poetic text and in its Ukrainian and Russian translations. The author also describes obligatory for translation features determining the «wind» as meteosymbol.

Key words: translation, meteosymbol, the method of symbolic interpretation.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Новикова М. О.

УДК 811.111'42(075.8)

І. М. Микитюк

**ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНА ЛЕКСИКА:
ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ**

Переклад як особливий вид мовленнєвої діяльності людини існує давно, залишаючись невід'ємним компонентом міжкультурної комунікації (див. праці Л. Бархударова, О. Гайнічеру, Р. Зорівчак, Т. Казакової, В. Карабана, В. Комісарова, В. Коптілова, І. Корунця, Б. Лепкого, В. Радчука, Я. Рецкера, С. Тюленєва, О. Чередниченко, Л. Черноватого, О. Швейцера, G. Miram, J. Munday, A. Neubert, P. Newmark, E. Nida, Ch. Nord, C. Picken, M. Snell-Hornby, T. Steiner). Переклад трактується як процес, його результат, а також поняття, яке обіймає і діяльність, і її сутність [1, с. 38]. До ключових понять перекладу належить поняття адекватності (особливо з огляду на переклад художнього тексту) – передачі стилістичних та експресивних відтінків оригіналу. У зв'язку із цим значної актуальності набуває дослідження особливостей адекватного перекладу фонетичного стилістичного засобу ономапоєї, зокрема з англійської мови на українську.

Метою статті є виявлення та опис шляхів відтворення звуконаслідувальної лексики тексту оригіналу засобами мови перекладу.

Окреслена мета передбачає необхідність вирішення таких завдань: розглянути теоретичні засади дослідження ономотопеї; висвітлити особливості перекладу ономотопів. Матеріалом дослідження слугували романи Клайва Стейплза Льюїса з серії «Хроніки Нарнії».

Перші розвідки, присвячені вивченню явища ономотопеї в англійській мові з'явилися в кінці XIX – на початку XX століття. Проте, самостійним об'єктом дослідження звуконаслідувальна лексика стала, практично, лише в останні десятиліття XX століття. Осмисленню даної проблеми в мовознавстві сприяли праці Л. Блумфілда, Д. Вестермана, Е. Вінклера, В. Вундта, Г. Гемпля, Х. Марчанда, Г. Пауля, Л. Сміта, А. Фреліха, Г. Штреле, С. Вороніна, М. Кузнецова, Ю. Скребнева та інших дослідників. Проте, звукозображувальний потенціал англійської мови вивчений ще недостатньо, зокрема, потребують уточнення шляхи та способи перекладу звуконаслідувальних слів.

За спостереженнями С. В. Вороніна, звуконаслідування (ономотопея) – це закономірний недовільний фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова та звуковою (акустичною) ознакою денотата (мотивом), що лежить в основі номінації [2, с. 16], умовна словесна імітація звуків оточуючого світу засобами певної мови [3, с. 25].

У дисертаційному дослідженні І. О. Гаценко «Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов)» звуконаслідувальні слова визначаються «як самостійна категорія слів, яка має однотипну будову, численні варіанти, особливу структуру, словотвір» [4, с. 5]. На думку дослідниці, звуконаслідувальна лексика має свою історію та зумовлена буттям і мисленням людини [там само].

Досліджуючи фонетичну вмотивованість слова, В. В. Левицький наголошує, що одне і те ж звучання передається у різних мовах подібним, проте не ідентичним набором фонем [5, с. 297]. З огляду на це, особливості відтворення ономотопів оригіналу засобами мови-сприймача представляють цікавий матеріал для лінгвістичного дослідження.

Особливості культури та географічного середовища існування певного народу визначають склад характерних для мови звуконаслідувальних слів відповідної мови. Оскільки кожна мова по-своєму опановує звучання навколишнього світу, звуконаслідувальна лексика різних мов не співпадає, хоча часто є схожою. Очевидно, одна з причин розбіжності звуконаслідувальних слів у різних мовах полягає в тому, що самі звуки-джерела, як правило, мають складну природу і оскільки точна імітація їх засобами мови неможлива, кожна мова обирає як зразок для наслідування якусь одну зі складових цього звука.

Звуконаслідувальні слова, як потужний засіб створення експресії, часто вживаються у художніх текстах. Тому під час перекладу художніх творів перед перекладачем неминуче постає проблема перекладу ономотопів. Якщо ономотоп виконує в художньому тексті виключно звуконаслідувальну функцію, він зазвичай перекладається за

допомогою ономатопа мови перекладу, який відповідає йому за основними психоакустичними параметрами. Наприклад:

And then – thud! – another fell twenty feet behind [6, p. 11]. – *А потім – ген! – ще одна каменяка впала кроків за десять позаду* (тут і далі переклад наш – І.М.).

The Owl blinked and said in a soft voice: «Tu-who, tu-who! Who are you two?» [6, p. 67] – *Сова помружилася і промовила лагідно: «Пузу! Пузу! А ви двоє хто такі?»*

Перекладений онома топ повинен відповідати лексемі мови-джерела, а також правильно характеризувати названу дію, тому застосування транслітерації недоцільно. Особливо важливим є вибір потрібного ономатопа у тих випадках, коли джерело звуку в тексті не зазначається і вживання звуконаслідувальних слів дозволяє читачу ідентифікувати об'єкт (джерело звуку) за його звучанням. Наприклад:

It was the same snarling roar he had heard that moonlit night when they first met Aravis and Hwin [8, p. 90]. – *Це було те саме сердите ревіння, яке він чув тієї місячної ночі, коли вони вперше зустріли Аравіс та Гуїн.*

У наведеному прикладі назва тварини відсутня; читач може ідентифікувати її лише з опорою на характеристики звуку. У процесі перекладу важливо зберегти основні психоакустичні ознаки звучання. Тому, онома топ «*roar*» перекладено за допомогою українського звуконаслідувального слова «*ревіння*», яке відповідає лексемі мови-джерела за звуковими характеристиками.

Часто звуконаслідувальні слова використовуються у художньому тексті для непрямої характеристики особистості та емоційного стану персонажа у певній ситуації розгортання оповіді. У такому випадку значення ономатопа включає ще й соціальні та/або особистісні характеристики персонажа. Тому при перекладі необхідно брати до уваги не лише психоакустичні властивості онома топів, але й здатність передавати манеру мови, особливості поведінки, емоційного стану людини або тварини, а також характеристики предмета. Наприклад:

They turned and wriggled along uphill, under the bracken amid clouds of horribly buzzing flies. Arrows whizzed round them [9, p. 57]. – *Вони повернулися та поповзли вгору по схилу крізь папороть та силу-силенну мух, які жахливо дзижчали. Навколо них свистіли стріли.*

Twang, twang behind and hiss, hiss overhead came the archery of Dwarfs [9, p. 97]. – *Бринь, бринь – почулося позаду і над головою засвистіли стріли. У бій вступили лучники-гноми.*

Twang went the string. It was an excellent shot [9, p. 125]. – *Бринь! Задзвеніла тятивуа. Це був відмінний постріл.*

Edmund was close beside her now, treading water, and had caught the arms of the howling from scare Eustace [10, p. 23]. – *Тепер Едмунд був поряд із нею; він ступав по воді, схопивши за руки Юстаса, що завивав від страху.*

Звуконаслідувальна лексика вживається в тексті для створення певної атмосфери, тобто з метою інтенсифікації емоційного впливу на реципієнта. У такому випадку матеріальна форма ономатопа програмує певні асоціації. Тому переклад ономотопів, які вжиті з такою метою, вимагає ретельного аналізу тексту та тлумачення прийомів звукового інструментування тексту. Наприклад:

And suddenly with the wind came the noises – the swishing of waves and the slap of water against the ship's sides and the creaking and the overall high steady roar of air and water [10, p. 15]. – Раптом разом із вітром стало чутно шум: свист хвиль, і плескання води об боки корабля, і скрипіння, і над усім цим всеосяжне незмінне ревіння повітря та води.

Then she made a dash for the cabin door and shut out for a moment the appalling sight of the speed with which they were rushing into the dark, but not of course the horrible confusion of creakings, groanings, snappings, clatterings, roarings and boomings which only sounded more alarming below than they had done on the poop [10, p. 15]. – Вона кинулася до дверей каюти і змогла на мить позбутися жахливого усвідомлення того, з якою швидкістю вони мчали у темін, проте страшна суміш скрипіння, стогонів, ляскання, ревіння та гуркоту тут унизу звучала ще тривожніше, ніж там, на кормі.

У наведених прикладах ономатопа слугують потужним засобом відтворення страшних звуків неприборканої стихії.

У процесі перекладу не завжди вдається зберегти значення звуконаслідувальних слів мови-оригіналу. Наприклад:

The reason was that a great cold, salt splash had broken out of the frame and they were breathless from the smack of it, besides being wet through [10, p. 7]. – Справа була в тому, що величезна хвиля солоної води шубовснула на них із рами і від удару їм перехопило подих, та ще й змокли до ниточки.

У наведеному прикладі слово *splash*, що означає *the sound of something spattering*, було перекладено як *хвиля*. Таким чином, звукосимволічність була втрачена. Іншим прикладом є слова *propputty-propputty* та *thubbudy-thubbudy*, які є okazionalnymi утвореннями та не мають словникових відповідників, тому переклад, поданий нижче, є підлаштованим під загальний контекст речення:

And all the time the squeak of the leather, the jingle of the bits, and the noise of the hoofs – not Propputty-propputty as it would be on a hard road, but Thubbudy-thubbudy on the dry sand [8, p. 156]. І так весь час – рипіння шкіри, дзеленчання вудил та стукіт копит – не цок-цок-цок, як це звучало б на твердому шляху, а шур-шур-шур, як по сухому піску.

Також не були збережені структурні особливості наведених ономотопів – англійські двокомпонентні слова замінені на трикомпонентні в українській мові.

Наведемо приклади збереження компонентної структури звуконаслідувальних лексем:

Tap-tap went the stick against the stone; and again, *tap-tap*; and then, all at once, *boomboom*, with a quite different sound, a hollow, wooden sound [9, p. 68]. – *Тук-тук*, ударялася палиця об камінь і знов *тук-тук*; а потім *рантом* абсолютно інший звук порожнистого дерева – *бум-бум*.

She began to walk forward, *crunch-crunch* over the snow and through the wood towards the other light [7, p. 18]. – Вона почала йти вперед, *скрип-скрип* по снігу крізь ліс до іншого світла.

Іншим прикладом замін у процесі перекладу онома топів є відтворення однієї частини мови оригіналу іншою частиною мови в тексті перекладу. Наприклад:

«Too true, friend,» said the mare with a melancholy *whinny* [8, p. 154]. – «Цілковита правда, друже», – сумно *проіржала* кобила. Іменник *whinny* було замінено на дієслово *проіржала*.

The open places near the river's edge were a mass of foxgloves and wild roses and the air was *buzzing* with bees [9, p. 96]. – Відкрита місцина на березі річки заросла *наперником* та *шипиною*, а повітря було сповнене *дзигчанням* бджіл.

Отже, переклад звуконаслідувальної лексики має свої особливості. Якщо звуконаслідувальна лексика вживається в тексті з метою характеризувати емоційний стан героя або для яскравішого опису ситуації спілкування, акцентуації певних рис характеру персонажів, то онома топ з тексту оригіналу може бути перекладений за допомогою точного відповідника, описового перекладу або незвуконаслідувальної лексики.

Перспективами подальшого дослідження у цій галузі є виявлення шляхів та способів перекладу онома топів у поетичних текстах.

Список використаної літератури

- 1. Перекладознавство:** Теорія і практика = Translation Studies: Theory and Practice : підр. для студ. ф-тів іноземн. мов / Бялик В. Д., Микитюк І. М., Лукашук М. В. – Чернівці : ЧНУ, 2012. – 608 с.
- 2. Воронин С. В.** Основы фоносемантики / С. В. Воронин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1982. – 244 с. **3. Воронин С. В.** Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании: (очерки и извлечения) / С. В. Воронин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. – 200 с. **4. Гаценко І. О.** Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / І. О. Гаценко. – К., 2003. – 19 с. **5. Левицкий В. В.** Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Новая книга, 2006. – 512 с. **6. Lewis C. S.** The Chronicles of Narnia. The Silver Chair / C. S. Lewis. – М. : Айрис-пресс, 2003. – 315 p. **7. Lewis C. S.** The Chronicles of Narnia. The Lion, The Witch and The Wardrobe / C. S. Lewis. – М. : Айрис-пресс, 2003. – 352 p. **8. Lewis C. S.** The Chronicles of Narnia. The Horse and His Boy / C. S. Lewis. – М. : Айрис-пресс, 2003. – 320 p. **9. Lewis C. S.** The Chronicles of Narnia. Prince

Caspian / C. S. Lewis. – М. : Айрис-пресс, 2003. – 280 p. **10. Lewis C. S.**
The Chronicles of Narnia. The Voyage of the Dawn Treader / C. S. Lewis. –
М. : Айрис-пресс, 2003. – 296 p.

**Микитюк І. М. Звуконаслідувальна лексика:
перекладознавчий аспект**

Збереження стилістичних та експресивних відтінків оригіналу є надзвичайно важливим для досягнення адекватності перекладу художнього тексту. У статті виявлено та описано шляхи відтворення ономапої як засобу звукового інструментування тексту оригіналу засобами мови перекладу. У процесі аналізу виявлено основні способи перекладу звуконаслідувальної лексики: використання відповідника, описового перекладу, незвуконаслідувальної лексики.

Ключові слова: переклад, адекватність перекладу, звуконаслідувальна лексика.

**Микитюк І. М. Звукоподражательная лексика:
переводоведческий аспект**

Сохранение стилистических и экспрессивных оттенков оригинала крайне важно для достижения адекватности перевода художественного текста. В статье выявлены и описаны пути воспроизведения ономапои как средства звукового инструментирования текста оригинала средствами языка перевода. В процессе анализа выявлены основные способы перевода звукоподражательной лексики: использование аналога, описательного перевода, незвукоподражательной лексики.

Ключевые слова: перевод, адекватность перевода, звукоподражательная лексика.

Mykytiuk I. M. Sound-imitating Lexis: aspects of translation

The adequacy of a literary text translation involves the necessity of retaining the stylistic and expressive peculiarities of the original. The article explores the ways of translation of onomatopoeia as a means of sound instrumentation of the source text with the help of target language. In the process of analysis the main means of sound-imitating lexis retaining were revealed: usage of analogue, of descriptive translation, and non-sound-imitating lexis.

Key words: translation, adequacy of translation, sound-imitating lexis.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Моїсеєнко О. Ю.

УДК 811.111'276.5'25.

І. М. Міщук

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АМЕРИКАНСЬКОГО КОМП'ЮТЕРНОГО СЛЕНГУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Актуальним питанням сьогодення є дослідження комп'ютерного сленгу в умовах сучасного технічно-оснащеного і мобільного суспільства. Навколишній світ важко уявити без швидко зростаючих темпів глобалізації та комп'ютеризації, що тісно пов'язані між собою. Як результат, мова постійно зазнає певних змін, з'являються нові слова. Головним джерелом нової лексики в сучасній англійській мові та американському варіанті цієї мови є комп'ютерна технологія – наука, що з'явилася відносно недавно і стрімко поповнюється та вдосконалюється, відображаючи процеси ускладнення та модернізації в самій галузі комп'ютерних та інформаційних систем. Тому виникає потреба і в більш широкому дослідженні комп'ютерної мови, а саме комп'ютерного сленгу.

Сучасна лінгвістика та перекладознавство демонструють зростаючий інтерес до вивчення джерел виникнення комп'ютерної лексики. Різні аспекти сленгу вивчалися такими вітчизняними дослідниками як Н. Виноградова, І. Гальперін, П. Горшков, Т. Захарченко та зарубіжними Е. Партрідж, Е. Раймонд, Р. Спірс та А. Швейцар.

Отже, мета нашої статті – розкрити особливості вживання та перекладу американського комп'ютерного сленгу.

На основі студіювання науково-лінгвістичних джерел з'ясовано, що сутність дефініції «комп'ютерний сленг» є предметом досліджень багатьох науковців. Проаналізувавши різні підходи щодо вивчення цього поняття, ми можемо зробити висновки, що це слова, які служать для спілкування людей однієї професії – програмістів, або просто людей, що користуються послугами комп'ютера.

Необхідно зазначити, що існує багато класифікацій комп'ютерного сленгу, але зупинимось, на нашу думку, на двох основних.

Н. Виноградова пропонує наступну класифікацію комп'ютерного сленгу [1]:

- 1) пряма транслітерація англійського слова при збереженні основного значення лексеми (варнінг – від англ. «warning» означає про можливу помилку програми або про виключну ситуацію);
- 2) фонетичне та граматичне спотворення оригіналу (батон від англ., що в перекладі гудзик, кнопка означає будь-яку кнопку);
- 3) до третьої групи відносяться слова, вибрані із міркувань фонетичної подібності англійським оригіналам (милити від англ. «mail»,

що в перекладі означає «лист», «пошта» – писати чи передавати повідомлення по мережі) та слова, що набули нового значення в результаті іронічно-карнавального переосмислення вже існуючої лексики (блін – компакт-диск);

4) слова-акроніми – це слова і за походженням, і за способом творення слова, які важко скоротити і ще не втягнуті в процес засвоєння її рідною мовою (AFAIK – as far as I know – наскільки мені відомо; FYI - for you information – до вашого відома).

Ще одну класифікацію пропонує П. Горшков [2]:

1) калька (повне запозичення напр. device – девайс – при цьому слово запозичується повністю зі своєю вимовою, написанням і значенням);

2) напівкалька (запозичення основи) – додаванням закінчень та суфіксів до основи англійського слова;

3) переклад:

а) із застосуванням стандартної лексики в особливому значенні;

б) із використанням сленга інших професійних груп;

4) фонетична мімікрія (слова, які переходять в сленг набуваючи нового значення і ніяким чином не пов'язане із загальноживаним).

Беручи до уваги класифікації Н. Виноградової та П. Горшкова, ми можемо констатувати, що незрозумілість окремих слів американського комп'ютерного сленгу зумовлена тим, що вони означають специфічні, маловідомі для широкого загалу поняття, або мають відношення до певних локальних обставин. Але в середовищі людей, так чи інакше пов'язаних із комп'ютером, існують і неофіційні позначення тих чи інших понять, те, що можна назвати професійним «арго» або «сленгом». Ці слова, на думку Ю. Зацного [3], набувають значення неологізмів, мають свої характерні особливості і в структурі, і в семантиці. Основними вимогами до перекладу таких термінів є повне збереження семантичного наповнення одиниці перекладу. Терміни, що були перекладені, займають важливе місце в термінологічній структурі української мови і навіть отримують статус загальноживаної лексики. До ваших послуг словник комп'ютерного жаргону за ред. О. Баєва, словник американського сленгу за ред. Р. Спірса [6], Інтернет-словники комп'ютерного сленгу та ін.

З огляду на це слід зауважити, що при перекладі неологізмів сфери комп'ютерних технологій та Інтернет, зокрема, найскладнішим є з'ясування слова.

Відомо, що основні труднощі перекладу сленгізмів з англійської мови на мову перекладу (оригіналу), так і навпаки, полягають у тому, що сленг є найрухомішим шаром лексики і жоден словник не в змозі наздогнати виникнення та розвиток сленгових одиниць. Тому при перекладі потрібно підшукувати сучасні еквіваленти. Український сленг, на відміну від американського – явище мало розвинуте та маловивчене, через це виникають певні труднощі при пошуку

відповідного сленгізму при перекладі американського комп'ютерного сленгу. Результатом є часта заміна англійських сленгізмів українськими лексемами та фразеологемами стилістично нейтрального характеру, або використання описового перекладу.

Поділяючи точку зору Є. Єнікєєвої [4], ми вважаємо, що основними основними засобами перекладу американського комп'ютерного сленгу є:

1) транслітерація та транскрипція (використовується при перекладі окремих слів-термінів. Напр.: adapter (адаптер), Basic (Бейсік), hacker (хакер)).

2) калькування – це засіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин (морфем або слів) їх лексичними відповідностями у мові перекладу: напр.: disc storage (дисківа пам'ять), current drive (потічний дисківод), image recognition (розпізнання зображення).

3) експлікація (описовий переклад) – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця мови-оригіналу замінюється словосполученням, яке дає пояснення або визначення даної одиниці: pop-mouse program програма, яка не підтримує роботу з мишкою; native mode – режим роботи у власній системі команд .

Встановлено, що продуктивність експлікації при перекладі американського комп'ютерного сленгу на українську мову пояснюється розбіжностями у засобах творення слів та словосполучень. В англійській мові переважають багато компонентні безприйменникові сполучення, що не є притаманними українській мові і це створює певні труднощі в процесі перекладу. Але труднощі при перекладі багатокомпонентних словосполучень можна усунути за допомогою калькування зі зміною послідовності компонентів словосполучення: BIOS (Basic Input/Output system) – базова система вводу-виводу, DMA (Direct Memory Access) - прямиий доступ до пам'яті.

Заключний аспект підводить нас до думки, що основними засобами перекладу сленгових конструкцій на українську мову є пошук відповідного еквіваленту, експлікація та калькування. Слід пам'ятати, що переклад термінологічних словосполучень більше здійснюється засобами калькування та експлікації, а транслітерація / транскрипція використовуються для перекладу окремих слів-термінів. Тому і виникає потреба у більш широкому дослідженні комп'ютерної лексики, зокрема американського комп'ютерного сленгу.

Список використаної літератури

1. Виноградова Н. В. Компьютерный сленг и литературный язык: проблемы конкуренции / Н. В. Виноградова // Исследования по славянским языкам. – 2001. – № 6. – С. 203 – 216. **2. Горшков П. А.** Сленг хакеров и геймеров в Интернете: Автореф. дис...канд. филол. наук. – Москва, 2006. – 21 с. **3. Зацний Ю. А.** Неологізми англійської

мови 80 – 90 років ХХ століття / Ю. А. Зацний // – Запоріжжя : РА «Тандем-У», 1997. – 396 с. **4. Єнікєєва Є. М.** Особливості перекладу комп'ютерних термінів на українську мову/ Є. М. Єнікєєва // Вісник СумДУ. – 2001.– №5 (26). – С. 54 –59. **5. Захарченко Т. Є.** Английский и американський сленг / Т. Є. Захарченко. – М. : АСТ, 2009. – 478 с. **6. Spears R. A.** NTC's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions / R. A. Spears. – N. Y. : McGraw Hill, 2000. – 560 p.

Мищук І. М. Особливості перекладу американського комп'ютерного сленгу українською мовою

У статті розглянуто особливості формування, функціонування та перекладу американського комп'ютерного сленгу на українську мову. Подано класифікацію комп'ютерного сленгу. Визначено основні засоби перекладу сленгових конструкцій на українську мову (транслітерація та транскрипція, калькування, експлікація). А також описані труднощі перекладу американського комп'ютерного сленгу з мови оригіналу на мову перекладу.

Ключові слова: сленг, комп'ютерний сленг, еквівалент, засоби перекладу.

Мищук И. М. Особенности перевода американского компьютерного сленга на украинский язык

В статье рассмотрены особенности формирования, функционирования и перевода американского компьютерного сленга на украинский язык. Подана классификация компьютерного сленга. Определенно основные средства перевода сленгових конструкций на украинский язык (транслитерация и транскрипция, калькирование, экспликация). А также описанные трудности перевода американского компьютерного сленга из языка оригинала на язык перевода.

Ключевые слова: сленг, компьютерный сленг, эквивалент, средства перевода.

Mishchuk I. M. Features of Translation of the American Computer Slang into Ukrainian

The features of forming, functioning and translation of the American computer slang into Ukrainian. are considered in the article. Classification of computer slang is given. Main means of translation of slang constructions into Ukrainian are determined (transliteration and transcription, calque, explication). And difficulties of the translation of slang from the source language into target language are also described.

Key words: slang, computer slang, equivalent, means of translation.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Моїсеєнко О. Ю.

УДК 418.02

О. А. Новицька

**ФАХОВІ МОВИ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ І
ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
(на матеріалі юридичних текстів новогрецької мови)**

Переклад – реакція світової спільноти на велике розмаїття мов і культур, спроба дійти універсальності в розумінні змісту витворів [1, с. 15]. Дослідження загальних і перекладознавчих особливостей фахових мов загалом і юридичного дискурсу зокрема є першорядним завданням для перекладача. Виникає гостра потреба в якісних перекладах фахових текстів задля забезпечення не лише комунікації між фахівцями юридичної галузі, а й комунікації між професіоналами і непрофесіоналами. Сучасне перекладознавство стає дедалі прагматичнішим, намагаючись відповідати запитам суспільства, які вимагають чіткої та однозначної вербальної презентації. Питання фахової мови знаходиться в центрі уваги українських вчених: О. І. Чередниченко, В. І. Карабан, Т. Р. Кияк. Серед дослідників перекладознавчого аспекту юридичних текстів з новогрецької мови варто перш за все назвати А. А. Столярову, яка ґрунтовно з'ясувала комунікативно-прагматичні виміри новогрецьких законодавчих документів (на матеріалі кримінального, кримінально-процесуального кодексів Греції та інших юридичних текстів). Однак численність поглядів на розуміння складових феноменів фахових мов у лінгвістиці змушує шукати способи поєднання розбіжних та схожих тлумачень, які б відповідали потребам перекладознавства.

Метою дослідження є визначення принципів особливостей перекладу грецькомовних юридичних текстів з урахуванням специфіки таких текстів та фахової комунікації.

Прагматичні особливості впливають на оформлення текстів фахової мови і визначення прагматичних відношень тексту. Саме прагматика тексту перекладу диктує необхідні синтаксичні та семантичні зміни у тексті перекладу. Прагматика, або спрямованість текстів, виступає в чотирьох проявах: по-перше, текст оригіналу і текст перекладу мають однакову спрямованість, тобто реципієнти цих текстів говорять різними мовами; по-друге, оригінал може бути спрямований виключно на спільноту мови оригіналу; по-третє, оригінал і переклад попри певні розбіжності мають спільні, універсальні ознаки; по-четверте, текст оригіналу вже призначений для реципієнтів мови перекладу [2, с. 195]. Однак, здійснюючи переклад юридичного тексту, перекладач навмисно відступає від структурної і смислової відповідності між двома сторонами комунікації на користь їх рівноцінності в плані дії, що, своєю чергою, слід враховувати при виконанні перекладу. Крім того,

зустрічаються тексти із змішаною спрямованістю або спрямованість тексту оригіналу не відповідає спрямованості тексту перекладу.

Продовжуючи розгляд найважливіших елементів в діяльності перекладача фахових текстів, варто звернутися до фахових мов, дослідження яких розпочалися наприкінці 60-х років минулого століття. Найбільш відоме визначення фахової мови виглядає таким чином – «сукупність усіх мовних засобів, які застосовуються у фахово обмеженій сфері комунікації, аби забезпечити розуміння між людьми, які працюють у цій сфері» [1, с. 20].

Перш за все хотілося б звернути увагу на кінцівку цього визначення – вона передбачає, що комунікація має місце виключно серед експертів якоїсь сфери, які поділяють спільний фонд знань, а отже, і терміносистему, якою цей фонд знань послуговується. Проте досить часто на практиці відбувається також комунікація між представниками різних, почасти несуміжних сфер знань. Тут доцільно вести мову про певну «відкритість» фахової мови, яку забезпечує розроблена терміносистема, що відповідає можливим модусам комунікації стосовно цієї сфери знань, і яка дає доступ непрофесіоналам до участі у фаховій комунікації. Як приклад можна навести фахову мову юриспруденції, де такими зацікавленими особами інколи виступають клієнти, які досить часто не володіють фаховою лексикою, а отже, і відповідним фондом знань. Крім того, така відкритість допускає збагачення мови лексичним фондом інших суміжних фахових мов.

Було зазначено, що у фахових текстах фігура автора відходить на другий план, що дає змогу вести мову про деперсоніфікацію автора, в той час як на першому з'являються чітко визначені правила і принципи, якими керуються при укладанні текстів. Правила і принципи здебільшого встановлюють певні інституції, на які покладений обов'язок контролювати підвідомчу їм сферу. Особливістю інституційної комунікації є те, що, на відміну від необхідності передавання авторського стилю тексту оригіналу в тексті перекладу, при перекладі такого виду комунікації необхідно зважати на характерні ознаки такої комунікації в мові перекладу, оскільки інституціональні тексти зазвичай характеризуються певними правилами створення й оформлення [2, с. 197].

З урахуванням сказаного варто говорити і про компетенцію перекладача. О. Чередниченко у своїх працях згадував кілька видів компетенції перекладача. До наведених ним видів компетенції варто додати ще одну – а саме фахову компетенцію, під якою розуміємо знання не стільки про оточуючий світ, скільки про ту фахову галузь, в якій працює перекладач.

У технічному перекладі текст майже ніколи не обмежується власне собою, майже ніколи не можна розшифрувати, що значить те чи те слово, відштовхуючись тільки від слів та речень. Особливу вагу має значення, яке лише подекуди може залежати від контексту. В грецькій

фаховій літературі усталалося вживання таких термінів, як «знання про світ», «знання про предмет» та «фахові знання». На нашу думку, таке розмежування дає змогу ставити більш конкретні вимоги до перекладача та його кваліфікації.

Для перекладу фахових текстів останнім часом почали послуговуватися так званими програмами пам'яті перекладів (англ. *Translation Memory*), які широко використовують на Заході і поступово починають запроваджувати в Україні. За допомогою програми можна створити базу паралельних текстів. Накопичення перекладів, які зберігаються у пам'яті перекладів, створює феномен *перекладацької гіпертекстуальності*. В інформатиці він позначає таке подання тексту, коли зміст його розкривається не лише після прочитання від початку до кінця (так звана лінеарність тексту), а завдяки можливості переходу з одного місця у тексті до іншого через так звані посилання, які відсилають до певних місць як у межах тексту чи документа, так і до іншого документа. Відтак, здійснюючи пошук того чи того терміна або уривка тексту, перекладач водночас здійснює пошук за всіма підключеними термінологічними базами та базами паралельних текстів.

Фахові тексти характеризуються, зокрема, образністю, яку визначає відповідний вид фахових знань. Образність фахових текстів – передумова здійснення персоніфікованого дискурсу. Фактично це означає, що якщо записати усну комунікацію між прокурором, адвокатом, засудженим і перекладачем, то результатом стане текст. Водночас у процесі реалізації усний текст викликав персоніфіковані дискурси, які за своїм обсягом були різні у цих чотирьох учасників комунікації.

Більше того, переважна більшість текстів є продуктом системи, оскільки вона задає основні ознаки тексту, а автор відповідає за другорядні. У певних «нормованих» текстах вплив системи колись визначив їхню форму, яка не змінюється впродовж тривалого часу, чекаючи на наступну пертурбацію.

Якщо зміна форми має місце, то це відбувається не через якісь вищі сили системи, а завдяки доробкам людей, що працюють у цій галузі. До них належать і перекладачі. Створюючи завдячуючи своїм перекладам корпус текстів однієї тематики, який набуває загальнонаціонального поширення, перекладачі сприяють тому, що, як наслідок, змінюється взаємозв'язок не лише між сегмент → текст, а й система → сегмент → автор та, в більш широкому масштабі, сегмент → суспільство, що має набагато серйозніші наслідки для системи, приміром для сусідніх сегментів створення текстів та перекладу їх [3, с. 47]. При цьому стає значущою регулятивна роль держави, яка сприяє уникненню згаданої розпорошеності.

Слід зауважити, на будь-якому етапі опрацювання тексту оригіналу і тексту перекладу перекладач може припуститися помилок, однак здебільшого перекладача звинувачують у помилках мовних. Часто ці помилки стають не наслідком недостатньої мовної підготовки

перекладача, а недостатньої перекладацької підготовки, оскільки перекладач – це не лише знавець мови, а й експерт з комунікації, комунікація ж не обмежується виключно усним чи письмовим текстом. Відтак варто вести мову про власне *перекладацькі помилки*. Слід виокремлювати три типи помилок: *прагматичні помилки*, які випливають з недостатнього врахування прагматики мови перекладу; *культурні помилки*, що є наслідком неправильної адаптації тексту до норм і усталених правил, та *формальні помилки* як результат недостатнього дотримання формальних вимог [3, с. 56].

Стосовно перекладу юридичних текстів і фахових текстів загалом перш за все необхідно визначити яку функцію виконуватиме перекладений текст. Безумовно, чисті типи текстів трапляються не так вже й часто, прикладом, інформативні можуть мати апелятивні чи експресивні моменти, однак завжди в наявності буде одна домінанта. Функція тексту визначає відповідним чином структуру, семантику, лексику, граматику, стиль тексту перекладу, а також відповідні перекладацькі стратегії. Саме такий комплексний підхід дає змогу позбутися недоліків перекладознавчих досліджень, що оперують статистичними даними.

Здійснюючи аналіз найбільш поширених та значущих поглядів на проблематику перекладу фахових текстів, вважаємо, що дана галузь передбачає не лише роботу з текстом оригіналу, а й вимагає залучення додаткових понять, серед яких чільне місце посідають дискурс, фахова мова, інституційна комунікація. У дослідженні було здійснено спробу проілюструвати можливості і підходи до перекладу фахових текстів юридичної галузі зокрема і фахових текстів загалом залежно від комунікативної ситуації та прагматичної спрямованості тексту перекладу.

Перспективним уявляється детальніше дослідження особливостей структурування, сприймання та подання фахових текстів даної фахової мови, інших фахових мов та їхніх субмов з позиції лінгвістики тексту, когнітивістики, антрополінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики, що сприятиме повномасштабному аналізу відповідних фахових текстів з огляду на проблеми, що виникають під час роботи з ними перекладача.

Список використаної літератури

- 1. Ковалева К. И.** Оригинал и перевод: два лица одного текста / К. И. Ковалева. – М. : Всероссийский центр переводов, 2001. – 160 с.
- 2. Макєєв К.** Деякі особливості перекладу німецької фахової мови фармацевтики / К. Макєєв // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Київ, 2006. – Випуск 10. – С. 193 – 198.
- 3. Столярова А. А.** Комунікативно-прагматичні виміри новогрецьких законодавчих документів (на матеріалі кримінального, кримінально-

процесуального кодексів Греції та інших юридичних текстів): дис. ... канд.. філол. наук: 10.02.14 / А. А. Столярова. – К., 2007. – 176 с.

Новицька О. А. Фахові мови як об'єкт перекладознавчих і лінгвістичних досліджень (на матеріалі юридичних текстів новогрецької мови)

Стаття присвячена визначенню принципів особливостей перекладу грецькомовних юридичних текстів з урахуванням специфіки таких текстів та фахової комунікації. У роботі з'ясовується черговість дій перекладача у перекладі юридичних текстів, виокремлюється прагматична роль текстів, що впливає на добір відповідних лексичних, граматичних та стильових одиниць. Дається ґрунтовне тлумачення функції тексту, яке визначає відповідним чином структуру, семантику, лексику, граматику, стиль тексту перекладу, а також відповідні перекладацькі стратегії.

Ключові слова: переклад, фахова мова, дискурс, юриспруденція, прагматика.

Новицкая О. А. Профессиональные языки как объект переводческих и лингвистических исследований (на материале юридических текстов новогреческого языка)

Статья посвящена определению принципиальных особенностей перевода грекоязычных юридических текстов с учетом специфики таких текстов и профессиональной коммуникации. В работе выясняется очередность действий переводчика в переводе юридических текстов, выделяется прагматичная роль текстов, что влияет на отбор соответствующих лексических, грамматических и стилистических единиц. Дается основательное толкование функции текста, которое определяет соответствующим образом структуру, семантику, лексику, граматику, стиль текста перевода, а также соответствующие переводческие стратегии.

Ключевые слова: перевод, грамотная речь, дискурс, юриспруденция, прагматика.

Novitskaya O. A. Professional Language as an Object of Linguistic Research (on the material of the legal texts of the new Greek language)

The article is devoted to the definition of the main features of the translation legal texts taking into consideration the specifics of such texts and professional communication. In the work it turns out the priority actions of the translator in the translation of legal texts, stands out pragmatic role of the texts, which influences the selection of the appropriate lexical, grammatical and stylistic units. We give a thorough explanation to the text that identifies the appropriate structure, semantics, vocabulary, grammar, style, text translation, and the relevant translation strategies.

Key words: translation, literate speech, discourse, jurisprudence, pragmatics.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Недайнова І. В.

УДК 81'373.46.001.4

А. Б. Павлюк

ВЕРОНІКА ЧЕРНЯХІВСЬКА: ЗАКАТОВАНИЙ ТАЛАНТ ЕПОХИ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ»

Дослідження творчості окремих перекладачів знаходиться у переліку питань, які вивчає історія перекладу, яка, у свою чергу, входить у десятку основних аспектів перекладознавства.

Вивчаючи життя і творчий шлях перекладачів епохи «розстріляного відродження», нас зацікавила постать Вероніки Черняхівської – української поетеси і перекладача з п'яти європейських мов, яку Ю. Хорунжий у своїх есеях-парсунах «Шляхетні українки» назвав «зрубаною гілкою древа Старицьких».

О. Кірієнко, вивчаючи щоденники яскравої постаті нашої історії, зазначала, що перші згадки про неї з'явилися у публікаціях представників української діаспори у зв'язку з постаттю її матері. І лише з 1990 р., у зв'язку з поверненням до наукового та публіцистичного обігу імен репресованих членів родини Старицьких, до долі Вероніки Черняхівської звернувся Ю. Хорунжий, присвятивши їй кілька статей та розділ у книзі [1, с. 362]. Проте, біографія і творчий доробок В. Черняхівської потребують детального вивчення, оскільки ряд важливих моментів так і залишаються в тіні. Вищезазначений факт і є метою нашого дослідження. На цьому тлі вважаємо, що одним з першочергових завдань є вивчення усіх можливих матеріалів для висвітлення долі Вероніки Черняхівської як символу долі української інтелігенції.

Джерельну базу для вивчення біографії та творчого доробку В. О. Черняхівської можна поділити на 3 групи: 1. Щоденники, листи, записники, чернетки, рукописи творів і перекладів письменниці, які, як особистий архів, збережені у фондах Музею видатних діячів української культури і як частина архіву Старицьких-Черняхівських-Стешенків. 2. Судово-слідчі документи – справа арешту Вероніки Черняхівської у зв'язку з процесом «Спілки визволення України» 1929 р., справа арешту 1938 р. (у двох томах) і слідчі справи інших представників родини. 3. Спогади про родину Черняхівських, які містять інформацію щодо долі Вероніки Черняхівської [1, с. 362 – 363].

Вероніка Олександрівна Черняхівська народилася 25 квітня 1900 р. в Києві. Її мати – Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська (1868 – 1941 рр.) була донькою Михайла Старицького (класика української літератури і театрального діяча, нащадка династії Рюриковичів) і Софії Віталіївни Лисенко (рідної сестри композитора Миколи Лисенка, рід яких походив з давнього козацько-дворянського роду, по цій лінії в роду був і турецький паша, який утік на Січ від гніву султана).

Середня донька Михайла Старицького перебрала майже всі татові таланти як в літературі, так в громадській діяльності, оскільки вона була у складі засновників Товариства українських поступовців, що переросло у партію соціалістів-федералістів, членом Української Центральної Ради і виконавчого її органу – Малої ради. Разом з батьком Людмила Михайлівна почала трилогією «Богдан Хмельницький» історичну тематику, яку продовжила, описуючи образи українських гетьманів у драмах «Гетьман Дорошенко», «Іван Мазепа», «Милість Божа» (Данило Апостол) і драматичному етюді «Останній сніп». Таким чином авторка відтворила понад столітню історію народу [2].

Маленька Вероніка, або, як називали її батьки, Рона, часто бувала в театрі Садовського, де її мати виставляла на сцені драму «Гетьман Дорошенко» з музикою Миколи Лисенка. Вистава користувалася успіхом нарівні з «Богданом Хмельницьким», написаним дідом Михайлом Старицьким. Людмила Михайлівна була близькою подругою Лесі Українки і найголовнішим адресатом Лесиних сповідей. Вони називали свою компанію – родини Старицьких, Лисенків і Косачів – Сполученими Штатами.

У 1888 р. утворився літературний гурток «Плеяда», куди окрім Лесі Українки і сестер Старицьких увійшов студент-медик Олександр Черняхівський. Молоді «плеядівці» не лише писали власні твори, перекладали світову класику, а й розважалися, ковзаючи на горбатих київських вулицях.

У вересні 1894 р. Людмила Старицька вирішує вийти заміж за Черняхівського. Близькі їй не розуміють. Олена Пчілка пише донці Лесі Українці: «Люда думає вийти за Черняхівського... Справді, кажуть, виходить за цього «ставного стовбура». Людин штрейх мене дивує! Я часто бачу Черняхівського й не чую од нього ні одного не те що умного, а хоть би не глупого слова. Зуби поблискують, як у здорового веприка...» Не розумів доньку і батько, Михайло Старицький. Казав, що не зможе людям признатися, що це його зять, оскільки вони – Рюриковичі, а зять – простий попович. Леся Косач писала матері: «Дивує мене Люда, їй-Богу. Я не можу зрозуміти такої психології, щоб вибирати чоловіка собі так, як шапку або черевики. Се вже щось не по нашій культурі!» Та Людмила таки вийшла заміж за Черняхівського і Леся була дружкою на їхньому весіллі в лютому 1896 р. Через чотири роки в Черняхівських народилася дочка Вероніка. «Це мій найкращий твір», –

писала Людмила Михайлівна. І хоча батько Вероніки не посідав такого видного місця в культурному й громадському житті України, як мати, але теж був дуже освіченою людиною з широким колом зацікавлень. Знав кілька іноземних мов, перекладав з німецької й іспанської не лише медичні посібники, а й шедеври красного письменства. Був одним із засновників Київського медінституту, а пізніше і Донецького; членом Українського Наукового товариства [3].

Маленька Вероніка виховувалась у вишуканій мистецькій атмосфері, з дитинства захоплювалась літературою, іноземними мовами, музикою, театром. Вона до чотирьох років спілкувалася з дідом і за цей період перед нею промайнули постаті Миколи Лисенка, Лесі Українки, Михайла Грушевського, Бориса Грінченка, Володимира Самійленка, Михайла Коцюбинського, Івана Франка. Перед дитячими очима промайнув квіт нації і пелюсткою запав у душу [4].

25 квітня 1917 р., в день свого 17-річчя, Вероніка познайомилася з офіцером Костем Велігорським. У грудні він поїхав на фронт і з фронту вона отримала листа з освідченням у взаємному коханні. Але в серпні 1918 р. Вероніка отримала від батька Велігорського звістку про те, що Кость загинув. [5]. І саме тема нещасливого кохання стала лейтмотивом у щоденниках юної поетеси, вона сумувала за втраченою мрією.

Юна гімназистка захоплювалась музикою, театром, літературою. Вона була закохана в Шопена і Чайковського. Але ключове місце в її уподобаннях посідала література. З юнацьких років вона зачитувалась творами французьких, німецьких, англійських письменників, найкращими творами української літератури вважала драматургію Лесі Українки. Складніше було ставлення до власної творчості. Поряд з поетичними рядками, написаними Веронікою в щоденниках, – розпач через невправність у написанні власних віршів. Проте вона не планувала друкувати свої літературні твори, хоча її мати бачила в неї неабиякі здібності до літератури [1, с. 374].

1918 р. Вероніка Черняхівська закінчила Другу українську гімназію імені Кирило-Мефодіївського братства із золотою медаллю. Вона мріяла поступити в університет на філологічний факультет і вивчати французьку та італійську мови. Але за настановою матері вчилася на юридичному факультеті, а згодом здобула і вищу економічну освіту, отримавши диплом інженера-економіста Київського інституту народного господарства. Проте душа прагнула іншого і вона пішла працювати за покликанням. Вероніка перекладала як фахову літературу (медичні праці), так і твори Джека Лондона («Місячна долина», 1927 р., перевидано 1971 р.), Чарльза Діккенса («Олівер Твіст», 1929 р., перевидано 1963 і 1993 рр.), Емілія Золя («Прорість» («Жерміналь»)), Стендаля, Гі де Мопассана.

У перші роки радянської влади Вероніка вийшла заміж за німецького банкіра, але в Берліні вона прожила не довго і повернулася до Києва. Чоловік Вероніки Олександрівни писав листи, просив приїхати до

Німеччини, прислав посилки з красивими тканинами та іншими речами, але пан Геккен був удівцем з трьома дітьми і Вероніці світила роль домогосподарки-мачухи. Молода жінка, мабуть, була не готова до того. Згодом вона одержала від чоловіка листа, в якому він писав, що у нього виникли неприємності в зв'язку з її відсутністю, що його звинувачують у тому, що він кудись дів свою дружину і, якщо вона остаточно вирішила не повертатися до Німеччини, він змушений подати на розлучення [4].

Вероніка була вродлива, розумна, незалежна, інтелігентна, талановита жінка, в неї закохувалися чоловіки, присвячували їй вірші. У неї були шлюби з іншими чоловіками, але перше кохання залишило слід на все її життя.

1929 р. Вероніка продовжує працювати як перекладачка світових шедеврів літератури на українську. Але в Україні починається тотальний терор проти служителів музи. Влада НКВС не зупинялась ні перед авторитетом ученого, ні перед талантом творця. У цьому національному геноциді була знищена майже вся сім'я Михайла Старицького.

Вероніку заарештували в жовтні 1929 р. у справі так званої «Спілки визволення України» (СВУ) і посадили до Харківської в'язниці. У цій тюрмі за таким же звинуваченням знаходився і професор Черняхівський – батько Вероніки. Але мати умовила чекістів і замінила дочку під час процесу та на лаві підсудних. Термін покарання був умовним [6]. З «календаря» Людмили Михайлівни Старицької-Черняхівської довідуємося, що вона витримала за місяць 29 допитів. А їй ішов 62-й рік. У Вероніки взяли підписку про невіїзд із Харкова. Вона живе подруги, акторки театру «Березіль», носить батькам передачі. [4].

Проте настають ще страшніші часи і у січні 1938 р. Вероніку заарештовують удруге і цього разу звинувачують у шпигунстві на користь Німеччини. Вирок – 10 років без права листування. Це означало розстріл. Києвом кружляли чутки, що Черняхівську згвалтували слідчі, і вона збожеволіла.

Життя В. О. Черняхівської було обірвано рішенням трійки при Київському облуправлінні НКВС УРСР. 22 вересня 1938 року її розстріляно через 9 місяців після арешту в Києві, в Лук'янівській тюрмі НКВС, про що свідчать документи з кримінальної справи № 49748. Місце її поховання невідоме. Проте від батьків приховують правду, повідомляють, що їхню доньку заслано до Сибіру. Нещасна Людмила Михайлівна, якій пішов 72-й рік, слала листи до Москви – Сталінові, Ворошилову, Калініну. Роздобула список жіночих таборів у Сибіру, почала надсилати туди продуктові посилки. Одна з них не повернулася із Томська. Жінка вирішила, що донька там і поїхала її шукати. У тріскучі морози шукає Вероніку по сибірських режимних таборах, вертається ні з чим, застає вдома смертельно хворого чоловіка.

73-річну Людмилу Старицьку-Черняхівську разом із сестрою Оксаною Стешенко арештували в 1941 р. органи НКВС і звинуватили в антирадянській діяльності. Їх вивезли вантажівкою до Харкова. Звідти в

«товарняку» до Казахстану. Людмила Михайлівна померла в дорозі у вересні 1941 р. Її тіло конвоїри викинули з арештантського вагона. Де саме – достеменно невідомо. Як і те, чи є десь її могила [2; 3].

Про трагічну долю Вероніки Олександрівни Черняхівської дізналися лише 1990 р., коли на запит Музею видатних діячів української культури Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського була видана довідка КДБ УРСР про її реабілітацію [1, с. 365].

Вероніка Черняхівська, ставши жертвою Сталінського режиму, є серед перекладачів, які належать до епохи «розстріляного відродження». У тому списку ми знаходимо імена Миколи Зерова, Майка Йогансена, Миколи Іванова, Дмитра і Марії Лисиченків та ін. Долі цих людей – матеріал наших подальших розвідок.

Список використаної літератури

1. Кирієнко О. Щоденники Вероніки Черняхівської як джерело до реконструкції її просопографічного портрета [Електронний ресурс] / О. Кирієнко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nzzpmv/2008_16/S361-382.pdf. **2. Хорунжий Ю.** Великий родовід / Ю. Хорунжий // Дзеркало тижня. – №3. – 20.01.2001. **3. Жежера В.** Українки вміють чесно вмирати / В. Жежера // Країна. – №81. – 22.07.2011. **4. Хорунжий Ю.** Шляхетні українки: Есеї-парсуни. Вероніка Черняхівська: Зрубана гілка дерева Старицьких [Електронний ресурс] / Ю. Хорунжий. – Режим доступу : http://ukrlife.org/main/minerva/parsuny_chern.htm. **5. Черняхівська** Вероніка Олександрівна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/> **6. Из** архива ГПУ-НКВД: Вероника Черняховская [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/iz_arhiva_gpunkvd_veronika_chernyahovskaya.html.

Павлюк А. Б. Вероніка Черняхівська: закатований таланти епохи «розстріляного відродження»

Дослідження творчості окремих перекладачів знаходиться у переліку питань, які вивчає історія перекладу, яка, у свою чергу, входить у десятку основних аспектів перекладознавства. Нашу статтю присвячено дослідженню життя і творчості української поетеси і перекладача Вероніки Черняхівської (внучки класика української літератури Михайла Старицького), звинуваченої у шпигунстві, згвалтованої слідчими і розстріляної у 1938 році.

Ключові слова: розстріляне відродження, переклад, творчість, арешт.

Павлюк А. Б. Вероника Черняховская: замученный талант эпохи «расстрелянного возрождения»

Исследование творчества отдельных переводчиков находится в перечне вопросов, изучаемых в курсе истории перевода, которая, в свою

очередь, входить в десятку основних аспектів перекладу. Наша стаття посвячена дослідженню життя і творчості української поетеси і перекладачки Вероники Черняхівської (внучки класика української літератури Михайла Старицького), обвиненої в шпionажі, изнасилованої слідчими і розстріляної в 1938 році.

Ключевые слова: розстріляне відродження, переклад, творчість, арешт.

Pavliuk A. B. Veronika Cherniakhivs'ka: a Tortured Talent of the «Executed Renaissance» Era

The research of translators' creative work is in the list of the questions which «History of Translation», being among the ten main aspects of translation, studies. Our article is dedicated to the research of the life and creative work of the Ukrainian poetess and translator Veronica Cherniakhivs'ka (a granddaughter of Ukrainian literature classic Mykhailo Starytskyj), accused of espionage, raped by crime investigators and shot dead in 1938.

Key words: executed renaissance, translation, creative work, arrest.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол.н., доц. Матвеева С. А.

УДК 881.111'253:791.43.077

В. О. Попова

**ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕТРУ ПРИ ДУБЛЮВАННІ
РИМОВАНИХ ВІРШІВ У МУЛЬТФІЛЬМАХ
(на матеріалі мультфільму «Лоракс»)**

У наш час кіно- та відеопродукція набуває неабиякої популярності і становиться частиною повсякдення. Безумовно, за обсягом виробництва Голлівудський кінематограф зберігає лідируюче місце в світі, відповідно, переклад фільмів – це переважно переклад з англійської мови. І якщо донедавна в Україні більшість зарубіжних кінострічок перекладалися російською мовою, то сьогодні попит на якісний україномовний переклад значно збільшується.

Різний вік, особисті уподобання і т.ін. зумовили появу різноманітних жанрів кіномистецтва: бойовиків, мелодрам, детективів тощо. Кожен з цих чи інших жанрів має певні відмінні особливості та потребує своїх правил перекладу. Цільова аудиторія мультиплікаційного фільму – діти дошкільного й шкільного віку. Цей жанр кіно спрямований на формування світосприйняття дитини і найчастіше мультфільм

розважає та освічує у віршованій або пісенній формі. Саме тому фокус уваги сучасних дослідників прикутий до віршованих творів в аспекті аудіовізуального перекладу (АВП).

Зокрема про значущість зазначеної проблеми свідчить детальний і всебічний розгляд теорії і практики АВП зарубіжних вчених: Г. Готліба (H. Gottlieb), Х. Діас Сінтас (J. Diaz Cintas), Р. Пакена (R. Paquin), П. Райха (P. Reich) та ін.

Переклад поетичних творів як в лінгвістичному, так і в літературознавчому контекстах розглядали такі українські та російські вчені: І. Р. Гальперін, М. С. Гумільов, Л. В. Коломієць, Н. В. Костенко, В. В. Рогов та ін., але на цей час в Україні бракує робіт, які були б присвячені цьому питанню саме в межах АВП.

Мета статті полягає у висвітленні теоретичних і практичних проблем, які пов'язані зі збереженням метру в віршах та піснях при дублюванні мультфільмів з англійської мови українською.

На початковому етапі нашого дослідження доцільним вважаємо виявлення специфічних рис дублювання.

Дублювання – вид перекладу фільмів, мультфільмів та серіалів, за якого відбувається повна заміна оригінального мовлення на іншу мову з метою трансляції фільму в країнах, у котрих не користуються мовою, якою говорять персонажі аудіовізуального твору [1]. При перекладі анімаційних фільмів надають перевагу цьому виду АВП, тому що він забезпечує найбільш зручні і комфортні умови для перегляду зарубіжного кіно, адже в цьому випадку глядач зосереджується на сприйнятті сюжету і не відволікається, наприклад, на читання тексту як при субтитруванні.

Важливо звернути увагу на те, що переклад відеоматеріалу проводять у двох напрямках одночасно: письмово та усно, тобто виникає необхідність зв'язати текст паралельно із відео для того, щоб не лише зберегти смислове навантаження фраз, а й синхронізувати рухи губ акторів та репліки дублерів. Тож, перекладач має трансформувати текст таким чином, щоб аудіовихід співпадав з відеорядом [2, с. 186]. Робер Пакен, канадський дослідник з АВП, під лабіальною (або фонетичною) синхронізацією розуміє повне відтворення рухів губ актору на екрані актором дубляжу (і не лише слів, але й звуків дихання, кашлю, криків тощо) [3, с. 31].

Вище сказане доводить, що дублювання – досить трудомісткий процес. За наявності віршових творів в аудіовізуальному матеріалі цей процес ускладнюється ще більше.

Відмітимо, що англійське віршування, як і всяке інше віршування, виникло з пісні; вірш виділяється в якості самостійної поетичної системи тільки тоді, коли він відривається від музичного супроводу в пісні [4, с. 289]. Це дає підстави розглядати пісенний твір як різновид віршованого тексту.

Передусім, поетичний переклад, безперечно, вимагає не тільки

творчого підходу, але і досвідченості як з теоретичного боку, так і з практичного. Наголосимо на тому, що, на думку перекладознавців, потрібно точно дотримуватися метру вихідної мови: чотиристопний ямб передавати чотиристопним ямбом; якщо стопність змінюється, то зберегти і цей алгоритм; крім того, необхідно враховувати строфіку, каденцію, римування [5, с. 100]. Однак, на практиці, відтворити віршовий розмір першоджерела, хоча б приблизно, вкрай складно. Власне кажучи, це обумовлено, по-перше, мовними відмінностями, приміром, англійські слова коротші за українські. По-друге, в мовах відрізняються традиції віршування, наприклад відхилення від строгого метру є типовим для англійської. Відтак, проблема лабіальної синхронізації і перекладу віршів під кутом зору АВП потребує посиленої уваги і подальшого вивчення.

Перейдемо до детального обґрунтування нашого питання. В досліджуваній проблематиці центральними стають терміни «метр», «склад» і «стопа». **Віршовий розмір**, або **Метр** – термін для позначення особливостей ритмічної одиниці, покладеної в основу певного віршового твору, власне – міра вірша, його загальна схема, з якою узгоджуються його елементи (ямбічний розмір, дактилічний розмір тощо) [6, с. 130].

Склад – фрагмент звучання, в якому один звук (фонема) характеризується найсильнішим звучанням порівняно з ін. – попереднім і наступним [6, с. 628].

Стопа – найкоротший відрізок певного віршового метра, сконцентрованого у групі складів з відносно незмінним наголосом (ритмічним акцентом) [6, с. 643]. Залежно від кількості складів стопа буває двоскладова (ямб, хорей, пірихій, спондей), трискладова (дактиль, анапест, амфібрахій).

На матеріалі віршів та пісень анімаційної стрічки «Лоракс» (2012) проаналізуємо вищезазначені стопи і порівняємо з україномовним перекладом. Для схематичного зображення ми використовуємо наступні умовні позначки: «U» – ненаголошений склад; «—» – наголошений склад; «|» – розмежування стоп; «//» – цезура (пауза в середині віршового рядка [6, с. 720]); «V» – лейма (ритмічна пауза, зумовлена опусканням ненаголошених складів у стопі [6, с. 387]).

Ямб – двоскладова стопа з наголосом на другому складі (U—) [6, с. 733]. В мовленні ямб передає твердість та енергійність. Порівняємо:

The animal that wins has got to scratch U—|UU|U—|//U—|U—|U—|
and fight,
And claw, and bite, and punch. U—|U—|U—|

Сильніша із тварин нападає, рве, U—|UU|U—|//UU|—U|—
Дає волю кігтям, зубам. U—|U—|—U|//U—|

Зауважимо, що в обох мовах віршові розміри не завжди проявляються в своєму чистому вигляді. Так, наведений перший рядок оригіналу – п'ятистопний ямб, другий рядок – трьохстопний, в другій стопі з'являється **пірихій** (заміна стопи ямба чи хорейя стопою з двох

ненаголошених складів [6, с. 534]). Пірихій (UU) виникає завдяки чергуванню «частонаголошених» та «рідконаголошених» стоп, зумовлених хвилею вторинного ритму [6, с. 535]. У даному випадку пірихій створює особливу гнучкість вірша, але не може вважатися основною стопою. В перекладі, кількість стоп не зберігається, в п'ятій стопі першого рядку і в третій стопі другого рядку ямб замінено на хорей, що призводить. Отже, це порушує правила українського віршування і з точки зору теорії віршування переклад не є еквівалентним.

Спондей – віршова стопа, яка при ямбах та хорейх зводиться до двох наголошених складів (—'), виступаючи у віршовому рядку допоміжною стопою [6, с. 638]. Візьмемо для прикладу рядок «*And the shell of a great, great, great grandfather snail*», який можемо представити за схемою: UU—|UU—|//—'//—'|/U—|U—', має два наголошених склади у третій стопі. Зазвичай спондей виділяє значуще слово рядка, в нашому випадку – слово «*great*». Разом з тим слід підкреслити, що спондей зустрічається рідко і не є основною стопою. Так, в українському перекладі цього рядка «*І хатку, де живе старий-старезний равлик-дідок*» (схема: U—|U//U|U—|U—|U—|UU—|) спондей відсутній, проте емфаза відповідного слова досягається ямбічним метром.

Хорей – двоскладова стопа, в якій ритмічний акцент припадає на перший склад, як правило, непарний (—U) [6, с. 710]. Хорей створює ефект динамічності, наприклад:

<i>Here in Love-the-life-we-lead-ville,</i>	UU —U —U —U
<i>Destined-to-succeed-ville.</i>	—U UU —U
<i>День-і-щастя-сонце-світвіль</i>	—U —U —U —U
<i>Чисте-небо-світвіль.</i>	—U —U —U

За схемою бачимо, що перший рядок – трьохстопний хорей, другий рядок – двохстопний. В перекладі спостерігаємо в першому рядку – чотирьохстопний ямб, у другому – трьохстопний. Кількість складів з оригіналом співпадає – 14, і загалом дотримано хорейчного метру, що дає підстави вважати переклад адекватним.

Дактиль – трискладова стопа з наголосом на першому складі (—'UU) [6, с. 178]. Цей метр виражає піднесеність. У віршованих і пісенних текстах досліджуваного анімаційного фільму дактилічного розміру не виявлено, оскільки на початку рядків стоять переважно службові слова, особисті та присвійні займенники, які за нормами англійської мови зазвичай знаходяться в ненаголошеній позиції.

Анапест – трискладова стопа з наголошеним на останньому складі (UU—) [6, с. 39]. Анапест звучить поривчато. Прикладом можуть слугувати наступні рядки двохстопного метру:

<i>The more smog in the sky,</i>	UU— UU—
<i>The more people will buy.</i>	UU— UU—

В перекладі анапест замінено на амфібрахій, при чому в другій, третій та четвертій стопі першого рядку бачимо лейму. В мовленні

відсутність ненаголошених складів амфібрахія компенсується розтягнутою вимовою сусідніх складів:

Що більше змогу іде з неба, U—'U|V—'U|V—'U|V—'U|
То більша в повітрі потреба. U—'U|U—'U|U—'U|

Амфібрахій – трискладова стопа з наголошеним другим складом (U—'U) [6, с. 34]. Так, чотиристопний амфібрахій надає мовленню персонажа мультфільму певної урочистості:

But there's more to this story UU|U—'U|U—'U//|U—'U|V—'U|
than what's on the page,
So please pay attention U—'U|U—'U//|U—'U|V—'U|
while I set the stage.

Переклад вважаємо адекватним, адже повністю дотримано чотиристопного амфібрахія:

Та в історії більше, ніж око вловило. U|U—'U|U—'U//|U—'U|U—'U|
То ж будьте уважні, U—'U|U—'U//|U—'U|V—'U|
щоб нічого не пропустили.

В результаті нашого дослідження ми доходимо висновку, що переклад віршів на рівні метрики являє собою максимальну складність і точне збереження метру першотвору майже неможливе. Так, для якісного дубльованого мультфільму, від перекладача вимагається володіння технікою віршування, а також урахування таких чинників, як лінгвістичні особливості мов, традиції віршування, і зокрема лабіальна синхронізація, яка є основним критерієм.

Перспективою подальших досліджень є детальне вивчення специфіки аудіовізуального перекладу віршів в аспекті римування та каденції.

Список використаної літератури

1. **Дубляж:** вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Дубляж>
2. **Луцьянова Т. Г.** Теоретичні аспекти кіноперекладу з англійської на українську мову / Т. Г. Луцьянова // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – № 973. – Вип. 68. – С. 183 – 187.
3. **Reich P.** The film and the book in translation / P. Reich. [Electronic resource]. – Available from : http://is.muni.cz/th/64544/ff_m/Diplomova_prace.pdf
4. **Гальперин И. Р.** Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М. : Изд-во лит-ры на ин. языках, 1958. – 459 с.
5. **Алексеева И. С.** Профессиональный тренинг переводчика: Учеб. пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И. С. Алексеева. – СПб : Союз, 2005. – 288 с.
6. **Гром'яка Р. Т.** Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : Академія, 2007. – 752 с.

Попова В. О. Проблема збереження метру при дублюванні римованих віршів у мультфільмах (на матеріалі мультфільму «Лоракс»)

У статті розглядається проблема збереження метру при дублюванні римованих віршів з англійської мови на українську. Виокремлено специфічні риси дублювання як виду аудіовізуального перекладу. Детально проаналізовано двоскладові (ямб, хорей, пірихій, спондей) і трискладові (дактиль, анапест, амфібрахій) стопи. Виявлено модифікації структурного аспекту організації поетичного тексту в перекладі. Питання досліджено на прикладі мультфільму «Лоракс».

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, дублювання, метр, склад, стопа.

Попова В. А. Проблема сохранения метра при дублировании рифмованных стихотворений в мультфильмах (на материале мультфильма «Лоракс»)

В статье рассматривается проблема сохранения метра при дублировании рифмованных стихотворений с английского языка на украинский. Выделены специфические черты дублирования как вида аудиовизуального перевода. Детально проанализированы двусложные (ямб, хорей, пиррихий, спондей) и трехсложные (дактиль, анапест, амфибрахий) стопы. Определены модификации структурного аспекта организации поэтического текста в переводе. Вопрос исследован на примере мультфильма «Лоракс».

Ключевые слова: аудиовизуальный перевод, дублирование, метр, слог, стопа.

Popova V. O. The Problem of the Meter Preserving while Dubbing the Rhymed Poems in the Cartoons (based on the material of the cartoon «Dr. Seuss' The Lorax»)

The article deals with the problem of meter preserving while dubbing the rhymed poems from English to Ukrainian. The specific features of dubbing as the form of audiovisual translation were marked out. The detailed analysis was given to the two-syllable (iamb, trochee, pyrrhic, spondee) and the three-syllable (dactyl, anapaest, amphibrach) feet. The modifications in structural aspect of the poetic text organization in translation were defined. The topic was examined on the example of the cartoon «Dr. Seuss' The Lorax».

Key words: audiovisual translation, dubbing, metre, syllable, foot.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Унукович В. В.

УДК 81'25: 81'373: 32

Г. С. Соловей

**ПОЛІТИЧНИЙ АНЕКДОТ ЯК ЖАНР:
КРОС-КУЛЬТУРНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ**

У сучасних гуманітарних дослідженнях простежується тенденція до вивчення таких явищ, що мають суміжний характер функціонування та потребують міждисциплінарного підходу. До таких явищ належить жанр політичного анекдоту, дослідження якого поєднує перекладознавчі, літературознавчі, лінгвокультурологічні та політологічні підходи. Політичний анекдот приналежний до політики тематично, функціонально, залишаючись складовою побутового й фольклорного дискурсів. У той же час анекдот як жанр тісно пов'язаний з художнім дискурсом, може органічно включатися до художніх творів та є об'єктом вивчення літературознавства. Актуальність дослідження жанру політичного анекдоту обумовлена тим, що в умовах глобалізації все більше політичних анекдотів виходить за межі «материнської» культури та шляхом власне перекладу або перекладу-адаптації поширюються в інших культурах.

Мета статті – виявити етноспецифічні ознаки політичних анекдотів американської (США) та української лінгвокультурних традицій та, пов'язані з ними, труднощі перекладу.

Етноспецифічність американського анекдоту виявляється в самому найменуванні жанру. Анекдот у традиційному для українців розумінні співвідноситься із загальним для англословних лінгвокультур поняттям «joke», яке, тим не менше, наділене більш широким значенням і містить у собі поряд з власне анекдотами, будь-які висловлювання чи дії, що мають на меті розсмішити чи розважити оточуючих (жарти, дотепи, смішні випадки, забави, пустощі та ін.) [1].

Термін «anecdote» в англійській лінгвокультурній традиції традиційно трактується як коротка цікава історія про незначну, але характерну подію з життя відомої людини або історичної особи, не обов'язково з метою його висміяти, тобто в українській традиції цьому терміну відповідає термін «історичний анекдот». Широке значення поняття «joke» зумовлює високий ступінь варіативності структурно-композиційних та лексико-семантичних ознак американських політичних анекдотів. Так, в американських електронних періодичних виданнях та на американських веб-сайтах, присвячених політичному гумору, під заголовком «Political Jokes» нерідко розміщуються тексти, які не відносяться до анекдотів як таких, наприклад, авторські політичні жарти або афоризми. Крім того, з числа політичних анекдотів ми виключили тексти обсягом більше 1500 друк. зн., який є стандартизованим для

малоформатних текстів. При цьому середньочастотний обсяг тексту американського політичного анекдоту становить 450 друк. зн.

Основні структурно-композиційні ознаки політичного анекдоту в американській традиції можуть змінюватися залежно від того, до якого структурного типу належить певний анекдот: до анекдоту-оповіді, анекдоту-загадки, анекдоту-афоризму чи анекдоту-пародії. Характерним елементом структури опублікованих американських політичних анекдотів-оповідей і анекдотів-пародій є наявність заголовка в ініціальной позиції. Ця ознака є облігаторною і варіативною для зазначених типів політичних анекдотів. Варіативність виявляється в існуванні двох різних видів заголовків.

Перший вид – це заголовки, що описують тематику та/або персонажів анекдоту й по суті є трансформованим метатекстовим введенням: *Bush and Powell Plan World War III; Obama, McCain and All Hillary Die And Go To Heaven*. Такі заголовки рідко ґрунтуються на виразових засобах, що самі по собі створюють ефект комічного, найчастотнішим стилістичним прийомом є антитеза, побудована на явному чи прихованому протиставленні: *Bush and Saddam, Barack Obama-vs-An Intelligent Little Girl*, тощо. У більшості випадків такі заголовки не мають особливого смислового навантаження й можуть бути опущені в перекладі або перетворені на метатекстове введення, якщо анекдот перекладається усно.

Заголовки другого виду самі по собі створюють комічний ефект, у їх основі можуть бути оказіоналізми, алюзії тощо, наприклад: «*George W. Bush: Bushonomics*» – заголовок анекдоту про економічну політику Дж. Буша-молодшого, побудований на окказіоналізмі *Bushonomics*; «*Iraqistan?*» – заголовок анекдоту, висміює незнання географії Дж. Бушем-молодшим; «*Eyes Wide Shut*» – заголовок-алюзія на однойменний фільм Стенлі Кубрика («Із широко заплющеними очима») в анекдоті про новонароджених кошенят-демократів, які стали республіканцями, коли в них розплющилися очі. Такі заголовки частково порушують закон пуанта – несподіваної розв'язки, оскільки програмують читацькі очікування й містять у собі частину комічної розв'язки тексту. Переклад американських політичних анекдотів з подібними заголовками, є досить складним завданням. Перекладачеві доведеться або пожертвувати цими одиницями, або повністю перебудувати анекдот, щоб ввести в нього нові лексичні/фразеологічні одиниці та зберегти традиційне співвідношення ініціальной та фінальної позицій.

Ступінь облігаторності тих чи інших лексико-семантичних одиниць у текстах політичних анекдотів представляється досить умовною ознакою, оскільки анекдот, у тому числі й політичний, є дуже гнучким жанром. Політична лексика є високочастотною в політичних анекдотах, оскільки саме вона тематично пов'язує цей жанр зі сферою політики. Водночас політичні терміни, реалії та символи співіснують у політичних анекдотах з одиницями інших сфер. Облігаторні інваріантні

одиниці: політичні реалії (*the Republican Party, Baghdad, Election Night 2004, the First Lady*). Облігаторні варіативні одиниці: 1) політичні новотвори (*Iraqistan, a strong light-bulb-changing policy*); 2) політичні символи (*an elephant, the White House*). Необлігаторні варіативні (факультативні) одиниці: політичні терміни (*«Islamic Radicalism», election, racist*).

Перейдемо до більш детального розгляду політичного анекдоту в українській лінгвокультурній традиції. Як зазначають лінгвісти та фольклористи, до XIX ст. українська фольклорна традиція ще не знає терміну «анекдот». Натомість використовуються інші назви: «жарт», «билиця», «небилиця», «може билиця», «побрехенька», «придабашка», «сміховинка», «дотеп», «усмішка» тощо [2].

Українські політичні анекдоти як самостійне явище виникають після здобуття Україною незалежності, але вони генетично пов'язані з радянськими анекдотами. Саме в умовах тоталітарного радянського режиму анекдот набуває нових, «політичних» функцій: виконуючи свою основну функцію – розважальну, він перетворюється на своєрідний спосіб сприйняття й відтворення дійсності, який допомагає самоствердитись і вижити. Корпус численних радянських політичних анекдотів становив своєрідну альтернативну історію, міфологію та поточну політику радянського суспільства, у якій діяли спародійовані та шаржовані ключові постаті офіційної міфології та політики: Ленін, Крупська, Троцький, Брежнєв, Горбачов тощо [3]. В історії незалежної України переломним моментом є президентська кампанія 2004 р. та Помаранчева революція. З цього часу політичні анекдоти виконують не тільки «функцію творення альтернативної (щодо офіційної) картини світу» [3], а й постають ефективними засобами боротьби з політичними опонентами.

На відміну від американських, українські політичні анекдоти зберігають традиційну для анекдотів структуру й не мають заголовка. Водночас з'являються інтернет-сайти, де до анекдотів «приставляють» заголовки, наприклад, сайт: *«Анекдоти українською мовою з дотепними назвами: сміємося як холера!»*. Хоча такі сайти не є численними, а називання анекдотів ще не стало традицією, наведені приклади свідчать про тенденції до втрати анекдотом своєї головної «типологічної» ознаки – усного побутування, і переміщення цього жанру з побутового до інтернет-дискурсу.

Середньочастотний обсяг політичного анекдоту в українській традиції становить 250 друк. зн. У цілому українські політичні анекдоти тяжіють до граничної стислості: за структурою переважають анекдоти-загадки й анекдоти-афоризми, а обсяг анекдотів-оповідей і анекдотів пародій рідко перевищує 700 – 800 друк. зн.

Облігаторні інваріантні лексико-семантичні одиниці: політичні реалії (*бандерівці, ВОНА, «донецькие»*). Облігаторні варіативні одиниці: 1) політичні новотвори (*ніжки Обами, конституционный самосуд*,

проФФесиАналы); 2) політичні символи (*голови орла на російському гербі, білоблакитні труси*). Необлігаторні варіативні (факультативні) одиниці: політичні терміни (*депутат, громадянство*).

Проведений аналіз лінгвокультурних особливостей політичного анекдоту в американській та українській лінгвокультурних традиціях дозволяє намітити межі перекладності/неперекладності політичних анекдотів.

На користь принципової перекладності політичних анекдотів свідчить універсальність структурних та тематичних типів для обох традицій. До того ж у досліджуваних традиціях існує велика кількість аналогічних за змістом політичних анекдотів, які будуються на «бродячих» сюжетах, наприклад: серія анекдотів про лампочку (*Скільки треба депутатів щоб вкрутити лампочку? – How many Bush Administration officials does it take to screw in a light bulb?*), анекдоти про марку з зображенням глави держави (*марка Брежнева – марка Ющенко – марка Януковича – The Bush Stamp*) тощо. Напевне поява паралельних текстів у різних лінгвокультурах є результатом перекладу-адаптації із заміною політичних реалій мови оригіналу реаліями мови перекладу. При цьому визначити, який з текстів був вихідним, часто не видається можливим.

Етноспецифічні особливості політичних анекдотів американської та української лінгвокультурних традицій створюють зону перекладацьких труднощів, до яких належать:

1. Нетотожність понять «анекдот» – «anecdote», «жарт» – «joke», у зв'язку з чим назва жанру/типу тексту не може служити надійним критерієм для вибору стратегії перекладу політичного анекдоту. Перекладачеві необхідно враховувати жанрові/типологічні ознаки тексту мови оригіналу і співвідносити їх з імовірними жанрами/типами тексту в мові перекладу в кожному конкретному випадку.

2. Збільшення обсягу тексту й поява заголовків у політичних анекдотах американської традиції як результат поступової втрати анекдотом усної форми побутування. Українські політичні анекдоти більшою мірою зберігають традиційно-фольклорні типологічні риси анекдоту – характеризуються меншим обсягом тексту і відсутністю заголовків. Водночас простежується загальна тенденція перетворення анекдоту на жанр, що належить до інтернет-фольклору. Відповідно орієнтації або на усну передачу політичного анекдоту і його сприйняття на слух, або на читання, перекладач може або зберегти обсяг оригіналу і всі його структурні частини, включаючи заголовок, або адаптувати оригінал для проголошення вголос, використовуючи елімінацію окремих лексем і трансформацію структури (зменшення обсягу тексту, зміна структурного типу анекдоту, трансформація заголовка в метатекстове введення тощо).

3. Найбільшу проблему для перекладача становить відтворення політичних реалій і політичних новотворів. Якщо комічна ситуація,

представлена в анекдоті, не залежить від зміни діючих осіб, то можливий переклад-адаптація (заміна політичних реалій мови оригіналу реаліями мови перекладу). Якщо ж «сіль» анекдоту становлять професійні чи особистісні якості політика, переклад-адаптація призводить до втрати комічного ефекту. У такому випадку збереження іншочультурних політичних реалій є облігаторним, хоча перекладач обмежений у виборі засобів їх передачі. При перекладі політичних реалій перекладач не може вводити в анекдот додаткову інформацію, оскільки це спричинить збільшення обсягу тексту, нівелювання ефекту несподіванки і, зрештою, порушення жанрових характеристик анекдоту.

Список використаної літератури

1. Encyclopaedia Britannica 2005 Deluxe : Installation, Articles, Images and Multimedia [Electronic resource]. – Chicago : Merriam-Webster, Inc., 2005. – 3 о=эл. опт. диск (CD-ROM). **2. Стоколос-Ворончук О. О.** Етнотипи та їх художні стереотипи в українському анекдоті (на матеріалі видань ХІХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. : 10.01.07 «Фольклористика» / О. О. Стоколос-Ворончук. – Л., 2005. – 18 с. **3. Гончаненко Н.** Анекдот [Електронний ресурс] / Н. Гончаненко // Нариси української популярної культури / За ред. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 1998. – Режим доступу : http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_11_2.php.

Соловей Г. С. Політичний анекдот як жанр: крос-культурний та перекладацький аспекти

Стаття присвячена особливостям жанру політичного анекдоту з урахуванням його функціонування в американській (США) та українській лінгвокультурних традиціях і крос-культурним труднощам його перекладу. Проведений аналіз лінгвокультурних особливостей політичного анекдоту в американській та українській лінгвокультурних традиціях дозволяє намітити межі перекладності/неперекладності політичних анекдотів й зону перекладацьких труднощів, що пов'язані з жанровими характеристиками анекдоту.

Ключові слова: політичний анекдот, жанр, переклад, крос-культура.

Соловей А. С. Политический анекдот как жанр: кросс-культурный и переводческий аспекты

Статья посвящена особенностям жанра политического анекдота с учетом его функционирования в американской (США) и украинской лингвокультурных традициях и кросс-культурным трудностям его перевода. Проведенный анализ лингвокультурных особенностей политического анекдота в американской и украинской лингвокультурных традициях позволяет наметить границы переводимости/непереводимости

политических анекдотов и зону переводческих трудностей, которые связаны с жанровыми характеристиками анекдота.

Ключевые слова: политический анекдот, жанр, перевод, кросс-культура.

Solovey G. S. Political Joke as a Genre: Cross-cultural and Translation Aspects

The article focuses on the peculiarities of political joke as a genre with regard to its functioning in American (the USA) and Ukrainian linguocultural traditions as well as cross-cultural problems of its translation. The analysis of linguocultural peculiarities of political joke in American and Ukrainian cultures enables to outline the limits of translability/untranslability of political jokes and area of translation difficulties, which are connected with genre features of joke.

Key words: political joke, genre, translation, cross-culture.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Новикова М. О.

УДК [811.161.2:811.161.1:811.111]’255.4

Я. І. Суворова

**ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТРАКТУВАННЯ
УКРАЇНСЬКИХ ВЛАСНИХ НАЗВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ
(на матеріалі п’єси українського драматурга Неди Нежданої
«Той, що відчиняє двері»)**

Власні імена займають важливе місце при перекладі п’єси, тому що воно є важливим компонентом самого персонажу та його цілісності. Автор обирає імена для своїх героїв враховуючи соціокультурні та мовностилістичні фактори.

Але що таке власна назва. Взагалі це об’єкт ономастики. У тлумачному словнику української мови ономастика визначається як: «1. Розділ мовознавства, що вивчає власні назви. 2. лінгв. Сукупність власних назв у словниковому складі мови» [1]. Дослідженню ономастики присвячували свої праці лінгвісти Болей Л. О., Калінін В. М., Магазаник Е. Б., Мельник М. Р. та інші. У тому числі наукові праці із перекладу, де глибоко аналізується передача власного імені, можна відзначити монографії Виноградова В. С., Влахова С. і Флоріна С., Грабовського Н. К., а також Єрмиловича Д. І. та інших [2, с. 62]

Дослідження визначається новизною лінгвокультурологічного аналізу перекладу власних імен у п’єсі українського драматурга

Неди Нежданої «Той, що відчиняє двері» та потребою в більш детальному вивченні способів передачі українських власних назв засобами російської та англійської мови.

Отже, основна мета полягає у дослідженні перекладності онімів, традиційними засобами перекладу власних назв, тому що власні назви грають важливу роль у художніх творах для виділення названого ними герою серед інших для його індивідуалізації та ідентифікації.

Словесний простір п'єси утворюється двома композиційно-мовленнєвими пластами, перший – діалогова форма, другий – мовні структури, які втілюють «голос» автора. Драматургу складно виразити себе в художньому творі. Але існує «ряд можливостей для звучання авторського голосу закладений і в драматургічній словесно-художній формі, хоча міра і характер конкретного звернення до цих можливостей можуть досить відрізнятися і при активному їх використанні, як правило, демонструють виразну індивідуальність почерку драматурга» [3, с. 219].

Хоча традиційно проявам авторського «голосу» в п'єсі відводиться допоміжна роль, однак композиційно-мовленнєві структури, які втілюють точку зору драматурга, мають надзвичайно важливе значення.

Компоненти, що оточують основний текст твору, до яких відноситься заголовний комплекс (ім'я (псевдонім) автора, заголовки, підзаголовки, посвята та епіграфи), авторська передмова, примітки, список дійових осіб, сценічні вказівки і післямова у сучасній філології отримали назву «рама твору». «Важнейший аспект изучения рамочного текста – внутритекстовые функции каждого из его компонентов. При этом рамочные компоненты целесообразно рассматривать не по отдельности, а в их связи друг с другом и с основным текстом произведения» [4, с. 849].

Одним з найважливіших рамкових компонентів тексту є заголовки, до нього відноситься і ім'я автора: «письменницьке ім'я і пов'язаний з ним у свідомості читаючої публіки комплекс літературних і культурно-історичних асоціацій збагачують назву твору» [4, с. 850]. Особливою, знаковою формою письменницького імені є псевдонім. Справжнє ім'я Неди Нежданої – Надія Мирошниченко.

Сама драматург так пояснює вибір псевдоніма: «... Имя Неда – из детства. По паспорту я – Надежда. Надежда и моя мама. Случилось так, что она во время родов едва не умерла... Врач сказал, что было бы хорошо, если бы я носила ее имя. Но две Нади в одном доме – довольно проблематично... Меня с малых лет начали называть,.... – Неда. А что касается фамилии... Моя отцовская фамилия – Северова. Она мне показалась не очень благозвучной на украинском языке... Считаю, что фамилия Неждана для меня даже несколько мистическая... оказалась счастливой... Для меня много значит именно творческая «нежданность». Поэтому и стараюсь каждой пьесой идти в другом направлении.» [5].

В результаті аналізу стає очевидним, що ім'я автора, як особливий рамковий елемент тексту, містить в собі значний лінгвокультурний зміст. В даному випадку за псевдонімом Неждана ховається творче кредо письменниці, її віра в творчу несподіванку. Це лінгвокультурне значення є прозорим для україно- та російськомовних читачів, однак в силу ряду об'єктивних причин залишається недоступним англомовному читачеві, що, звичайно, відбивається й на сприйнятті драматичного твору, написаного цим українським драматургом.

Після заголовку та підзаголовку п'єси розташовується список, який представляє дійових осіб і є однією з форм втілення авторської мови, «оскільки ступінь розгорнення характеристики кожного з персонажів, як і її тональність, визначає драматург» [6, с. 220]. На цей елемент драми Неди Нежданої «Той, що відчиняє двері» слід звернути особливу увагу, він набуває значних змін у перекладі.

Драматург так представляє героїнь: «Жінка, вона ж Віра – 30 – 32 роки, Дівчина, вона ж Віка – 25 – 26 років». В російському перекладі зберігаються оригінальні імена та характеристики персонажів: «Женищина, она же Вера – 30 – 32 года. Девушка, она же Вика – 25 – 26 лет». А в перекладі англійською мовою перекладач кардинально трансформує цей структурний елемент п'єси: «1st Woman, Natalia, aged 30 – 32. 2nd Woman, Victoria, aged 25-26». Це негативно впливає на сприйняття читачами образів головних героїв п'єси.

Драматург протиставить двох героїнь – одна «Жінка», персонаж більш досвідчений, урівноважений, закомплексований і консервативний. «Дівчина» – трішки легковажна, більш розкута. Але імена персонажів зближують їх, різниця – лише в одній літері «Віра» – «Віка». Зміни, яких зазнають персонажі в англійському перекладі, є необґрунтованими.

Але це не єдина проблема, пов'язана з власними іменами у п'єсі. Імена власні в тексті мають величезні експресивні можливості і відіграють конструктивну роль. «Антропоніми та топоніми беруть участь у створенні образів героїв літературного твору, розгортанні його основних тем і мотивів, формуванні художнього часу і простору, передають не тільки змістовно-фактичну, а й підтекстову інформацію, сприяють розкриттю ідейно-естетичного змісту тексту, часто виявляючи його приховані смисли» [6, с. 196]. Тому при перекладі, важливо зберігати набір структурно-композиційних складових повністю.

Входячи в художній текст семантично недостатнім, власна назва виходить з нього семантично збагаченим і виступає в якості сигналу, який збуджує великий комплекс певних асоціативних значень. Власна назва вказує на соціальний статус персонажа. У виборі того чи іншого імені персонажа, завжди проявляється авторська модальність. Імена персонажів можуть зумовлювати форми їх поведінки в тексті. Характер вживання антропоніма в тексті відображає певну точку зору (оповідача або іншого персонажа) і служить її сигналом.

Якщо прізвище Дівчини нам невідоме, то прізвище другої дійової особи читач оригіналу п'єси дізнається у 5 сцені:

«ВІКА.... От у тебе яке прізвище?»

ВІРА. Пройдисвіт. Це чоловікове.

ВІКА....А дівоче яке?»

ВІРА. Дурман.» [7].

Аналізуючи ономастичний простір російського, а особливо англійського перекладів п'єси Неди Нежданої «Той, що відчиняє двері», перед нами постає досить спотворене «відображення» оригіналу:

«ВІКА... Вот у тебя какая фамилия?»

ВІРА. Прохвостова. Это по мужу.

ВІКА... А девичье какое?»

ВІРА. Дурман.» [8];

«Victoria. ... What's your surname?»

Natalia. Varletenko, by my husband's name.

Victoria. ...And what's your maiden name?»

Natalia. Daturaman.» [9].

«Пройдисвіт» в українській мові означає наступне: «розм.

1. Хитра, пролазлива, спритна у своїх вчинках людина, здатна на ганебні, нечесні вчинки. 2. Людина, що не має постійного місця проживання, сталого заняття, роботи та ін.» [1].

В російській мові слово «прохвост» теж належить до розмовної лексики: «(разг. бран.). Непорядочный человек, подлец, негодяй» [10].

Значення слова «varlet» в англійській мові: «noun Archaic 1. a knavish person; rascal. 2. a. an attendant or servant. b.a page who serves a knight» [11]. Близьке до значення українського «пройдисвіта» та російського «прохвоста», але воно належить до архаїчної лексики, тобто несе специфічну, відсутню в оригіналі стилістичну забарвленість.

Щодо дівочого прізвища Віри, Дурман, то якщо в українській та російській мовах слово «дурман» належить до розмовної лексики, слово «datura» – латинське, не вживане в розмовній англійській, що може ускладнити його сприйняття читачем.

Таким чином, при сприйнятті імен героїв п'єси «Той, що відчиняє двері» Жінки Віри та Дівчини Віки перед україномовним та англійськомовним читачем постають інші, ніж в українській мові, семантичні образи.

Прикладами лінгвокультурологічного аналізу імен персонажів п'єси Нежданої підтверджений факт наявності в онімі концептуально значущою лінгвокультурної інформації. Розгляд ономастического простору російського та англійського перекладів п'єси «Той, що відчиняє двері» в порівнянні з їх україномовним варіантом дозволяє говорити про зміну в перекладі лінгвокультурного значення власних назв, що обумовлено різницею в лексичному фоні словникового запасу мов.

При тому, що англійськомовний та російськомовний тексти мають тенденцію до збереження авторської прагматики, вони все-таки є «новий

продукт» з точки зору лінгвокультурології, оскільки в будь-якому перекладному художньому тексті є те, що не піддається або погано піддається перекладу. Причина такого явища – укладені в слові культурні смисли, зрозумілі носіям мови оригінального твору і незнайомі, а іноді й незрозумілі представникам іншої лінгвокультури.

Проблема передачі власних імен недостатньо опрацьована у лінгвістичній літературі, тому що, ономастика відносно молода наука. Незважаючи на те, що в продовж останніх років унаслідок її розвитку було досягнуто значного успіху, багато питань ще вимагає подальшого вивчення і дослідження.

Список використаної літератури

- 1. Академічний** тлумачний словник української мови. Онлайн версія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>
- 2. Бережна М. В.** Тринадцять етапів перекладу власних назв та імен // «Вісник СумДУ. Серія Філологія», 2007 – №1. – Том 2. – С. 62 – 67.
- 3. Зайцева И. П.** Поэтика современного драматургического дискурса. Монография. / И. П. Зайцева. – М. : Прометей, 2002. – 252 с.
- 4. Литературная** энциклопедия терминов и понятий [под ред. А. Н. Николюкина]. – М. : НПК «Интелвак», 2001. – С. 176 – 177.
- 5. Константинова Е.** Драматург в законе. Неда Неждана – об актуальности театральной реформы / Екатерина Константинова // «Зеркало недели». – №10. – 13 марта 2010.
- 6. Зайцева И. П.** «Рамочное» оформление современного драматургического произведения // Слобожанщина – Донбасс : Научно-методический сборник филологических работ. – Вып. 4. – Луганск : Альма-матер, 2004. – С. 120 – 137.
- 7. Неда Неждана.** Той, що відчиняє двері. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kurbas.org.ua/dramlab/neda.html>.
- 8. Неда Неждана.** Тот, который открывает дверь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://biblioteka.teatr-obraz.ru/node/2746>.
- 9. Neda Nezhdana.** He Who Opens the Door (translated from the Ukrainian by Anatole Bilenko) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://nejdana.ucoz.ua/load/my_plays_in_english.
- 10. Словарь** русского языка: В 4 т. / РАН, Ин-т лингвистич. Исследований [Електронний ресурс]. – М. : Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999. — Режим доступу : <http://www.feb-web.ru/feb/mas/MAS-abc/02/ma110626.htm>.
- 11. Merriam-Webster's Online Dictionary** [Електронний ресурс], 10th Edition. — Режим доступу : <http://www.m-w.com/cgi-bin/dictionary?book=Dictionary&va=cat>.

Суворова Я. І. Лінгвокультурологічні проблеми трактування українських власних назв при перекладі (на матеріалі п'єси українського драматурга Неди Нежданої «Той, що відчиняє двері»)

У статті розглянуті поняття власної назви, ономастики та рами твору. Досліджується проблема перекладу власних назв з української мови на інші, та проведено лінгвокультурологічний аналіз їх перекладу

власних імен на прикладах п'єси українського драматурга Неди Нежданой «Той, що відчиняє двері». Підтверджен факт наявності в онимі концептуально значущою лінгвокультурної інформації, та зміни при перекладі лінгвокультурного значення власних назв, що обумовлено різницею в лексичному фоні словникового запасу мов. Також намічені перспективи подальшого дослідження данної теми.

Ключові слова: лінгвокультурологічний аналіз, переклад, власні імена.

Суворова Я. И. Лингвокультурологические проблемы трактования украинских имен собственных при переводе (на материале пьесы украинского драматурга Неды Нежданой «Тот, который открывает дверь»)

В статье рассмотрены понятия имен собственных, ономастики и рамы произведения. Исследуется проблема перевода имён собственных с украинского языка на другие языки и проведён лингвокультурологический анализ перевода имён собственных на примерах пьесы украинского драматурга Неды Нежданой «Тот, который открывает дверь». Подтверждён факт присутствия в оном концептуально-значимой лингвокультурной информации и изменений при переводе лингвокультурного значения имен собственных, что обусловлено разницей в лексическом фоне словарного запаса слов. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: лингвокультурологический анализ, перевод, имена собственные.

Suvorova I. I. Linguistic Interpretation Problems of Translation Ukrainian Proper Names (based on the play of Ukrainian playwright Neda Nezhdana, «He who opens the door»)

The article considers the notions of proper names, onomastics and novel frame. We investigate the problem of translation Ukrainian proper names into other languages and carried out linguistics analysis of the proper names translation on the examples from plays of Ukrainian playwright Neda Nezhdana, «He who opens the door». We confirm a fact of the presence in the onoma conceptually meaningful linguistic information and the changes of linguistic meaning in translation of proper names, due to the difference in lexical background of vocabulary words. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

Key words: linguistics analysis, translation, proper names.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Недайнова І. В.

УДК 811.161.2: 811.112.2 Андрухович

М. Р. Ткачівська

**ЦИТАТИ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В
НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ ТВОРІВ
Ю. АНДРУХОВИЧА**

Інтертекстуальність – це перегомін між подіями й епохами, історією й сьогоденням, між явищами і подіями, це – взаємозв'язок між почутим, написаним і запозиченим, в результаті якого з'являються нові зв'язки, нові «стосунки» слів та змістів, де стирається межа між своїм і чужим, основним і побічним.

Інтертекстуальність – процес і результат, в основі якого лежить конверсація між відомим і невідомим, аж до докорінної зміни смислів у їх несподіваному ракурсі, де послаблюються грані їх поділу і розмиваються межі точності.

Зображення доби тоталітарного режиму та доби незалежності України належить до важливих характеристик літератури постмодернізму. Будучи частиною «завуальованої системи» Радянського Союзу, Україна була маловідома на світових теренах. Із отриманням Україною незалежності зросла поінформованість про неї у світі. Поглибилася зацікавленість країною на міжнародному ринку, що призвело до створення в Україні підприємств з іноземним капіталом. Це не могло не відбитися на мовному потенціалі та просочуванні в мову нової лексики.

Політичні зрушення в Україні 2004 року не тільки поставили її в центр світових подій, але й сприяли введенню в українську та інші мови такої реалії як «Помаранчева революція» і пов'язаних з нею фактів. Це віднайшло своє віддзеркалення не тільки в публіцистиці, але й у сучасній художній літературі. Аналізуючи цитати доби української незалежності, маємо справу з явищем інтертекстуальності, тобто манерою викладу авторського тексту із відголосом усякого роду фактів, епізодів, типажів, мазків тощо (ремінісценцією), та підтекстом, тобто зумисне завуальованою квінтесенцією (алюзією), що є в повній мірі характерними для постмодернізму.

«Інтертекстуальність передбачає, що твір не є ізольованим від інших. Його смисл формується на основі текстів, які функціонують в тій самій чи в суміжній смисловій сфері як взаємозв'язок всіх цих художніх смислів» [1, с.202]. Основоположником теорії інтертекстуальності вважають болгарську вчену Ю. Крістеву. Термін *інтертекстуальність* (лат.*inter* – між та *textum* – тканина, будова, зв'язок) запропонований Ю. Крістєвою для позначення «текстової інтеракції в межах самого тексту» [2, с.32]. Поштовхом для цього послужили праці російського

вченого М. Бахтіна (1897-1975), теорія якого базувалась на діалогічності всередині тексту.

Інтертекстуальності присвятили свої наукові розвідки такі зарубіжні та українські вчені, як Р. Барт, М. Бахтін, В. Виноградов, Ю. Лотман, М. Ямпольський, Ж. Жанет, Н. Фатєєва, Н. Корабльова, П. Тороп, К. Шаповалова, Л. Грек та багато інших.

До сучасних українських досліджень інтертекстуальності належать дисертаційні роботи І. В. Шаповалової, К. В. Шаповалової, В. Підгорної, Є. М. Васильєва, А. Кам'янець. Особливої уваги заслуговує дисертаційне дослідження Л. Грек «Інтертекстуальність як проблема перекладу (на матеріалі англомовних перекладів української постмодерністської прози)».

Метою нашої наукової розвідки є дослідження способів перекладу цитат доби української незалежності у німецькомовних перекладах творів відомого українського письменника-постмодерніста Ю. Андруховича. Для досягнення поставленої мети ставляться такі завдання: дослідження поняття «інтертекстуальність», вибіркового аналізу прикладів німецькомовних перекладів творів Ю. Андруховича на предмет виявлення цитат доби української незалежності та представлення способів їх відтворення.

За Л. Грек, «пластичність правил постмодерністського тексту виправдовує будь-яку інтерпретацію. Це розширює межі свободи перекладача й зумовлює концепцію його «видимості», що дає йому повноваження відкрито вписувати себе в текст» [3, с. 7]. Поруч з тим авторка править попередню думку і зауважує, що «нівелювання вимог до перекладу інтертекстуальних одиниць, що диктуються постмодерністською поетикою, призводить до слабшання або знищення іронічного чи ігрового навантаження інтертекстуальної одиниці» [3, с. 8]. Вважаємо свободу перекладача однією із найбільших небезпек в трансляторіці. Відчуття обов'язку ювеліра, в руки якого довірили делікатну річ, не повинно покидати перекладача. Це не означає, що він має жити в острахові перед «згубною карою», а бути вільним тільки в межах допустимої території, передбаченої трансляторними законами і власною совістю.

Небезпекою втрати логічності ідеологічного дискурсу може бути перекладацька помилка стосовно підміни реалій. Перекладач не має права брати на себе відповідальність у підміні ідеологічно важливих цитат реаліями мови перекладу, чого не помічаємо у С. Штьор, перекладача більшості творів Ю. Андруховича. При відтворенні цитат доби незалежності перекладач скрупульозно підходить до кожної із них, не трактуючи на свій розсуд текстуально важливі реалії.

При аналізі інтертекстуальних одиниць доби української незалежності важливою є проблема міжкультурного осмислення українських реалій, що ускладнює роботу перекладача, який не завжди повинен розраховувати на наявність у реципієнта глибоких фонових

знань і його достатню поінформованість. У такому випадку допомагає лінійне розширення тексту або вичерпний коментар.

Інтертекстуальні одиниці доби української незалежності ми поділили за Л. Грек та іншими науковцями на універсальну, національну та індивідуальну енциклопедії [3, с. 12]. До універсальної енциклопедії ми відносимо загальновідомі у світі інтертекстуальні одиниці, тобто такі, які набули значного розголосу і стали визначними на фоні світової громадськості (Помаранчева революція), до національних відносимо відомі події та українські особистості доби незалежності, до індивідуальних – авторські модифікації інтертекстуальності доби незалежності.

До доби незалежності належать реалії, які не були актуальними в час тоталітарного режиму і є виразниками становлення України. Значну частину яких складають політичні реалії. Іноді важко провести точну межу між інтернаціональними і національними реаліями, оскільки другі нерідко переходять у категорію перших, або ж можуть бути зачислені до складу як одних, так і інших. Національна реалія «Помаранчева революція» (сема «протест» + символ «колір») набула розголосу далеко за межами України і набула частково інтернаціонального характеру. Її можна зачислити до універсальної енциклопедії (на кшталт «Трояндова революція» в Грузії, «Оксамитова Революція» в Чехословаччині тощо)). Індивідуальні (авторські) цитати незалежності вміщують в себе загально відомі реалії, але мають різний характер викладу.

Події 2014 року та Помаранчева революція, за перебігом якої стежило багато країн світу, привернули увагу світової громадськості до України. Універсальну мовну енциклопедію поповнила нова реалія «*Помаранчева революція*». В романі «*Таємниця*» та в есеях Ю. Андрухович повертає читача саме до цих подій: укр.: *в холодному Києві наприкінці 2004-го року* [4, с. 433] – нім.: *im kalten Kiew Ende 2004* [5, с. 354]. Така інформація мала б бути відомою для іноземного реципієнта, що полегшує працю перекладача. Присутність топоніма *Київ* спрямовує читача на зарахування цитати до українського культурного простору. Трансляторна тактика перекладача стосовно топоніма Київ схиляється до старого усталеного варіанту, тобто перекладач бере за основу домінуючу транскрипцію з російської мови *Kiew*, а не *Kyjiw*, як це зобов'язують правила сучасної транскрипції. Топонім *Київ* належить до тих власних назв, які зазнали впливу російської мови і мають різні варіанти відтворення. Наприклад, *Kyjiw*, *Kyiv*, *Kiev*, *Kiew* та ін. Точне відтворення лексичного матеріалу сприяє збереженню «мотивно-асоціативного компоненту». (Порівняймо наступний приклад, укр.: «*Восени 2004 року ЦСЄ набула помаранчевого кольору,...*» [6, с. 127] – нім.: «*Im Herbst 2004 färbte sich OME orange...*» [7, с. 45]).

При розповіді про польську революцію Ю. Андрухович проводить паралелі з Помаранчевою революцією (порівняємо: укр.: «*Самопальні відозви на кожному стовпі, списки вчорашніх*

заарештованих і побитих на всіх парканах, на стінах універу й костельних брамах, ейфорія ксероксів, тони брошур і листівок, параліч засипаної квітами міліції. Помаранчева альтернатива?» [4, с. 289] – нім.: «*Selbstproduzierte Flugblätter an jedem Pfahl, Listen mit den Namen der gestern Verhafteten und Verprügelten an allen Zäunen, an der Mauer der Universität und den Toren der Kathedrale, Fotokopiereuphorie, Tonnen von Broschüren und Karten, Lähmung der mit Blumen überschütteten Militz. Die Orange Alternative?*» [5, с. 237]). Оскільки помаранчевий колір як символ революції мав би бути цілком зрозумілим і доступним реципієнту, дослівний переклад цитати без коментаря відтворює зміст алюзії.

Національна українська реалія *майдан* як один із символів Помаранчевої революції, де здійснювався основний перебіг революційних подій, викликала в одних респект і визнання, а в інших нервозність та незадоволення, і носила політичний характер. Саме це й сприяло до перманентного залучення реалії в публіцистичні тексти, репортажі ЗМІ, в тому числі, на телебаченні, які транслювалися в різні країни світу, згодом використання її в художній літературі, твори якої були перекладені на різні мови світу. При відтворенні реалії *майдан* (есе «Атлас. Медитації»), перекладач вдається не до ситуативного відповідника, а до транслітерації без додавання коментаря, покладаючись на контекст (порівняймо: укр.: «*На майдані таких виявився мільйон.*» [6, с. 132] – нім.: «*...auf dem Maidan stand eine Million*» [7, с. 52]), що зберігає національне забарвлення реалії і не створює незручності для розуміння читачем.

За допомогою дослівного перекладу відтворені інші політичні українські реалії, пов'язані із соборністю та незалежністю держави, які належали до табу часів Радянського Союзу і потребують підготовленого читача. Нариклад, укр.: *соборна Українська держава* [6, с. 149] – нім.: *Allumfassender ukrainischer Staat* [7, с. 106], укр.: *українська національна свідомість* [6, с. 149] – нім.: *das ukrainische Nationalbewußtsein* [7, с. 105]. Оскільки контекст представляє достатньо яскравий малюнок реалій на загальному полотні тексту, для реципієнта не повинно б виникати труднощів стосовно їх осягнення.

Піддаючи аналізу кроки інтерпретації цитат в цілому, спостерігаємо, що реалії доби незалежності мають швидше характер «констатаційності». Цитати цього періоду в творах Ю. Андруховича не є «ідеологічними штампами», а швидше цитатним матеріалом, базованим на певних подіях і фактах (здебільшого, політичні реалії). Для його відтворення перекладачеві варто володіти певною фоновією інформацією.

При перекладі реалій доби незалежності, є важливим їх транскрибування, якщо йдеться про загально відомі реалії, або ті, значення яких прочитується текстом, а також введення коментаря та точне відтворення лексичного матеріалу. Неодмінною умовою є відтворення емотивно-асоціативного компоненту.

Як бачимо, переклад інтертекстуальних одиниць доби української незалежності як важливої складової постмодерністської літератури вимагає пильності і майстерності перекладача. Ця трансляторна ланка ще недостатньо досліджена і потребує подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. С. И. Кормилов. Современный словарь-справочник по литературе / Сост. и научн. ред С. И. Кормилов. – М. : Олимп: ООО «Издательство АСТ», 2000. – 704 с. **2. Кристева Ю.** Бахтин, слово, диалог, роман / Ю. Кристева // Вестник Моск. ун-та. Сер. 9: Филология. – 1995. – № 1. – С. 97 – 124. **3. Грек Л. В.** Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16 «Перекладознавство» / Л. В. Грек. – Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 18 с. **4. Андрухович Ю.** Таємниця / Ю. Андрухович. – Харків : Фоліо, 2008. – 477 с. **5. Andruchowysch J.** Geheimnis / J. Andruchowysch. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2008. – 387 s. **6. Андрухович Ю.** Диявол ховається сирі. Вибрані спроби 1999-2005 років. Видання друге, виправлене / Ю. Андрухович. – Київ : Видавництво «Часопис «Критика»», 2007. – 320 с. **7. Andruchowysch J.** Engel und Dämonen der Peripherie / J. Andruchowysch. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2007. – 224 s.

Ткачівська М. Р. Цитати доби української незалежності в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича

У статті розглядається поняття інтертекстуальності та представляються особливості перекладу цитат доби української незалежності. Проводиться аналіз дослідження проблеми і демонструються деякі способи перекладу цитат в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. Звертається увага на необхідність фонових знань для перекладача з метою покращення відтворення тексту. У висновках зазначаються отримані результати стосовно використаних способів перекладу.

Ключові слова: переклад, інтертекстуальність, відтворення, цитата, алюзія.

Ткачивская М. Р. Цитаты периода украинской независимости в немецкоязычных переводах произведений Ю. Андруховича

В статье рассматриваются понятие интертекстуальности и особенности перевода цитат периода украинской независимости. Проводится анализ исследования проблемы и демонстрируются некоторые способы перевода цитат в немецкоязычных переводах произведений Ю. Андруховича. Обращается внимание на необходимость фоновых знаний для переводчика с целью улучшения воспроизведения

текста. В выводах указываются полученные результаты используемых способов перевода.

Ключевые слова: перевод, интертекстуальность, воспроизведение, цитата, аллюзия.

Tkachivska M. R. The Quotations of the Ukrainian Independency Period in the German Translations of Yu. Andrukhovych's Works

The article deals with the problem of intertextuality and dwells on the peculiarities of the translation of the quotations of the independency period. The analysis of the study of the problem of intertextuality is conducted and certain ways of the reproduction of the quotations in the German translations of Yu. Andrukhovych's novels are presented. An amount of attention is paid to the necessity of the basic knowledge for a translator in order they can make the text reproduction better. The summary adds up the results got after using different ways of translation.

Key words: translation, intertextuality, reproduction, quotation, allusion.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Левицький В. В.

УДК 81'25:334.78

К. С. Французова

**ЛІНГВОКОНЦЕПТ КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ
У ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ КОРПОРАТИВНОГО ДИСКУРСУ**

У сучасному перекладознавстві існує проблема відтворення концептів. Актуальність дослідження пов'язана зі специфічною природою концепту, через це у перекладознавстві припускається, що доцільніше говорити не про його «переклад», а про його «відтворення» («перевираження», «перестворення» та ін.) у тексті перекладу. У зв'язку з цим перекладознавці пропонують замість концепту використовувати поняття «текстовий концепт», «вербальний концепт», «вербалізований концепт», «лінгвокультурний концепт», «лінгвоконцепт» (С. Г. Воркачов, С. А. Жаботинська, С. П. Запольських, В. М. Манакін, М. О. Новикова [1, с. 47 – 58; 2, с. 3 – 11; 3; 4; 5, с. 182 – 186]) тощо.

Проблеми перекладу текстів корпоративного дискурсу сьогодні належать до дискусійних і найменш досліджених. Мета статті – обґрунтувати доцільність впровадження лінгвоконцепту КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ у стратегію аналізу та перекладу текстів корпоративного дискурсу. Відповідно до мети висуюються такі

завдання: 1) уточнити лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ з точки зору перекладознавства; 2) запропонувати фреймовий розподіл даного лінгвоконцепту; 3) класифікувати слоти по фреймових групах зазначеного лінгвоконцепту з позиції перекладу.

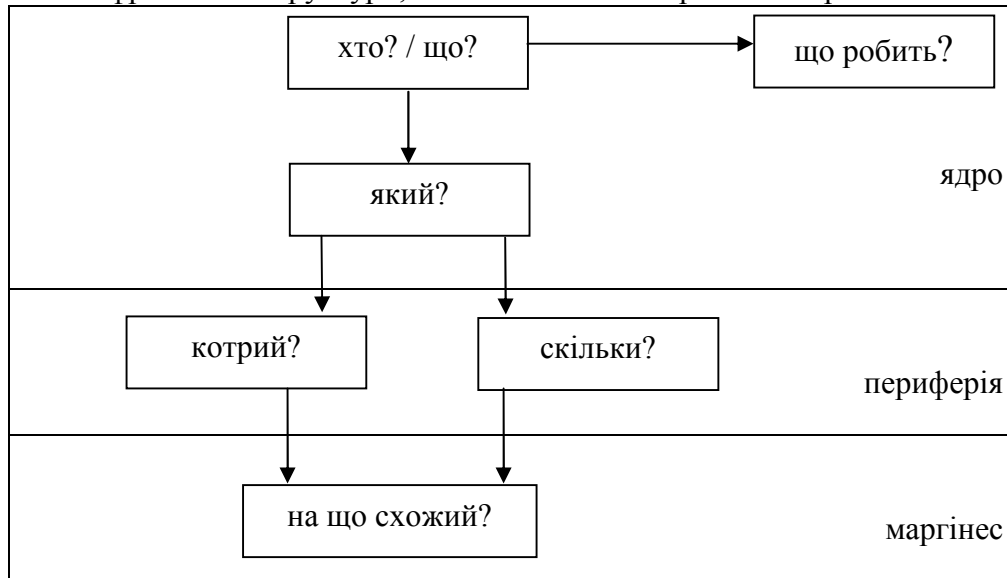
Перекладознавчий підхід до вивчення *концепту* спирається на дані методу концептуального аналізу тексту, запропонованого як представниками когнітивної лінгвістики (Л. І. Белехова, С. А. Жаботинська, О. М. Кагановська, О. О. Селіванова та ін.), так і представниками лінгвокультурологічної лінгвістики та перекладознавства (В. В. Демецька, С. П. Запольських, В. І. Карасик, Я. В. Кривонос, М. П. Лук'янченко, М. О. Новикова, Д. О. Островський, Г. Г. Слишкін та ін.). Для нас актуальним є саме лінгвокультурологічний підхід, з позиції якого *лінгвоконцепт* – трьохкомпонентне утворення, що вміщує фактуальний, ціннісний і образний елементи [6, с. 77] і формує концептуальну основу дискурсу. Отже, лінгвоконцепт – «поняття, навантажене обов'язковими етно-історико-культурними значеннями» [5, с. 182 – 186]. Понятійний компонент цього лінгвоконцепту містить у собі універсальні критерії для виділення текстів корпоративного дискурсу, ціннісний і етнокультурний елементи фіксують зміст лінгвоконцепту у певній лінгвокультурі [7].

Під *корпоративним дискурсом* слідом за Т. Р. Ананко ми розуміємо цілеспрямовану комунікативну дію, що реалізується в інституційній сфері й виявляється в міжособистісних стосунках, обслуговує всі рівні функціонування компанії, відповідає основним положенням корпоративної культури й здійснюється з метою уніфікації поведінки працівників як представників однієї організації, гармонізації комунікації в середині корпорації у взаємодії з суб'єктами комунікативного континууму [8, с. 4 – 5]. Для всіх текстів корпоративного дискурсу ключовим є лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ.

Поняття «*корпоративність*» відображає правила поведінки у корпорації, співробітники якої вимушені діяти як члени одного організму. *Корпорацію* трактуємо як групу людей, юридично вповноважених діяти так, ніби вони становлять одну особу, тіло, істоту, і яка існує переважно задля власного прибутку (у максимально широкому сенсі). Такі визначення на наш погляд найповніше і найточніше відображають зміст даного лінгвоконцепту з перекладацької позиції, і саме їх слід враховувати, аналізуючи і перекладаючи тексти корпоративного дискурсу.

Спираючись на класифікацію С. А. Жаботинської [9, с. 115 – 123], а також враховуючи специфіку текстів корпоративного дискурсу і результати нашого дослідження, ми пропонуємо наступний фреймовий розподіл лінгвоконцепту КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ. Вважаємо актуальним поділити слоти на ядерні, периферійні й маргінальні, які представлено іменною і дієслівною групами. Фреймовий

і слотовий підходи дозволили виявити та згрупувати лексичні одиниці по слотах фреймової структури, яка схематично зображена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Концептуальний аналіз: класифікація слотів

Детальніший розподіл слотів по фреймових групах лінгвоконцепту КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ можна представити у такий спосіб у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Концептуальний аналіз: класифікація слотів лінгвоконцепту КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ

№ п/п	Ядерна група	Периферійна група	Маргінальна група
1.	слот суб'єкт («хто/що?»)	слот «ієрархія» («котрий?»)	слот тотожність («кому/чому тотожний?»)
2.	слот атрибут/якість («який?»)	слот кількість («скільки?»)	слот схожість (компаратив) («на кого/що схожий?»)
3.	слот дія («що робить?»)		слот подібність («до кого/чого подібний?»)

Отже, до слотів, що є ядерними для лінгвоконцепту КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ, ми відносимо слот суб'єкт «хто/що?» (*корпоративне громадянство, «Корпорація добрих справ, корпоративна дідівщина*), слот атрибут/якість «який?» (*корпоративні звичаї, корпоративна утопія президента*) і слот дія «що робить?» (*«хто кого інкорпорує?»*). Периферійними слотами для лінгвоконцепту є слот «ієрархія» «котрий?» (Г.С. Соловей) [10, с. 128 – 132] (*головна компанія, перший директор фірми*) і слот кількість «скільки?» (*всього 10 кроків до*

статусу смарагдового директора). До слотів, які є маргінальними для лінгвоконцепту КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ, входять слот тотожність «кому/чому тотожний?» (університет-корпорація), слот схожість/компаратив «на кого/що схожий?» (офіс фірми, що схожий на торговельний склад) і слот подібність «до кого/чого подібний?» (США подібні до великої транснаціональної корпорації). Представляється, що така класифікація відповідає лексичним і текстовим особливостям корпоративного дискурсу і є зручною для використання як для перекладачів, так і перекладознавців.

Отже, у результаті нашого дослідження ми дійшли таких висновків. Визначення поняття лінгвоконцепту є актуальним для здійснення прагматично адекватного перекладу вихідного тексту. Лінгвоконцепт – це вербалізований усвідомлений й неусвідомлений зміст, що становить зміст світоглядних універсалій культури [11, с. 5 – 12; 12, с. 170 – 172]. Його застосування у концептуальному аналізі щодо текстів корпоративного дискурсу є релевантним. Лінгвоконцепт як базовий термін лінгвокультурологічних досліджень мови є «згусток культури у свідомості людини», вербалізований культурний зміст (Н.Д. Арутюнова, В.В. Колесов, І.П. Пасечнікова, Ю.С. Степанов [13, с. 136 – 137; 14; 15; 16, с. 40 – 76] та ін.).

Лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ утворює концептуальну основу корпоративного дискурсу і втілюється лексичними і фразеологічними одиницями, що позначають такі предмети і явища, що належать до будь-якої корпорації або корпоративної установи/організації (компанії, фірми тощо). За допомогою даного лінгвоконцепту можливе виокремлення типів текстів корпоративного дискурсу, що відповідають ознакам цього лінгвоконцепту і беруть безпосередню участь у формуванні корпоративного дискурсу.

Впровадження лінгвоконцепту КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ у стратегію аналізу та перекладу текстів корпоративного дискурсу є доцільним. Запропонований фреймовий розподіл даного лінгвоконцепту і класифікація слотів по фреймових групах відповідають специфіці текстів, що вивчаються, і допоможуть зробити їх адекватний переклад. У процесі аналізу і перекладу таких текстів застосування зазначеної класифікації убачається зручним і продуктивним як для перекладача-практика, так і перекладознавця. Проведене дослідження стимулює подальшу розробку проблем відтворення лінгвоконцепту КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ при перекладі текстів корпоративного дискурсу.

Список використаної літератури

- 1. Воркачев С. Г.** Концепт счастье: понятийный и образный компоненты / С. Г. Воркачев // ИАН СЛЯ. – 2001. – Т. 60, № 6. – С. 47 – 58.
- 2. Жаботинская С. А.** Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования / С. А. Жаботинская // Лінгвістичні

студії. – Черкаси : Сіяч, 1997. – № 2. – С. 3 – 11. **3. Запольських С. П.** Концепт «козацтво» в історичному дискурсі : перекладознавчий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / С. П. Запольських. – К., 2005. – 20 с.

4. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с. **5. Новикова М. А.** Концепт «Херсон» в лирике М. Зерова: взгляд филолога и переводчика / М. А. Новикова // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2006. – Вип. 4. – С. 182 – 186. **6. Карасик В. И.** Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : сб. науч. трудов. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 75 – 80. **7. Соловей Г. С.** Політична лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі текстів політичних заяв, звернень, промов, статей та анекдотів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Г. С. Соловей. – Херсон : ХДУ, 2011. – 20 с. **8. Ананко Т. Р.** Англomовний корпоративний дискурс : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. Р. Ананко. – Х. : МОНУ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 20 с. **9. Жаботинская С. А.** Ономаσιологические модели в свете современных школ когнитивной лингвистики / С. А. Жаботинская // С любовью к языку : сб. науч. трудов / [под ред. В. А. Виноградова]. – Москва – Воронеж : ИЯ РАН; Воронеж. ГУ, 2002. – С. 115 – 123. **10. Соловей А. С.** Фразеологизация концепта «политика» в историко-культурном контексте / А. С. Соловей // Південний архів. Філологічні науки : зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. – № 28. – С. 128 – 132. **11. Воркачев С. Г.** Концепт как «зонтиковый термин» / С. Г. Воркачев // Язык, сознание, коммуникация. – М., 2003. – № 24. – С. 5 – 12. **12. Олійник С. В.** Семантика оцінних фразеологічних одиниць на позначення особи в англійській мові: модель аналізу / С. В. Олійник // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2006. – № 28. – С. 170 – 172. **13. Арутюнова Н. Д.** Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Языкознание : большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 136 – 137. **14. Колесов В. В.** Философия русского слова / В. В. Колесов. – СПб : ЮНА, 2002. – 448 с. **15. Пасечникова И. П.** Концептуализация войны и мира в современном немецком языке: на материале периодической печати : диссертация на соиск. уч. степ. к. фил. наук : 10.02.04 «Германские языки» / И. П. Пасечникова. – Тамбов, 2009. – 226 с. **16. Степанов Ю. С.** Концепт / Ю. С. Степанов // Константы : [Словарь русской культуры] : [Опыт исследования]. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – С. 40 – 76.

Французова К. С. Лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ у перекладі текстів корпоративного дискурсу

Стаття присвячена обґрунтуванню доцільності впровадження лінгвоконцепту КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ у стратегію аналізу та перекладу текстів корпоративного дискурсу. Уточнюється лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ з точки зору перекладознавства, пропонується фреймовий розподіл даного лінгвоконцепту, а також надається класифікація слотів по фреймових групах зазначеного лінгвоконцепту з позиції перекладу. Також намічені перспективи подальшого дослідження даної теми.

Ключові слова: переклад, корпоративний дискурс, лінгвоконцепт (концепт), корпоративність, корпорація.

Французова Е. С. Лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНОСТЬ-КОРПОРАЦИЯ в переводе текстов корпоративного дискурса

Стаття посвящена обоснованию целесообразности использования лингвоконцепта КОРПОРАТИВНОСТЬ-КОРПОРАЦИЯ в стратегии анализа и перевода текстов корпоративного дискурса. Уточняется лингвоконцепт КОРПОРАТИВНОСТЬ-КОРПОРАЦИЯ с точки зрения переводоведения, предлагается фреймовое деление данного лингвоконцепта, а также представляется классификация слотов по фреймовым группам изучаемого лингвоконцепта с позиции перевода. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: перевод, корпоративный дискурс, лингвоконцепт (концепт), корпоративность, корпорация.

Frantsuzova K. S. Lingvoconcept CORPORATENESS-CORPORATION: Translational Aspect

The research highlights the lingvoconcept CORPORATENESS-CORPORATION in terms of theory and practice of translation. The article contains the definitions of the basic theoretical notions for the lingvoconcept CORPORATENESS-CORPORATION such as «corporative discourse», «lingvoconcept (concept)», «corporateness», «corporation». The research focuses on the theoretical aspects of the lingvoconcept CORPORATENESS-CORPORATION and its translational peculiarities. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

Key words: translation, corporative discourse, lingvoconcept (concept), corporateness, corporation.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Новикова М. О.

УДК 821.111-31.09+929

Я. П. Янішевська, Є. О. Пімус

**АВТОРСЬКА ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ
В РОМАНІ ГРЕМА ГРІНА «КАПІТАН І ВОРОГ»**

Переклад взагалі, а переклад художнього тексту особливо, створює необхідні передумови для передачі мовної та концептуальної картини світу певного народу, а також позицій автора і перекладача. Дослідження й розробка різних засобів мовної об'єктивації національно-культурного й особистісного сприйняття внутрішнього світу людини є однією з важливих проблем, розв'язання якої конче потребує сучасна наука художнього перекладу. Останнім часом, коли в гуманітарній науці взагалі й у перекладознавстві зокрема на перший план вийшов антропоцентричний підхід, питання авторської репрезентації та перекладацької інтерпретації внутрішнього світу героя художнього твору набуває особливої актуальності.

Упродовж останніх років у вітчизняній та зарубіжній науці питанню перекладацької інтерпретації психологічних аспектів авторського тексту приділяється певна увага. Цим питанням присвячені роботи С. А. Алексеева, В. В. Гусева, А. Л. Коралової, І. В. Корунця, О. М. Нуждової та інших.

Актуальність вибору проблеми зумовлена тим фактом, що правильне й адекватне розуміння художнього тексту та внутрішнього світу персонажу як його складової є одним із шляхів до розуміння культури країни взагалі, до вдосконалення міжкультурних стосунків. І в цьому сенсі рівень майстерності перекладача прямо відбивається на результаті сприйняття читачем художнього твору й образу героя як носія елементів культури, історії, традицій англomовної країни.

Цілком зрозуміло, що мовна картина світу будь-якої країни взагалі і англійської лінгвокультурної спільноти зокрема є динамічним утворенням, що відображає навколишній світ та зміни в його пізнанні, які неминуче викликають модифікації в концептосфері народу. Сьогодні перекладацька наука безпосередньо вивчає не тільки засоби перекладу, але також і взаємозв'язок усіх компонентів, які впливають на результат перекладу; значне місце відводиться співвідношенню контексту автора і перекладу. Метою цієї роботи є визначення основних засобів мовної репрезентації та перекладацької інтерпретації внутрішнього світу людини в оригіналі та перекладі роману Грема Гріна «Капітан і ворог».

Важливе місце в процесі аналізу, інтерпретації та перекладу тексту посідає відтворення ідейного та концептуального змісту оригіналу в тексті перекладу. Особливим чином ця проблема стосується художніх текстів, у яких авторська позиція є індивідуальним відображенням

картин, стану чи ситуацій, а перекладач є суб'єктивним рецептором, аналізатором та вербальним відтворювачем тексту. Розуміння художнього твору та інтерпретація внутрішнього світу людини проходить декілька етапів обробки перекладачем і самим читачем. «Два протилежно спрямованих погляди на сутність співвідношення перекладу та інтерпретації постають у відомих формулюваннях: «переклад як інтерпретація» та «інтерпретація як переклад» [1, с. 16]. Інтерпретація тексту на першому етапі виходить тільки частково, при цьому деталізація відходить на другий план. Відштовхуючись від читацького світосприйняття, перекладач аналізує матеріал, спираючись на чітко встановленні цілі, та створює індивідуальний, емоційно виразний та логічно скомпонований переклад, який дозволяє читачу поринути у світ героїв та зрозуміти специфіку їх світосприйняття.

Говорячи про авторські та перекладацькі інтерпретації внутрішнього світу персонажу, ми нагошуємо на особливій ролі перекладача при передачі цього тонкого матеріалу. «Переклад – це автопортрет перекладача ... від художнього перекладу ми вимагаємо, щоб він відтворив перед нами не тільки образи і думки перекладного автора, не тільки його сюжетні схеми, але і його літературну манеру, його творчу особистість, його стиль ... якщо за допомогою свого перекладу ми нав'яжемо йому свій власний стиль, ми перетворимо його автопортрет в автопортрет перекладача» [2, с. 22]. Таким чином присутність чи навіть відлуння образу перекладача у тексті перекладу має бути чітко осмислене й продиктовано кожною конкретною текстовою ситуацією.

У той самий час присутність автора у тексті оригінала є також досить дискусійною. У процесі читання автор сприймається через деталі, характеристики та, безперечно, стилізації подій та реакції самих героїв. Кожний герой відображає частинки світосприйняття автора, тому що, створюючи твір художньої літератури, письменник реалізує свій глибинний творчий задум, намагаючись донести свої думки та почуття. А змістовна наповненість тексту виконує роль модифікатора авторської позиції. Авторська позиція, що включає в себе етичну і естетичну оцінки різних сторін дійсності, розкривається насамперед в образах літературних героїв: автор висловлює своє ставлення до їх світовідчуття, ціннісної орієнтації. Зображуючи внутрішній світ людини, автор репрезентує власний внутрішній світ, спираючись на неповторне різноманіття засобів художньої літератури, особливостей естетичного втілення моральної позиції головного героя.

Тенденція розкриття психологічної особистості автора дає можливість перекладачу зрозуміти специфіку тексту краще, результатом чого часто стає емоційно та ідейно близький до оригіналу переклад. «У перекладах художньої літератури можна побачити найбільш яскраві приклади культурних відмінностей, зумовлених світоглядом, різноманітністю засобів мови. При перекладі художньої літератури виникає завдання відтворення індивідуальної своєрідності першотвору і

його відповідності національному колориту змісту і форми в мові перекладу» [3, с. 17].

Так, у романі Грема Гріна «Капітан і ворог» події розгортаються навколо внутрішніх переживань, формування та еволюції внутрішнього світу головного героя. Переклади роману українською (перекладач – В. Митрофанов) та російською (перекладач – Т. Кудрявцева) мовами виконані з використанням різноманітних методів та прийомів, спрямованих на досягнення основної мети. На сьогодні теорія та практика перекладознавства виробила певні моделі й прийоми інтерпретації та відтворення емоційно значущих складових текстів оригіналів різних жанрів. Так, часто ситуація контексту вимушує перекладача додавати специфічні конотації і оцінки дій героїв, наповнюючи їх внутрішній світ емоціями, які не повністю відбивають текст оригіналу, а скоріше передають смислову насиченість тексту.

(1) Your father is a bad man.	(1a) Твій батько – суций диявол.	(1б) Твой отец – сатана.
(2) There you are, you see, Liza, it as I told you. He is all your own. No you are his proper mother.	(2a) Ось бачиш, Лізо, я ж тобі казав. Він твій. Ти тепер мати. Справжня мати.	(2б) Вот видишь, Лайза, что я тебе говорил! Теперь он твой с потрохами. Ты стала мамочкой. Настоящей мамочкой, Лайза.

Конструкцію *Your father is a bad man* (приклад 1) як українською, так і російською мовами було перекладено з додаванням емоційного забарвлення, що підсилює передачу читачеві негативного ставлення до цього героя: *Твій батько – суций диявол; Твой отец – сатана*. Подібна ситуація відбувається і при перекладі конструкції *There you are, you see, Liza, it as I told you. He is all your own. No you are his proper mother* (приклад 2). Ці слова в тексті оригіналу лунають як констатація факту, досить неемоційно і навіть дещо саркастично. Відповідно до перекладу, ми розцінюємо ситуацію як переломний момент, де жінка, яка не має надії, просто починає вірити у диво. В українському перекладі ця ситуація емоційно підсилена перекладачем засобами української мови: *Ось бачиш, Лізо, я ж тобі казав. Він твій. Ти тепер мати. Справжня мати*. Тобто перекладач певним чином зсунув акцент убік поглиблення й підсилення емоційного стану героїні та співчуття з боку читача. Це підсилення ще яскравіше відбите у російськомовному перекладі, в якому крім пестливої форми *мамочка* вжито конструкцію *твой с потрохами*, що видає психо-емоційне ставлення героя до дитини, про яку йдеться у тексті.

Внутрішній світ як відображення реальної дійсності несе на собі ознаки авторської індивідуальності, постає втіленням певної авторської концепції. В. Левицький стверджує, що «аспектом, суміжним із таким внутрішньотекстовим функціонуванням перекладу, також є

фактографічний, чи, конкретніше, персонологічний» [4, с. 31]. Вивчення проблеми автора та перекладача втілюється в різних аспектах і веде до досягнення змістовної наповненості літературного твору. Високий рівень образності та художньої наповненості тексту впливає на його зв'язок з культурою, що створює додаткові труднощі для перекладача, який не є носієм цієї культури. Одним із основних завдань перекладу є збереження специфіки оригіналу з точки зору його стилістичного, лексичного, граматичного та ідейного наповнення.

Якщо звернути увагу на особливості стилю автора цього твору і порівняти його з перекладами, стає очевидним, що стиль Грема Гріна характеризується виразністю створення цілісного враження у читача за рахунок лаконічності та стриманості, які інколи втілюють глибокий зміст та ідею автора. Однак зовнішня репрезентація внутрішніх станів людини у перекладах часто відрізняється більш значною емоціональністю та виразністю, які притаманні безпосередньо слов'янському концептуальному сприйняттю, наприклад:

(3) You are insulting the dear dead.	(3a) Не блюзнірствуй над могилою дорогої людини!	(3б) Ты оскорбляешь память незабвенной усопшей.
(4) You know well that you didn't want the one you lost, Liza. Blame with doctor, not me.	(4a) Ти ж добре знаєш, Лізо, що сама не хотіла дитини, яку тоді втратила. І винуватити треба не мене, а того незугарного лікаря.	(4б) Ты прекрасно знаешь, что сама хотела избавиться от того ребенка, Лайза. Вини мясника-доктора, а не меня.

Таким чином, головною межею адекватності та відмінності оригіналу і перекладу можна назвати співвідношення контекстів та вихідних даних, на основі яких і перекладається текст. Частковий збіг або значні розбіжності викликають деформацію початкового авторського задуму, зміни внутрішнього світу героя або ж його обробку, інколи дуже спотворену, на основі перекладацького аналізу. Мовними засобами письменник втілює образи героїв та створює суб'єктивну дійсність, де вони перебувають у стані взаємодії.

На основі існуючого тексту перекладач, використовуючи свою уяву, малює образні втілення, забарвлені сцени, хвилюючі події, але вже виходячи із свого особистого сприйняття. Сукупність лінгвістичної, когнітивної та фахової обізнаності формує особистий стиль перекладача. Досить типовим є привнесення додаткових відтінків та оцінки героїв за рахунок використання своєї лексички та зміни синтактичної структури, що і створює розбіжності між авторською репрезентацією внутрішнього світу героя та кінцевим результатом перекладу. Парадокс полягає в тому, що особистий стиль перекладача змінює переклад, проте уникнути цього майже неможливо.

Оскільки переклад є своєрідною інтерпретацією, адаптованою до морально-естетичного та історично-культурологічного рівня читача, подальша розробка засобів та шляхів досягнення максимальної адекватності та відповідності інтерпретації перекладача задуму автора художнього твору убачається дуже перспективним. Особливо гостро ця проблема постає при перекладі художніх творів, у яких важливу, а часто навіть основну роль відіграє зображення внутрішнього світу героїв та його інтерпретації засобами перекладу.

Список використаної літератури

- 1. Псурцев Д. В.** К проблеме перевода и интерпретации художественного текста: об одном критерии адекватности / Д. В. Псурцев // Вестник МГЛУ. – 2002. – Вып. 463. – С. 16 – 26.
- 2. Чуковский К. И.** Собрание сочинений в 15 т. Т. 3: Высокое искусство / К. И. Чуковский. – М.: Тера – Книжный клуб, 2001. – 606 с.
- 3. Межова М. В.** Особенности художественного перевода в структуре межкультурной коммуникации: автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. фил. наук: спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / М. В. Межова. – Кемерово, 2009. – 20 с.
- 4. Левицький В.** Роль поетичного перекладу в побудові міського тексту / В. Левицький // Віршознавчі студії. – К.: Київський університет, 2010. – С. 28 – 34.

Янішевська Я. П., Пімус Є. О. Авторська та перекладацька інтерпретації внутрішнього світу людини в романі Грэма Гріна «Капітан і ворог»

У статті на основі комплексної обробки та аналізу тексту проведено дослідження засобів мовної репрезентації та перекладацької інтерпретації внутрішнього світу людини в оригіналі та перекладі роману Грэма Гріна «Капітан і ворог». Особливу увагу приділено питанню привнесення додаткових відтінків та емоційної оцінки образів героїв за рахунок використання своєрідної лексики та зміни синтаксичної структури, що створює розбіжності між авторською репрезентацією внутрішнього світу героя та кінцевим результатом перекладу.

Ключові слова: внутрішній світ героя, авторська концепція, перекладацька інтерпретація, емоційне забарвлення.

Янишевская Я. П., Пимус Е. А. Авторская и переводческая интерпретации внутреннего мира героя в романе Грэма Грина «Капитан и враг»

В статье на основе комплексной обработки и анализа текста проведено исследование способов языковой репрезентации и переводческой интерпретации внутреннего мира человека в оригинале и переводе романа Грэма Грина «Капитан и враг». Особое внимание уделяется вопросу привнесения дополнительных оттенков и эмоциональной оценки образов героев за счет использования

своеобразной лексики и изменения синтаксической структуры, что создает различия между авторской репрезентацией внутреннего мира героя и конечным результатом перевода.

Ключевые слова: внутренний мир героя, авторская концепция, переводческая интерпретация, эмоциональная окраска.

Yanishavska Ya. P., Pimus Ye. O. Author's and Translator's Interpretation of the Inner World of the Characters in Novel by Graham Greene «The Captain and the Enemy»

In the article on the basis of complex processing and text analysis of methods of language representation and translation interpretation of inner world of the character in the original and translation in the novel by Graham Greene «The Captain and the Enemy» are studied. Special attention is paid to addition of special connotation and affective evaluation of the characters through the use of specific vocabulary and change of syntactic structures that makes the difference between the author's representation of the inner world of the character and the final result of the translation.

Key words: inner world on the character, author's concept, translator's interpretation, emotional intensification.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Матвеева С. А.

ЛІНГВІСТИКА

УДК 811.161.1'373.7'25(045)

Р. А. Алипа

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ ГРЕЧЕСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Русский литературный язык богат разнообразными средствами и способами стилистической выразительности. Фразеологии, как запасу готовых средств выражения, принадлежит среди них едва ли не первое место. Состав фразеологизмов русского языка весьма разнообразен: от простых и недвусмысленных выражений, почерпнутых литературным языком из живого просторечия и устного народного творчества, до цитат или их обломков, употребительных без ссылки на источник или автора, которому они принадлежат. Наряду с формами национального выражения – русскими идиомами «авось да небось», «в трех соснах заблудиться», «волосы встают дыбом», «дело в шляпе», «заткнуть за пояс», «ломиться в открытую дверь», «по щучьему велению» и т.п. – литературный язык располагает большим запасом иноязычной фразеологии.

В данной статье интересным представляется рассмотрение основных направлений в освоении русской лексической системой фразеологизмов, заимствованных из греческого языка.

Фразеологические единицы не впервые выступают предметом исследования в лингвистической работе, но все еще остаются неописанными некоторые параметры специфически национального языкового явления.

Анализ межъязыковых соответствий и различий в устойчивых сочетаниях позволяет установить национальную специфику не только русского, но и греческого языков, что в значительной степени уменьшает количество коммуникативных неудач и интерференции при общении на одном из этих языков или чтении художественных произведений, в которых используются фразеологические единицы.

Многие устойчивые сочетания слов появляются в русском литературном языке в результате перевода греческого фразеологизма. Это транслитерированные выражения в их основной разновидности – **фразеологические кальки**. В зависимости от того, произведен ли перевод греческого фразеологизма абсолютно точно, или в известной степени приблизительно, фразеологические кальки можно разделить на точные и неточные.

Точная фразеологическая калька – это воспроизведение лексико-грамматического состава иноязычного фразеологического оборота без каких-либо отступлений:

а) το μήλο της έριδος [1, с. 778]

досл.: ‘яблоко раздора’,

лит.: ‘яблоко раздора’;

б) τραβώ από τη μύτη [1, с. 478]

досл.: ‘водить за нос’,

лит.: ‘водить за нос’;

в) βρίσκομαι στον έβδομο ουρανό [1, с. 465]

досл.: ‘быть на седьмом небе’,

лит.: ‘быть на седьмом небе’.

Неточная фразеологическая калька – это пословный перевод иноязычного фразеологического оборота с некоторыми отступлениями в лексико-грамматической передаче его компонентов. К неточным фразеологическим калькам примыкают фразеологические обороты, возникшие в русском литературном языке в результате неточного калькирования слов. Например, греческий фразеологизм ζεσταίνω φίδι στον κόρφο μου [1, с. 252] дословно переводится как ‘отогреть змею на груди моей’; в русском языке этот фразеологизм употребляется без определения: «отогреть змею на груди».

Также греческий фразеологизм το ένα χέρι νίβει τ’ άλλο (буквальный перевод ‘одна рука моет другую’) [1, с. 605], попадая в русский язык, утрачивает местоимения и приобретает существительное в форме винительного падежа единственного числа: «рука руку моет».

Однако когда калькируются греческие сложные слова, составные части которых могут быть переданы не только морфемами, но и целыми лексическими единицами, на месте слова появляется фразеологизм. В этом случае перевод греческого слова осуществляется по морфемам, которые, однако, заменяются не аналогичными русскими морфемами, а соответствующими по значению словами:

νικώ ‘одержать победу; пальма первенства’ [1, с. 513 – 514];

ολοταχώς ‘полным ходом; на всех парусах’ [1, с. 517].

Кроме фразеологических калек в русском литературном языке можно выделить также группу **фразеологических полукалек**, то есть полуперевод-полузаимствование иноязычного фразеологического оборота, когда часть компонентов фразеологизма переводится, а часть заимствуется без перевода:

α) ψάλλω τους διθυράμβους [1, с. 192]

досл.: ‘петь дифирамбы’,

лит.: ‘петь дифирамбы’;

б) ο μαραθώνιος δρόμος [1, с. 46]

досл.: ‘марафонская дорога’,

лит.: ‘марафонский бег’;

в) κόβω τον γόρδιο δεσμό [1, с. 708]

досл.: 'резать гордив узел',
лит.: 'разрубить гордиев узел'.

Транслитерации подлежат фразеологические единицы, ведущие происхождение из античной культуры или религиозно-библейских источников.

Осваиваясь русской лексической системой, греческий фразеологизм может претерпевать изменения в своем составе. Эти изменения связаны как с тем, что происходит в лексической системе языка в целом, так и с тем, в каком направлении осуществляется говорящими дальнейшая обработка фразеологизмов.

Одним из наиболее заметных изменений состава фразеологических оборотов является их сокращение. Чаще всего эллипсису подвергается вторая часть фразеологизма, однако сокращения могут быть частичными и касаться первой его части. Почти во всех случаях сокращение фразеологизма сопровождается также изменением его структуры. В результате сокращения устойчивые сочетания слов становятся более выразительными в стилистическом отношении и удобными с точки зрения речевого использования.

Например, выражение «заварить кашу» ('затевать, начинать сложное, хлопотливое или неприятное дело') является лишь частью выражения *εσύ τα μτέρδεψες, έλα τώρα να τα ξεμπλέξεις* ('сам заварил кашу, сам и расхлебывай') [1, с. 296].

Осколком выражения *κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρι* («не сули журавля в небе, дай синицу в руки») [1, с. 229] является и фразеологизм «журавль в небе» («о чем-либо неопределенном, далеком от существования»).

Изменение претерпело и выражение *μην θίγεις την σφηκοφωλιά* («осиное гнездо не тронь») [1, с. 143]. В русский язык оно вошло как «осиное гнездо» («общество злобных людей, тревожить которое небезопасно»).

Некоторые устойчивые сочетания слов пришли в русский литературный язык в качестве готовой воспроизводимой единицы языка и употребляются в нем в том виде, в котором известны в языке-источнике. Это **нетранслитерированные**, или **заимствованные фразеологические обороты**.

Например, выражение *ο βίος βραχύς η δε τέχνη μακρά* [2, с. 1258] известно в русском языке как «жизнь коротка - искусство долговечно», а фразеологический оборот *ο φαύλος κύκλος* [2, с. 239] вошел в русский язык как «порочный круг».

Нетранслитерированными фразеологическими оборотами являются также:

εν οίδα ότι ουδέν οίδα 'я знаю только то, что я ничего не знаю' [2, с. 1070];

εν αρχέ εν ο λόγος 'в начале было слово' [2, с. 647];

μηδέν άγαν 'ничего сверх меры' [2, с. 797];

ἀλαξ λεγόμενα ‘сказанное однажды’ [2, с. 340].

Иноязычное происхождение данных фразеологизмов, по своему употреблению ограниченных книжной речью, проявляется как в том, что нередко они передаются посредством букв латинского алфавита, так и в том, что слова, из которых они состоят, сохраняют обычно все присущие им в языке-источнике свойства. В этом отношении греческие фразеологизмы, заимствованные без перевода, аналогичны варваризмам.

К нетранслитерированным выражениям чаще относятся исторические фразы, также вошедшие в систему фразеологических единиц и ставшие крылатыми выражениями. В этом случае греческому фразеологизму подыскивается аналогичная фразеологическая единица русского языка, имеющая общее с исходным значение, но построенная нередко на иной словесно-образной основе.

Анализ основных направлений в освоении русской лексической системой фразеологизмов, заимствованных из греческого языка, позволяет сделать следующие выводы:

1. Основную массу употребляющихся в настоящее время фразеологических оборотов составляют устойчивые сочетания слов, появившиеся в русском литературном языке в результате перевода греческого фразеологизма. Это транслитерированные выражения в их основных разновидностях – фразеологические кальки, фразеологические полукальки.

2. В зависимости от того, что происходит в лексической системе языка в целом, и в каком направлении осуществляется говорящими дальнейшая обработка фразеологизмов, транслитерированные выражения могут претерпевать следующие изменения в своем составе: замена одного компонента фразеологизма другим, синонимичным или сходного значения; возникновение во фразеологизме не существующих вне его слов; возникновение во фразеологизме незначимых компонентов; сокращение состава фразеологизма; добавление к исходному составу фразеологизма новых слов. Наиболее заметным изменением состава фразеологических оборотов является их сокращение.

3. Русской лексической системе известны также фразеологизмы, пришедшие в русский язык в качестве готовой воспроизводимой единицы и употребляющиеся в нем в том виде, в котором известны в языке-источнике. Это нетранслитерированные выражения. Изучение фразеологического состава русского языка без исследования вопроса о месте и роли в нем нетранслитерированных выражений было бы таким же неполным и недостаточным, как неполным и недостаточным оказалось бы изучение его лексического запаса без выявления места и роли в нем иноязычных лексических заимствований.

4. На следующем этапе исследования предполагается сопоставительное изучение основных направлений в освоении русской лексической системой фразеологизмов, заимствованных из греческого и украинского языков.

Список использованной литературы

1. Бирих А. К. Русская фразеология. Историко-этимологический словарь: ок. 6000 фразеологизмов / А. К. Бирих; СПбГУ; Межкаф. словарный каб. им. Б. А. Ларина; А. К. Бирих, В. М. Мокиенко, Л. И. Степанова; под ред. В. М. Мокиенко. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : АСТ: Хранитель, 2007. – 926 с. **2. Бабкин А. М.** Словарь иноязычных выражений и слов: ок. 14000 единиц / А. М. Бабкин, В. В. Шендецов. – М. : АСТ : Астрель : Транзиткнига, 2005. – 1470 с.

Аліпа Р. А. Фразеологізми грецького походження у сучасній російській мові

Всі фразеологізми сучасної української мови можуть бути розділені на чотири групи: споконвічно російські фразеологізми, запозичені фразеологізми, фразеологічні кальки та фразеологічні напівкальки. У статті подано розгляд основних напрямів у засвоєнні російською лексичною системою фразеологізмів, що запозичені із грецької мови. Характеризуються як транслітеровані, так і нетранслітеровані висловлювання. Розглядається скорочення складу фразеологізму як одна зі змін, що відбуваються у складі фразеологічного обороту.

Ключові слова: транслітеровані висловлювання, фразеологічні кальки, фразеологічні напівкальки, зміна складу фразеологічного обороту, нетранслітеровані висловлювання.

Алипа Р. А. Фразеологизмы греческого происхождения в современном русском языке

Все фразеологизмы современного русского языка могут быть разделены на четыре группы: исконно русские фразеологизмы, заимствованные фразеологизмы, фразеологические кальки и фразеологические полукальки. В данной статье представлено рассмотрение основных направлений в освоении русской лексической системой фразеологизмов, заимствованных из греческого языка. Характеризуются как транслитерированные, так и нетранслитерированные выражения. Разбирается сокращение состава фразеологизма как одно из изменений, происходящих в составе фразеологического оборота.

Ключевые слова: транслитерированные выражения, фразеологические кальки, фразеологические полукальки, изменение состава фразеологического оборота, нетранслитерированные выражения.

Alipa R. A. Phraseological Units of Greek Origin in the Modern Russian Language

All the phraseological units of the modern Russian language can be divided into four groups: native Russian phraseological units, borrowed phraseological units, phraseological loan-translations and phraseological half

loan-translations. This article deals with the basic directions in the assimilation of phraseological units borrowed from Greek by Russian lexical system. There transliterated as well as non-transliterated expressions are characterized. There also the shortening of the composition of phraseological unit is analysed, as one of the changes, which happen in the composition of phraseological unit.

Key words: transliterated expressions, phraseological loan-translations, phraseological half loan-translations, changes in the composition of phraseological unit, non-transliterated expressions.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Недайнова І. В.

УДК 003.21/.23(003.324.1+003.324.3)

О. С. Аліменко

**ВПЛИВ ПІКТОГРАФІЧНИХ Й ІДЕОГРАФІЧНИХ ФОРМ
ПИСЕМНОСТІ НА СТАНОВЛЕННЯ
ФОНОГРАФІЧНОГО ПИСЬМА
(на матеріалі китайських і корейських письмових систем)**

Концепції виникнення і розвитку начертального письма завжди привертала увагу дослідників, адже в контексті даної проблеми розроблялися важливі для мовознавчої науки питання зв'язку мовлення і мислення, а також відображення мисленнєвих та мовленнєвих процесів людини як в орфографії, так і в графіці письма. Однак, незважаючи на існування великої кількості наукових праць з даної тематики (роботи вчених І. Гельба, Д. Дірінгера, І. Дьяконова, В. Істріна, М. Коена, Ч. Лоукотки, І. Фрідріха), питання процесу переходу однієї форми письма в іншу та впливу попередніх форм писемності на графічну форму наступних залишається недостатньо вивченим.

Отже, метою нашого дослідження є прослідкувати процеси розвитку і функціонування основних форм начертального письма та на матеріалі китайських і корейських письмових систем встановити основні фактори впливу піктографічного і ідеографічного письма на утворення фонографічних алфавітних систем.

Основними завданнями даної статті є визначення поняття «письма»; висвітлення походження піктограм і ідеограм та дослідження основних особливостей їх графічного зображення, встановлення диференціальних ознак понять «ідеограма» і «логограма»; аналіз впливу графічної форми стародавніх китайських і корейських письмових систем на зображення літерних знаків хангиля.

Письмо – це штучно створена система фіксації мовлення, яка дає змогу за допомогою графічних елементів передавати мовленнєву інформацію на відстані і закріплювати її в часі [1, с. 164].

У традиційній науці виділяється п'ять основних етапів розвитку письма: предметне, піктографічне, ідеографічне, складове і фонетичне.

Першим графічно вираженим видом писемності вважається піктографічне письмо. Піктограма – це умовний малюнок із зображенням яких-небудь дій, подій, предметів тощо [2, с. 972]. Відображення змісту піктографічного повідомлення могло виконуватися за допомогою одного або послідовності декількох малюнків. Найдавніші пам'ятки даного виду писемності у Далекосхідному регіоні були знайдені у Китаї. Серед них найвідомішими є писемні знаки культур міст Цзяху (6600 – 6200 рр. до н. е.), Дадіван (5800 – 5400 рр. до н. е.), Дамаїді (6000 – 5000 рр. до н. е.), Баньпо-Цзянгчжай (5000 – 4000 рр. до н. е.), Давенкоу (2800 – 2500 рр. до н. е.), Лонгшань (2500 – 1900 рр. до н. е.) тощо [3]. Аналізуючи особливості зображення даних систем, можна сказати, що найближчими до сучасного китайського письма є знаки культури Цзяху. Вони характеризуються тяжінням до прямокутної форми символу та відносною прямою ліній, однак не мають генетичної спорідненості з сучасними китайськими ієрогліфами.

Обмеженість піктограм при зображенні абстрактних понять призвела до розвитку ідеографічного письма. Головними одиницями даного виду писемності є ідеограма або логограма. Ідеограма – це письмовий знак, що позначає певне поняття [2, с. 488]. Логограма – це письмовий знак, що позначає слово [2, с. 625]. Ці малюнки мали більш схематичне зображення, ними можна було передати певні дії, абстрактні поняття, переносне значення слів. На відміну від піктографії, ідеографія характеризувалася більш сталим набором знаків, що говорить про її самостійність як письмової системи. Варто зауважити, що чистих ідеографічних писемностей не існує. У більшості письмових систем даного типу переважають ознаки логографічності [4, с. 334 – 336].

У Далекосхідному регіоні система цзягунь (кор. назва «гапгольмун») стала першою, яку можна віднести до розряду ідеографічних. Дана писемність датується XIV – XI ст. до н. е. [5, с. 118 – 128]. Вона зображувалася в основному на кістках та черепашкових панцирах та використовувалася для запису результатів ворожіння. Мала досить уривковий характер викладення матеріалу. У графіці зберігалися тенденції до прямокутної форми зображення, а також наявні ознаки первинного звукосимволізму між зображенням та читанням слова. Наприклад, на логограмі «слон» зображувалися основні ознаки цієї істоти: довгий хобот, товсте тіло, великі вуха, довгі бивні, короткій хвіст, а вимовлялася вона як «сс'янґ» – звуконаслідуванням, що відтворювало носовий звук сурмлення слона [5, с. 123].

Більш ускладненою формою китайського логографічного письма стала система цзиньвень (кор. назва «киммун»), що датується XIII – IV

ст. до н. е. [5, с. 128]. Використовувалася для нанесення ритуальних написів на посуді для жертвоприношень та на ритуальних музичних інструментах. На відміну від цзягувень, дана система передавала закінчені тексти. Шанський цзиньвень (XIII – XI ст. до н. е.) мав багато спільних графічних рис із попередньою письмовою системою: логограми зображувалися одна за одною вертикально, зверху вниз, зображення могло бути повернуто як вліво, так і вправо, стояти прямо або бути повернутим на дев'яносто градусів без зміни свого значення. Графами західночжоуського цзиньвеню (XI – VIII ст. до н. е.) починали виказувати ознаки спрощення та лінеаризації, приймаючи більш пряму форму. У східночжоуському цзиньвені (VIII – III ст. до н. е.) графами повністю лінеаризувалися, хвилясті лінії випрямилися, а роз'єднані лінії з'єдналися. З'явилися стилістичні варіації написання рисок логограми, такі як «пташиний», «черв'яковий» та «комаховий» шрифт.

Письмова система чжуаньшу (кор. назва «джонсо») розвинулася в період династії Цинь (221 – 207 рр. до н. е.) та Хан (206 р. до н. е. – 220 р. н. е.) [5, с. 128]. Саме в циньський період вона була систематизована та впроваджена як офіційна на території об'єднаного Китаю. Мала вісім різних підсистем: деджон, соджон, гакбу, чхунсо, моін, сосо, сусо і йесо. Головна особливість даного письма – це відхід графем від прямокутної форми та перехід до квадратної форми зображення. Вигляд логограми став набувати ознак ієрогліфічності.

Писемність лішу (кор. назва «йесо») поступово витіснила інші різновиди чжуаньшу та лягла в основі подальшого розвитку китайського ієрогліфічного письма [5, с. 128]. Використовувалася приблизно до III ст. для канцелярської роботи. Для даного стилю характерні жорстка структура ієрогліфа, перпендикулярність горизонтальних і вертикальних ліній, а також переважання ширини малюнка над довжиною.

Система кайшу (кор. назва «хесо») була започаткована в III ст. шляхом спрощення лішу [4, с. 334 – 335]. Писемність досягла розквіту в епоху династії Тан (VII – X ст.), а ієрогліфи набули свого сучасного вигляду. Хоча на новітньому етапі розвитку китайського письма існує декілька скорочених та спрощених систем подачі графем, однак логограми кайшу виступають базовою формою для графічних модифікацій малюнка.

Писемність кайшу прийшла на територію Кореї у IV ст. та стала називатися «ханджа». В період VI – VII ст. в результаті процесу адаптації китайських ієрогліфів до звучання корейських слів логограми стали набувати ознак фонетичності. Графічне зображення малюнку загалом залишалось незмінним, однак на перший план виносилася вимова, а не ієрогліфічне значення.

У VII ст. в Кореї з'являється писемність «іду», яка являла собою суміш ієрогліфів-логограм, ієрогліфів-складів та ієрогліфів-фонем [6, с. 117 – 118]. В період з VII по XV століття «іду» продовжує модифікуватися. В результаті цього процесу виникли наступні письмові

стилі: хянчхаль (VII – XI ст.) – в одних ієрогліфів бралось лише значення, а в інших лише звучання; ічхаль (X ст.) – певні ієрогліфи були спеціально виокремлені та складені у систему для позначення складів, морфем та синтагм; кугьоль (X – XIX ст.) – до ієрогліфів дрібним шрифтом додавалися модифіковані знаки китайського письма, що позначали граматичні категорії. Дана система проіснувала до кінця XIX ст., вживаючись паралельно з фонографічною.

Підсумовуючи загальні ознаки графічної форми вищезгаданих писемностей, можна визначити їх основні характеристики:

– наявність ознак первинного звукосимволізму на ранніх етапах формування зображення піктограм і ідеограм ;

– внутрішня симетрія малюнку та симетричність розмірів логограм одна відносно одної;

– тяжіння спочатку до прямокутної, а згодом до квадратної форми зображення, а також переважання прямих ліній та прямих кутів у зображенні.

Тримаючись консервативного підходу у науці, укладачі корейського фонологічного алфавіту зберегли дані тенденції і у зображенні літерних знаків хангиля. Якщо розглянути графічну форму букв корейського алфавіту, то в кожній зберігається чітка симетрія – як в середині літери, так і в середині складу та між складами. Графічне зображення корейського складу також тяжіє до квадратної форми. Літери в середині нього групуються ярусами навколо голосної. Не зважаючи на те, що кількість літер у складі варіює від однієї до п'яти, букви розміщуються та пишуться так, щоб розміри складів співпадали. Тобто літери, які належать до різних складів одного слова, можуть писатися різним шрифтом, і навіть у середині самого складу розмір букв варіює, що дозволяє графемам тримати форму квадрату незалежно від кількості літер у складі. Наприклад, слово 아들 (чит. «адиль»), що означає «син», має два склади: однобуквений склад 아 «а» та трибуквений склад 들 «диль», які за розміром співпадають за рахунок зміни розміру шрифту графем.

Зберігаються і ознаки первинного звукосимволізму графем. Якщо первісні люди зображували у вигляді піктограм предмети та називали їх за допомогою звуконаслідувань, то укладачі хангиля відтворили у графічному зображенні літер ті частини артикуляційного апарату, які беруть участь у творенні відповідних звуків. Наприклад, графема ㄱ «к» схематично відображає піднебіння, графема ㄴ «с» показує форму передніх зубів, графема ㅁ «м» зображує закриті губи при вимові даного звуку тощо [5, с. 53 – 60].

Отже, все вищезгадане доводить, що різні етапи розвитку писемності не просто витісняли менш розвинуті її форми, а органічно еволюціонували, залишаючи незмінною початкову мотивованість

графічної форми, що чітко прослідковується у процесі створення піктограм, їх переходу до ідеограм, логограм, ієрогліфів, і згодом до фонограм.

Перспективою подальших досліджень є більш детальне вивчення еволюції графічної форми літерних знаків корейського алфавіту у фонографічному і структурному аспектах, обґрунтування наявності зв'язку звука і графічного зображення літерних знаків та дослідження кумулятивної функції алфавіту як етнокультурного феномену.

Список використаної літератури

1. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 386 с. **2. Великий** тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел] – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с. **3. Demattè P.** The Origins of Chinese Writing: the Neolithic Evidence / Paola Demattè // Cambridge Archaeological Journal. – 2010. – № 20. – С. 211 – 228. **4. 천 소 영.** 언어의 이해 / 천 소 영 – 서울: 와우 도서출판, 2000. – Чхон С. Й. Розуміння лінгвістики / Со Йонг Чхон. – Сеул: Вау досочхульпхан, 2000. – 386 с. **5. Kim-Cho S. Y.** The Korean Alphabet of 1446 / Sek Yen Kim-Cho – Seoul: Asea Culture Press and Humanity Press, 2001. – 323 с. **6. Цой Д. Х.** Из истории языковедения в Корее / Ден Ху Цой // Вопросы языкознания. – 1954. – № 4. – С. 116 – 124.

Аліменко О. С. Вплив піктографічних й ідеографічних форм писемності на становлення фонографічного письма (на матеріалі китайських і корейських письмових систем)

Статтю присвячено вивченню проблеми розвитку графічної форми піктографічного і ідеографічного видів писемності та вплив особливостей їх графічного зображення на формування фонографічного письма. Дослідження проводиться на матеріалі китайських і корейських письмових систем. В ході дослідження визначаються базові ознаки, характерні для письмової традиції Далекосхідного регіону, та їх прояв у графічній формі корейського фонографічного алфавіту.

Ключові слова: піктографічне письмо, ідеографічне письмо, фонографічне письмо, китайська писемність, корейська писемність.

Алименко О. С. Влияние пиктографических и идеографических форм письменности на становление фонографического письма (на материале китайских и корейских письменных систем)

Статья посвящается изучению проблемы развития графической формы пиктографического и идеографического видов письменности, а

також вплив особливостей їх графічного зображення на формування фонографічного письма. Дослідження проводиться на матеріалі китайських і корейських письмових систем. В ході дослідження визначаються базові риси, характерні для письмової традиції Дальньосхідного регіону, і їх проявлення в графічній формі корейського фонографічного алфавіта.

Ключевые слова: піктографічне письмо, ідеографічне письмо, фонографічне письмо, китайська письмовість, корейська письмовість.

Alimenko O. S. The Influence of Pictographic and Ideographic Forms of Writing on the Establishment of Phonographic Writing (based on Chinese and Korean writing systems)

The article deals with the studying of the development problem of pictographic and ideographic forms of writing and the influence of their images on the establishment of phonographic writing. The study is based on the materials of Chinese and Korean writing systems. The study defines the basic distinctive features, which are peculiar to the writing tradition of the Far Eastern region, and their display in the graphic form of the Korean phonographic alphabet.

Key words: pictographic writing, ideographic writing, phonographic writing, Chinese Script, Korean Script.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Кравченко Н. К.

УДК 81'373.2(477.62-2=14)(045)

Є. І. Бадасен

**КОРЕЛЯТИВНИЙ ЗВ'ЯЗОК «ІМ'Я – РОДИНА»
В ІМЕННИКУ ГРЕКІВ ПРИАЗОВ'Я У ПОРІВНЯННІ З
РОСІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ
АНТРОПОНІМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ**

Ім'я дається людині при народженні і супроводжує її до самої смерті. Воно ідентифікує людину та виокремлює її серед інших. Репертуар особових імен, як і будь-яке явище в світі, з часом змінюється. Хтось, нарікаючи новонародженого, віддає перевагу старим іменам, інші – іноземним, комусь подобаються модні імена, а інші обирають імена близьких родичів. Традиції номінації у кожного етносу різняться.

У даній статті ми розглянемо систему номінації греків Приазов'я в межах родини та тенденцію однойменності її членів.

Антропонімний пласт приазовських греків не можна вважати вивченим повністю. Незважаючи на ґрунтовні дослідження прізвищ і прізвицьк урумів та румеїв (роботи В.О. Кравченко), їх особові імена досі лишилися поза увагою лінгвістів, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Предметом дослідження слугує корелятивний зв'язок «ім'я – родина» в іменнику греків Приазов'я у порівнянні з російською та українською антропонімічними системами.

Дослідження корелятивного зв'язку «ім'я – родина» дозволить виявити мотивації номінації у приазовських греків в межах родини та простежити спільні й відмінні риси з російською та українською антропонімічними системами.

Матеріал для дослідження було дібрано із ревізьких казок с. Анадоль (1835 р., 1850 р.), с. Бешево (1782 р., 1811 р., 1835 р.), с. Богатир (1782 р., 1811 р.), с. Волноваха (1811 р., 1816 р., 1835 р.), с. Мала Янісоль (1811 р., 1816 р., 1835 р.), с. Мангуш (1782 р.), с. Новий Керменчик (1811 р., 1835 р., 1850 р.), с. Сартана (1811 р., 1835 р.), с. Старий Крим (1782 р., 1811 р., 1816 р., 1835 р.), с. Урзуф (1782 р., 1795 р., 1811 р., 1816 р., 1835 р.), с. Ялта (1782 р., 1795 р., 1811 р., 1816 р., 1835 р.) та анкетних відомостей.

Функціонування особових імен у різних суспільних групах за Л. Є. Луньо визначається корелятивними зв'язками [1, с. 164]. Так, корелятивний зв'язок «ім'я – стать» дозволяє виявити похідність жіночих імен від відповідних чоловічих (*Анастас – Анастасія*), «ім'я – національність» дає змогу визначити походження імен (*Левтер – загальнохристиянське, Акрит – грецьке, Темирбек – східне*), «ім'я – вік» реалізує потребу в аналізі динаміки іменника (виявляє частотні та поодинокі імена) та «ім'я – родина», що виявляє традицію однойменності членів родини.

Система імен створюється непомітно для нарікаючих через відображення в антропонімах взаємовідносин людей в родині. Основний спосіб досягнення цього – це однойменність, тобто іменування нових членів даної родини так, щоб їх імена перекликалися з вже існуючими в межах даного соціального осередку.

Так, іменування людини іменами його пращурів з чоловічої лінії називається патронімічним, а самі імена – патронімами [2, с. 82 – 83]. Іменування людини іменами його пращурів з жіночої лінії називається матронімічним, а самі імена – матронімами [3].

У греків з давніх часів були прийняті патронімічні іменування, так само як і у руських та українців. Так і сьогодні сучасні греки традиційно дають імена своїм первісникам на сьомий або дев'ятий день після їх народження, використовуючи ім'я діда по лінії батька, нарікаючи хлопчика, або бабусі по лінії батька, нарікаючи дівчинку. Інші імена родичів часто використовуються для наступних дітей.

Отже, найбільш численною в іменнику приазовських греків виявилася група «дід – онук»: *Юрій Лазарев Белочуб, Юрія Лазарева сыновья Лазарь, Петр; Юрій Савин Хахач, Юрія Савина сын Савва; Мануила Михайлова сын Федор, Федора Мануилова сын Мануил; Савва Константинов Хуруджи Кривой, Саввы Константинова от 2-ой жены сын Константин; Михаил Федоров Порпула, Михаила Федорова сыновья Юрий, Федор, Иван; Дмитрий Юрьев Шидирт, Дмитрий Юрьева сыновья Юрий, Лазарь, Николай; Илья Кирилов Хаджинов, Илии Кирилова сыновья Петр, Дмитрий, Кирило, Федор, Харламтий; Василий Христофор Хримо, Василия Христофорова сыновья Христофор, Иван; Паращева Федоров Талах, Паращевы Федорова сын Федор* та інші. В ревізських реєстрах діти наводяться в послідовності від старшого до молодшого. Ми бачимо, що ім'я дідуся могло надаватися будь-якому з онуків незалежно від того чи є він первісником. Сьогодні в багатьох грецьких родинах, як урумів, так і румеїв залишилася традиція, що перший онук в родині отримує ім'я дідуся по лінії батька, а другий, хоча і не обов'язково, може бути названий на честь дідуся з боку матері новонародженого. За словами самих мешканців грецьких сіл, традиція патронічного іменування в родинах дещо різниться. Одні нарікають іменем дідуся лише за умови, якщо він і досі живий, тобто не дають ім'я померлого дідуся, щоб не повторилася його доля у дитини. Інші ж, навпаки, уникають однойменності новонародженого з живим дідусем. В руських та українських родинах, за словами Суперанської О. В., також прийнято називати онуків на честь дідуся і бабусі, незалежно від того, живі вони чи вже померли. Таким чином в деяких родинах складається більш менш стабільний склад імен [2, с. 17]. Показник цієї групи складає 95% від загальної кількості імен, які мають зв'язки «ім'я – родина».

Значно меншою в іменнику приазовських греків виявилася група імен «батько – син»: *Дмитрий Параскева Гилгимов, Дмитрия Параскевина сыновья Семион, Дмитрий, Иван; Савва Савин сын Кошкер; Анастас Анастасов Паращевин*. З часом така трьохелементна формула змінилася: третій елемент, який йде в родовому відмінку, перестає функціонувати як патронім та набуває значення прізвища.

Для сучасної системи іменування традиція нарікання сина ім'ям батька є досить розповсюдженою для російської та української антропонімічних систем: *Пал Палич (Павло Павлович), Сан Санич (Олександр Олександрович)* та інші. Більш того, вважається, що позитивні властивості імені батька посилюються при іменуванні ним новонародженого сина. Однак в іменнику приазовських греків ця група складає лише 3% від загальної кількості імен, які мають зв'язки «ім'я – родина».

Ще менший за попередній показник (1% від загальної кількості імен, які мають зв'язки «ім'я – родина») має група імен на позначення матронічного зв'язку «мати – донька»: *вдова Марья Юрьева, его же дочери Катерина, Марья, Деспина; Аслана Александрова жена Елена, его*

ж дочки Марья, Елена. Така тенденція іменування була розповсюдженою в старі часи в Росії та Європі і зумовлювалася бажанням батька назвати доньку ім'ям коханої жінки. Сьогодні, навпаки, намагаються уникати однойменності матері та доньки, оскільки, на відміну від однойменності батька та сина, новонароджена дівчинка отримує разом з ім'ям матері найгірші його властивості.

Сьогодні в антопонімічній системі приазовських греків тенденція патронічного та матронічного іменування може також простежуватися в прізвищах урумів та румеїв. Так, за словами В. О. Кравченко, в прізвищевих словниках греків-урумів та греків-румеїв значну частину займають прізвища-патроніми (відповідно 38% та 35%): *Лафазанов, Стрионов, Трандафилов* та інші. Прізвища-матроніми, так само як імена, залишаються поодинокими та представлені лише в румейській прізвищевій картотеці: *Варвариц, Магдалиц* [4, с. 56].

Окрім наведених груп імен, в іменнику приазовських греків також спостерігається однойменність «дядько – небіж»: *Михаила Дмитрієва брат Гавриил, Гавриилов сын Михаил; Саввы Павлова сын Панаиот, Панаиота Саввина сыновья Параскева, Константин, Иван, Саввы Павлова другие сыновья Илия, Иван, Павел, Антон,* та «тітка – небога»: *Василия Дмитрієва сын Дмитрий, Василия Дмитрієва 2-ой сын Александр, Александра Васильева жена Настасия, Дмитрия Васильева жена Василиса, его же дочери Федора, Настасия; Илии Дмитрієва сын Дмитрий, Илии Дмитрієва другие сыновья Федор, Василий, Константин, Иван, Илии Дмитрієва жена Зефира, Дмитрия Ильина жена Стриона, его же дочери Федора, Василиса, Федора Ильина жена Федора.* Говорити про системність таких зв'язків («дядько – небіж», «тітка – небога»), нажаль, не можна, оскільки однойменність не завжди спостерігається між кровними родичами, а це може свідчити про простий збіг онімів в межах однієї великої родини. Також сумнівною є однойменність між дружиною одного брата та донькою іншого. Показник цієї групи в сукупності досягає майже 1% від загальної кількості імен, які мають зв'язки «ім'я – родина».

Таким чином, ми бачимо, що стабільність репертуару імен в родинах урумів та румеїв підтримується здебільшого завдяки однойменності дідуся та онука. Інші групи (батько – син, мати – донька, бабуся – онука та ін.) в родинах приазовських греків зустрічаються значно рідше.

Для російського та українського іменників такі зв'язки «батьки – діти» також не є досить розповсюдженими і можуть бути характерними для старих часів. Сьогодні руські та українці, так само як і греки, при наріканні дитини найчастіше посилаються на імена святців, модні тенденції іменування або обирають ім'я, яке буде співзвучне з прізвищем та по батькові.

Список використаної літератури

1. Луцько Л. Є. Параметри опису іменника в соціолінгвістиці / Л. Є. Луцько // Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення. – Горлівка, 2010. – С. 164 – 166. 2. Суперанская А. В. Имя через века и страны / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1990. – 192 с. 3. Словари и энциклопедии на Академике [електроний ресурс]. – Режим доступу : www.dic.academic.ru 4. Кравченко В. А. Антропонимия приазовских греков / В. А. Кравченко. – Мариуполь, 2004. – 232 с.

Бадасен Є. І. Корелятивний зв'язок «ім'я – родина» в іменнику греків Приазов'я у порівнянні з російською та українською антропонімічними системами

Антропонімічна система приазовських греків на сьогодні вивчена не повністю. Недослідженими залишилися особові імена урумів та румеїв. В даній статті розглянуто явище однойменності членів однієї родини, здійснено статистичний аналіз випадків однойменності (дідусь – онук (95%), батько – син (3%), мати – донька (1%), дядько – небіж та тітка – небога (1% у сукупності від загальної кількості імен з корелятивним зв'язком «родина»)) у порівнянні з російською та українською антропонімічними системами.

Ключові слова: антропонімія приазовських греків, ім'я – родина, однойменність, патронім, матронім.

Бадасен Е. И. Коррелятивная связь «имя – семья» в именнике греков Приазовья в сравнении с русской и украинской антропонимическими системами

Антропонимическая система приазовских греков на сегодняшний день изучена не полностью. Неисследованными остались личные имена урумов и румеев. В данной статье рассмотрено явление одноименности членов одной семьи, осуществлен статистический анализ случаев одноименности (дед – внук (95%), отец – сын (3%), мать – дочь (1%), дядя – племянник и тетя – племянница (1% в совокупности от общего количества имен с коррелятивной связью «семья»)) в сравнении с русской и украинской антропонимическими системами.

Ключевые слова: антропонимия приазовских греков, имя – семья, одноименность, патроним, матроним.

Badasen E. I. Correlative Link «Name – Family» in the Azov Greeks' Names' List in Comparison with Russian and Ukrainian Anthroponimical Systems

Azov Greeks' anthroponimical system today is not fully studied. Azov Greeks' proper names remain to be unstudied today This article discusses the phenomenon of the same names in the family. Statistical analysis of cases of the same names in the family (grandfather – grandson (95%), father – son (3%), mother – daughter (1%), uncle – nephew and aunt – niece (1% in aggregate of

the total number of names with correlative link «family»)) is conducted and compared with the Russian and Ukrainian anthroponymical systems.

Key words: Azov Greeks' anthroponymy, name – family, the same names, patronym, matronym.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Кравченко В. О.

УДК 81'271: 316.62

К. О. Балакірєв

ВІДВІД АГРЕСІЇ ЯК ФУНКЦІЯ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Стосунки між людьми, особливості спілкування характеризують за дотриманням певних правил, які називають етикетом [1]. «Мовленнєвий етикет – соціально задані й національно специфічні регулюючі правила мовленнєвої/комунікативної поведінки в ситуаціях встановлення, підтримання й розмикання контакту комунікантів у відповідності з їх статусно-рольовими й особистісними стосунками в офіційній й неофіційній обстановці спілкування» [2, с. 390]. Проблемами, пов'язаними з мовленнєвим етикетом, цікавилась велика кількість дослідників в області лінгвістики й психології, серед них Н. Формановська, В. Гольдін, В. Дементьєв, Т. Цив'ян, А. Беляцька, Р. Вердербер та ін. Проблемами функціонування мовленнєвого етикету в інтернет-просторі цікавились такі дослідники як Дж. Шулер, О. Галичкіна, О. Астаф'єва, О. Белінська та багато інших.

До основних функцій мовленнєвого етикету відносять наступні дві:

- сполучну (або функцію встановлення контакту (див. напр. [3]), яка є особливо важливою на початку спілкування, хоча діє і в подальшому спілкуванні, та
- функцію відводу агресії [3].

Метою даної статті є висвітлення механізмів, які використовуються для реалізації функції відводу агресії в інтернет-комунікації. Матеріалом для дослідження було обрано форуми українською та англійською мовами. Для досягнення цієї мети необхідно виконати наступні завдання:

- проаналізувати тексти форумів та виявити в них лексичні, граматичні та стилістичні засоби реалізації функції відводу агресії, обраних комунікантами та класифікувати їх;

- прослідкувати, наскільки на обрані тактики впливає фактор ієрархічності стосунків між учасниками спілкування;
- прослідкувати фактор використання категорії «ввічливість» в залежності від обраної тактики.

Разом з поняттям «мовленнєвий етикет» часто згадують поняття «ввічливість» як синонім, хоча синонімічність цих двох понять досить сумнівна. По-перше, основною функцією мовленнєвого етикету є встановлення й підтримання комунікативного контакту відповідно до суспільних конвенцій, тоді як основною функцією ввічливості є демонстрація шанобливого ставлення до адресата. По-друге, етикет і ввічливість – нерівновеликі поняття. Так, за словами Н. Формановської: «не все, що етикетно – ввічливо, але все, що неетикетно – неввічливо». [2, с. 23]. Саме цю тезу ми будемо вважати ключовою в нашому дослідженні.

Етикет комп'ютерного спілкування (*netiquette*), хоч і має певні особливості (див. напр. [4, с. 59]), має дуже багато спільного з етикетом спілкування у реальному світі. Мова йде про вибір теми спілкування, враховування ступеня знайомства комунікантів, а також про розподіл першості (або важливості) ролей. Так, неввічливою стосовно адресата є та етикетна дія, яка «відводить адресату роль нижчу, ніж йому належить у відповідності з прийнятими у даному суспільстві уявленнями про першість» [5, с. 28].

У зв'язку з поняттям «першості» у спілкуванні вважаємо за необхідність розглядати спілкування в аспекті категорії «категоричність». «Категоричний – безумовний, рішучий. // Який не допускає заперечень» [6, с. 529]. Категоричним, як впливає з визначення, може бути мовлення учасників спілкування з «вищою» роллю. Невід'ємне право на категоричність у такому форматі спілкування, як форум, мають модератори, хоча ознаки категоричності можна спостерігати також у мовленні інших учасників форуму.

Складовими механізми реалізації функції відводу агресії в інтернет-спілкуванні можна назвати три наступні групи:

- превентивна: правила *netiquette* ([7]); правила користування форумами; превентивна вимога, часто в категоричній формі, адміністратора форуму дотримуватись правил, напр.: *Увесь деструктив у цій темі буде автоматично знищений. Допустимі тільки конкретні пропозиції.* (виділяється червоним. – прим. авт); шанобливі звертання: *Ви/ви; панове, шановні, шановні співгромадяни! Люди добрі!*; вживання модальних дієслів *could you...? can u pls advice me how...; I need your help...*; вживання слів ввічливості для зменшення категоричності: *дякую; пр□шу; перепрошую + [нік адресата], будь-ласка, даруйте, якщо..., please*; вживання дієслів першої особи множини для посилення ефекту спілкування у «своєму колі» ([8, с. 202]) *обговорюємо, пишемо, спілкуймося* тощо; вживання займенника *ми* та його форм: *наш, нас,*

наші, тощо; уникання вживання займенника я в реченнях (Свого часу [я] спостерігав ... тощо); жарти типу: Don't shoot the messenger.

– реактивна: структура «висловлення згоди + схвалення: Підтримую! я Вас підтримую; [нік], + моя вам повага!; Респект!; Під останньою фразою підписуюся на 100 відсотків!)); пан + [нік] стовідсотково має рацію; чудово сказано!!; you might be right; висловлення незгоди структурами, що не налаштовують на агресію, типу: Ви не згодні? Чому так?; Нічого особистого, але...; готовність адресанта відмовитись від своїх слів для уникнення непорозуміння: Please ignore my response; Forget everything I said about...; використання формул вибачення: Якщо вважаєте, що я виказав вам неповагу – пробачте.; не хочу нікого ображати. ...; фрази типу: Заспокойтесь. Найбільш вірне – не провокувати одне одного різними акціями; вимога співрозмовників дотримуватись правил етикету, не обов'язково у ввічливій формі: Правило [№] забороняє орфографічний (чи інший) кретинізм!; А лягтися не треба...; реакція-пропозиція чи вимога не відходити від теми або ж повернутись до неї: тут потрібні тільки конструктивні пропозиції...; Дозвольте повернути вас з небес на грішну землю... бо тема стрімко втрачає будь-який сенс; I think this topic is starting to spiral to places we don't want to go; вимога уникати флеймів – образливих повідомлень: Я просила вказати на мої помилки а не ображати мене.; There is no need to make people feel bad because they had a specific concern about... ; If you do not like this topic (question) no one forced you to read it.; You are certainly entitled to your opinion but why insult others for theirs. Your negativity seems to be snowballing, and no one wants to...; I really don't care personally but if you are going to insult people who try to answer then... ; звертання учасників спілкування до адміністратора форуму з вимого вжити заходів стосовно неприйнятної поведінки одного чи декількох учасників комунікації: Модераторе, де Ви?; автору можна за такі наклепи і попередження видати...; неадресоване попередження адміністратора форуму у випадку порушення на зразок: Подальший флуд у цій темі без конкретних пропозицій каратиметься знищенням дописів і штрафними очками та подібні, (пишуться, зазвичай, напівжирним шрифтом та виділяються червоним – прим. авт.);

– реактивно-превентивна: блокування модератором користувача як реакція, яка унеможлиблює його подальшу участь у комунікації. На практиці це відображається наступним чином: поруч з ніком та аватаркою учасника спілкування в його про файлі зазначається «заблокований».

На основі зазначеного вище можна зробити наступні висновки: механізм відводу агресії працює в трьох напрямках, кожен з яких має свої засоби вираження. Крім того, цей механізм функціонує в умовах постійної протидії категорій «категоричність» та «ввічливість», які є зворотно пропорційними одна до одної.

Аналіз матеріалу виявив проблеми, яким буде присвячено подальші дослідження, а саме: проведення межі між засобами, що реалізують функцію відводу агресії та тими, що містять іронію або відверто провокують конфлікт (категоричні, агресивні репліки у відповідь); більш чітке окреслення відмінності у вживанні аналогічних засобів для реалізації функції відводу агресії та сполучної.

Список використаної літератури

- 1. Словарь** по этике / под ред. И. С. Кона [Електронний ресурс]. – М. : Политиздат, 1981. – 430 с. – Режим доступа : www.term.ru/dictionary/522. **2. Формановская Н. И.** Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика / Наталья Ивановна Формановская. – М. : Издательство «Икар», 2007. – 480 с. **3. Аршавская Е. А.** Речевой этикет современных американцев США (на материале приветствий). Национально-культурная специфика речевого поведения / Елена Алексеевна Аршавская. – М. : Наука, 1977. – С. 268 – 277; **4. Галичкина Е. Н.** Характеристики компьютерного дискурса / Е. Н. Галичкина // Вестник ОГУ 2004. – 10 – С. 55 – 59. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://vestnik.osu.ru/2004_10/9.pdf **5. Гольдин В. Е.** Этикет и речь / Валентин Евсеевич Гольдин. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1978. – 112 с. **7. Великий** тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007 – 1736 с. **8. Netiquette** [Електронний ресурс]. – Режим доступа : www.networketiquette.net; **9. Иссерс О. С.** Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : КомКнига, 2006. – 288 с.

Балакірєв К. О. Відвід агресії як функція мовленнєвого етикету та механізм її реалізації

У статті розглядається етикетне спілкування в мережі Інтернет. Основну увагу приділено функціям мовленнєвого етикету. Здійснено спробу описати основні принципи роботи механізму відводу агресії в інтернет-спілкуванні, а також класифікувати лексичні, граматичні та стилістичні засоби реалізації даної етикетної функції в інтернет-спілкуванні на матеріалі україно- та англомовних форумів, особливості їх використання з огляду на ієрархічність соціальних ролей комунікантів. Увагу також приділено взаємозалежності категорій «етикет», «категоричність» та «ввічливість» у виборі тактик для реалізації функції відводу агресії.

Ключові слова: етикет, категоричність, ввічливість.

Балакирев К. А. Отведение агрессии как функция речевого этикета и механизм её реализации

В статье рассматривается этикетное общение в сети Интернет. Основное внимание уделено функциям речевого этикета. Осуществлена

попытка описать основные принципы работы механизма отведения агрессии в интернет-общении, а также классифицировать лексические, грамматические и стилистические средства реализации данной функции на материале украинско- и англоязычных форумов, особенности их использования в условиях иерархичности социальных ролей коммуникантов. Внимание также уделено взаимозависимости категорий «этикет», «категоричность» и «вежливость» в выборе тактик реализации функции отведения агрессии.

Ключевые слова: этикет, категоричность, вежливость.

Balakiriev K. O. Aggression Removal as a Function of Speech Etiquette and the Mechanism of its Performing.

The article is dedicated to etiquette communication in the Internet. The main attention is given to the functions of verbal etiquette. The article depicts an attempt to describe the main principles of mechanism of aggression removal function and to classify lexical, grammar, and stylistic means of aggression removal function in the internet-communication based on analysis of forums in Ukrainian and English, and also to display the peculiarities of using them in conditions of hierarchical relations between the participants of communication. The emphasis is made on the interconnection of «etiquette», «tone» and «politeness» categories when choosing the tactics to realize aggression removal function.

Key words: etiquette, tone, politeness.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Матвєєва С. А.

УДК 81'42(045)

М. В. Белла

ГИПЕРТЕКСТ И ЕГО СОСТАВЛЯЮЩИЕ

Компьютерная лингвистика, как направление прикладной лингвистики, наиболее активно начала разрабатываться в 60 – 70 гг. XX века и в первую очередь подразумевала использование статистических методов в языкознании. Сегодня компьютерная лингвистика – это одно из важных направлений в конструктивном описании языка. Этим и определяется интерес к проблемам компьютерного моделирования функционирования языка и сферам его применения, возникший в лингвистике в последние десятилетия. Одно из прикладных направлений компьютерной лингвистики – гипертекстовые технологии представления текста. Под гипертекстовой технологией понимается формирование, поддержка, наращивание и просмотр организованного в виде сети текста на компьютерной основе.

Актуальность данного исследования обусловлена многогранностью такого явления как гипертекст, которое характеризуется нелинейностью, децентрализованностью и максимальной приближенностью к процессу порождения высказывания. Идея гипертекста легла в основу многих современных научных исследований (А. Н. Баранов, М. М. Субботин, Е. В. Зыкова, О. В. Дедова, Р. К. Потапова и др.), что, прежде всего, связано с успешным применением гипертекстовых систем во многих исследовательских системах, в том числе и лингвистических. Таким образом, возникает один из важных вопросов компьютерных исследований – вопрос разработки теории гипертекста, ее реализации в гипертекстовых технологиях, а также возможности их использования.

Цель нашей статьи – выявление специфики электронного гипертекста как объекта лингвистического исследования. В круг задач входит рассмотрение гиперссылки как средства создания единого гипертекстового пространства, изучение возможности использования наработок теории гипертекста в лингвистических исследовательских программах.

Термин гипертекст ввел Тед Нельсон, определив гипертекст как соединение текста на естественном языке с создаваемой компьютером возможностью интерактивного создания внутри него новых ветвей или динамичной организации нелинейного текста, который уже не может быть напечатан обычным образом на обычной странице [1]. Гипертексту в его нынешнем «компьютерном» понимании предшествует нелинейный текст «ручного» составления. Одним из прообразов гипертекста были карточки со взаимными ссылками. Удобство таких карточек состояло в разбиении больших записей на несколько более мелких, которые в

дальнейшем можно было легко реорганизовать с учетом новой информации [2]. Иной формой представления «ручного» гипертекста являются словари и энциклопедии, в которых статьи или определения содержат ссылки друг на друга. Следуя по этим ссылкам, можно получить более полную информацию. В современных научных дискуссиях все чаще звучат вопросы, связанные со способами организации электронного гипертекстового пространства и возможностями навигации внутри него, обсуждаются технологии построения гипертекстов, описываются области применения гипертекстовых систем [2; 3].

Основными структурными элементами гипертекста являются узел и ссылка. Узел гипертекста – это относительно самостоятельный фрагмент текста, который обладает связью либо связями с другими фрагментами текста. Узлы в гипертексте не регламентируются в отношении видовой принадлежности (в гипертекст могут включаться разнородные элементы: аудио, видео, анимация и др.), масштаба, количества ссылок и степени «открытости», включённости в общий гипертекст (узел может содержать ссылки как на один, так и на неограниченное количество фрагментов текста). Ссылка в гипертексте – это элемент текста, который устанавливает связь между различными узлами. Характер ссылок может быть различен в отношении видовой принадлежности, масштаба, связности с основным текстом узла. Функция ссылки является наиболее важной функцией гипертекста. Она дает возможность использовать связи информационной сети, в виде которой представлен гипертекст как объект.

Гипертекст можно рассматривать в качестве своеобразной открытой базы данных, которая организуется в виде свободно наращиваемой и изменяемой сети, узлы которой (линейные тексты) соединяются самим пользователем. От обычной базы данных гипертекст отличается прежде всего тем, что в нем отсутствуют заданные ограничения на характер связей (как, например, в иерархических структурах). Последовательно соединенные связями узлы образует цепь. Расстояние между узлами, которое соответствует близости или неблизости их содержания, равно минимальному количеству промежуточных узлов. В качестве узла могут выступать слово, словосочетание, предложение, абзац, параграф, документ, собрание документов, относящихся к одной теме, отдельные сообщения, мультимедиа и т. п. Характер связей между узлами может быть различным. Переход может осуществляться между текстами, между текстом и комментарием к нему, между разными редакциями текста, между текстом и его возможными продолжениями, между текстами, пересекающимися по содержанию, отвечающими или возражающими друг другу, и т. д.

Можно выделить следующие типы связей между объектами узлов гипертекста: отношение «*вид – род*», отношение «*род – вид*»,

отношение «целое – часть», отношение «часть – целое», отношение «предмет – процесс», отношение «процесс – предмет». Отношения задают потенциальные возможности навигации по гипертексту. Отношения могут быть однонаправленными, которые позволяют двигаться только в одну сторону, или двунаправленными, которые, соответственно, позволяют двигаться пользователю в обе стороны.

Цепочка узлов, по которым проходит пользователь (читатель) при просмотре элементов гипертекста, образует путь, или маршрут. В зависимости от объекта, на который ссылаются гиперссылки, можно выделить гиперссылки на web-страницу; гиперссылки на часть документа внутри текущей web-страницы; гиперссылки на мультимедийный ресурс Интернета (музыка, фото, видео); гиперссылки на документ FTP-сервера (протокол передачи файлов); гиперссылки на электронную почту; гиперссылки на сценарий на языке Java Script.

Создание гипертекста состоит, прежде всего, в формировании системы переходов от узла к узлу (системы ссылок). В зависимости от типа гипертекстовой системы такая система может задаваться как разработчиками, так и пользователем в процессе работы с гипертекстом. Основными параметрами создания гипертекстового пространства являются его нелинейность, гибкая система переходов между элементами гипертекста, способность всех элементов быть доступными в равной степени и координация нескольких дополняющих друг друга структурных элементов, связанных по содержанию [4].

Гипертекстовая технология реализуется в конкретной гипертекстовой системе, состоящей из двух частей: гипертекста и гипертекстовой оболочки. Основными функциями гипертекстовой оболочки являются поддержка ссылочных связей; создание, редактирование и наращивание гипертекста; просмотр; прямой доступ; выделение виртуальных структур.

Функция создания, редактирования и наращивания гипертекста принципиально отличает технологию гипертекста от технологии баз данных, в которых концептуальная схема данных заранее задана. Она позволяет вводить новые узлы, редактировать содержание узлов, устанавливать связи между узлами. В зависимости от специализации гипертекстовые системы могут обладать различным набором вышеперечисленных функций. Однако, если гиперсеть имеет сложную, разветвленную структуру, возникает проблема ориентации пользователя, т. е. определения, в каком месте сети в данный момент он находится.

Проблема ориентации присутствует и при работе с традиционным линейным текстом большого объема, но в этом случае пользователь имеет только два направления поиска – выше или ниже. Гипертекст предлагает гораздо больше возможностей в выборе направлений движения, поэтому работать с ним сложнее. Кроме того, важную роль здесь играют виды гиперссылок.

Анкорные ссылки являются более привлекательными (анкор –

«видимый» пользователем текст ссылки, при нажатии на который осуществляется переход), т.к. в самом анкоре уже заложены ключевые слова, которые заинтересовывают и заставляют пользователя нажать на ссылку. Безанкорные ссылки («тут», «здесь», «скачать», «смотреть», «по этой ссылке», «читайте здесь», «на этом сайте», «читать далее», <http://site.ua/> и др.) пользуются меньшей популярностью по кликам у пользователей. Переходы по ним осуществляются за счет околоссылочного текста, выполняющего роль анкера, который может стоять как перед, так и после ссылки.

Гипертекстовые технологии широко используются в различных прикладных системах: в издательских системах для создания документов большого объема со свойствами гипертекста (т. е. с системой ссылок); в системах управления документами; в системах подготовки электронных документов, позволяющих составлять гипертекстовые документы с возможностью осуществления навигации и др. [5].

Одним из наиболее перспективных направлений развития гипертекстовых систем является технология гипермедиа. Это соединение технологии гипертекста и технологии мультимедиа: в узлах гипертекста представляется разнородная, но семантически связанная информация – текст, рисунки, таблицы, графики, фотографии, видео, звук и т.п.

Другое важное направление развития гипертекстовых технологий – аналитическая обработка информации, которая подразумевает развитие методов автоматического установления смысловых связей как внутри предметной области, так и вне ее, что позволяет пользователю отбирать релевантные для него смысловые связи (например, смысловое упорядочивание документов). Это позволит решить одну из основных проблем пользователей современного Интернета – эффективный поиск информации.

Существующие сегодня инструменты поиска документальной информации в Интернет не обладают достаточной точностью выдачи и возвращают слишком много документов, из которых лишь небольшая часть действительно соответствует запросу пользователя, поэтому очевидно, что актуальность этой проблемы будет возрастать, так как объем документальной информации в Интернет постоянно увеличивается.

Основная идея гипертекстовых технологий заключается в том, что поиск документальной информации осуществляется с учётом множества связей, существующих между документами, а значит, более эффективно, чем при традиционных методах поиска. При этом доступ к информации организуется не последовательным просмотром текста, как в обычных информационно-поисковых системах, а путём движения от фрагмента к фрагменту.

Еще одно перспективное направление, которое мы можем выделить в рамках развития гипертекстовых технологий, – развитие технологий организации информационных ресурсов, распределенных в

сетях различных типов (локальных, корпоративных, глобальных) и, прежде всего, Web-технологии.

Сегодня степень освоения гипертекста лингвистами-практиками еще невелика. К вопросам, нуждающимся в дальнейшей разработке, можно отнести вопросы соотношения текста и гипертекста, гипертекста и его единиц. Однако исследование гипертекста далеко не всегда воспринимается в качестве объекта деятельности лингвистов по изучению принципов организации и понимания текста. Тем не менее, успешная разработка программ-оболочек гипертекста, организация удобного взаимодействия компьютерной программы с пользователем невозможна без привлечения фундаментальных знаний о языковой системе, которую могут обеспечить филологи-специалисты по прикладной лингвистике.

Список использованной литературы

- 1. Баранов А. Н.** Введение в прикладную лингвистику : Учеб. пособие // А. Н. Баранов – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 360 с.
- 2. Потапова Р. К.** Новые информационные технологии и лингвистика: Учебное пособие. Изд. 4-е, стереотипное // Р. К. Потапова – М. : КомКнига, 2005. – 368 с.
- 3. Шемакин Ю. И.** Начала компьютерной лингвистики: Учеб. пособие // Ю.И. Шемакин – М. : Изд-во МГОУ, А/О «Росвузнаука», 1992. – 116 с.
- 4. Какое** применение нашли гипертекстовые технологии в Интернет? // Market-journal: ИТ в управлении [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.market-journal.com/itvupravlenii/49.html>
- 5. Эпштейн В. Л.** Введение в гипертекст и гипертекстовые системы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ipu.ru/publ/epstn.htm>

Белла М. В. Гіпертекст та його складові

Статья посвящена прикладным аспектам лингвистической науки. Рассматривается гипертекст как объект лингвистического исследования и гипертекстовые технологии, которые непосредственно связаны с эксплуатацией и развитием глобальной сети Интернет. Выделены собственно лингвистические аспекты компьютерной лингвистики и поставлен вопрос о возможности использования наработок теории гипертекста в лингвистических исследовательских программах.

Ключові слова: гіпертекст, гіперпосилання, анкор, гіпермедіа.

Белла М. В. Гипертекст и его составляющие

Статья посвящена прикладным аспектам лингвистической науки. Рассматривается гипертекст как объект лингвистического исследования и гипертекстовые технологии, которые непосредственно связаны с эксплуатацией и развитием глобальной сети Интернет. Выделены собственно лингвистические аспекты компьютерной лингвистики и

поставлен вопрос о возможности использования наработок теории гипертекста в лингвистических исследовательских программах.

Ключевые слова: гипертекст, гиперссылка, анкор, гипермедиа.

Bella M. V. Hypertext and its Components

Article deals the applied aspects of linguistic science. It observes the hypertext as an object of linguistic research and hypertext technologies which directly related to using and development of the Internet. Allocated strictly linguistic aspects of computational linguistics and raised the question about the use of hypertext theory developments in linguistic research programs.

Key words: hypertext, hyperlink, anchor, hypermedia

Стаття надійшла до редакції 09.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Гусева О. І.

УДК 811.112.2' 373.23:070 (430)

І. Л. Білоус

**СТРАТЕГІЇ ІНТРОДУКЦІЇ АНТРОПОНІМІВ У
СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ**

Останнім часом у зв'язку з розвитком антропоцентричного підходу до вивчення фактів мови спостерігається підвищена увага до проблем функціонування антропонімів у різних сферах людської діяльності, в тому числі і в засобах масової інформації. Ономастична лексика є невід'ємним компонентом публіцистичного тексту. Особливості вживання власних назв у тексті обумовлені як текстовими, так і лінгвопрагматичними параметрами, а також завданнями публіцистичного тексту, його змістовними характеристиками. Оніми не тільки фіксують увагу реципієнта на індивідуальному об'єкті, але й встановлюють тотожність одиничних об'єктів навколишнього світу. Вони формують антропонімічний простір публіцистичного тексту, містять великий обсяг фонові інформації і можуть виступати як інформативні і соціально-оцінні лінгвальні маркери.

Основну увагу в рамках проблематики «власна назва і текст» звертали досі на функції онімів у тексті [1; 2; 3 та ін.], використання власних назв у ролі заголовків [4 та інші], текстоутворювальний потенціал онімів [5; 6; 7], символіку власних назв [8 та ін.], мікротекстологію імені, насамперед сполучення онімів з апелятивами [9, с. 34 – 76] і прикметниками [10, с. 234 – 247] тощо. Проте досі не досліджено стратегії інтродукції власних імен в текстах газетно-публіцистичного дискурсу, співвідношення введення імені і введення референта. Це досить складне коло питань, оскільки з введенням імені в текст пов'язані класифікація інтродуктивних стратегій, аналіз мовних засобів реалізації цих стратегій, а також розрізнення типів текстів за ознакою введення ономастичної інформації.

Як відомо, автор будь-якого тексту, в тому числі й публіцистичного, зіштовхується з введенням у текст насамперед антропонімів. Якщо виходити з того, що автор тексту прагне комунікативної ясності, то і референт, і його ім'я повинні бути представлені адресатові тексту так, щоб він без зайвих зусиль ідентифікував дійових осіб. Якщо врахувати варіанти введення дійових осіб та їх імен, то можливі такі ситуації інтродукції:

- 1) дійову особу (P) та її ім'я (N) вводять одночасно: P+N;
- 2) спочатку вводять ім'я, потім дійову особу: N→P;
- 3) спочатку вводять дійову особу, потім ім'я: P→N;
- 4) ім'я вводять без інтродукції дійової особи: N→∅;
- 5) дійову особу вводять без імені: P→∅ [3, с. 101].

Для перших трьох ситуацій Н. В. Васильєва пропонує терміни *комплексна інтродукція* ($P+N$), *ономастична антиципація* ($N\rightarrow P$) і *ономастична ретардація* ($P\rightarrow N$). Авторка детально аналізує твори художньої літератури (романи і повісті Л. М. Толстого, Л. Улицької, Б. Акуніна, М. Кундери та інших) з погляду інтродукції імені та встановлює індивідуальні стратегії введення антропонімів [9, с. 100 – 129].

Мета нашої студії – встановити особливості інтродукції антропонімів у різних жанрах публіцистичного стилю сучасної німецької мови. Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка антропонімів у зачинах різножанрових текстів з журналу «Der Spiegel» (Nr. 48/26.11.2012). Зазначений журнал було обрано для аналізу з двох міркувань: по-перше, мова преси є індикатором змін у певній мові, по-друге, журнал «Der Spiegel» – один із найавторитетніших загальнонімецьких тижневих журналів, який є також найбільш розповсюдженим виданням.

При аналізі матеріалу ми встановили в досліджуваному публіцистичному дискурсі такі жанри, як замітка, стаття, інтерв'ю, репортаж, критика і анонс, які і стали об'єктом нашої студії. Предмет дослідження – введення антропонімів у зачинах різножанрових публіцистичних текстах. В інформаційних жанрах автор повинен об'єктивно інформувати читача про події, ситуації, уникаючи при цьому власних думок і оцінок. Цим вони відрізняються від аналітичних жанрів, де на передній план виступає інтерпретація, коментар, пояснення актуальної ситуації, проблеми тощо, тобто тут більше простежується перзуазивна функція тексту (детальніше див. [11; 12; 13 та ін.]).

Введення імені в тексті варто розглядати співвідносно до його зачину. З цього приводу В.Г. Гак зазначає, що «при абсолютному зачині твору, коли читачу ще нічого не відомо про предмет розповіді, останній можна ввести тільки шляхом його співвіднесення з тією системою понять, яка входить до пресупозиції носіїв мови» [14, с. 537]. Класичний зачин виглядає так: пряма загальна номінація (позначення дійової особи за статтю, віком, професією, посадою тощо) – займенник – антропонім, як-от: *Es war einmal ein König. Er hieß Abdullah Al Saud. Dieser König herrschte absolutistisch über sein Königreich Saudi-Arabien* (www.junked.de/?p=2164). Такий тип інтродукції зустрічається найчастіше в казках. У текстах публіцистичного стилю відбувається, як правило, склеювання категорійного іменника й антропоніма в апозитивну групу з метою максимально стислої подачі інформації: *Verkehrsminister Peter Ramsauer, 58, über teure Studentenwohnungen und die Verantwortung der Länder* (Der Spiegel, Interview, S. 21); *Fernando Vidal, 70, Journalist aus Yacuiba in Bolivien, über Widerstandskraft: „an diesem Tag hatte ich gerade die erste Operation“* (Der Spiegel, Meldung, S. 65). Будь-які зміни цієї послідовності ведуть до нетривіальності зачину.

Розглянемо різні види інтродукції антропонімів у текстах публіцистичного стилю. Кількісні характеристики різних видів інтродукції імен у різних жанрах публіцистичних текстів наведено в таблиці 1 (див. табл. 1).

Таблиця 1

Різні види інтродукції антропонімів у публіцистичних жанрах

Вид інтродукції	Замітка	Стаття	Інтерв'ю	Репортаж	Критика	Анонс	Усього
P+N	24	18	10	1	1	2	56
N→P	2	10	0	0	0	0	12
P→N	6	5	0	0	0	0	11
N→∅	0	0	0	0	0	0	0
P→∅	5	2	0	0	0	0	7
Усього	37	35	10	1	1	2	86

Найчастотнішим випадком інтродукції є комплексна, коли вводиться персонаж й одночасно зазначається його ім'я, як-от: *Es lag noch milder Herbst über New London, Connecticut, als Kapitän Robin Walbridge an Deck trat, um seine Crew darauf vorzubereiten, dass sie sterben könnte* (Der Spiegel, Bericht, S. 68); *Claudine Christian, 42, Matrosin auf der letzten Fahrt der «Bounty», hatte eine ganz besondere Beziehung zu dem Nachbau des legendären Seglers: Die junge Frau war eine Nachfahrin der Familie von Fletcher Christian, der 1789 die Meuterei auf der «Bounty» anführte* (Der Spiegel, Meldung, S. 5). Комплексна інтродукція характерна для всіх проаналізованих жанрів. Найчастіше вона трапляється в замітках (28 % усіх випадків), що зумовлено намаганням авторів стисло в межах одного речення навести всі дані про референтів, наприклад: *EADS-Chef Tom Enders geht in der mutmaßlichen Korruptionsaffäre um den Verkauf von Eurofightern nach Österreich in die Offensive* (Der Spiegel, Meldung, S. 76). Всі інтерв'ю нашої вибірки теж послуговуються комплексною інтродукцією, як-от: *Verteidigungsminister Thomas de Maiziere, 58 und Grünen-Fraktionschef Jürgen Trittin, 58, über Rüstungsexporte, militärische Rituale und ihre Zeit als Bundeswehrsoldaten* (Der Spiegel, Interview, S. 28). При цьому відбувається референція на окремий об'єкт із зазначенням імені, віку, посади тощо. Апелятив при імені виступає в ролі ідентифікатора, який бере на себе необхідну ознакову інформацію, як-от: *Der Sozialforscher Peter Zellmann, 64, leitet das Institut für Freizeit- und Tourismusforschung in Wien und weiß, warum Betriebsfeste inzwischen so unbeliebt sind* (Der Spiegel, Interview, S. 65); *Im Konflikt um die Energiewende bremst das Wirtschaftsministerium Umweltminister Peter Altmaier (CDU) aus* (Der Spiegel, Meldung, S. 20). Поява в тексті відомих імен не вимагає ідентифікаторів, наприклад: *Angela Merkel will jeden Streit auf dem Parteitag verhindern* (Der Spiegel, Bericht, S. 34); *Thomas Mann ging nur vorbei. Dostojewski aber, Gogol und Turgenjew frönten hier ihrer Spielleidenschaft* (Der Spiegel, Meldung, S. 159); *Angela Merkels Herz*

schlägt für die Berliner Staatsoper (Der Spiegel, Bericht, S. 48). З цього приводу І. Б. Шатуновський зазначає, що необхідно розрізняти два типи новизни / відомого: новизна і відоме в певному тексті, а також новизна і відоме в світі [15, с. 231]. Відповідно слід розрізняти два типи інтродукції: інтродукція в тексті та інтродукція у світі [9, с. 103]. Якщо відбувається змішування інтродукцій, то виклад матеріалу стає неприродним, тобто із зайвою, непотрібною інформацією, пор.: **Der berühmte Schriftsteller Thomas Mann ging nur vorbei*. Проте і в публіцистичних текстах невідомий референт вводиться іноді одразу без ідентифікатора, як-от: *Er soll von Steve Jobs lernen? Xi Zhiyong faltet die Hände und lehnt sich zurück. Er soll lernen, wie man Geld verdient? Tatsächlich, das hat dieser Professor gerade gesagt, der Experte neben ihm auf der Bühne. Xi grinst* (Der Spiegel, Bericht, S. 116). Тут вводиться ім'я американського підприємця і топ-менеджера фірми «Apple» Стіва Джобса без ідентифікаторів як добре відоме. Проте і власне ім'я китайського підприємця не має при собі жодних апелятивів, які б його охарактеризували. Зазначений зачин сприяє тому, щоб адресат тексту відчував себе в центрі подій. Тут спостерігається ефект „включення” адресата до світу тексту.

Ономастична антиципація, при якій спочатку вводиться ім'я, а пізніше згадується дійова особа, трапляються значно рідше, ніж комплексна інтродукція (14 % усієї вибірки). Автори текстів використовують такий прийом, щоб створити деяке наративне напруження шляхом загострення читацького очікування, як-от: *Die Anwälte von Bernie Ecclestone haben derzeit gut zu tun. Seit eineinhalb Jahren ermittelt die Münchner Staatsanwaltschaft gegen den Chef der Formel 1 wegen des Verdachts der Bestechung – jetzt muss sich der Brite auch noch in New York vor Gericht verantworten* (Der Spiegel, Meldung, S. 123). Варто зазначити, що дійову особу найчастіше вводять у наступному реченні, наприклад: *Christine Lagarde legt Wert auf einen eleganten Auftritt. Die Chefin des Internationalen Währungsfonds (IWF) trägt den Kurzhaarschnitt akkurat geföhnt, an den gepflegten Fingern blitzen Diamanten* (Der Spiegel, Bericht, S. 78). Проте нерідко трапляються випадки інтродукції референтів через декілька абзаців, що ще більше інтригує адресанта, як-от:

Sollte der kleine Jeff jemals so etwas wie ein unschuldiges Gemüt besessen haben, so war es ihm im Alter von zehn Jahren bereits abhandengekommen. Der Junge streunte herum, köpfte Hamster und nagelte einmal einen Hundekadaver an einen Baum. Den Kopf des toten Tieres spießte er auf einen Stock wie eine Kriegstrophäe.

Auch der keline Tedd irritierte seine Mutter mit befremdlichem Verhalten. Als deren Schwester einmal aus dem Mittagsschlaf erwachte, hatte Neffe Ted einen ring aus Küchenmesser um seine Tante gelegt. Da war er vier Jahre alt.

Die beiden Jungen wuchsen zu Berühmtheiten heran: Jeffrey Dahmer und Ted Bundy gingen als grausigste serienmörder Amerikas in die Geschichte ein (Der Spiegel, Bericht, S. 136).

Найчастіше такий зачин трапляється у статтях (12 %), як-от: *Ein wolkenloser Herbsttag, wenn frühmorgens die Sonne durch die rot und gelb schimmernden Bäume blinzelt – für Ferdinand Pfaffinger gibt es wenig Schöneres. Dann öffnet er die Fenster, lässt die frische Morgenbrise in sein Büro und – vrrrumm, vrrrum, vrrrum – oft leider auch den Lärm: Denn kaum liegen ein paar Blätter auf dem Rasen, wirft der Nachbar gegenüber seinen dröhnenden Laubbläser an. Und das mitten im idyllischen Starnberg, direkt am Rathaus, vor dem Fenster von Ferdinand Pfaffinger – dem Ersten Bürgermeister. Schließlich hatte das Stadtoberhaupt genug* (Der Spiegel, Bericht, S. 62); *Auf der Straße grüßen sie ihn nicht mehr. Seine Frau wird im Turnverein angegiftet. Ein Gleichgesinnter bekommt in manchen Kneipen kein Bier mehr ausgeschenkt und vom Gartenbauclub keinen Häcksler mehr vermietet. Christoph Gottschalk, 61, und seine Mitstreiter fühlen sich in ihrem Viertel wie Ausgestoßene – weil sie dafür kämpfen, dass ihr Stadtteil nicht mehr so heißt wie ein verurteilter Nazi-Verbrecher* (Der Spiegel, Bericht, S. 54). Таке введення дійової особи характерне саме для статей, оскільки журналісти тут мають більше «місця» для викладу матеріалу. Відстань між першим згадуванням імені та введенням дійової особи в тексті може сягати іноді розмірів цілого тексту.

Ономастична ретардація трапилася нам у 13 % випадків. Це протилежний до ономастичної антиципації прийом, який, однак, служить теж для підвищення читацького інтересу. Введення спочатку дійової особи, а потім його імені є свого роду «загадкою» для читача, як-от: *Er war der mächtigste Mann des frühen Mittelalters, ein Krieger, Visionär und Lebemann, der an seinem Hof auf Latein diskutierte und mit fünf Ehefrauen und etlichen Konkubinen mindestens 18 Kinder zeugte. Wie aber wurde aus Karl, am 25. Dezember 800 zum Kaiser gekrönt, «der Große»? (Der Spiegel, Meldung, S. 5). У процесі прочитання тексту автори наводять розгадку, як правило, у наступних реченнях, наприклад: *Model, Mutter, Trendsetterin – die Britin spielt viele Rollen. Das Geheimnis ihres Erfolges liegt wohl auch darin, dass niemand so recht weiß, wer Kate Moss, 38, wirklich ist* (Der Spiegel, Meldung, S. 184); *Er hatte sich so darauf gefreut, das fertige Buch in Händen zu halten, und sogar noch Pläne für Lesungen geschmiedet. Doch der Krebs war schneller. Eine Woche bevor Ende September die ersten Exemplare seines verrückt-versponnenen Erzählbands «Die Kaktusfrau» ausgeliefert wurden, starb Herbert Rosendorfer im Alter von 78 Jahren* (Der Spiegel, Meldung, S. 158). Найчастіше такий зачин трапляється у замітках, як-от: *Erneut wird ein Siemens-Sicherheitschef von seiner Vergangenheit eingeholt. Marco Mille, seit März 2010 in der Konferenzzentrale in München beschäftigt, soll in seinem früheren Job als Luxemburger Geheimdienstchef im Jahr 2008 seinen Ministerpräsidenten Jean-Claude Juncker abgehört haben* (Der Spiegel, Meldung, S. 76).*

Замовчування імені референта трапляється в поодиноких випадках (6 % усієї вибірки), коли йдеться про пересічну людину, яка або бажає бути неназваною, або не настільки важлива для подальшого опису подій. І. Деннелер визначає анонімність як «небажання бути ідентифікованим» (Nicht-Identifiziert-Sein-Wollen) [16, с. 99], а Н. В. Васильєва розрізняє три випадки замовчування імені референта: відсутність імені (Namenlosigkeit), незнання імені (Namenunkenntnis) і приховування імені (Namenverschweigung) [9, с. 157].

Замовчування імені референта у зачині тексту зафіксовано у нашій вибірці лише п'ять разів, як-от: *Ein britischer Flugzeugfan glaubt, in Burma Dutzende Exemplare des legendären «Spitfire»-Jagdflugzeuges ausfindig gemacht zu haben. Einige der Maschinen könnten trotz des Tropenklimas in guter Verfassung sein* (Der Spiegel, Meldung, S. 134). Оскільки в цьому повідомленні вся увага сконцентрована на британських винищувачах та шляхах їх повернення з Бірми до Англії, то згадування імені британського ентузіаста видалося автору замітки не настільки важливим, щоб його ідентифікувати.

Замовчування імен у решті заміток зумовлене аналогічними факторами: на перший план виступає сама подія, а референти з іменами відступають на другий план, як-от: *Verkehrsexperten befürchten, dass es in den kommenden Wochen zu einer Häufung von Unfällen mit Geisterfahrern kommen könnte* (Der Spiegel, Meldung, S. 20); *Die steigenden Mieten in Deutschland bringen viele Bürger an die Grenze der Belastungsfähigkeit* (Der Spiegel, Meldung, S. 76); *Zwei inhaftierte Salafisten sind bereits an den Folgen ihres Hungerstreiks gestorben* (Der Spiegel, Meldung, S. 100).

Варто, однак, зазначити, що замовчування імені для публіцистичних текстів не є характерним явищем, адже для своєї об'єктивності журналіст змушений зазначати імена референтів як джерела інформації.

Отже, проведене дослідження введення антропонімів в зачинах різних публіцистичних жанрах виявило, що найчастотнішим випадком інтродукції є комплексна, коли вводиться персонаж й одночасно називається його ім'я. Комплексна інтродукція характерна для всіх жанрів публіцистичних текстів. Найчастіше вона трапляється в замітках та інтерв'ю, що зумовлено намаганням авторів стисло в межах одного речення навести всі дані про референтів. Ономастична антиципація трапляється переважно у статтях і слугує для створення певного наративного напруження шляхом загострення читацького очікування. Ономастична ретардація трапляється переважно у замітках. Введення спочатку дійової особи, а потім його імені є свого роду «загадкою» для читача, відповідь на яку наводять у наступних реченнях. Замовчування імені референта трапляється в поодиноких випадках, коли йдеться про пересічну людину, яка або бажає бути неназваною, або не настільки важлива для подальшого опису подій. При цьому на перший план виступає сама подія, а оніми відступають на другий план.

Перспективним вважаємо застосування наведеної моделі дослідження інтродукції власних назв у інших жанрах газетно-публіцистичного дискурсу на матеріалі різних друкованих видань.

Список використаної літератури

- 1. Васильева Н. В.** К стилистике имени собственного: ономастические приемы / Н. В. Васильева // *Res linguistica*. К 60-летию д. ф. н. проф. В. П. Нерознака. – М. : Academia, 2000. – С. 75 – 79.
- 2. Суперанская А. В.** Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
- 3. Debus F.** Funktionen literarischer Namen / F. Debus // *Onomastika*. – 2003. – V. 48. – S. 5 – 15.
- 4. Веселова Н. А.** Заглавие-антропоним и понимание художественного текста / Н. А. Веселова // *Литературный текст: Проблемы и методы исследования*. – Тверь : ТГУ, 1994. – С. 153 – 157.
- 5. Воронова И. Б.** Текстобразующая функция литературных имен собственных (на материале эпических произведений XIX – XX веков) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / И. Б. Воронова. – Волгоград, 2000. – 24 с.
- 6. Фоякова О. И.** Имя собственное в художественном тексте: Уч. пособие / О. И. Фоякова. – Ленинград : ЛГУ, 1990. – 104 с.
- 7. Hengst K.** Onyme als Strukturelemente in Texten der russischen Umgangssprache / K. Hengst // *Wort und Text. Slavistische Beiträge zum 65. Geburtstag von Wolfgang Sperber* / Hrsg. von E. Eichler, K. Krüger, A. Thiele. – Frankfurt a. M. : Peter Lang, 1994. – S. 59 – 190.
- 8. Мартемьянова Н. В.** Символика личных имен в языке и переводе / Н. В. Мартемьянова // *Материалы межвуз. конференции «Межкультурная коммуникация и перевод»*. – М. : Институт языкознания РАН, 2002. – С. 152 – 155.
- 9. Васильева Н. В.** Собственное имя в мире текста / Н. В. Васильева. – 2-е изд. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с.
- 10. Васильева Н. В.** Сочетания собственного имени с адъективом: семантика и дискурсивные функции / Н. В. Васильева // *Scripta Linguisticae Applicatae. Проблемы прикладной лингвистики*. Вып. 2. Сб. статей / Отв. ред. Н. В. Васильева. – М. : Азбуковник, 2004. – С. 234 – 247.
- 11. Тертычный А. А.** Жанры периодической печати / А. А. Тертычный. – М. : Аспект-пресс, 2000. – 312 с.
- 12. Burger H.** *Mediensprache. Eine Einführung in Sprache in Kommunikationsformen der Massenmedien* / H. Burger. – 3. Aufl. – Berlin, New York : de Gruyter, 2005. – 485 S.
- 13. Lüger H.-H.** *Pressesprache* / H.-H. Lüger. – Tübingen : Niemeyer, 1995. – 169 S.
- 14. Гак В. Г.** Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 768 с.
- 15. Шатуновский И. Б.** Основные принципы и способы интродукции объектов в дискурс / И. Б. Шатуновский // *Семантический анализ единиц языка и речи: процессы концептуализации и структура значения*. Первые чтения памяти О.Н. Селиверстовой. 17 октября 2003 г. – М. : Институт языкознания РАН Ю МГПИ, МИЛ, 2004. – С. 231 – 233.
- 16. Denner I.** *Von Namen und Dingen. Erkundungen zur Rolle des Ich in der Literatur am*

Beispiel von Ingeborg Bachmann, Peter Bichsel, Max Frisch, Gottfried Keller, Heinrich von Kleist, Arthur Schnitzler, Frank Wedekind, Vladimir Nabokov und W.G. Sebald / I. Denner. – Würzburg : Verlag Königshausen & Neumann GmbH, 2001. – 185 S.

Білоус І. Л. Стратегії інтродукції антропонімів у сучасних німецьких публіцистичних текстах

У статті розглядаються особливості введення антропонімів у публіцистичних текстах на матеріалі німецькомовного журналу «Der Spiegel». У результаті введення антропонімів у зачинах різних публіцистичних жанрів виявлено, що найчастотнішим випадком інтродукції є комплексна, яка є характерною для всіх жанрів публіцистичних текстів і найчастіше зустрічається в замітках та інтерв'ю, що зумовлено намаганням авторів стисло в межах одного речення навести всі дані про референтів. Встановлено види інтродукції антропонімів, їх функції та взаємозв'язок з жанром публіцистичного тексту.

Ключові слова: антропонім, інтродукція, референт, жанр, німецька мова.

Білоус И. Л. Стратегии интродукции антропонимов в современных немецких публицистических текстах

В статье рассматриваются особенности введения антропонимов в публицистических текстах на материале немецкоязычного журнала «Der Spiegel». В результате введения антропонимов в заглавиях различных публицистических жанров выявлено, что самым частым случаем интродукции есть комплексная, характерная для всех жанров публицистических текстов и чаще всего встречающаяся в заметках и интервью, что обусловлено стараниями авторов сжато в рамках одного предложения привести все данные о референтах. Установлены виды интродукции антропонимов, их функции и взаимосвязь с жанром публицистического текста.

Ключовые слова: антропоним, интродукция, референт, жанр, немецкий язык.

Bilous I. L. Strategies of Anthroponyms Introduction in Modern German Publicistic Texts

The article envisages the peculiarities of anthroponyms introduction in publicistic texts from the German magazine «Der Spiegel». The upshot of anthroponyms introduction in the beginning of different publicistic genres is that the comprehensive introduction is the most frequent which is typical for all genres of publicistic texts. It can be frequently found in notes and interviews that is caused by authors' efforts to make inquiries about reviewers in a condensed form within a sentence. The types of anthroponyms

introduction, their functions and connection with the genre of publicistic text are established.

Key words: anthroponym, introduction, reviewer, genre, German.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2012 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Халупко В. П.

УДК 811.111'322+811.111'42

І. П. Біскуб

**СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМАНД
У СУЧАСНИХ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ
(на матеріалі PCLinuxOS 2010)**

Сучасний етап розвитку інформаційних технологій характеризується зростаючою зацікавленістю науковців загалом та лінгвістів зокрема добором мовних засобів до інтерфейсів програмного забезпечення [1; 2; 3]. Найяскравіше поєднання комп'ютерного кодування інформації з комунікативними моделями поведінки, спрямованими на досягнення взаємопорозуміння людини й машини спостерігаємо в інтерфейсах операційних систем, які займають проміжне місце між технічним обладнанням (hardware) і програмним забезпеченням (software) [4].

Актуальність запропонованої статті зумовлено потребою у виявленні лінгвоспецифічних засобів моделювання взаємодії користувача і комп'ютера в межах інтерфейсів прикладних програм. З метою виявлення механізмів інтегрування технологічних властивостей сучасних персональних комп'ютерів у середовище графічного інтерфейсу користувача були проаналізовані дискурси трьох поширених операційних систем Windows Vista Ultimate, PCLinuxOS 2010 і Mac OS X Jaguar. Однак у цій статті зосередимось переважно на PCLinuxOS 2010, оскільки нашою метою є виявлення особливостей словотворення її операторів.

Операційні системи Windows, Linux і Mac OS створені для одночасного використання декількома користувачами. Кожен із них має свій «робочий простір і ресурси» [1, с. 7]. Як зазначає Дж. Керол, «безпека й конфіденційність забезпечуються шляхом персональної ідентифікації користувачів» [3, с. 61]. Для всіх операційних систем передбачений графічний інтерфейс користувача (Graphical User Interface (GUI)) [5, с. 32], у середовищі якого і відбувається комунікація користувача й системи шляхом застосування природної мови як основного інструменту взаємодії.

Особлива риса Linux – це те, що графічний інтерфейс запускається за вимогою користувача, коли виникає реальна потреба. В інших випадках операційна система працює безпосередньо з інтерфейсами програмних продуктів, що спрощує процес комунікації та вберігає від дублювання деяких функцій.

Як уже зазначалося, операційна система Linux за вибором користувача може працювати як із графічним інтерфейсом, так і в режимі безпосереднього вводу команд оператором. У другому випадку дискурс програмного забезпечення, окрім лінгвістичних засобів, включатиме ряд специфічних елементів, які не належать до природної мови, а нагадують швидше мову програмування. Їх опанування вимагає додаткових зусиль і вищого рівня комп'ютерної грамотності, ніж має ординарний користувач. Водночас проведений аналіз цих специфічних дискурсивних елементів засвідчив, що всі вони утворені різними способами на основі елементів сучасної англійської мови. Формування назв команд передбачає наявність формального або семантичного зв'язку між самою назвою й описом операції, яку вона позначає. Серед найпопулярніших формальних способів утворення елементів у дискурсі PCLinuxOS 2010 виділяємо:

- Ø скорочення по довжині (усічення) (20 %);
- Ø скорочення за ключовими літерами (12 %);
- Ø скорочення за першими літерами ключових слів (10 %);
- Ø складання слів або їх частин (10 %);
- Ø заміна слів цифрами за спільністю звучання (3 %).

Дискурсивні елементи PCLinuxOS 2010 та їхнє значення наведені в табл.1.

За умови роботи в такому режимі процес комунікації зводиться до пригадування команд користувачем та їх реалізації комп'ютером шляхом безпосереднього контакту програмного забезпечення (software) з технічними блоками системи (hardware). Таким чином, кількість помилок під час комунікації незначна. Непорозуміння виникатимуть лише за умови надсилання неправильної команди.

Таблиця 1

Формальні способи утворення назв команд у дискурсі PCLinuxOS 2010 [6]

Спосіб утворення	Назва оператора	Значення
Скорочення (усічення) ключового слова	<i>arch</i> <i>as</i> <i>cal</i> <i>env</i> <i>expr</i>	<i>Display the <u>arch</u>itecture of the current host</i> <i>An <u>As</u>sembler</i> <i><u>Cal</u>endar</i> <i>Dispalys <u>env</u>ironment variables</i> <i>Evaluate arguments as an <u>exp</u>ression</i>

	<i><u>man</u></i>	<i>Display a <u>man</u>ual of a <u>com</u>mand</i>
Скорочення за ключовими літерами	<i><u>chgrp</u></i> <i><u>chsh</u></i> <i><u>cmp</u></i> <i><u>elm</u></i> <i><u>bg</u></i>	<i><u>C</u>hange a <u>g</u>roup access to a file or <u>dir</u>ectory</i> <i><u>C</u>hange login <u>s</u>hell</i> <i><u>C</u>ompare files</i> <i>Program <u>com</u>mand used to send or receive e-mail (<u>e</u>lectronic <u>m</u>ail)</i> <i>Continues a program running in the <u>b</u>ackground</i>
Скорочення за першими літерами ключових слів	<i><u>bs</u></i> <i><u>cd</u></i> <i><u>pwd</u></i> <i><u>rn</u></i>	<i><u>B</u>attleship game</i> <i><u>C</u>hange <u>d</u>irectory</i> <i><u>P</u>rint the current <u>w</u>orking <u>d</u>irectory</i> <i><u>R</u>eads <u>n</u>ewsgroups</i>
Складання слів або їх частин	<i><u>checkeq</u></i> <i><u>chkey</u></i> <i><u>chown</u></i> <i><u>ctags</u></i> <i><u>dhclient</u></i> <i><u>hostid</u></i>	<i>Language processors to assist in describing equations (<u>C</u>heck <u>e</u>quations)</i> <i><u>C</u>hange the secure RPC <u>k</u>ey pair</i> <i><u>C</u>hange the <u>o</u>wnership of a file</i> <i><u>C</u>reate a <u>t</u>ag file for use</i> <i><u>D</u>ynamic <u>H</u>ost Configuration <u>P</u>rotocol <u>C</u>lient</i> <i><u>P</u>rints the numeric <u>i</u>dentifier for the current <u>h</u>ost</i>
Заміна слів цифрами за спільністю звучання	<i><u>dos2unix</u></i> <i><u>s2p</u></i>	<i>Converts text files between <u>D</u>OS and <u>U</u>nix formats</i> <i>Convert a <u>s</u>ed script into a <u>p</u>erl script</i>

Семантичні ознаки використані також для створення номінативних елементів в інтерфейсі операційної системи PCLinuxOS 2010. Дискурсивні елементи, утворені за таким принципом, простіші для запам'ятовування, оскільки під час їхнього утворення застосовані семантично-асоціативні зв'язки, які легко пригадати й активувати. Серед лексико-семантичних способів утворення назв операторів виділяємо такі:

- ∅ виділення ключового слова в контексті (25 %);
- ∅ парафраз (25 %);
- ∅ уживання цілих лексем (15 %);
- ∅ метафоризація (8 %);
- ∅ проектування мети (2 %).

Решта операторів або поєднують риси названих класів, або позначені за допомогою прийнятих у програмуванні кодових позначень. Приклади утворення дискурсивних елементів із залученням лексико-семантичних зв'язків наведені в табл. 2.

**Семантичні способи утворення назв команд у дискурсі
PCLinuxOS 2010 [6]**

Спосіб утворення	Назва оператора	Значення
Виділення ключового слова у контексті	<u>diff</u> <u>ed</u> <u>file</u> <u>lex</u>	<i>Displays two files and prints the lines that are <u>different</u></i> <i>Line oriented <u>file editor</u></i> <i>Tells you if the object you are looking at is a <u>file</u> or if it is a directory</i> <i>Generate programs for <u>lexical</u> tasks</i>
Парафраз	<u>locate</u> <u>login</u> <u>mach</u> <u>mkdir</u> <u>newform</u> <u>nmap</u> <u>pack</u> <u>quit</u> <u>settime</u> <u>userdel</u> <u>keylogin</u>	<i><u>Lists files in databases that match a pattern</u></i> <i><u>Signs into a new system</u></i> <i><u>Display the processor (machine) type of the current host</u></i> <i><u>Create (make) a directory</u></i> <i><u>Change the format of a text file (give new form)</u></i> <i><u>Network exploration tool (network map)</u></i> <i><u>Shrink file into a compressed file</u></i> <i><u>Allows you to exit from a program</u></i> <i><u>Change file access and modification time</u></i> <i><u>Remove a user account</u></i> <i><u>Decrypt the user's secret key</u></i>
Функціональні метафори Онтологічні метафори Структурні метафори	<u>at (коли?)</u> <u>o компій години?)</u> <u>dig</u> <u>bye</u> <u>kill</u> <u>nice</u> <u>shred</u> <u>sleep</u> <u>strip</u> <u>finger</u> <u>tail</u> <u>vacation</u>	<i><u>Command scheduler</u></i> <i><u>DNS lookup utility</u></i> <i><u>Alias often used for the exit command</u></i> <i><u>Cancels a job</u></i> <i><u>Invokes a command with an altered scheduling priority</u></i> <i><u>Delete a file securely, first overwriting it to hide its contents</u></i> <i><u>Waits a x amount of seconds</u></i> <i><u>Discard symbols from object files</u></i> <i><u>Lists information about the user</u></i> <i><u>Delivers the last part of a file</u></i> <i><u>Reply to mail automatically</u></i>

	<u>head</u>	<i>Displays the first ten lines of a file, unless otherwise stated</i>
Цілі слова	<u>break</u> <u>cancel</u> <u>clear</u> <u>compress</u> <u>copy</u> <u>cut</u> <u>date</u> <u>exit</u> <u>history</u>	<i>Break out of while, for, foreach, or until loop</i> <i>Cancels a print job</i> <i>Clears screen</i> <i>Compress files on a computer</i> <i>Copy files</i> <i>Cut out selected fields of each line of a file</i> <i>Tells you the date and time in Unix</i> <i>Exit from a program, shell or log you out of a Unix network</i> <i>Displays the history of commands typed</i>
Значення мети	<u>basename</u>	<i>Deletes any specific prefix from the string</i>

Як зазначає П. Бар, концептуальні метафори є особливо продуктивним засобом добору вербальних елементів до інтерфейсів користувача [2, с. 3]. Особливої уваги серед наведених прикладів заслуговують лінгвістичні елементи, що репрезентують концептуальні метафори. Більшість із них, зокрема *kill (cancel a job)*, *dig (lookup)*, *nice (altered scheduling priority)*, *strip (discard)*, *tail (the last part of a file)*, унікальні й не вжиті в дискурсах інших операційних систем. Концептуальна метафора *vacation (reply automatically)* взагалі буде зрозуміла лише користувачам, які ведуть активне листування електронною поштою й зобов'язані відповідати на листи щодня. Оператор *vacation* генеруватиме і відправлятиме листи автоматично протягом зазначеного часу на період відпустки користувача.

Операційна система Linux призначена для користувачів із високим рівнем комп'ютерної грамотності (*Computer Literacy*) [5, с. 31]. У ній, окрім графічного інтерфейса з обмеженою кількістю функцій, де застосована природна мова, передбачений також режим дискурсивної комунікації користувача й системи шляхом безпосереднього програмування та маніпулювання операторами, назви яких утворилися шляхом формальних і семантичних маніпуляцій з англійськими лексемами. Це засвідчує, що в сучасному англійському дискурсі програмного забезпечення все ще представлена можливість паралельного використання семіотичного потенціалу природної мови й елементів програмування для забезпечення комунікації з комп'ютером.

Список використаної літератури

1. Денинг В. Диалоговые системы «человек-ЭВМ». Адаптация к требованиям пользователя / В. Денинг, Г. Эссиг, С. Маас. – М. : Мир,

1984. – 112 с. **2. Barr P.** User-interface metaphor in theory and practice. MSc Thesis / Barr P. – Victoria University of Wellington, Department of Mathematical and Computing Sciences, 2003. – 208 p. **3. Carroll J. M.** Human-Computer Interaction : Psychology as a Science of Design / Carroll J. M. // Annual Review of Psychology. – No. 48. – 1997. – P. 61 – 83. **4. Біскуб І. П.** Англomовний дискурс програмного забезпечення як модель мовленнєвої взаємодії людини й комп'ютера : монографія / І. П. Біскуб. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 388 с. **5. Norman D. A.** Cognitive Engineering / D. A. Norman, S. W. Draper // User Centered System Design. – Lawrence Erlbaum Association, 1986. – P. 31 – 61. **6. About.Com.Linux**, Juergen Haas, editor. – Режим доступу : <http://linux.about.com/linux101/>

Біскуб І. П. Словотвірні особливості команд у сучасних операційних системах (на матеріалі PCLinuxOS 2010)

У статті виявлено основні формальні та семантичні закономірності словотворення ключових команд в операційній системі Linux. Особливу увагу приділено метафоризації як продуктивному засобу утворення назв операторів. Доведено, що в сучасному англomовному дискурсі програмного забезпечення все ще представлена можливість паралельного використання семіотичного потенціалу природної мови й елементів програмування для забезпечення комунікації з комп'ютером.

Ключові слова: комунікація, словотвір, операційна система, метафора.

Біскуб И. П. Словообразовательные особенности команд в современных операционных системах (на материале PC Linux OS 2010)

В статье выявлены формальные и семантические закономерности словообразования ключевых команд в операционной системе Linux. Особенное внимание уделено метафоризации как продуктивному способу образования названий операторов. Доказано, что в современном англоязычном дискурсе программного обеспечения все еще представлена возможность параллельного использования семиотического потенциала естественного языка и элементов программирования для обеспечения коммуникации с компьютером.

Ключевые слова: коммуникация, словообразование, операционная система, метафора.

Biskub I. P. Word-Building Features of Modern Operating Systems Commands (on the basis of Linux OS 2010 commands)

The article highlights formal and semantic regularities in the process of building basic commands in the Linux operating system. Special attention is given to the use of metaphor as a productive way of naming

operators. It is proved that in modern English software discourse the possibility of parallel use of semiotic potential of natural language and programming elements for the providing of the communication with a computer is still represented.

Key words: communication, word building, operating system, metaphor.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК 811.112.2'42

О. Ю. Бондарчук

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ТИПОЛОГІЯ «AUSSTEIGER» У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Зважаючи на поліпарадигмальність та антропоцентричну орієнтованість сучасної лінгвістики, об'єктом дослідження стає мовна особистість, що по-своєму концептуалізує та категоризує людський досвід. Типізація мовної особистості здійснюється у різних аспектах: психологічному, соціологічному, лінгвістичному, культурологічному та ін., що сприяє лінгвокультурному опису мовної особистості. В культурологічному аспекті мовною особистістю є лінгвокультурний типаж – загальне уявлення про людину на основі релевантних об'єктивних соціально значущих етно- і соціоспецифічних характеристик поведінки таких людей [1], тобто типажі – це впізнавані образи представників певної культури, сукупність яких і складає культуру того чи іншого суспільства [2, с. 8]. Певні характеристики мовної особистості мають діагностичне значення для встановлення специфіки національного характеру (В. Г. Верещагін, Е. М. Костомаров, В. В. Красних, В. П. Нерознак, О. Б. Сиротініна).

У різних лінгвокультурах були досліджені такі типажі: «пожилой человек» у російській та осетинській (Т. С. Валієва), «русский интеллигент» (О. А. Ярошенко), «чиновник» (І. А. Щеглова) у російській, «британская королева» (І. А. Мурзінова), «английский дворецкий» (Т. В. Бондаренко), «английский сноб» (А. Ю. Коровіна) у англійській лінгвокультурі та ін.

Мета даної статті – дослідження лінгвокультурних підтипів «Aussteiger» на матеріалі публіцистичного дискурсу, інтернет-форумів. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: 1) визначити поняття «лінгвокультурний типаж»; 2) встановити та описати підтипи «Aussteiger» у німецькій лінгвокультурі.

Сучасні лінгвістичні дослідження розглядають лінгвокультурні типажі з позицій лінгвокультурології, лінгвоконцептології та лінгвоперсонології. Лінгвокультурний типаж – це абстрактне ментальне утворення, яке у дослідницькому аспекті є різновидом концепту. У терміні «лінгвокультурний типаж» закладена культурно-діагностична значущість типізованої особистості для розуміння відповідної культури та вивчення цієї особистості з позицій лінгвістики [2, с. 22]. Лінгвокультурний типаж співвідноситься з іншими поняттями, що характеризують людину крізь призму її комунікативної поведінки. В якості важливих суміжних понять слід відзначити «роль», «стереотип», «амплуа», «персонаж», «імідж», «мовний портрет» [3, с. 181]. Основою для виділення лінгвокультурних типажів слугують ознаки соціального класу, способу життя, місцевості, подій, що асоціюються з типажем [3, с. 260]. Особливість будь-якого лінгвокультурного типажа полягає у неоднорідності соціальної групи, яка є об'єктом соціолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу, у амбівалентному ставленні до них у суспільстві, у розумінні змінності як базових, так і супроводжуючих характеристик цього типажа при збереженні його самототожності [4].

У німецькій лінгвокультурі існує типаж «Aussteiger» – люди, що відрізняються від загальної маси суспільства, їхня поведінка характеризується певними особливостями і викликає до себе ціннісне ставлення, що зафіксоване у мовній свідомості та втілене у мовному матеріалі, що розкриває специфіку німецького національного характеру. У Німеччині все більше людей шукають альтернативних форм життя та з різних причин залишають суспільство, отже, лінгвокультурний типаж «Aussteiger» можна поділити на підтипи:

1) Aussteiger, які змінюють місце проживання та переїжджають в село: «*Rückzug in die Natur, Wechsel des Wohnorts*» з практичних причин. Цей підтип не бажає залежати від ринку та грошей, тому виходить з суспільства і живе самотником у своєму новому світі: «*Aussteigen und Abschalten*»;

2) Aussteiger, які змінюють професію або спосіб заробляти гроші: «*Veränderung des Gelderwerbs, Umsteigen auf andere Arbeit*». Причиною для такого рішення може бути невдоволення своїм професійним становищем. Робота втомлює, духовно виснажує, нема перспективи кар'єрного росту. Причиною залишити професію може бути пошук нового покликання, нових професійних звершень: «*... verlassen ihren Beruf nicht aus Frustration, sondern weil sie eine neue Herausforderung suchen* [5]». Aussteiger почувають себе недооціненими та вважають свою зарплатню низькою: «*Ich fühle mich unterbewertet und unterbezahlt* [6]», часто задумуються про роботу, що співпадає з хобі: «*Oft stelle ich mir vor, wie es wäre einen Job im Rahmen meines Hobbys zu haben* [6]»;

3) Aussteiger, що виходять з суспільства з ідеологічних причин, бо змінюють світогляд та ставлення до навколишнього: «*Aussteigen und individueller leben*». Знайти розвиток своєї життєвої лінії – звичайний

крок кожної людини, та якщо цей процес відбувається протилежно до норм і цінностей суспільства, то мова йде про відчуження від цього суспільства. Найгострішими формами цього підтипу є процес дарування свого майна «*Schenkertum*», відмова від споживання продуктів сучасного ринку «*Konsumverweigerung*» та явище лісової людини, що живе відлюдником ізольовано від цивілізації «*Waldmenschen*»;

4) *Aussteiger*, які шукають пригод: «*Aussteigen und Riskieren*». Залишити своє звичайне оточення – завжди ризик, а для цього підтипу важливо поставити все на карту: «... *bei dieser Form geht es genau darum, alles auf eine Karte zu setzen* [7]»;

5) *Aussteiger*, що тимчасово залишають своє звичне життя. Спираючись на Біблію (Мойсей, книга третя, розділ 25), кожного сьомого року необхідно відкладати будь-яку роботу. Першими були професори, які регулярно брали відпустку на семестр для дослідницької роботи, так звані «*Sabbaticals*» (від *der Sabbat* – субота, день відпочинку та свято у євреїв). На даний момент поняття «*Sabbatjahr*» вкорінилося і у звичайному робочому світі. Це рік для відпочинку, щоб набратися нових сил і ідей: «*Dort steht er für ein Jahr Pause oder Ausstieg, um sich zu erholen und hinterher wieder mit neuer, frischer Kraft einzusteigen* [8]»;

6) *Aussteiger*, які прагнуть виділитися з сірої маси та обирають субкультуру, що відповідає новому світобаченню: «*Abtauchen*» *in eine Subkultur*». Головне бажання цього підтипу – виразити свою індивідуальність, здивувати, жити за відмінними від загальних норм правилами;

7) *Aussteiger*, які здійснюють вихід з суспільства внутрішньо. Вони відкидають існуючі суспільні норми, не дотримуються їх, але місця проживання та професії не змінюють. Це так звана «внутрішня еміграція» – «*innere Emigration*», що виникла у повоєнній Німеччині для протиставлення емігрантам, що залишали країну, н.п. полеміка Франка Тіса з Томасом Манном [9];

8) *Aussteiger*, які прагнуть з багатьох причин залишити альтернативну соціальну групу та знову інтегруватися в суспільство «... *in die Gesellschaft wieder voll einzusteigen* [10]». Передусім це повії, що не можуть через вік чи сімейні обставини вести подвійне життя: «... *Frauen, die aus der Prostitution aussteigen wollen. Das Anstrengende ist nicht der Job als solcher, sondern das Doppelleben.* [11]»; представники (нео)нацистської субкультури, що через родичів чи нових знайомих змінили погляди, і хочуть повернутися до звичного життя: «*Man ist geblendet, dass man glaubt, man sei auf der richtigen Seite* [12]».

Образно-перцептивні характеристики лінгвокультурного типажа «*Aussteiger*» дозволяють виділити типових представників німецького соціуму, що своєю поведінкою протестують проти встановлених норм та цінностей, залишають суспільство або певну соціальну групу. Це монахи, селяни, філософи, представники субкультур, письменники та ін. Серед підтипів лінгвокультурного типажа «*Aussteiger*» надаються до

виокремлення дві групи *Aussteiger*: 1. ті, що прагнуть залишити суспільство, та 2. ті, що хочуть повернутися до звичайного життя. Перспективу дослідження вбачаємо у розвідці синонімічного ряду слів *Aussteiger* та *aussteigen*.

Список використаної літератури

- 1. Ярмахова Е. А.** Коммуникативный типаж «чужак» в английской лингвокультуре / Е. А. Ярмахова // Интенсивное обучение иностранным языкам: проблемы методики и лингвистики. Вып. 2. Волгоград: Перемена, 2004. – С. 105 – 113.
- 2. Карасик В. И.** Лингвокультурный типаж: к определению понятия / В. И. Карасик, О. А. Дмитриева // Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажы. Волгоград: Парадигма, 2005. – С. 5 – 25.
- 3. Карасик В. И.** Языковые ключи / В. И. Карасик. – Москва: Гнозис, 2009. – 406 с.
- 4. Крысин Л. П.** Современный русский интеллигент: попытка речевого портрета / Л. П. Крысин // Русский язык в научном освещении, 2001. – №1. – С. 90 – 106.
- 5. Lehrer** haben Lust auf Neues. – Режим доступу: www.uzh.ch/news/articles/2010/die-lehrer-haben-lust-auf--neues.html.
- 6. Beruflicher** Neuanfang – aussteigen oder lieben aufschieben. – Режим доступу: <http://www.hauptsache-bildung.de/2011/beruflicher-neuanfang-aussteigen-oder-lieber-aufschieben/>.
- 7. Raffi** Stepanian – ein Aussteiger in den Strassen von New York City. – Режим доступу: <http://www.auswandertips.com/aussteigen>.
- 8. Sabbatjahr.** – Режим доступу: <http://www.sabbatinfo.de/00000198610e6b203/03582a99440c86545/000001986d0d0af06/index.html>.
- 9. Вікіпедія.** – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Aussteiger>.
- 10. Kompetenznetz** Schizophrenie (KNS). – Режим доступу: www.kompetenznetz-schizophrenie.info.
- 11. Prostitution** ist nichts fuer ewig. – Режим доступу: <http://www.taz.de/!67784/>.
- 12. Welche** Gruende gibt es fuer den Ausstieg aus der rechten Szene? – Режим доступу: www.netz-gegen-nazis.de/frage/welche-gruende-gibt-es-fuer-den-ausstieg-aus-der-rechten-szene.

Бондарчук О. Ю. Лінгвокультурна типологія «Aussteiger» у німецькомовному дискурсі

У статті визначено поняття лінгвокультурного типажу з позиції лінгвокультурології, зазначена актуальність дослідження, виокремлено та вивчено мовні засоби вираження досліджуваного типажу, описано підтипи лінгвокультурного типажу «Aussteiger» у німецькому соціумі на матеріалі публіцистичного дискурсу. На прикладах продемонстровані два основних підтипи *Aussteiger*: ті, що хочуть залишити суспільство та ті, що хочуть повернутися до звичайного життя. Також намічені перспективи подальшого дослідження даної теми.

Ключові слова: лінгвокультурний типаж, мовна особистість, *Aussteiger*.

Бондарчук Е. Ю. Лингвокультурная типология «Aussteiger» в немецкоязычном дискурсе

В статье определено понятие лингвокультурного типажа с позиций лингвокультурологии, указана актуальность исследования, выделены и выучены языковые средства выражения исследуемого типажа, описаны подтипы лингвокультурного типажа «Aussteiger» в немецком социуме на материале публицистического дискурса. На примерах продемонстрированы два основных подтипы Aussteiger: те, которые хотят покинуть общество и те, которые хотят вернуться к нормальной жизни. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: лингвокультурный типаж, языковая личность, Aussteiger.

Bondarchuk O. Yu. Linguocultural Typology of the “Aussteiger” in the German Discourse

The article deals with the notion of the “linguocultural type” in the linguocultural studies and its topicality in German language. The language means of expressing investigational type were singled out and studied. The subtypes of the linguocultural type “Aussteiger” in the German speaking society are described on the material of journalistic discourse. The examples shown, that there are two main subtypes Aussteiger: those who want to leave the community and those who want to return to normal life. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

Key words: linguocultural type, language personality, Aussteiger.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Лисецька Н. Г.

УДК 811.111'42

О. Р. Бурдейна

МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ КОНЦЕПТУ INSULARITY

Традиційна теорія виокремлювала лише декілька способів утворення метафори та обмежувала вживання терміну. Метафора розглядалась як мовний засіб для заміни лексем, тоді як в основі метафори лежить субституція та взаємодія ідей і зміна контексту. Актуальністю даної розвідки є розгляд процесу метафоризації в когнітивній площині, що є невід'ємним для сучасних лінгвістичних студій, фокусом дослідження яких є інтеракція ментальних та мовленнєвих парадигм.

Проблематика процесу метафоризації є об'єктом дослідження таких вчених як Дж. Лакофф, М. Джонсон, М. Блек, М. Тернер, Н. Д. Арутюнова, М. В. Нікітін та ін.

Метою статті є встановлення концептуальних референта і корелята базових метафоричних моделей концепту INSULARITY. Мета передбачає вирішення таких завдань: аналіз основних тенденцій розвитку теорії концептуальної метафори та визначення конститuentів метафоричних моделей. Матеріалом дослідження слугували лексичні одиниці вторинної номінації, відібрані з друкованих та електронних текстів (British National Corpus) журналів та газет.

Вперше метафору як спосіб переосмислення значення лексеми на основі подібності описав Арістотель в «Поетиці». Метафора уможлиблює «говорячи про дійсне, поєднувати з ним неможливе». Арістотелю належить одна із перших класифікацій метафор. Він детермінує метафору як перенесення слова із зміною значення із роду у вид, із виду в рід, або із виду в вид чи за аналогією [1, с. 5]. Отже, саме в античній науці сформувався погляд на метафору як на невід'ємну частку мови, необхідну для комунікативних, номінативних та пізнавальних цілей [1, с. 6].

Айвор А. Річардс наголошує на метафоричності думки, яка розвивається через порівняння, звідки і виникають метафори в мові [2, с. 47]. Він наводить приклад формулювання принципу утворення метафори: значення є результатом взаємодії двох думок із різних сфер досвіду в одному слові чи виразі [2, с. 46]. В даному випадку свідомість зв'язує два предмета незчисленною кількістю способів, вибір яких визначається метою [2, с. 64].

Традиційні дослідження метафори зосереджуються на її двох функціях: з одного боку, вона є засобом створення поетичного образу, а з іншого – засобом формування нових значень слова, які утворюються шляхом встановлення аналогії чи подібності між сутностями, що визначаються [3, с. 141]. В основі метафори лежить поняття аналогії, яку вона виражає не прямо, опускаючи певні компоненти [4, с. 221].

Розмежування традиційного трактування метафори від когнітивного полягає в природі метафори. Н. Д. Арутюнова акцентує увагу на зміщенні вектору у вивченні метафори із філософії, в якій переважали аналіз та оцінка поетичної метафори у напрямку сфери мислення, пізнання, свідомості, концептуальних систем та моделювання штучного інтелекту. Метафора стала основою для інтерпретування процесів мислення та створення не тільки національно-специфічного бачення світу, але і його універсального образу [5, с. 6].

Метафора не обмежується лише вербальною сферою мови. Понятійна система людини впорядковується метафорично. Мислення є метафоричним, тому певні метафори слід розуміти як метафоричні поняття, або концепти [6, с. 7]. Механізм пізнавального процесу за участі метафори працює так: людський розум в процесі когніції співставляє

семантичні концепти, що стає підґрунтям для появи метафори. Отже, вербалізація метафори можлива саме тому, що вона являється метафорою концептуальної системи людини.

Механізми когнітивного процесу, які конструюють метафору Ерл Маккормак дистрибує на три ієрархічних рівні: 1) поверхнева мова; 2) семантика та синтаксис; 3) пізнання. «Мисленнєвий процес репрезентований в ідеальних конструкціях цими трьома рівнями, співвідносить їх один з одним при утворенні метафор і за допомогою більш загального процесу, який я називаю «процесом пізнання» [7, с. 360].

В когнітивістиці метафора визначається як структурне впорядкування одного поняття в термінах іншого, або як організація цілої системи понять за зразком іншої системи [6, с. 15].

Згідно теорії концептуальної метафори, запропонованої Дж. Лакоффом, в метафорі відбувається інтеракція цільового та вихідного концептуальних доменів, в процесі порівняння яких має місце перехресне мапування [8, с. 245]. Цільовий концепт/домен є концептуальним референтом. Вихідний концепт/домен є концептуальним корелятом [9, с. 3]. Цільові домени мають широкий спектр метафори, тобто відносяться до широкого діапазону вихідних доменів [10, с. 87].

Дж. Лакофф та М. Джонсон класифікують метафори на структурні, орієнтаційні та онтологічні, які вони відносять до конвенціональних вторинних номінацій.

Структурна метафора есплікується «як поняття, яке структурно метафорично впорядковується в термінах іншого». Вона дає можливість використовувати одне високо структуроване і чітко виокремлене поняття для структурування іншого [6, с. 15, 61].

В орієнтаційній метафорі один концепт організовує цілу систему концептів у відповідності один до одного. Дані метафори пов'язані із просторовою орієнтацією, із протиставленням «вверх-вниз», «центрально-периферійний» і т.д. Дані опозиції можуть варіювати у відповідності із культурою, або фізичним досвідом [6, с. 15]. В. В. Іванов пише: «Фізична орієнтація людини в світі слугує основою для того опису світу, який закріплений в мові» [11, с. 173]. Просторові орієнтаційні шкали конституюють багату основу для інтерпретації понять в орієнтаційних термінах [6, с. 25].

Осмилення досвіду в термінах об'єктів та сутностей дозволяє виділити онтологічну метафору, яка трактує події, дії, емоції, ідеї і т.п. як предмети та матеріальні сутності. Репрезентація нашого досвіду у вигляді предметів, або речовин дає можливість їх класифікації, визначення кількості, розмірковування про них [6, с. 25].

В нашому матеріалі дослідження ядерний конститuent ОСТРІВ базового концепту INSULARITY уподібнюється об'єктам неживого світу через онтологічні та структурні метафори. Це метафори із таким понятійним простором концептуальних корелятів як НЕЖИВИЙ

ОБ'ЄКТ. Концептуальним референтом, який теж конструює метафоричну зв'язку є ОБ'ЄКТ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ.

Концептуальний корелят НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ конкретизує наступні варіанти метафоричних моделей, в яких ОСТРІВ як ОБ'ЄКТ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ є:

- ОБ'ЄКТ, над яким можна виконати дію:

The island is savage, blackened, proudly ruined, as if a god had a colossal tantrum and laid it to magnificent, careless waste. [12, FBL 766]

- СУТНІСТЬ, яку можна спробувати на смак як їжу:

GET A taste of the Channel Islands for 15! British Channel Island Ferries are extending their minicruise excursions to September 12. [12, CH5 35]

- ДІМ, який може бути домівкою:

The island is home to one of the largest seabird colonies in Britain and is especially notable for its 160 000 pairs of Manx shearwaters – about one third of the world population lives here. [12, G2S 853]

- ПРИРОДА, яка імплікується в землі:

Lavishly illustrated with colour photos, it takes you group by group through the plants and animals of that amazing island, the 'naturalist's promised land. [12, EFF 752]

- ПОДІЯ, яку можна відсвяткувати:

The island of Jersey will be a feast of flowers from July 15 to 20 during its annual flower festival. [12, ACX 202]

- РАЙ, який можна відвідати на землі:

The island is a lush, rich, tropical 'paradise'. [12, E9 642]

- МАГІЯ, яку можна розвіяти:

Mike Barlow, who has a tourist business in Kyleakin, opposes the bridge because it would spoil the island's 'magic'. [12, A1 234]

У зв'язці НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ Є ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ ядерний конституент ОСТРІВ виступає корелятом, а ПРИРОДА – концептуальним референтом :

Irish gardens are islands of perfection in a landscape of empty fields as rough and tussocky as a moulting dog. [12, A7D 51]

Метафорична зв'язка НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ Є ПРОСТІР реалізується в метафоричних моделях із концептуальним корелятом ОСТРІВ у значеннях зони внутрішньої стабільності, міської, або демократичної зони, а концептуальними референтами виступають:

- АРМІЯ:

At first his appointment, last May, raised hopes that the new Russian army would become an island of internal stability. [12, K5M 750]

- МІСТО:

York is the main urban island in the county and Mr Conal Gregory's 147 vote hold on the city was effectively written off before the polling booths opened; he went down to Labour by a thumping 6,342. [12, K4W 600]

- УСТАНОВА:

'This university is the last island of democracy in this country,' and said that during Ian Smith's time as Prime Minister, students had the right to hold meetings on the campus without prior official approval. [12, A2M 239]

Метафоричний простір ядерного конституенту ОСТРІВ концепту INSULARITY конструюється 11 метафоричними моделями. Референтна та корелятивна позиції ОСТРОВУ як ОБ'ЄКТА ПРИРОДИ складають відповідно 71% та 29% із переважанням випадків вживання метафор із референтною позицією ОСТРОВУ у метафоричній зв'язці. Метафоричні моделі концепту INSULARITY включають лише конвенціональні метафори, серед яких моделі – ОСТРІВ Є ДІМ, ПРИРОДА, ПОДІЯ, РАЙ та АРМІЯ – являються прикладами структурних метафор, а також до останніх відносяться моделі АРМІЯ, МІСТО та УСТАНОВА Є ОСТРІВ. Метафоричні моделі ОСТРІВ Є ОБ'ЄКТ та СУТНІСТЬ включають випадки вживання онтологічних метафор. Аналіз частотності вживання даних видів метафор свідчить про повне переважання структурних метафор в досліджуваних прикладах. Перспективою подальшого наукового пошуку є визначення базових метонімічних моделей концепту INSULARITY та їх специфікація за різними понятійними сферами відповідно до тематичної єдності.

Список використаної літератури

- 1. Складаревская Г. Н.** Метафора в системе языка / Г. Н. Складаревская – М. : Наука, 1993. – 151 с. **2. Ричардс А.** Философия риторики / А. Ричардс // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной – М. : Прогресс, 1990. – С. 44 – 67. **3. Радченко О. Ю.** Види концептуальної метафори: підстави класифікації / О. Ю. Радченко // Мова. Людина. Світ: до 70-річчя проф. М. П. Кочергана. Зб. Наукових статей / Під ред. Тараненка О.О. – Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 141 – 145. **4. Ортони Э.** Роль сходства в уподоблении и метафоре / Э. Ортони // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной – М. : Прогресс, 1990. – С. 219 – 235. **5. Арутюнова Н. Д.** Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. Ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5 – 32. **6. Lakoff G.** Metaphors We Live By / G. Lakoff, Jonson M. – Chicago, London : The Univ. of Chicago Press, 1980. – 212 p. **7. МакКормак Э.** Когнитивная теория метафоры / Э. МакКормак // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. Ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 358 – 386. **8. Lakoff G.** Contemporary theory of metaphor / G. Lakoff // Metaphor and thought [ed. by A. Ortony]. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993 – P. 202 – 251.

9. Жаботинська С. А. Концептуальна метафора: процедура анализа для множественных данных / С. А. Жаботинська // Актуальні проблеми металінгвістики. – Черкаси : Ант, 2011. – С. 3 – 6. **10. Kovecses Z.** The Scope of Metaphor / Z. Kovecses // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective [ed. by A. Barcelona]. – Mouton de Gruyter, 2000. – P. 79 – 92. **11. Телия В. Н.** Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173 – 205. **12. British National Corpus** [Electronic resource]. – Available from : <http://corpus.byu.edu>

Бурдейна О. Р. Метафоричні моделі концепту INSULARITY

У статті розглянуто особливості термінології засобів вторинної номінації та прослідковано динаміку поглядів на проблему розрізнення метафори та порівняння. Розгляд метафори в когнітивній площині зумовлює актуальність даного дослідження. Визначено концептуальних референта і корелята основних компаративних моделей концепту INSULARITY та здійснено їх специфікацію за понятійними сферами. Метафоричні моделі проілюстровано на прикладі метафор.

Ключові слова: концептуальна метафора, концептуальний референт, концептуальний корелят.

Бурдейная О. Р. Метафорические модели концепта INSULARITY

В статье рассматриваются особенности терминологии средств вторичной номинации и отслеживается динамика взглядов на проблему различия метафоры и сравнения. Рассмотрение метафоры в когнитивной плоскости предопределяет актуальность данного исследования. Определяются концептуальные референт и коррелят основных компаративных моделей концепта INSULARITY и осуществляется их спецификация за понятийными сферами. Метафорические модели проиллюстрированы на примерах метафор.

Ключевые слова: концептуальная метафора, концептуальный референт, концептуальный коррелят.

Burdeina O. R. Metaphorical Models of the Concept INSULARITY

The article focuses on the peculiarities of terminology of the means of secondary nomination and dynamics of viewpoints on the problem of distinction between metaphor and comparison. Topicality of investigation is predetermined by the study of the comparative figure of speech in the cognitive continuum. Conceptual referent and correlate of the basic metaphorical models of the concept INSULARITY and their specification according to notional spheres are discussed. Metaphorical models are illustrated by the examples of metaphors.

Key words: conceptual metaphor, conceptual referent, conceptual correlate.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Бялик В. Д.

УДК 81'373-119(043)

З. В. Гончарова

АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ФЕНОМЕНА ЯЗЫКОВОЙ ИГРЫ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Языковая игра является одним из наиболее популярных и широко используемых средств языка литературных произведений, социально-политических изданий и рекламного дискурса. Тем не менее история ее рассмотрения как лингвистического феномена является сравнительно недавней. Изначально внимание к языковой игре было связано с изучением литературных произведений отдельных авторов, однако в последние десятилетия она стала характерным признаком языка средств массовой информации и неотъемлемой частью современной языковой действительности. Сегодня языковой игрой называют широкий круг явлений, имеющих место в художественной литературе, разговорной речи, публицистике и рекламе.

Целью данного исследования является рассмотрение основных аспектов изучения феномена языковой игры в современной лингвистической литературе. В соответствии с указанной целью необходимо решить ряд задач: определить основные подходы к толкованию феномена языковой игры в научной литературе: философский и собственно лингвистический; рассмотреть различные аспекты изучения данного явления в современной лингвистике; проанализировать определения понятия языковой игры, представленные в работах современных исследователей.

В научной литературе, посвященной изучению данного феномена, выделяют два основных подхода к его толкованию. Впервые термин «языковая игра» употребил Л. Витгенштейн, который связывал с данным понятием применение языка в соответствующей сфере общения, способность использовать языковые средства с учетом реализуемой ими функции (коммуникативной, экспрессивной, аппелятивной и т.д.) и понимания роли говорящего как участника коммуникативного акта в достижении цели общения. Например, употребление слова воспринимается Л. Витгенштейном «...одной из тех игр, посредством которой дети овладевают родным языком» [1, с. 79]. Философ описывал

феномен языковой игры как особые, полные сами по себе системы коммуникации: «Языковые игры – это не некие неполные части языка, а ... полные системы человеческого общения» [2, с. 35]. Таким образом, в широком, философском понимании термин «языковая игра» означает весь процесс употребления слов в языке, «язык и действия, с которыми он переплетен» [1, с. 83].

В традиционной лингвистике языковая игра рассматривалась как явление, выходящее за границы языковой системы, и квалифицировалась, прежде всего, как отступление от норм языка, целью которого является создание неожиданного эффекта: «Языковая игра порождает иные, чем в языке и норме, средства выражения определенного содержания или объективирует новое содержание при сохранении или изменении старой формы» [3, с. 17], что приводит к стиранию граней между нормированным литературным языком и речью. Указывалось также на то, что языковая игра имеет научную ценность, выступая в качестве «отрицательного языкового материала, аномалии», осознание которой ведет к более глубокому пониманию нормы [4, с. 380].

В работах современных лингвистов раскрываются несколько аспектов языковой игры и предлагаются различные определения данного явления.

В. Г. Костомаров, рассматривая популярность словесных игр как проявление языкового вкуса эпохи и анализируя их различные варианты, называет данное явление реакцией «на скованную осторожно-чистую сверхправильную речь времен тоталитаризма» [5, с. 49] и подчеркивает, что часто такие приемы «... лишены содержательного или изобразительного замысла и существуют ради балагурства» [5, с. 48].

В. З. Санников, обращая внимание на то, что языковая игра «основана на знании системы единиц языка, нормы их использования и способов творческой интерпретации этих единиц» [6, с. 15], рассматривает ее как лингвистический эксперимент, как «сознательное манипулирование языком, построенное если не на аномальности, то, по крайней мере, на необычности использования языковых средств» [6, с. 17].

В. Г. Гак рассматривает языковую игру как проявление универсальной стержневой функции языка – людической, то есть способности языка к пространственным, временным и социальным вариациям, в результате отхода от стереотипных, узувальных установок [7]. В исследовании Т. В. Бульгиной и А. Д. Шмелева языковая игра рассматривается как «явление, которое нарушает какие-либо сформулированные правила или интуитивно ощущаемые закономерности» [8, с. 437]. Авторы предлагают отличать от языковой игры «наивный» языковой эксперимент, когда «говорящий сознательно производит аномальное высказывание с целью (вероятно не всегда четко осознаваемой) привлечь внимание к нарушаемому правилу. Говорящий в

таким случае как бы выступает в роли исследователя, стремящегося получить «отрицательный языковой материал» [8, с. 44].

Б. Ю. Норман определяет языковую игру как «использование языка в особых – эстетических, социальных и т.п. – целях, при котором языковая система наилучшим образом демонстрирует свою «мягкость»: языковые единицы, их классы и правила их функционирования получают тут большую степень свободы по сравнению с иными речевыми ситуациями» [9, с. 4]. Ученый выделяет следующие основные особенности языковой игры: «обязательно содержит эстетический момент» [9], «очень часто сопряжена с комическим эффектом» [9, с. 8], «в основе ее лежат некоторые внутренние, «природные» свойства самого языка – его строения и функционирования в обществе... языковая игра – это постоянное нарушение каких-то правил или, как мы выразились, балансирование на грани нормы. И в то же время сами эти нарушения не бессистемны и случайны, а также происходят по определенным правилам, подчиняются некоторым закономерностям» [9, с. 10].

Обращая внимание на целевой и прагматический аспекты языковой игры, Е.Ф. Болдарева предлагает свое понимание данного явления: «варьирование языковых знаков (плана выражения и/или плана содержания) участниками акта коммуникации с целью самовыражения, эмоционального воздействия на адресата, а также с целью получения удовольствия» [10]. Г. Ф. Рахимкулова понимает исследуемое явление как совокупность игровых манипуляций с языком – его лексическими, грамматическими и фонетическими ресурсами, целью которых является получение «квалифицированным» читателем эстетического удовольствия от построенного на игровых взаимоотношениях с ним текста [11, с. 133]. При этом автор учитывает, что языковая игра рассчитана на определенные фоновые знания адресата.

И. Э. Сниховская предпринимает попытку комплексного когнитивно-коммуникативного описания механизмов, средств и приемов языковой игры в современном английском языке. В ее работе языковая игра понимается как «...осознанная интенциональная, ненормативная, лингвокреативная деятельность индивида с целью создания остроумных высказываний (в том числе комических), использующая в качестве средства игрему – коммуникативную инновацию, представляющую собой нестереотипную языковую единицу, функционирующую в ассоциативном игровом поле» [12, с. 78].

Л. В. Лисоченко и О. В. Лисоченко определяют языковую игру как особый вид речетворческой семиотической деятельности. Исследуя языковую игру в свете металингвистики и теории коммуникации, авторы исходят из того, что в семиозисе игры всегда присутствуют презумптивные статичные знания – фреймы, вовлекаемые в скрипт – умозаключение, приводящее к адекватному пониманию игры. Ученые выделяют единицу речи, которая образуется в результате языковой игры – перифразу-экспрессему – и рассматривают различные ее виды как

результат использования филологических, культурологических, ассоциативных, прагматических и других фреймов [13].

А. А. Негрышев рассматривает референциальный и прагматический аспекты языковой игры в медиановостях, делая основной акцент на референциальных отношениях между действительностью и текстовой информацией. К игровым приемам он относит все, что в той или иной степени нарушает стандарты, «...работает против стереотипа «серьезности» – от отдельных лексических коллоквиализмов (замен нейтрально-официальных терминов и номинаций их разговорными соответствиями) до полного игрового передергивания событийной информации» [14].

Таким образом, в лингвистической литературе феномен языковой игры изучался преимущественно в аспектах нормы и аномалии, лингвистического эксперимента, словесного творчества автора. В последние годы появляются работы, авторы которых осуществляют комплексный подход к изучению данного явления, обуславливающий необходимость интегративного изучения языковых единиц в единстве их структурно-системных, когнитивно-семантических и коммуникативно-прагматических параметров.

Список использованной литературы

- 1. Витгенштейн Л.** Философские работы / [пер. с нем. М. С. Козловой и Ю. А. Асеева]. – М. : Гнозис, 1994. – Ч. 1. – 1994. – 612 с.
- 2. Витгенштейн Л.** Коричневая книга / [пер. с англ. В. П. Руднева]. – М. : Дом интеллектуальной книги, 1999. – 160 с.
- 3. Гридина Т. А.** Языковая игра: стереотип и творчество / Т. А. Гридина. – Екатеринбург : Урал. ГПИ, 1996. – 240 с.
- 4. Апресян Ю. Д.** Избранные труды / Ю. Д. Апресян. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1995. – Т. 1 – 1995. – 472 с.
- 5. Костомаров В. Г.** Языковой вкус эпохи: из наблюдений над речевой практикой масс-медиа / В. Г. Костомаров. – СПб. : Златоуст, 1999. – 320 с.
- 6. Санников В. З.** Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников. – М. : Языки рус. культуры, 1999. – 544 с.
- 7. Гак В. Г.** Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 763 с.
- 8. Булыгина Т. В.** Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев. – М. : Школа «Языки славянской культуры», 1997. – 576 с.
- 9. Норман Б. Ю.** Игра на гранях языка / Б. Ю. Норман. – М. : Флинта: Наука, 2006. – 344 с.
- 10. Болдарева Е. Ф.** Языковая игра как форма выражения эмоций : дис. ... канд. филол. наук. : 10.02.19 / Болдарева Елена Федоровна. – Волгоград, 2002. – 160 с.
- 11. Рахимкулова Г. Ф.** Основы игрового стиля (к постановке проблемы) / Г. Ф. Рахимкулова // Филология на рубеже тысячелетий : материалы Международ. конф., 11 – 14 сентября 2000 г. – (Вып. 2. Язык как функционирующая система). – Ростов-на-Дону – Новороссийск : Донской издательский дом, 2000. –

С. 133 – 134. **12. Сниховская И. Э.** Механизмы, средства и приемы языковой игры в современном английском языке: дис. ...канд. филол. наук : 10.02.14 / Сниховская И. Э. – Житомир, 2004. – 218 с. **13. Лисоченко Л. В.** Языковая игра на газетной полосе (в свете металингвистики и теории коммуникации) [Электронный ресурс] / Л. В. Лисоченко, О. В. Лисоченко. – Режим доступа : http://teneta.rinet.ru/rus/le/lisochenko_jaee.htm. **14. Негрышев А. А.** Языковая игра в новостном медиатексте: референциально-прагматический аспект [Электронный ресурс] / А. А. Негрышев. – Режим доступа : <http://www.mediascope.ru/node/669>.

Гончарова З. В. Аспекти вивчення феномену мовної гри у сучасній лінгвістичній літературі

Мовною грою називають широке коло явищ, які мають місце в художній літературі, розмовному мовленні, соціально-політичному дискурсі та рекламних текстах. У даній статті визначено основні підходи до тлумачення феномену мовної гри у науковій літературі: філософський та власно лінгвістичний. Розглянуто різні аспекти вивчення мовної гри у сучасній лінгвістиці. Проаналізовано визначення поняття мовної гри, які представлено у працях сучасних лінгвістів.

Ключові слова: мовна гра, норма, експеримент, іграма.

Гончарова З. В. Аспекты изучения феномена языковой игры в современной лингвистической литературе

Языковой игрой называют широкий круг явлений, имеющих место в художественной литературе, разговорной речи, социально-политическом дискурсе и рекламных текстах. В данной статье определены основные подходы к толкованию феномена языковой игры в научной литературе: философский и собственно лингвистический. Рассмотрены различные аспекты изучения языковой игры в современной лингвистике. Проанализированы определения понятия языковой игры, представленные в работах современных лингвистов.

Ключевые слова: языковая игра, норма, эксперимент, играма.

Goncharova Z. V. Aspects of the Study of the Language Play Phenomenon in Contemporary Linguistic Literature

The term language game is used to call the wide range of phenomena that occur in the belles-lettres, colloquial speech, social and political discourse and advertising texts. The article deals with the basic approaches to interpretation of the language play phenomenon in the scientific literature: the philosophic and linguistic ones. The different aspects of the study of the language play in modern linguistics are envisaged. The definitions of the language play presented in the works of the contemporary linguists are analyzed.

Key words: language play, norm, experiment, ludism.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Моїсеєнко О. Ю.

УДК 811.112.2'367

Л. А. Горлова

**СИНТАКСИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ ПРИКМЕТНИКІВ
ЗІ ЗНАЧЕННЯМ «ВВІЧЛИВИЙ» ТА «ПРИСТОЙНИЙ»
В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

Дослідження міжлексемних відношень всередині певних лексичних угруповань для відтворення повної картини лексико-семантичної системи мови не втрачає своєї актуальності протягом останніх десятиліть. Ці відношення доцільно досліджувати в комплексному вивченні їх синтагматики, парадигматики та епідигматики. Зупинимось в даній статті на синтагматичних зв'язках, які поставали об'єктом дослідження багатьох відомих лінгвістів, зокрема В. Г. Адмоні, Н. М. Амосової, Ю. Д. Апресяна, В. В. Левицького, М. П. Кочергана, В. І. Перебийніс та ін.

Синтагматичні зв'язки слова реалізуються через його сполучуваність з іншими словами. Лексична одиниця може сполучуватись з класом слів (синтаксична сполучуваність), з підкласом слів (семантична сполучуваність) та з окремим словом (лексична сполучуваність) [1, с. 193]. Метою даної статті є аналіз синтаксичної сполучуваності прикметників зі значенням *höflich* «ввічливий» та *anständig* «пристойний», об'єднаних як позитивні характеристики етикету, на матеріалі художніх та публіцистичних текстів початку ХХ ст. та кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. Було досліджено 30 художніх творів 1900 – 1930 рр. обсягом 2 млн. слововживань (СВ), по декілька номерів публіцистичних видань *Vossische Zeitung*, *Berliner Tageblatt*, *Die Weltbühne*, *Die Fackel* за 1900 – 1930 рр. обсягом 2 млн. СВ, 20 романів художньої прози 1980 – 2010 рр. обсягом 2 млн. СВ, по декілька номерів публіцистичних видань *Die Zeit*, *Die Welt*, *Der Spiegel*, *Archiv der Gegenwart* за 1980 – 2010 рр. обсягом 2 млн. СВ.

Із згаданих художніх та публіцистичних текстів методом суцільної вибірки було виписано 1673 мікроконтексти, в яких вживались прикметники зі значенням «ввічливий» (*höflich*, *artig*, *freundlich*, *galant*, *liebenswertig*, *zuvorkommend*) та «пристойний» (*anständig*, *ehrlich*, *fair*, *ordentlich*, *rechtschaffen*). Вивчення синтаксичної сполучуваності, тобто сполучувальних можливостей досліджуваних прикметників на рівні класу слів, передбачає розгляд основних синтаксичних позицій, в яких вони себе проявляють, а саме в атрибутивній позиції (*artige Kinder*), в

предикативній позиції (*die Beamten sind höflich*) та в постпозиції (*ein Junge, nett und freundlich*). В таблиці 1 представлені частотні характеристики синтаксичної сполучуваності прикметників зі значенням «ввічливий» та «пристойний» на матеріалі художніх та публіцистичних текстів 1900 – 1930 рр. та 1980 – 2010 рр.

Таблиця 1

**Частотні характеристики синтаксичної
сполучуваності прикметників зі значенням
«ввічливий» та «пристойний»**

		Прикметники												
		artig	freundlich	galant	höflich	liebenswert	zuvorkommend	anständig	ehrlich	fair	ordentlich	rechtschaffen	Всього	
1900–1930	Художні твори	a	16	87	17	49	32	2	52	38	2	18	15	328
		п	13	14	1	12	16	4	4	8	–	1	4	77
		р	–	1	1	–	2	–	1	–	–	–	–	5
	Публіцистика	a	13	96	12	45	49	5	88	79	7	17	15	426
		п	4	1	2	12	2	3	1	3	2	1	1	32
		р	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	1
1980–2010	Художні твори	a	3	39	3	10	6	1	26	13	3	15	4	123
		п	2	13	3	11	1	4	2	6	2	–	–	44
		р	–	5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5
	Публіцистика	a	13	148	9	68	28	5	62	97	52	46	15	543
		п	1	31	2	18	12	7	1	4	4	1	1	82
		р	–	3	–	3	–	1	–	–	–	–	–	7
Всього		65	438	50	228	149	32	237	248	72	99	55	1673	

Примітка. Буквою **a** позначається атрибутивна позиція, буквами **пр** – предикативна, буквою **п** – постпозиція.

Як демонструє таблиця 1, прикметники на позначення позитивних характеристик етикету вживаються в текстах двох часових

періодів переважно в атрибутивній позиції, виконуючи синтаксичну функцію означення іменника. Наприклад: *Gerade weil Sie ein **ehrlicher Bürger**, ein **rechtschaffener Geschäftsmann** sind, müssen Sie doch für die Rechtschaffenheit meiner Absicht Verständnis haben...* (G. Hauptmann, Wanda) [2, с. 29].

Також у функції означення, але в постпозиції прикметники зі значенням «ввічливий» та «пристойний» вживаються досить рідко – зафіксовано лише 18 випадків вживання у двох часових періодах. Наприклад: *Und da war er: «Ein gemütlicher, älterer **Herr**, **freundlich** und mit leiser Stimme», er hat «jeder die Hand gegeben und seinen berühmten Blick in unsere Augen gesenkt»* (Der Spiegel, 4.02.2002) [3].

Вживаючись у предикативній позиції, досліджувані прикметники є частиною складеного іменного присудка. Таких прикладів досить багато, хоча порівняно з прикметниками в атрибутивній позиції їх кількість набагато менша – співвідношення складає 235 до 1420 (1:6). Наприклад: *Früher waren die **Räuber** noch **anständig**: Mein Enkel wurde überfallen und bis an den Stadtrand entführt, dann haben ihm die Banditen Geld für ein Taxi gegeben, damit er nach Hause fahren konnte.* (Der Spiegel, 11.03.2002) [3].

Для дослідження синтаксичної сполучуваності доцільно провести статистичний аналіз, оскільки він дозволяє встановити, які синтагматичні умови, виражені дистрибутивними формулами (моделями) в статистично значущій формі, сприяють реалізації семантики певної лексичної одиниці [4, с. 62]. За допомогою статистичних методів – критерію χ^2 (хі-квадрат) та коефіцієнта взаємної спряженості K – можна визначити наявність або відсутність взаємозв'язку між двома елементами та міру цього зв'язку. За допомогою критерію χ^2 вираховуємо, чи існує зв'язок між певним прикметником та позицією, яку він займає в реченні, а за коефіцієнтом взаємної спряженості K – наскільки сильним є цей зв'язок [5, с. 91].

На основі таблиці 1 складаємо альтернативні чотирипільні (спрощені багатопільні) таблиці, дані яких підставляємо у формулу:

$$\chi^2 = \frac{(ad-bc)^2 N}{(a+c)(b+d)(a+b)(c+d)},$$

де a , b , c та d – емпіричні величини в чотирипільній таблиці, N – загальна кількість прикладів [там само].

Мінімальна величина χ^2 , за якої синтагматичні зв'язки прийнято вважати статистично значущими, дорівнює 3,84. Якщо сума χ^2 перевищує цю критичну величину, то між ознаками, частоти яких підлягали аналізу, існує стабільний взаємозв'язок [4, с. 48]. Далі для визначення сили або інтенсивності цього зв'язку вираховуємо коефіцієнт взаємної спряженості K , у формулу якого входить χ^2 :

$$K = \sqrt{\frac{\chi^2}{N}},$$

де K – коефіцієнт взаємної спряженості Чупрова, інші символи пояснено вище. Величини коефіцієнта взаємної спряженості K коливаються від 0 до +1. Величини більші за 0,1 вважаються найінтенсивнішими.

На підставі статистичних даних робимо висновки про наявність чи відсутність зв'язку та його інтенсивність між прикметником та позицією, яку він займає в реченні, у художніх та публіцистичних текстах двох періодів.

У художній літературі початку ХХ ст. було зафіксовано 4 статистично значущих зв'язки прикметників в атрибутивній позиції: для *artig* $\chi^2 = 12,02$; $K = 0,17$; для *liebenswert* $\chi^2 = 9,11$; $K = 0,15$; для *zuvorkommend* $\chi^2 = 8,29$; $K = 0,14$; для *anständig* $\chi^2 = 5,22$; $K = 0,11$. Наприклад: *Ja, Ihnen traue ich's zu; Sie sind ein **anständiger Mensch***. (T. Mann, *Der Zauberberg*) [6, с. 88].

Стійкі синтагматичні зв'язки у предикативній позиції визначені для тих самих прикметників: для *artig* $\chi^2 = 13,88$; $K = 0,18$; для *liebenswert* $\chi^2 = 15,97$; $K = 0,15$; для *zuvorkommend* $\chi^2 = 9,15$; $K = 0,15$; для *anständig* $\chi^2 = 6$; $K = 0,12$. Наприклад: *Die **Herren** waren **außerordentlich liebenswert** zu mir und ermahnten mich, mein Versprechen nicht zu vergessen*. (P. Scheerbart, *Immer mutig!*) [7].

Міра синтаксичної сполучуваності у цих прикметників в обох позиціях приблизно однакова, що свідчить про їх рівномірне вживання як у функції атрибута, так і у функції предиката.

У публіцистиці початку ХХ ст. налічується 5 сильних зв'язків прикметників в атрибутивній позиції: для *artig* $\chi^2 = 7,06$; $K = 0,12$; для *freundlich* $\chi^2 = 7$; $K = 0,12$; для *höflich* $\chi^2 = 18,74$; $K = 0,2$; для *zuvorkommend* $\chi^2 = 11,2$; $K = 0,16$; для *anständig* $\chi^2 = 6,08$; $K = 0,11$. Наприклад: *Wir trennten uns gleichwohl in der **höflichsten Form**. Ich habe dann von Herrn Keim nichts mehr gesehen oder gehört*. (Berliner Tageblatt, 02.03.1907) [8].

Три з вищезгаданих прикметників відзначаються також інтенсивними зв'язками в предикативній позиції: для *artig* $\chi^2 = 7,46$; $K = 0,13$; для *höflich* $\chi^2 = 19,9$; $K = 0,21$; для *zuvorkommend* $\chi^2 = 11,7$; $K = 0,16$. Наприклад: *Aber wie sauber ist alles, wie **höflich** sind **Kellner und Wirte** noch in dem kleinsten Lokal...* (Vossische Zeitung, 19.07.1924) [8].

Найвищий показник сполучуваності зафіксовано у лексеми *höflich* як в атрибутивній, так і в предикативній позиції.

У художній літературі кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. значущі показники сполучуваності спостерігаються в атрибутивній позиції у прикметників *höflich* ($\chi^2 = 6,7$; $K = 0,2$), *anständig* ($\chi^2 = 7,48$; $K = 0,21$) та *ordentlich* ($\chi^2 = 6,54$; $K = 0,19$). Наприклад: *Am Ende hatte er einen **ordentlichen Posten** und das doppelte Gehalt* (A. Pirinçci, *Yin. Die Welt der Frauen*) [9, с. 77].

Дві доміанти в предикативній позиції також характеризуються сильними зв'язками: *höflich* ($\chi^2 = 9,02$; $K = 0,23$) та *anständig* ($\chi^2 = 5,97$; $K = 0,18$). Наприклад: *Die Hand hielt er seinem Gast nicht hin, aber die angedeutete **Verbeugung** war **höflich***. (L. Ossowski, *Liebe ist kein Argument*) [10, с. 350].

Тісним виявився зв'язок прикметника *freundlich* у постпозиції ($\chi^2 = 10,39$; $K = 0,24$). Наприклад: *Unsere Eltern waren strenge Leute, nach außen freundlich, entgegenkommend, nach innen kleinlich und schnell jähzornig, die Hände locker.* (K. Reschke, Birnbaums Bilder) [11, с. 34].

У публіцистиці кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. значущі зв'язки встановлено в атрибутивній позиції для 7 прикметників: *freundlich* ($\chi^2 = 4,47$; $K = 0,08$), *höflich* ($\chi^2 = 7,75$; $K = 0,11$), *liebenswürdig* ($\chi^2 = 8,94$; $K = 0,12$), *zuvorkommend* ($\chi^2 = 24,71$; $K = 0,2$), *anständig* ($\chi^2 = 9,03$; $K = 0,12$), *ehrlich* ($\chi^2 = 10,18$; $K = 0,13$) та *ordentlich* ($\chi^2 = 6,0$; $K = 0,1$). Наприклад: *Auch heute ist es die Pflicht jedes ehrlichen Menschen – sei es ein Jugendlicher oder ein Veteran –, nach Kräften dazu beizutragen, daß unsere Erde nie wieder vom Feuer des Krieges versengt wird.* (Archiv der Gegenwart № 55, 25.04.1985) [8].

Сильні зв'язки в предикативній позиції утворюють наступні прикметники: *höflich* ($\chi^2 = 4,8$; $K = 0,09$), *liebenswürdig* ($\chi^2 = 10,96$; $K = 0,13$), *zuvorkommend* ($\chi^2 = 19,63$; $K = 0,17$), *ehrlich* ($\chi^2 = 8,65$; $K = 0,12$). Наприклад: *Das Paar ist höflich und zuvorkommend, strahlt stets, wenn es mit Nachbarn spricht.* (Die Welt, 25.07.2005) [12].

В постпозиції прикметник *höflich* виявляє хоч і не дуже високий, проте значущий синтаксичний зв'язок – $\chi^2 = 4,84$; $K = 0,09$. Наприклад: *Schmidt wäre sowieso nur ein Fraktionsvorsitzender auf Abruf, höflich...* (Der Spiegel, 11.10.1982) [3].

Хоча за частотою синтаксичної сполучуваності суттєво переважає атрибутивна модель (див. таблицю 1), статистично значущі зв'язки розподіляються приблизно порівну між атрибутивною та предикативною моделями, а також кілька істотних зв'язків зафіксовано для прикметників в постпозиції.

Отже, розглянувши особливості синтаксичної сполучуваності прикметників зі значенням «ввічливий» та «пристойний», планується дослідити їх семантичну та лексичну сполучуваність, що (разом із синтаксичною) складатиме загальну картину синтагматичних зв'язків прикметників на позначення позитивних характеристик етикету. Опис у перспективі парадигматичних відношень та епідигматичних характеристик у взаємозв'язку із синтагматичними зв'язками дозволить розкрити у повній мірі семантичні особливості досліджуваних лексичних одиниць.

Список використаної літератури

- 1. Левицький В. В.** Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2006. – 512 с.
- 2. Hauptmann G.** Wanda [Text] / Gerhart Hauptmann. – Berlin : Verlag Volk und Welt, 1987. – 127 S.
- 3. Spiegel / Der Spiegel** [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.spiegel.de>.
- 4. Левицький В. В.** Статистическое изучение лексической семантики: Учеб. пособие / В. В. Левицкий. – Черновцы : ЧГУ, 1989. – 156 с.
- 5. Левицький В. В.** Квантитативные методы в

лингвистике / Левицкий Виктор Васильевич. – Черновцы : Рута, 2004. – 190 с. **6. Mann T.** Der Zauberberg [Text] / Thomas Mann. – Berlin : Fischer Verlag, 1952. – 903 S. **7. Schneerbart P.** Immer mutig! [Elektronische Ressource] / P. Schneerbart. – Mode des Zugangs : <http://gutenberg.spiegel.de>. **8. DWDS-Kernkorpus** [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.dwds.de>. **9. Pirinçci A.** Yin. Die Welt der Frauen [Text] / A. Pirinçci. – München : Wilhelm Goldmann Verlag, 1999. – 824 S. **10. Ossowski L.** Liebe ist kein Argument [Text] / L. Ossowski. – München : Piper Verlag GmbH, 1998. – 388 S. **11. Reschke K.** Birnbaums Bilder [Text] / Karin Reschke. – Frankfurt am Main : Schöffling & Co. Verlagsbuchhandlung, 1998. – 162 S. **12. Welt** / Die Welt [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://epaper.apps.welt.de/archiv>.

Горлова Л. А. Синтаксична сполучуваність прикметників зі значенням «ввічливий» та «пристойний» в німецькій мові

Розглядаються особливості синтаксичної сполучуваності німецьких прикметників зі значенням *höflich* «ввічливий» та *anständig* «пристойний», тобто основні синтаксичні позиції, в яких вони проявляють себе у реченні. За допомогою статистичних методів визначається, чи існує зв'язок між прикметником та його позицією в реченні та наскільки сильним є цей зв'язок. Також намічені перспективи подальшого дослідження даної теми.

Ключові слова: синтагматичні зв'язки, синтаксична сполучуваність, атрибутивна позиція, предикативна позиція, постпозиція.

Горлова Л. А. Синтаксическая сочетаемость прилагательных со значением «вежливый» и «пристойный» в немецком языке

Рассматриваются особенности синтаксической сочетаемости немецких прилагательных со значением *höflich* «вежливый» и *anständig* «пристойный», то есть основные синтаксические позиции, в которых они себя проявляют в предложении. С помощью статистических методов определяется, существует ли связь между прилагательным и его позицией в предложении и насколько сильной является эта связь. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: синтагматические связи, синтаксическая сочетаемость, атрибутивная позиция, предикативная позиция, постпозиция.

Horlova L. A. Syntactic Combinability of the Adjectives with the Meaning «Polite» and «Decent» in German

The article focuses on the analysis of the peculiarities of the syntactic combinability of the German adjectives with the meaning *höflich* «polite» and *anständig* «decent». The main syntactic positions of the adjectives under study

are considered. Statistic methods are used to determine whether there is a connection between the adjective and its position in the sentence and how strong this connection is. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

Key words: syntagmatic links, syntactic combinability, attributive position, predicative position, postposition.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Унукович В. В.

УДК 811.112.2'373.74

А. І. Гоян

МОДИФІКОВАНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТІВ МКС

Відомий мовознавець Ш. Баллі писав, що „порушення звичних форм мови безпосередньо слугують експресивності вже одним тим, що вносять у мовлення різноманітність. Не існує нічого більш одноманітного, ніж повторення одних і тих самих форм” [1, с. 394].

Фразеологізми (ФО), компоненти яких зазнали певних оказіональних зрушень у фразеологічному значенні, так звані фразеологічні модифікації (ФМ) і стали предметом нашої статті. Аналіз літератури показав, що ФМ стають дедалі популярнішими в мові літератури та преси (Д. Добровольський, Р. Зорівчак, Л. Кавалкова, Й. Коргонен, А. Кретцшмар, Н. Тимошук, В. Фляйшер та ін.). Відомою є праця Ш. Ельшпаса [2], який розглядає функціонування узуальних ФО та їх модифікацій у дебатах Бундестагу. На матеріалі німецької преси ФМ також розглянуті у праці С. Пташник [3], де подано визначення ФМ та відмежовано їх від суміжних мовних явищ. Мета нашого дослідження – схарактеризувати основні типи ФМ, вживаних у сучасній німецькій пресі та особливості вербалізації ними основних концептів мовної картини світу (МКС). Відповідно завданням є виявлення співвідношення основних концептів МКС із способами модифікування ФО. Актуальність роботи зумовлена необхідністю вивчення частки модифікованих фразеологічних засобів у побудові МКС газетних текстів, та особливостей прагматичного впливу ФО на читача. Матеріалом дослідження слугували ФМ, відібрані методом суцільної вибірки з політичних рубрик журналів та газет: «Die Zeit», «Frankfurter Allgemeine Zeitung» (FAZ), «Süddeutsche Zeitung» (SZ), «Rheinischer Merkur» (RM) та «Der Spiegel». Обсяг вибірки складає понад 17 тисяч фразеовживань, із них 3044 уживань ФМ.

Зазначимо, що під модифікаціями маємо на увазі специфічне вживання ФО, при якому спостерігаються певні відхилення від сталої семантики та/ або структури узуальних фразеологізмів [4; с. 67 – 68]. Ці відхилення на рівні семантики можуть спричинятися або змінами структури та компонентного складу базових фразеологізмів, або специфічною інтеграцією фразеологізмів у контексті, внаслідок якої відбуваються певні семантичні трансформації.

Услід за сучасними фразеологами, ми вважаємо, що здатність ФО до модифікування закладена в самій мовній системі і впливає з таких властивостей ФО, як полілексичність, стійкість, ідіоматичність, образність та вмотивованість. Отже, модифікації – це вияв закладеного у ФО потенціалу оказіональної реалізації їх у мовленні [5, с. 197].

У роботі розрізняємо два основні типи модифікацій: структурно-семантичний та структурний (за Я. Бараном, С. Пташник, Н. Тимошук). Структурно-семантичні модифікації спричиняють зміну семантики ФО без змін компонентного складу. Сюди належать: *субституція* (13 %), *експансія* (28 %), *фразеологічний еліпс* (5,8 %), *контамінація* (1,6 %) і *подвійна актуалізація* (4,2 %). Для структурних модифікацій характерні зміни формативу без будь-яких зрушень у семантиці. Їх поділяють на **граматичні** (зміна *граматичного часу* (24,5 %), *числа та ступеня порівняння прикметника або прислівника* (10,7 %), *заперечення* (6,3 %)) та **синтаксичні** (*інверсія* (1,2 %), *дистантне розташування* (0,7 %), *дефразеологізація* (2,4 %) та *повтор* (0,6 %)).

Найпродуктивнішим способом модифікування в німецькій пресі є структурно-семантичний, який становить більше половини (майже 53 %) від усіх оказіонально вжитих ФО. Найчастотнішою є експансія (28 %) – розширення компонентного складу ФО, яка доповнює й деталізує характеристики предмета чи явища, слугує оновленню та конкретизації семантики ФО. Наприклад: «*Zu den fast schon gemeinen Höhepunkten der Erziehung zählt die Aufforderungen an Schüler, **sich den Satz ich bin wertvoll** hinter die **Ohren und ins Heft** zu schreiben*» [6, 23.03.09, S. 10]. Вихідним варіантом для ФМ послужив фразеологізм: «*sich etw. hinter die Ohren schreiben*» – ‘*sich etw. gut merken*’ (7, S. 557), який розширився через додавання компонента «*ins Heft*», що, зі свого боку уможливив реалізацію як прямого, так і переносного значення ФО і надав статті більшої експресивності. Інший приклад: «*Das Gesetz der Verstaatlichung des Immobilienfinanzierers Hypo Real Estate hat **die wichtigste parlamentarische Hürde genommen***» [6, 21.03.09]. Вихідною для модифікації послужила ФО: *eine Hürde nehmen* – ‘*eine Schwierigkeit überwinden*’ (7, S. 380).

Стилістичним завданням, що виконує кожна конкретна модифікація, є спроба конкретизувати або ж увиразнити вихідну ФО.

Другим за ступенем уживаності способом модифікації є субституція – лексична заміна компонентів. Її стилістичний ефект зумовлений тим, що оновлена ФО викликає у читача нові асоціації, які, проте, співіснують з узуальними. Ефект заміни у свій спосіб увиразнює,

оновлює та деталізує експресивність ФО. І «чим більша відстань між елементами у мовній системі, тим більше додаткове смислове навантаження несе новий компонент і, відповідно, більше інформації несе модифікована таким чином ФО» [8, с. 139 – 140]. Наприклад, існує серія статей під заголовком «*Einigkeit und Recht und Wohlstand*» (6, 21.03.09), який є відомими рядками з німецького гімну. Заміна компонента «*Freiheit*» на «*Wohlstand*» служить для привернення уваги читача і, не виключено, свідчить про зміну пріоритетів у німецькому суспільстві.

Із морфологічних модифікацій найпопулярніша зміна граматичного часу (24,5 %). Завдяки зміні часу, дія, описана у фразеологізмі набуває ефекту тривалості, незавершеності: «*Zwar wuchs der als Kind für hässlich und gnomenhaft befundene Golo seinem Vater durch Biedersinn und politisches Urteil später durchaus ans Herz*» [6, 27.03.09, S. 16]. Вихідна ФО: «*j-m ans Herz gewachsen sein*» – ‘*j-m sehr lieb geworden sein*’ (7, S. 351).

Щодо окремих класів ФО, то здебільшого трансформацій компонентного складу зазнають фразеологічні вирази у формі речень. Найчастіше це прислів'я (86,3 % їх уживань є модифікованими) та приказки (74 % модифікованих уживань), наприклад: *Lügen haben kurze Beine, man stolpert über sie früher oder später* [SP, 19.05.03, с. 67]), крилаті вислови і цитати (63,4 %), наприклад *Im Osten viel Neues* [6, 02.04.09, с. 1], а також ідіоми (45,5 %). Це зумовлено передовсім структурними особливостями зазначених видів ФО, їхньою здатністю трансформуватися відповідно до завдань і тематики тексту зі збереженням упізнаваності вихідної форми. Ми не зафіксували жодного випадку модифікування колокацій та модельних утворень, що пояснюємо насамперед нездатністю цих структур до трансформацій.

Здійснивши класифікацію ФМ з огляду на позначувані ними фрагменти дійсності, ми виявили, що найбільше трансформаціям піддалися ФО, що позначають людину, її діяльність та стосунки у колективі, тут зафіксовано 25,7 % модифікованих фразеологізмів, тобто четверта частина з усіх ФО. У процесі модифікування перевагу надають ФО із концепту «Людина як біосоціальна особа» (40 %). Регулярними є морфологічні модифікації, заміна компонента ФО та розширення компонентного складу ФО.

У концептосфері «Об'єктивний світ», до якої ввійшли усі ФО, що позначають предмети та явища навколишньої дійсності, спостережено значно менше модифікацій (13 %). Здебільшого змін зазнають фразеологізми на позначення простору (12 %) та кількості (11,6 %).

Цілком логічно, що найменш модифікованими є ФО з концептосфери «Детермінанти» (4 %), які позначають відношення між світом людини та об'єктивним світом. Це пов'язано зі структурно-семантичними особливостями ФО зазначеної концептосфери. Найбільше

трансформацій у цій концептосфері зазнали фразеологізми-ідіоми, що позначають підсумок чи результат будь-якої діяльності (27 %).

Отже, порівнявши вербалізацію окремих концептів у німецькій пресі, зазначимо, що найбільше модифікованих уживань спостережено серед ФО, що репрезентують людину як особу біосоціальну, а також просторові відношення та підсумок і результат будь-якої діяльності. Відомо, що трансформація складу фразеологізмів – явище стилістичного порядку і їх прагматичний вплив виникає через те, що модифіковані фразеологізми викликають у пам'яті первісний фразеологізм, створюючи при цьому нову експресивність. Особливо велика роль модифікованих ФО у пресі пояснюється самою специфікою газетної „концентрованої” мови, яка має виразне публіцистичне спрямування, оскільки загострює увагу читача на важливих проблемах громадського та політичного життя, дає їм оцінку і спонукає до роздумів. У перспективі плануємо дослідити фразеологічний фрагмент МКС та фразеологічні модифікації на матеріалах української преси у порівнянні з німецькою.

Список використаної літератури

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы фразеологии языка / Ш. Балли. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 394 с. **2. Elspaß S.** Phraseologie in der politischen Rede / S. Elspaß. – Westdeutscher Verlag. – Wiesbaden, 1998. – 320 S. **3. Пташник С. Б.** Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їх функції у німецькому газетному тексті : автореф. дис. ... к. філол. н. : спец. 10.02.04. – «Германські мови» / С. Б. Пташник. – Львів, 2003. – 18 с. **4. Handbuch der Phraseologie / Burger H., Buhofer A., Sialm A.** – Berlin / New York : Walter der Gruyter Verlag, 1982. – 434 S. **5. Dobrovolskij D.** Textbildende Potenzen von Phraseologismen / D. Dobrovolskij // Textlinguistik und Stilistik. Beiträge zur Theorie und Methode / Hrsg. von W. Fleischer. – Berlin, 1987. – S. 69 – 85. **6. Süddeutsche Zeitung.** Режим доступу до ресурсу <http://www.sueddeutsche.de>. **7. Duden. Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik / Hrsg. von der Dudenredaktion.** – 2. Auflage. – Mannheim, 2002. – 960 S. **8. Баран Я. А.** Основні питання загальної та німецької фразеології / Я. А. Баран. – Львів : Вища школа, 1980. – 156 с.

Гоян А. І. Модифіковані фразеологізми у вербалізації концептів МКС

Статтю присвячено модифікованим ФО, що вживані в німецькій пресі. Охарактеризовано найчастотніші типи модифікацій, їхні функції у газетній мові та особливості прагматичного впливу на читача. Також визначено кількісні співвідношення основних концептів МКС із способами модифікування ФО. Найпродуктивнішими в німецькій пресі є експансія та субституція. Найчастіше модифікуються ФО у формі речень і переважна більшість ФМ репрезентують людину як особу соціальну.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, модифікація, концепт, мовна картина світу.

Гоян А. И. Модифицированные фразеологизмы в вербализации концептов ЯКМ

Статья посвящена модифицированным ФЕ немецкой прессы. Определены наиболее употребляемые типы модификаций, их функции в газетном языке и особенности прагматического влияния на читателя. Также выявлены количественные соотношения основных концептов ЯКМ со способами модификации. Наиболее продуктивными являются экспансия и субституция, чаще всего модифицируются ФЕ в форме предложений и преимущественно они репрезентируют человека как социальную личность.

Ключевые слова: фразеологическая единица, модификация концепт, языковая картина мира.

Goian A. I. The Verbalization of the Concepts of the Linguistic Worldview by Phraseological Transformations

The article focuses on the modified phraseological units used in the German press. The most frequently used types of modifications, their functions in the newspaper language, and their pragmatic impact on the reader are characterized. The quantitative ratio between the main concepts of the language worldview and the ways of phraseological modifications are determined. Expansion and substitution are most widely represented in the German press. Phraseological units in the form of sentences are most frequently modified, and the majority of phraseological modifications represent a human as a social being.

Key words: phraseological unit, phraseological transformation, concept, the linguistic worldview.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Моїсеєнко О. Ю.

УДК 811.111'316.346.2'167.1

Н. М. Григорів

**АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ
ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ**

Аксіологія як наука про цінності забезпечує науковців універсальним референційним фреймом для розуміння людського сприйняття дійсності і демонструє, чому індивід бачить чи сприймає

ситуацію у притаманний лише йому/їй спосіб, показуючи, який доступ має особа до природних талантів та пояснює, чому людина поводиться так, а не інакше. Питання вираження оцінки в мові розглядалося такими вітчизняними і зарубіжними лінгвістами як Н. Арутюнова, В. Телія, Є. Вольф, В. Шаховський, В. Кузнецова, Т. Космеда, С. Колесник, Й. Стернін, Т. Борисова, О. Островська, О. Бессонова, С. Воркачов, А. Мартинюк, Н. Борисенко, О. Благодарна, R. Hare, N. Chomsky. Лінгвістами ще не розглядалося питання вираження оцінного компоненту гендерних стереотипів (ГС) в ірреальному міфологічно орієнтованому дискурсі англійських літературних казок (АЛК). Тому нашим завданням ми вважаємо окреслення методологічних засад аксіологічного підходу до вивчення ГС у зазначеному дискурсі.

Оцінку як лінгвостилістичне явище, Островська О. М. визначає як закріплене у семантичній структурі слова оцінне значення, яке передає ставлення мовного колективу до співвіднесеного зі словом поняття або предмета за схемою: добре/погане, схвалення/несхвалення. Узагальненість і обов'язковість цих критеріїв створюють ту об'єктивну лінгвопсихологічну базу, на основі якої стає можливою комунікація у сфері стилістичних значень оцінної орієнтації. Як мовна категорія, що спирається у своїй семантиці на аксіологічну константу, оцінка з формального боку виражена за допомогою різнорівневих мовних засобів, особливо лексичних, та узагальнює інваріантне значення схвалення/несхвалення дій, процесів, явищ, фактів тощо. Відповідно до мовної структури категорію оцінки можна простежити :

1) на лексико-семантичному рівні (оцінний компонент виділяється у словах конкретної оцінки за певною конкретною рисою, а саме: за зовнішністю, особливостями мови, розумовою діяльністю, характером, вміннями і навичками);

2) на морфологічному рівні (до слів-оцінок належать прикметники, прислівники, іменники, дієслова, домінуюче значення яких – це вираження негативного чи позитивного ставлення суб'єкта оцінки до об'єкта);

3) на синтаксичному рівні (слова, словосполучення, висловлювання, речення, абзац) [1, с. 12].

На лексичному рівні характер оцінки при порівнянні визначається тим, до яких семантичних рівнів належать головні члени порівняння, тобто суб'єкт і об'єкт. Під різними семантичними рівнями розуміють зіставлення оригінального – рядовому, піднесеного – низькому, прекрасного – потворному. Прикладом вираження оцінки **на морфологічному рівні** може слугувати додавання суфікса *-ish* до іменних основ, що надає похідним прикметникам негативної, іноді презирливої конотації: *demonish*, *dragonish*, *womanish*. **На синтаксичному рівні, оцінка виражається** за допомогою порівняльних зворотів та підрядних порівняльних речень, що вводяться сполучниками *as*, *as if* та *as though*.

Оцінка в художньому творі, як зазначає Островська О. М., є одним із головних компонентів семантичного складника мовних одиниць. Вона співвідноситься з акціональним концептом цієї категорії у філософії. Категорія оцінки корелює з іншими категоріями художнього тексту, служить засобом мовного втілення його прагматичної орієнтації морально-етичного та дидактичного змісту. **Категорію оцінки в художньому творі** доцільно розглядати в плані змісту та в плані вираження, тобто **шляхом дискурсного аналізу функціонування мовних структур**. *У плані змісту вона може бути меліоративна або пейоративна. Нейтральної оцінки не існує. У плані вираження оцінка реалізується експліцитно або імпліцитно.* Оцінка в семантичній структурі слова у художньому тексті за певних прагматичних умов піддається реверсії, що зумовлено потребами номінації. Основними **компонентами оцінної структури в художньому тексті є: а) об'єкт, б) оцінний предикат, в) суб'єкт оцінки.** *До суб'єкта оцінки належать автор твору і персонаж.* [1, с. 5].

При вивченні мовно-концептуальних гендерних розбіжностей особливу увагу привертає поняття гендерної оцінки. Гендерна оцінка за Бессоною О. Л. – це вид соціальної оцінки суб'єкта чи об'єкта навколишньої дійсності, підставою для якої є базова ознака “чоловіче” чи «жіноче». Як і будь-яка оцінка, гендерна оцінка може по-різному виявлятися у семантиці лексичних одиниць: вона може бути компонентом денотативного аспекту значення, компонентом конотації, або й частиною обох компонентів лексичного значення. Зафіксовані мовою уявлення про «типово жіноче» і «типово чоловіче» пронизують усю гендерну систему. У поєднанні з такими соціальними чинниками, як раса, національність, клас та вік гендер створює своєрідну систему соціальної ієрархії [2, с. 290].

Гендерний аспект категорії оцінки включає розгляд того, як вербалізуються ролі, норми, цінності, що закріплені у суспільстві за жінками та чоловіками, тобто, як у мові конструюються і віддзеркалюються гендерна асиметрія та ієрархія.

Стереотипізація гендерних особливостей є складником явища категоризації дійсності відповідно до глобальної когнітивної моделі, яка спрямовує інтерпретаційні процеси в русло аксіологічних орієнтирів лінгвокультури. Стереотипи фемінінності та маскуліності в західних культурах є діаметрально протилежними [3]. Якщо для типово чоловічої поведінки характерними вважаються такі риси, як активність, рішучість, прагнення до змагання та досягнень, то для жіночої – пасивність, нерішучість, комфортність, залежність, відсутність логічного мислення та прагнення до досягнень. Ці стереотипи досить стійкі в багатьох соціумах, безвідносно до того, наскільки вони відповідають дійсності.

В аксіології застосовується **метод оцінної кваліфікації означуваного** раціонального або емотивного характеру. Емотивна оцінка «додається» до раціональної, підсилюючи її за рахунок додаткового

емотивного стимулу, тобто асоціативно-образного сприйняття означуваного. Роль такого емоціогенного стимулу відіграє «жива» образність, властива вторинним найменуванням, які так чи інакше проходять стадію образного сприйняття. Раціонально-оцінні номінації спонукають оцінити означуване за шкалою «добре – погано» на підставі його відповідності/невідповідності соціокультурно санкціонованому еталону, а емотивно-оцінні – викликають певне почуття-ставлення до означуваного.

Досліджуючи оцінний потенціал вторинних найменувань (образно мотивованих слів та ідіом), Телія В. Н. висловлює гіпотезу про те, що, завдяки присутності у структурі їхнього значення «живої» образності, функціонуючи в дискурсі, вони можуть набувати **іллокутивної сили**, яка спонукає інтерпретатора відчутти те ж саме почуття, яке відчуває до означуваного суб'єкт, що продукує дискурс. **Перлокутивна** сила оцінної номінації переважно реалізована як інференційно виведена *прескриптивна настанова* [4].

Результати дослідження Мартинюк А. П. цілком підтверджують висловлювану гіпотезу. Більше того, дослідниця вважає, що іллокутивної сили може набувати будь-яка номінація, що містить оцінку означуваного. Для виокремлення та аналізу аксіологічного компоненту Мартинюк А. П. пропонує оцінну «шкалу», яка для об'єктивної оцінки означуваного пропонує узгодити раціонально-оцінні й емотивно-оцінні номінації, визначаючи їх як **схвалення, поблажливість та несхвалення (презирство, зневага, осуд, осудження)**.

Загальна позитивна реакція визначається як **схвалення**. Вона фіксує уявлення суб'єкта оцінки про означуване як таке, що відповідає деякій соціальній (загальнолюдській, етнокультурній, соціумній) нормі.

Загальна негативна реакція визначається як **несхвалення**. *Несхвалення* фіксує невідповідність референта поведінковим або іншим нормативним настановам. Серед специфікованих негативних реакцій виділяється *презирство, зневага, поблажливість, осудження, осуд*.

Перлокуція раціональної оцінки впливає із знання про цінність означуваного з погляду нормативних орієнтирів лінгвокультури (соціуму). Тобто, якщо стан справ [ХТОСЬ референт ЖІНКА є ХТОСЬ морально-етична/соціокультурна категорія: відьма/чаклунка тощо] підлягає оцінці в термінах ДОБРЕ/ПОГАНО, то інференція інтерпретатора дискурсу дорівнюватиме висновку, що для жінки НЕ БАЖАНО поводитися таким чином, щоб бути зарахованою до цієї морально-етичної чи соціокультурної категорії. Перлокутивний ефект емотивно-оцінної номінації сильніший. Знання про цінність означуваного структуроване за участі «живої» образності, тобто стану справ [5, с. 101 – 103]: [ХТОСЬ референт ЖІНКА є ХТОСЬ морально-етична категорія: відьма/чаклунка] «погіршується» тим, що [ХТОСЬ ЖІНКА є начебто ЩОСЬ, скажімо, негативне поняття [ЗЛА ПІДСТУПНА НЕЧИСТА СИЛА] тощо], що не може не викликати

НЕСХВАЛЕННЯ та ЗНЕВАГИ. Звідси інференція суб'єкта дискурсу дорівнюватиме висновку, що жінці НЕ СЛІД поводити себе таким чином, щоб бути зарахованою до цієї морально-етичної категорії.

Оцінний зміст у дискурсі передається за допомогою **метафори**. Можливість виникнення оцінного змісту при метафоризації пов'язана із самою природою метафори. Метафора створюється шляхом предикації основному суб'єкту ознак допоміжного суб'єкта. Інтерес до метафори з боку когнітивної науки пов'язаний з уявленням про неї, як про явище, що відтворює базовий когнітивний процес. Процедура метафороутворення здійснюється в рамках взаємодії вербально-образних комплексів, а не лише семантичних полів чи значень.

В казковому дискурсі використовуються антропонімічні метафори уособлення, або персоніфікації, тобто на іменники, що їх семантика не співвідносна з діями, якостями людей, переносяться людські риси, дії, властивості. Істоти, неживі реалії природи набувають здатності реагувати на дії казкових актантів. Персоніфікація твориться на основі переносного значення дієслів, іменників, прикметників, дієприкметників і це значення виступає засобом творення образності літературних казок, привернення уваги читачів до тих об'єктів дійсності, що отримують людські властивості [6, с. 126].

Автори англійських літературних казок виявляють у своїх творах метафоричне мислення, створюючи свій особливий світ краси і гармонії, у якому з людиною взаємодіють флора, фауна, а також об'єкти, феномени та абстрактні поняття, що визначають вибір людиною моральних цінностей та віддзеркалюють гендерні стереотипи.

На нашу думку, найповніший та найзмістовніший аналіз оцінного компоненту ГС можливо здійснити за допомогою комплексної методики, поєднавши усі вищезазначені методи та підходи. Нам представляється актуальним дослідити шляхи реалізації аксіологічного компоненту гендерних стереотипів в ірреальному міфологічно орієнтованому дискурсі АЛК ХХІ ст., щоб з'ясувати, чи відбулася трансформація жіночих та чоловічих образів та чи спостерігається асиметричність рольового компонента маскуліності та фемінінності на різних мовних рівнях (лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному).

Список використаної літератури

- 1. Островська О. М.** Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / О. М. Островська. – Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2001. – 20 с.
- 2. Бессонова О. Л.** Способи вираження оцінки й оцінні стратегії в мовленнєвій поведінці чоловіків та жінок / О. Л. Бессонова // Нова філологія. – Запоріжжя : ЗДУ. – № 3 (14), 2002. – С. 41 – 48.
- 3. Thorne B.** Language, Gender, Society / Ed. By B. Thorne, Ch. Kramarae, N. Henley. –

Newbury House Publishers. – 1983. – P. 7 – 25. **4. Теля В. Н.** О феномене воспроизводимости языковых выражений / В. Н. Теля // Язык, сознание, коммуникация : сб. ст. / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : МАКС Пресс, 2005. – Вып. 30. – С. 4 – 42. **5. Мартинюк А. П.** Іллокутивний/перлокутивний потенціал англомовних номінацій чоловічої та жіночої референції / А. П. Мартинюк // Вісник Житомир. державного ун-ту ім. І. Франка. – 2006. – № 30. – С. 100 – 103. **6. Петренко Л. П.** Семантика концептів персоніфікованих образів поезій Бориса Олійника / Л. П. Петренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/FilolNauk/2008/126.pdf.

Григорів Н. М. Аксиологічний підхід до вивчення гендерних стереотипів

У статті запропонована комплексна методика дослідження шляхів реалізації аксиологічного компонента гендерних стереотипів на лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному мовних рівнях у дискурсі літературної казки. Визначено, що гендерний аспект категорії оцінки включає розгляд вербалізації ролей, норм, цінностей, що закріплені у суспільстві за жінками та чоловіками, тобто, як у мові конструюються і віддзеркалюються гендерна асиметрія та ієрархія.

Ключові слова: оцінка, методика, гендерні стереотипи.

Григорив Н. М. Аксиологический подход к изучению гендерных стереотипов

В статье предложена комплексная методика исследования путей реализации аксиологического компонента гендерных стереотипов на лексико-семантическом, морфологическом и синтаксическом языковых уровнях в дискурсе литературной сказки. Определено, что гендерный аспект категории оценки включает рассмотрение вербализации ролей, норм, ценностей, закрепленных в обществе за женщинами и мужчинами, то есть, как в языке конструируются и отражаются гендерная асимметрия и иерархия.

Ключевые слова: оценка, методика, гендерные стереотипы.

Grygoriv N. M. Axiological Approach to the Study of Gender Stereotypes

The article suggests the complex techniques to study of the axiological component of gender stereotypes implementing on lexical-semantic, morphological and syntactic linguistic levels in the discourse of literary fairy tales. It has been determined that the gender axiological aspect includes consideration of roles, norms and values verbalization fixed for women and men in society, that is, how gender asymmetry and hierarchy are reflected and constructed in language.

Key words: evaluation, methodology, gender stereotypes.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Бялик В. Д.

УДК: 811.111–42

А. М. Гуцол

**КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСЕМИ *KONFLIKT*
(на матеріалі німецькомовних лексикографічних джерел)**

На сьогоднішній день спостерігається тенденція антропоцентричних розвідок системи мови, в якій конфліктологія не є виключенням. Конфлікти зустрічаються у всіх сферах діяльності людей і часто відносяться до числа значних і хвилюючих подій людського життя.

Конфліктну (конфронтаційну) комунікативну поведінку вивчали в різних аспектах: соціолінгвістичному (Д. Лі, Т. Кочман та ін.), психологічному та психолінгвістичному (І. Горелов, К. Сєдов, Н. Гришина й ін.), гендерному (А. Мартинюк), дискурсивному (О. Фадєєва, І. Фролова), проте ця ланка лінгвістики й досі ґрунтовно та всебічно не досліджена, тому вона залишається актуальною для розвідок багатьох учених.

«Конфлікт належить до базових складників людської свідомості й буття, його проекція в площину комунікативної практики являє собою конфронтаційну мовленнєву взаємодію, основною критеріальною ознакою якої виступає її функція – порушення гармонії міжсуб'єктних відносин» [1, с. 106].

Матеріалом нашого дослідження послуговували дефініції лексеми *Konflikt*, подані лексикографічними джерелами німецької мови.

Конфлікт – це біполярна система, яка передбачає наявність мінімум двох членів комунікації, інтенцією яких/якого (1 співрозмовник) виступає дискримінація реципієнта. «Мовний конфлікт має місце тоді, коли одна зі сторін свідомо і активно здійснює мовні дії на шкоду іншій, які можуть виражатися відповідними – негативними – засобами мови і мовлення» [2]. Такі мовні дії мовця провокують негативну (мовну) поведінку комунікативного опонента.

Мета статті полягає у проведенні компонентного аналізу даної лексеми.

Компонентний аналіз, за визначенням В. В. Левицького, – це «розчленування лексичного значення на елементарні смислові одиниці, які науковці найчастіше позначають терміном «компонент» або «сема» [3, с. 114]. Застосування даного аналізу дасть змогу визначити ядерно-периферійну структуру лексеми *Konflikt* та проаналізувати її семантичні складники, що і є завданням даного дослідження.

Опрацювання тлумачних словників німецької мови [4 – 13] дозволило виокремити наступні основні значення лексеми *Konflikt*:

- Zustand der Unverträglichkeit, Streitigkeit (синонімами до цього значення є Auseinandersetzung, Spannung, Streit, Uneinigkeit, Verstimmung; (gehoben) Hader, Zerwürfnis, Zwietracht, Zwist[igkeit]; (bildungssprachlich) Disharmonie, Kontroverse);

- eine bewaffnete, militärische Auseinandersetzung zwischen Gegnern (синоніми: Kampf, Krieg);

- innerer Widerstreit, Zwiespalt (Dilemma, Kalamität, Notlage, Schwierigkeit, Unentschiedenheit, Widerstreit, Zerrissenheit, Zwiespalt; (gehoben) Bedrängnis; (umgangssprachlich) Bredouille, Klemme, Zwickmühle).

Проведений компонентний аналіз лексеми *Konflikt* на основі дефініцій із лексикографічних джерел (загалом – 10: I – Duden [4]; II – DWDS-Wörterbuch [5]; III – Goethe-Wörterbuch [6]; IV – Meyers Großes Konversationslexikon [7]; V – OpenThesaurus [8]; VI – OWID [9]; VII – TheFreeDictionary [10]; VIII – Wikiwörterbuch [11]; Wahrig G. Deutsches Wörterbuch [12]; Der Sprach-Brockhaus [13]), дав змогу виявити 55 компонентів даної лексеми, що подані у Таблиці 1.

Таблиця 1

Компонентний (семний) аналіз лексеми KONFLIKT

	Компоненти	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	ω
1.	Alternative	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1
2.	anregend	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
3.	Anstoßnehmen	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
4.	Aufeinanderprallen	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	2
5.	Aufeinandertreffen	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
6.	Auffassung	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1
7.	Auseinandersetzung	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	6
8.	Außenwelt	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
9.	Bedingung individueller Entwicklung	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
10.	Bestrebung	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
11.	bewaffnet	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1
12.	Differenz	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
13.	Dissens	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
14.	Divergenz	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
15.	Entwicklungsprinzipien	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
16.	(drohende) Expansion	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
17.	Fehde	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
18.	Gefecht	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
19.	Gegensatz	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	2
20.	gegensätzlich	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
21.	Gegner	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
22.	Gesetz	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	3
23.	Handgemenge	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1

24	handgreiflich	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	2
25	innerer Widerspruch	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	1
26	innerer Widerstreit	+	+	+	+	-	+	-	-	+	-	6
27	Interesse	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	4
28	immerwährend	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
29	(Macht-/Richtungs-) Kampf	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
30	Klima	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
31	Kontroverse	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
32	kriegerische Mittel	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
33	Krise	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
34	Meinung	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	1
35	Meinungsverschiedenheit	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
36	militärisch	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	3
37	Okkupation	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
38	Opposition	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
39	Personen/Gruppen	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1
40	Position	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
41	(innere) Probleme	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
42	Resultat	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
43	revolutionäre Unruhen	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
44	schwierige Situation	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	2
45	(soziale, politische) Spannung	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
46	Streit	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	3
47	Streitigkeit	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1
48	Unstimmigkeit	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
49	Unverträglichkeit	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	2
50	verbal	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	1
51	(moralische) Verpflichtungen	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	1
52	widerstreitend	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
53	Zusammentreffen	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	1
54	Zusammenstoß (des Individuums)	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	2
55	Zwiespalt	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	6

Беручи до уваги дані Таблиці 1, виокремлюємо ядро лексеми *Konflikt*, яке складається із 3 компонентів, фіксованих у 6 тлумачних словниках: *Auseinandersetzung* «суперечка, дискусія», *innerer Widerstreit* «внутрішнє зіткнення» та *Zwiespalt* «розбрат», що, водночас, і визначає її понятійну основу.

До ближньої периферії належать компоненти, представлені у 3 – 4 лексикографічних джерелах: *Gesetz*, *Interesse* та *militärisch*. Очевидно, що ці компоненти відіграють не менш важливу роль, ніж ядерна основа лексеми *Konflikt* і тому є релевантними для нашого дослідження.

Дальню периферію складають відповідно найменш частотні компоненти (1–2 фіксації): *Alternative, anregend, Anstoßnehmen, Aufeinanderprallen, Aufeinandertreffen, Auffassung, Außenwelt, Bedingung individueller Entwicklung, Bestrebung, bewaffnet, Differenz, Dissens, Divergenz, Entwicklungsprinzipien, (drohende) Expansion, Fehde, Gefecht, Gegensatz, gegensätzlich, Gegner, Handgemenge, handgreiflich, immerwährend, (Macht-/Richtungs-)Kampf, Klima, Kontroverse, kriegerische Mittel, Krise, Meinung, Meinungsverschiedenheit, Okkupation, Opposition, Personen/Gruppen, Position, (innere) Probleme, Resultat, revolutionäre Unruhen, schwierige Situation, (soziale, politische) Spannung, Streit, Streitigkeit, Unstimmigkeit, Unverträglichkeit, verbal, (moralische) Verpflichtungen, (innerer) Widerspruch, widerstreitend, Zusammentreffen. Zusammenstoß (des Individuums).*

Таким чином, до ядра лексеми *Konflikt* входять три понятійних компоненти (семи):

1) **Auseinandersetzung** (суперечка, дискусія між двома або більше супротивниками) позначається лексемами *Begegnung, Streitigkeit, Diskussion, Kampf, Streit, Spannung*; сполучається з наступними прикметниками *heftig, kriegerisch, gewalttätig, politisch, gerichtlich, kritisch, juristisch, blutig* та дієсловами *kommen, führen, eskalieren, scheuen, geben, vermeiden, beenden, verwickeln*.

2) **innerer Widerstreit** – внутрішнє зіткнення, що імплікує так званий «конфлікт особистості» або «внутрішня боротьба», коли комунікант виражає несумісні бажання, інтереси чи потреби як до себе, так і до оточуючих. Синонімічний ряд даного компоненту складають іменники *Gegensatz, Spannung, Zwiespalt*; (bildungssprachlich) *Antagonismus*; (umgangssprachlich) *Zwickmühle*. Лексичної сполучуваності у лексикографічних джерелах не знайдено.

3) **Zwiespalt** (розбрат, непорозуміння) вербалізується також лексемами *Gegensatz, Kluft, Konflikt, Schwierigkeit, Spannung, Widersprüchlichkeit, Widerstreit, Zerrissenheit, Zweifel*; (gehoben) *Bedrängnis*; (bildungssprachlich) *Antagonismus, Diskrepanz, Divergenz*.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що внутрішня форма лексеми *Konflikt* має ядерно-периферійну будову, яку ми відтворюємо на основі частотності фіксації її компонентів у лексикографічних джерелах. Основними ядерно-понятійними її компонентами є *Auseinandersetzung* «суперечка, дискусія», *innerer Widerstreit* «внутрішнє зіткнення» та *Zwiespalt* «розбрат».

Перспективним вбачаємо виокремлення доведення ядерно-периферійної структури лексеми *Konflikt* статистичними методами аналізу.

Список використаної літератури

1. **Фролова І. Є.** Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : монографія / І. Є. Фролова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна,

2009. – 344 с. **2. Третьякова В. С.** Конфликт как феномен языка и речи / В. С. Третьякова [Электронный ресурс]. – режим доступа : [http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0027\(03_14-2003\)&xsl=showArticle.xslt&id=a16&doc=../content.jsp](http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0027(03_14-2003)&xsl=showArticle.xslt&id=a16&doc=../content.jsp). **3. Левицкий В. В.** Семасиология : монография для молодых исследователей / В. В. Левицкий. – Изд. 2, исправл. и дополн. – Винница : Нова Книга, 2012. – 680 с. **4. Duden** [Elektronische Ressource / Quelle]. – Mode des Zugangs : <http://www.duden.de/rechtschreibung/Konflikt>. **5. DWDS-Wörterbuch** [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.dwds.de/?qu=Konflikt>. **6. Goethe-Wörterbuch** [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=GWB&lemid=JK02975. **7. Meyers Großes Konversationslexikon** [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=Meyers&lemid=IK06892. **8. OpenThesaurus** [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.openthesaurus.de/synonyme/Konflikt>. **9. WID** [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.owid.de/artikel/58312>. **10. TheFreeDictionary** [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://de.thefreedictionary.com/Konflikt>. **11. Wikiwörterbuch** [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://de.wiktionary.org/wiki/Konflikt>. **12. Wahrig G.** Deutsches Wörterbuch mit einem Lexikon der deutschen Sprachlehre / Gerhard Wahrig. – Mosaik Verlag. – 1986. **13. Der Sprach-Brockhaus** : dt. Bildwörterbuch von A-Z. – g., neu bearb. u. erw. Aufl. – Wiesbaden : Brockhaus, 1984.

Гуцол А. М. Компонентний аналіз лексеми KONFLIKT (на матеріалі німецькомовних лексикографічних джерел)

Проведено компонентний (семний) аналіз лексеми *Konflikt* на матеріалі німецькомовних лексикографічних джерел. В ході дослідження визначено основні значення лексеми та виявлена її структура, а саме ядро, дальня і ближня периферії, встановлених на основі частотності вживання компонентів у лексикографічних джерелах. Найчастотнішими компонентами лексеми *Konflikt*, що презентують ядро, є *Auseinandersetzung*, *innerer Widerstreit* та *Zwiespalt*.

Ключові слова: лексема KONFLIKT, компонент, компонентний аналіз.

Гуцол А. М. Компонентный анализ лексемы KONFLIKT (на материале немецкоязычных лексикографических источников)

Проведен компонентный (семный) анализ лекси́мы *Konflikt* на материале немецкоязычных лексикографических источников. В ходе исследования определены основные значения лекси́мы и выявлена ее структура, а именно ядро, дальняя и ближняя периферии, установленных на основе частотности употребления компонентов в лексикографических источниках. Самыми частотными компонентами лекси́мы *Konflikt*,

представляющих ядро, есть *Auseinandersetzung*, *innerer Widerstreit* и *Zwiespalt*.

Ключевые слова: лексема KONFLIKT, компонент, компонентный анализ.

Gutsol A. M. Componential Analysis of Lexeme KONFLIKT (based on German lexicographical sources)

The article deals with the research of the componential analysis of lexeme *Konflikt* based on German lexicographical sources. The study identified the main value of the lexeme and singled out its structure, namely core, distant and near peripheries, established on the basis of the frequency of use of components in lexicographical sources. The most frequent components of the lexeme *Konflikt* that represent the core are *Auseinandersetzung*, *innerer Widerstreit* и *Zwiespalt*.

Key words: lexeme KONFLIKT, component, componential analysis.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Осовська І. М.

УДК 811.111'373

О. С. Дудченко

**ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОПОЗИЦІЇ СВОЇ::ЧУЖІ
У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(на матеріалі текстів політичних програм атлантичної
лінгвокультурної традиції)**

Протягом останнього часу політичний дискурс викликає особливий інтерес як сфера маніпулювання масовою свідомістю [1, с. 7]. Політичній програмі як типу тексту політичного дискурсу притаманні певні особливості композиції, стилю, використання специфічних мовних засобів, комбінація мовних та позамовних засобів впливу, своєрідний добір й організація певних структур вираження залежно від прагматичної настанови, мети та умов спілкування, що склалися в процесі професійної діяльності політиків. На особливу увагу прагмалінгвістів з позицій ведення дискурсу заслуговують і обрані мовною особистістю стратегії, «націлені на дієвість дискурсу в досягненні цілі» [2, с. 51].

Нашу увагу зорієнтовано на прагматичному аспекті політичного дискурсу в ракурсі опозиції свої::чужі. Саме завдяки реалізації даної дихотомії досягається суттєвий вплив, що дозволяє інтегрувати політика та його прибічників у своєму просторі та дискредитувати політичних опонентів – чужих.

Метою даної статі є визначення засобів реалізації у політичному дискурсі опозиції свої::чужі та стратегій, які вони реалізують.

З функціональної точки зору виділяють основні або семантичні (у процесі комунікативної взаємодії є найбільш значущими з точки зору ієрархії мотивів і цілей [3, с. 14]) та допоміжні (сприяють ефективній організації діалогової взаємодії, оптимальному впливу на адресата [3, с. 14]) стратегії, які, у свою чергу, поділяються на прагматичні, діалогові та риторичні. При реалізації прагматичних стратегій у політичному дискурсі адресант виступає у прагматично обумовленій ролі – такій, якої вимагає політичний тип тексту. Ця роль полягає, зокрема, у цілеспрямованому розрахунку на формування бажаного іміджу, відповідного емоційного настрою аудиторії [4, с. 164].

Прагматична стратегія несе в собі умову оцінювання, при цьому прагматична установка виражається прагматичною стратегією на всіх рівнях мови тексту [5, с. 73]. Так, наприклад вживаючи **інклюзивний займенник *we***, політики використовують тільки позитивну конотацію, політичний противник характеризується в негативному плані. Група людей, до якої відносить себе промовець, має оцінюватись позитивно, завдяки вживанню слів, із позитивною конотацією: займенникові форми *our, us*; прикметник із семою власності *own*; іменники *integrity, goodwill*: *Now, no one expects us to agree on everything, whether in Juneau or in Washington. But we are expected to govern with integrity, and goodwill, and clear convictions, and a servant's heart* [6]. Сформувавши таким чином позитивну думку про себе в очах аудиторії, оратор використовує стратегію консолідації/інтеграції, спрямовану на встановлення єдності цілей і цінностей політика й адресата.

Узагальнення основних положень програми, де мається на увазі своя партія і власне згадування своєї політичної сили, зумовлює часте використання інклюзивного займенника *we*: *We can better identify and destroy Qaddafi's forces as they seek to conceal themselves in civilian areas* [7]. Залучення прикметника у порівняльному ступені (***better***) зумовлює формування опозиції «свої :: чужі» на тлі ефективної самопрезентації партії.

Лексема «***new***» є однією з центральних у політичному дискурсі, що свідчить про реалізацію опозиції свій::чужий шляхом дискредитації політичного опонента: *The program also sets new guidelines for contractors that identify the skills needed for workers in the retrofit industry (J. Biden)* [8, с. 12]

Вживання видо-часових форм ***Past Simple*** та ***Future Simple*** можна кваліфікувати як текстову опозицію ретроспекція::проспекція: *Shortly thereafter, Senator Lieberman and I introduced a bill to provide spectrum to public safety; however the Senate voted down the bill. We reintroduced the bill in 2005, month before Hurricane Katrina hit the Gulf Coast. But our efforts were blocked* [7]. Спостерігаємо реалізацію авторської стратегії самопрезентації та консолідації, які засновують

групу «свої» (МакКейн, сенатор Ліберман), у контрасті до стратегії дискредитації політичного суперника (сенат), що становить ядро групи «чужі» через послідовний опис ретроспективних дій політика.

Перелічення фактів або явищах, що мали або мають місце у суспільному житті країни пред'явлених, наприклад, С. МакКінні, зорієнтована на те, щоб показати аудиторії, що політика діючого уряду шкодить країні: *Abu Ghraib, torture, rendition, lying, spying, war, stolen elections, Hurricanes Katrina, Rita, New Orleans, poverty, racial profiling, Seab Bell, the San Francisco 8, Benton Harbor's Reverend Pinkney, the Holy Land Foundation, 9/11/01* [6]; *Embargo, blockade, friendly fire, depleted uranium, white phosphorus, cluster bombs, bunker busters, shock and awe* [6]. У наведеному прикладі лексичні одиниці, серед яких **символи-неологізми**, об'єднуються у смислове та інтонаційне ціле висловлювання. Визначення слабких сторін, недоліків опонента здатне зробити його менш привабливим перед народом: чим гірше виглядають суперники, тим краще здається промовець на їхньому фоні [9, с. 16]. Отже, спостерігаємо формування опозиції «свої :: чужі», спрямовану на реалізацію стратегії дискредитації політичного опонента [10, с. 84], зумовлену вживанням синтаксичного прийому переліку.

Нереалізованість давніх планів політика, які було проігноровано урядом країни й, таким чином, стало причиною, на думку політика, катастрофи маркується функціонуванням дієслів, які виражають нереальність дії (**сугестиви**): *I can only imagine how many lives could have been saved on 9/11 if this spectrum had been available at that time. How many firefighters would be alive today if they could have communicated with their bayyalion chief at the base of the World Trade Center?* [7]. Спостерігаємо формування опозиції свої::чужі з дискредитацією останнього компонента опозиції.

Категорія оцінки є однією з головних в текстах ПП, а **оцінні прикметники** – одним із найважливіших засобів для її вираження. О. М. Паршина називає оцінний компонент значення лексичних одиниць основоположним у формування опозиції «свій :: чужий» [11, с. 90].

У текстах ПП оцінні прикметники вживаються відповідно до напрямку усього оцінювання: негативні особливо характерні для опозиції, позитивні для партії влади. Так, Сінтія МакКінні у ПП, зорієнтованої на підтримку партії спільнотою на голосуванні, порівнює діяльність своєї партії із партією Демократів і Республіканців. У контексті виступу спостерігаємо лексичні одиниці із семою війни для опису діяльності опозиції: *The Republicans launched this war economy; The Democratic presumptive nominee wants to increase the size of the overused military and the budget for an already-bloated and wasteful Pentagon* [6].

Описуючи діяльність партії Зелених, авторка програми використовує лише прикметники із позитивною конотацією: *The Green Party is a peace party. A Green Vote is a peace vote* [6]. Оцінювання партії як справедливої та миролюбивої відображає прагнення оратора

презентувати всіх інших партій-опонентів як ворогів, дії яких шкодять нації – «своїм». Тобто спостерігаємо утворення опозиції свої :: чужі.

На особливу увагу заслуговує роль позитивно або негативно забарвлених лексичних одиниць в ідеологічній програмі політичних діячів, «де ці одиниці позначають, головним чином, систему політичних цінностей» [12, с. 154]. Вони поєднують у собі широту абстракції з можливістю набувати в певній ситуації конкретного смислового навантаження. Так, наприклад, лексема *coalition* залучається двома політиками до двох різних контекстів – двох програм із полярними цілями: Б. Обама виконує роль ініціатора іміграційної реформи, а сенатор МакКейн – роль критика та опонента політики президента щодо військових дій у Лівії: *Washington is lagging behind the country on this (immigration reform). There is already a growing coalition of leaders across America who don't always see eye-to-eye, but are coming together on this issue* [13]; *If we tried to overthrow Gaddafi by force, our coalition would splinter* [7].

Перший приклад свідчить про позитивну конотацію зазначеної лексеми через вживання прислівника *together* із семою єдності, натомість у другому реченні слово *coalition* набуває негативного значення через дієслово *splinter*, семантика якого передбачає розкіл.

Вживання **топонімів-географічних реалій** є ідеологічно й оцінно-запрограмованими словами, оскільки націлено на зближення з адресатами в рідному для них місці: *California, Europe, Latin America, Colombia, Brazil, America* тощо. Однак, нами було зафіксовано поодинокі випадки вживання топонімів-географічних реалій, вживання яких виражено протиставленням, з одного боку, політика й аудиторії, згуртованих «своїм» простором, а, з іншого боку, політичного опонента. Тобто спостерігаємо утворення опозиції «свій :: чужий» простір. Так, сенатор МакКейн у тексті ПП, зорієнтованої на поліпшення сітки національного небезпечного комунікаційного зв'язку (*a nationwide public safety network*), звинувачує уряд країни щодо неефективності забезпечення людей каналами зв'язку під час урагану Катріна: *The men and women fighting crime and saving lives know what communications systems and technology are best for them. Not Washington* [7]. Як свідчить наведений приклад, столиця США набуває негативної конотації шляхом залучення синтаксичного прийому парцеляції – Вашингтон стає «чужим» простором для політика, який використовує тактику дискредитації політичного опонента – Барака Обаму.

Таким чином, уживання у текстах політичних програм слів, що містять експліцитну чи імпліцитну оцінку, крім власне оцінного значення, надає висловлюванню особливої експресивності, яка в цілому сприяє посиленню прагматичної ефективності тексту. Формування оцінних конотацій здійснюється у двох напрямках: лексичні одиниці з негативною оцінністю використовуються для критики опонентів,

лексичні одиниці з позитивною оцінністю – для створення власного позитивного іміджу.

Проаналізувавши політичні програми американських політиків висновуємо, що модель процесу політичної комунікації базується на опозиції свої::чужі, яка реалізує не лише функцію завоювання влади, а і факт здійснення тиску на політичного опонента через механізм комунікативних стратегій і тактик, найважливішими з яких є стратегія самопрезентації та стратегія дискредитації політичного опонента. Для реалізації даних стратегій крізь призму протиставлення свої::чужі політики використовують такі лексичні засоби, як інклюзивний займенник *we*, (часто із лексемами *better*, *new*), оцінні прикметники, символи політичної спільноти, символи-неологізми, топоніми-географічні реалії. Також нами було зафіксовано вживання політиками видо-часових форм дієслова *Past Simple* для того, щоб показати, що попередні дії політичних опонентів шкодять країні, *Past Simple::Future Simple* для актуалізації опозиції ретроспекція::проспекція. Перспективним вважаємо визначення синтаксичних засобів реалізації опозиції свої::чужі у політичній програмі як типі політичного дискурсу.

Список використаної літератури

1. Дудоладова О. В. Динаміка мовної репрезентації гендера в англійському публіцистичному дискурсі (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.): автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Дудоладова. – Харків, 2003. – 20 с. **2. Пушкин А. А.** Прагмалингвистические характеристики дискурса личности / А. А. Пушкин // Личностные аспекты языкового общения: межвуз. сб. науч. трудов. – Калинин: Изд-во Калининского гос. ун-та, 1989. – С. 45 – 53. **3. Антонова Ю. А.** Коммуникативная стратегия создания психологического напряжения в публицистических текстах о террористических актах / Ю. А. Антонова // Лингвокультурология. Дискурс. Лингвометодика: Сборник научных трудов молодых ученых. – Вып. 9. – Екатеринбург, 2007. – С. 9 – 18. **4. Михалева О. Л.** Политический дискурс как сфера реализации манипулятивного воздействия / О. Л. Михалева. – Иркутск: Изд-во Иркутского университета, 2005. – 320 с. **5. Пешкова Т. В.** Прагмалингвістичні аспекти літературно-критичної статті сучасної німецької публіцистики: дис. на здобуття вчен. ступ. канд. філол. н.: 10.02.04 «Германські мови» / Пешкова Тетяна Василівна. – К., 2003. – 176 с. **6. Політична** промова С. МакКіні. – 2008 р. – 18 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.independentpoliticalreport.com/2008/07/mckinneys-acceptance-speech/>. **7. Політична** промова Дж. МакКейна на з'їзді республіканців. – 2008 р. – 15 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.telegraph.co.uk/news/tobyharnden/5152089/Text_of_John_McCains_Republican_convention_speech_in_St_Paul/. **8. Дудченко О. С.** Мовленнєва реалізація гендеру в політичному дискурсі (на матеріалі текстів

політичних програм атлантичної лінгвокультурної традиції): автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. С. Дудченко. – Херсон, 2012. – 20 с. **9. Benoit W. L. Campaign'96: A functional analysis of acclaiming, attacking, and defending / W. L. Benoit, J. R. Blaney, P.M. Pier. – New York : Praeger, 1998. – 342 p.** **10. Ткаченко О. В.** Політична програмна заява як тип тексту: крос-культурний аспект (на матеріалі американської та британської лінгвокультурних традицій): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Ткаченко. – Херсон, 2010. – 242 с. **11. Паршина О. Н.** Концепт «чужой» в реализации тактики дистанцирования (на материале политического дискурса) / О. Н. Паршина // Филологические науки. – 2004. – № 3. – С. 85 – 93. **12. Каліщук Д.М.** Лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу [Електронний ресурс] / Д. М. Каліщук. – Режим доступу : [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2006/11\(95\)1/29Kalishuk.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2006/11(95)1/29Kalishuk.pdf). **13. Інаугураційна** промова Б. Обама – 2011. [Електронний ресурс]. – 20 р. – Режим доступу : <http://abcnews.go.com/Politics/Inauguration/president-obama-inauguration-speech-transcript/story?id=6689022#.UJk3vG9mI7o>.

Дудченко О. С. Лексичні засоби реалізації опозиції свої::чужі у політичному дискурсі (на матеріалі текстів політичних програм атлантичної лінгвокультурної традиції)

У статті проаналізовано засоби реалізації опозиції свої::чужі в політичній програмі, як типі тексту політичного дискурсу через актуалізацію комунікативних стратегій і тактик, найважливішими з яких є стратегія самопрезентації та стратегія дискредитації політичного опонента. Встановлено, що політики використовують такі лексичні засоби, як інклюзивний займенник *we*, (часто із лексемами *better*, *new*), оцінні прикметники, символи політичної спільноти, символи-неологізми, топоніми-географічні реалії

Ключові слова: опозиція свої::чужі, прагматична стратегія, політичний дискурс, політична програма.

Дудченко Е. С. Лексические методы реализации оппозиции свои::чужие в политическом дискурсе (на материале политических программ атлантической лингвокультурной традиции)

Статья анализирует методы реализации оппозиции свои::чужие в политическом дискурсе, как типе текста политического дискурса путем актуализации коммуникативных стратегий и тактик, важнейшими из которых есть стратегия самопрезентации и стратегия дискредитации политического опонента. Установлено, что политики используют такие лексические средства, как инклюзивное местоимение *we*, (часто с лексемами *better*, *new*), оценочные прилагательные, символы

политических сообществ, символы-неологизмы, топонимы-географические реалии.

Ключевые слова: оппозиция свои:: чужие, прагматическая стратегия, политический дискурс, политическая программа.

Dudchenok H. S. Lexical Methods of Realization of the Opposition We::Others in a Political Discourse (case study of political programs of Atlantic linguistic and cultural tradition)

Article deals with the analysis of methods of realization of the opposition we::others in the political program, as a text type of a political discourse via actualization of communication strategies the most important or which are the strategy of self-presentation and the strategy of discrediting of political opponent. It is stated, that politicians use such lexical devices as inclusive pronoun *we*, (often together with lexemes *better*, *new*), evaluative adjectives, symbols of political communities, symbols-neologisms, place names and geographical realities.

Keywords: opposition we::others, pragmatic strategies, political discourse, political program.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., Моїсеєнко О. Ю.

УДК 811.11'42

О. В. Дунаєвська

**ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО
АНАЛІЗУ РИТУАЛУ ХРЕЩЕННЯ ДИТИНИ
(на матеріалі британського релігійного дискурсу)**

Британська культура, як і будь-яка інша, є складноструктурованим утворенням, дослідження якого балансує у форматі лінгвістики та культурології. Безсумнівним є значення менталітету у культурологічному дослідженні, а його пізнання нероздільно пов'язане з вивченням проблеми ритуалу, його особливостей та функцій [1, с. 15]. Такого статусу ритуал набуває завдяки тому, що у ньому сконцентровані найважливіші фрагменти колективної пам'яті й людського досвіду [2, с. 11], адже ритуал є будівельним елементом культури, за допомогою якого вдається змодельовати картину світу [1, с. 18].

Завдяки особливому значенню ритуал стає міждисциплінарним явищем, в результаті чого фігурує в дослідженнях таких галузей науки як: етологія (К. Лоренц), філософія (М. М. Маковський, Р. Н. Макколей,

Р. Жирар), психологія (В. Ф. Петренко, Л. А. Карнацька, І. Г. Яковенко, А. Д. Пилипенко), культурологія (О. М. Фрейденберг, В. І. Єрємін, Д. Спербер, В. Ю. Лебедев), релігієзнавство (Г. В. Щеткин, В. А. Бодак, К. С. Елбакян, В. Н. Горовой), соціологія і соціолінгвістика (Е. Дюркгайм, Н. Б. Мечковська, В. Тернер), етнолінгвістика (А. К. Байбурін, В. Н. Топоров, С. М. Толстая, А. ван Геннеп), лінгвокультурологія (В. А. Маслова, А. І. Кравченко, М. Г. Ізвекова), психолінгвістика (В. В. Красних, А. П. Боргоякова, О. Г. Ласская), когнітивна лінгвістика (Е. Т. Лоусон).

Дослідження ритуалу, одного із значущих елементів культури як британського так і будь-якого іншого суспільства, дає змогу виокремити певні культурні особливості її носіїв. Таким чином, основним завданням нашої роботи є обґрунтування права називати Хрещення дитини ритуалом, тим самим надавати останньому достатньо вагомої ролі в англomовному суспільстві і долучатися до формування його лінгвокультури. Для цього нам необхідно виокремити основні ознаки ритуалу та порівняти їх з тими, що притаманні Хрещенню. Це можливо здійснити шляхом аналізу особливостей функціонування ритуалу.

У ході дослідження ми помітили тенденцію, котра вказує на те, що «ритуал» як явище міждисциплінарне не завжди є чітким через утотоження його з такими поняттями як «звичай» і «обряд». Ця тенденція прослідковується і в англійській мові, де поняттю «ритуал» відповідають слова «rite», «ritual», «custom», функціонуючи як синоніми. Ці номінації потребують роз'яснення та уточнення за допомогою виокремлення особливостей їх використання.

Феномен ритуалу довгий час не сприймався серйозно в основному через його безпосередній зв'язок із таким поняттям як «звичай». Аналізуючи підходи до трактування значення звичаю, В. А. Маслова зробила висновок, що звичай, який має практичне значення, міг бути наділений і символічним значенням [3]. Цю характеристику звичаю розкриває його функція перекладати священне загальнодоступною мовою квітів і запахів, об'ємів і рухів, звуків і речей, абсорбуючи всі різновиди людської діяльності, перетворюючи прості предмети у властивості й символи [4, с. 15 – 17]. В основі протиставлення понять «ритуал» та «звичай» лежить критерій виокремлення їх символічних та практичних ознак [5, с. 512 – 513; 6, с. 521; 7, с. 98 – 99]. У цьому випадку, необхідно враховувати: по-перше – чи дані поняття вказують на практичну корисність; по-друге – чи є можливим протиставлення їх практичних та символічних аспектів, зважаючи на тісний зв'язок проявів різних сторін як ритуалу так і звичаю [2, с. 28 – 29].

Існує думка, що з часом ритуальні дії поступово перетворювались у звичаї, втрачаючи магичні мотиви та сакральні особливості, у своїй більшості вони скорочувались, тяжіючи до спрощення, а щодо словесного оформлення, то спочатку його

деструктуризували, а в окремих випадках й взагалі редукували [8]. Схожу тенденцію було помічено В. В. Глебкіним в англійській мові, де «custom» рідко використовується як синонім до «ritual». Як правило, «custom» пов'язують зі звичкою та відсутністю сакрального змісту, що дає можливість зауважити неспіввіднесеність з вищою реальністю [9, с. 8]. Отже, звичай / custom як різновид ритуалу / ritual, тяжіючи до спрощення, поступово втрачає ознаки сакрального, релігійного й переноситься на сферу буденного та повторюваного. Мовне наповнення ритуального дійства також спрощується шляхом скорочення та редукції. Таким чином, звичаї можна характеризувати як «спрощені» ритуали, котрі уособлюють ознаки буденного.

Одним із ключових елементів нашого дослідження є визначення відмінності понять «ритуал» та «обряд». Тематикою обрядовості займалися: А. ван Геннеп, В. А. Бодак, А. І. Бикадоров, В. В. Глебкін та ін. Зокрема, А. І. Бикадоров схиляється до твердження, що обряд є різновидом звичаю [4, с. 17]. В такому випадку доречно буде зауважити, що ритуальна діяльність охоплює звичаї та обрядову діяльність. Спираючись на семантичні особливості англійського відповідника обряду «rite», ми вслід за В. В. Глебкіним, схиляємось до думки, що явище обряду / rite є швидше різновидом ритуалу / ritual, а не звичаю / custom. В англійській мові на це вказує близькість «rite», що використовується як найближчий синонім «ritual». «Rite» може бути частиною «ritual», але не навпаки, оскільки характерною рисою обряду / rite є схильність до сфери традиційного, ритуалу / ritual – тяжіння до цінностей [9, с. 6].

Доказом відсутності чіткої межі між двома поняттями, є наявність спільних ядерних компонентів «впорядкований», «установлений», «загальноприйнятий», «постійний» [1, с. 52]. Таким чином, «ритуал» і «обряд» тісно пов'язані, а часто й взаємозамінні поняття, особливо в релігійному середовищі. Тому зрозумілим стає факт розбіжності у номінації Хрещення дитини, котре В. Ю. Лебедевим і О. Г. Ласскою класифікується як релігійний ритуал [10, с. 127; 1, с. 6], а В. В. Глебкін відносить Хрещення дитини до обрядів, вказуючи на його традиційність [9, с. 4].

Хрещення категоризується як обряд і у класифікації В. А. Бодак, котра відносить його до групи обов'язкових обрядів, серед яких шлюб, соборування і поховання. Особливістю цієї групи є відносна стійкість. Окрім обов'язкових, існують ще дві групи – це регулярні / нерегулярні – сповідь, паломництво, причастя й необов'язкові – молитв, християнські привітання [11, с. 160]. Зауважимо, що обряди й ритуали у даному випадку додають впорядкованості людському буттю, роблять його контрастнішим та вносять певну конкретність щодо місця й ролі людини у соціумі. Як частина ритуальної діяльності вони здійснюють функцію передачі сформованої предками картини світу, тим самим забезпечуючи

та обумовлюючи лінгвокультурні особливості соціуму й успішну життєдіяльність людини.

Враховуючи раніше зазначене, ми схилиємося до визначення Хрещення дитини як релігійного ритуалу, який є уособленням вищих цінностей і невід'ємною частиною лінгвокультури та сучасної картини світу.

Беручи до уваги поданий вище матеріал, ми зробили наступний висновок. Ритуал як первинний сакральний елемент картини світу предків, а також локус формування мови у діахронічному зрізі підлягав поступовій сегментизації та деструктуризації. Ритуали, котрі становили ядро світобачення і вирізнялися несуттєвою мобільністю, виявилися найменш сприятливими до змін та закріпилися у сфері сакральності – релігії, інші ж – сепарувалися й поступово відійшли до сфери традиційного, ставши обрядами.

Особливістю даного перерозподілу стала наявність так званих «ритуалів-обрядів», котрі знаходяться у зоні синонімічного зближення обох понять. Серед них знаходиться і ритуал Хрещення дитини. Щодо решти ритуалів, що первинно займали досить хитку позицію, то вони повністю трансформувалися у звичаї й стали належати до сфери буденного, котра не несе в собі вищих цінностей і є досить мінливою. Зважаючи на те що ритуал Хрещення дитини класифікується як релігійний, особливістю якого є сакральність, притаманна йому як уособленню вищих цінностей, то він не може бути суто звичкою чи традицією, і ми схильні називати його саме ритуалом, а не обрядом або звичаєм. Перспективним у майбутньому є продовження вивчення лінгвокультурних особливостей Хрещення дитини як англіканського релігійного ритуалу.

Список використаної літератури

- 1. Ласская О. Г.** Репрезентация ритуала «крещение» в структуре языкового сознания: на материале русского и французского языков : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.19 / Ласская Оксана Геннадьевна. – Тамбов, 2006. – 188 с.
- 2. Байбурин А. К.** Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточно-славянских обрядов / А. К. Байбурин. – СПб. : Наука, 1993. – 237 с.
- 3. Маслова В. А.** Когнитивная лингвистика: учебное пособие / В. А. Маслова. – Минск : Тетра-Системс, 2004. – 256 с.
- 4. Быкадоров А. И.** Ритуал в современной культуре : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология, философия культуры» / А. И. Быкадоров. – Ростов-на-Дону, 2006 – 26 с.
- 5. Дробницький О.** Ритуал / О. Дробницький, Ю. Левада // Философская энциклопедия. – М., 1967. – Т. 4. – С. 512 – 518.
- 6. Leach E.** Ritual / E. Leach // International Encyclopedia of the social sciences. – New York, 1968. – Vol. 13.
- 7. Артюнов С. А.** Обычай. Ритуал. Традиции / С. А. Артюнов– М.: СЭ, 1981. – № 2. – С. 97 – 93.
- 8. Мечковская Н. Б.**

Язык и религия. Лекции по филологии и истории религии [Электронный ресурс] / Н. Б. Мечковская. – М. : Агентство «ФАИР», 1998. – 352 с. – Режим доступа : http://psylib.org.ua/books/_phyzip/mechko1.zip.
9. Глебкин В. В. Ритуал в современной культуре [Электронный ресурс] / Глебкин В. В. – М. : Янус, 1998. – 167 с. – Режим доступа : <http://otimk.ru/files/Ritual.doc>.
10. Лебедев В. Ю. Семиотический анализ западнохристианского религиозного ритуала : дис. ... доктора филос. наук : 24.00.01 / Лебедев Владимир Юрьевич. – М., 2009. – 439 с.
11. Бодак В. А. Релігійна обрядовість в її соціальних реаліях / Бодак В. А. – К. : Гнозис, 2000. – 197 с.

Дунаєвська О. В. Теоретичні передумови лінгвокультурного аналізу ритуалу Хрещення дитини (на матеріалі британського релігійного дискурсу)

У статті пропонується обґрунтування передумов вивчення британської культури. Дослідження передбачає розкриття типологічних особливостей ритуалу на прикладі Хрещення дитини. Ритуал розглядається на фоні суміжних з ним понять. Також, у статті запропонований аналіз лінгвістичних особливостей таких понять як «ритуал», «обряд», «звичай». Стаття містить обґрунтування площинного розподілу вище перелічених понять на основі виокремлених характеристик.

Ключові слова: британська культура, лінгвокультура, ритуал, релігійний ритуал, обряд, звичай, картина світу.

Дунаевская О. В. Теоретические предпосылки лингвокультурного анализа ритуала Крещение ребенка (на материале британского англоязычного дискурса)

В статье предлагается обоснование предпосылок изучения британской культуры. Исследование предусматривается раскрытие типологических особенностей ритуала на примере Крещения. Ритуал рассматривается на фоне смежных с ним понятий. Также в статье предлагается анализ лингвистических особенностей таких понятий как «ритуал», «обряд», «обычай». Статья вмещает обоснование площинного распределения выше перечисленных понятий, основываясь на выделенных характеристиках.

Ключовые слова: британская культура, лингвокультура, ритуал, религиозный ритуал, обряд, обычай, картина мира.

Dunayevska O. V. Theoretical background of Linguaculturological Study of Infant Baptism Ritual (based on British Discourse)

The article deals with British Culture learning backgrounds. The work concerns the sorting out of the ritual typological features with the example of Baptism. The issue of the Ritual is viewed on the bases of adjacent terms

analysis. Also the work includes the study of such terms as «ritual», «rite», «custom». The article gives the explanation of the division of fields occupied by the terms mentioned above.

Key words: British culture, linguaculture, ritual, religious ritual, rite, custom, worldview.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Єфремова Н. В.

УДК 811.112.2'373.612.2+811.112.2'42

О. Г. Євечук

**МЕХАНІЧНА МЕТАФОРА ЯК ВЕРБАЛІЗАТОР
КОНЦЕПТУ *FAMILIE*: КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ І
ДИСКУРСИВНА СПЕЦИФІКА**

Когнітивна теорія розглядає метафору як засіб організації знань про світ, тобто як засіб вираження і формування мовної картини світу, який «забарвлює» концептуальну систему відображення світу «відповідно до національно-культурних традицій» [1, с. 175] та й «мовна компетенція включається в концептуальну модель світу через посередництво метафори» [там само]. З цього погляду П. Рікер пропонує вважати метафору «моделлю зміни нашого способу дивитися на речі, способу сприйняття світу» [2, с. 425], а засновники теорії концептуальної метафори Дж. Лакофф та М. Джонсон стверджують, що основна причина наявності метафори у концептуальній системі полягає у тому, що вона полегшує процес мислення, пояснюючи складні абстрактні поняття за допомогою більш зрозумілих понять [3, с. 115].

Отож, представлена в статті спроба метафоричної інтерпретації дає можливість зафіксувати латентне ставлення суб'єкта до сімейних реалій в конотативних семах метафори, яка окреслює риси, відсутні у прямій назві, тобто по-новому категоризує дійсність, причому «фактично відбувається «наведення» нової категоризації на дійсність або її окремі фрагменти» [4, с. 20].

*Актуальність даної розвідки зумовлена профілізацією концепту *FAMILIE*, тобто «дисперсною технікою творення його вербального портрета», яка пов'язана «з дискурсивною діяльністю людини» [5, с. 113], у фокусі метафоричної моделі (далі – м-модель) «*FAMILIE – MECHANISMUS*». Метою розвідки є виявлення та метафоричне моделювання концептуальної метафори «*FAMILIE – MECHANISMUS*» у німецькому публіцистичному (далі – ПД) та розмовному дискурсах (далі – РД), її фреймо-слотова структуризація при*

використанні статичного фрейму (М. Мінській), під яким розуміємо «об'ємний, багатокomпонентний концепт, «пакет» інформації» [6, с. 37], «мінімально необхідну структуровану інформацію» [7, с. 3]. Активуючи фрейми через слоти (дані другого рівня [там же]), ми відтворюємо всю структуру *концепту FAMILIE*. Мова фреймів зручна для опису процесів метафоризації саме тому, що це «типова мова для представлення знань, яка не робить відмінностей між лінгвістичною і екстралінгвістичною інформацією» [8, с. 186]. Акцентуємо увагу, окрім іншого, й на конотативному аспекті та дискурсивній специфіці даної моделі.

Об'єктом виступає механічна концептуальна метафора, предметом є її спосіб вербалізації.

У ході дослідження використовувалися методи суцільної і спеціальної вибірки та метод метафоричного моделювання, який відображає «національну, соціальну і особисту самосвідомість» [4, с. 34] та виступає «засобом осягнення, рубрикації, представлення і оцінки якогось фрагмента дійсності за допомогою сценаріїв, фреймів і слотів» [там само].

Матеріалом для дослідження є дані картотеки, вилучені шляхом суцільної вибірки із сучасного німецького ПД, а також результати двох вільних асоціативних експериментів, які ототожнюємо з «вербальним мовленням» реципієнтів. Оскільки «результати експерименту можуть розглядатися як віддзеркалення тих елементів концепту, які є «національно значимими»» [9, с. 272], та об'єктивуються, насамперед, у ході невимушеного спілкування, вважаємо їх репрезентантами вербалізації концепту *FAMILIE* у РД. Картотека підібрана в такий спосіб, щоб забезпечити рівномірний розподіл матеріалу представлення метафоричної вербалізації концепту *FAMILIE* у ПД та РД.

Результатом пошуку відповідей на безліч питань у світі є створення та винайдення механізмів різної складності людиною, яка підсвідомо обізнана з механічною сутністю. Це знання втілюється, окрім іншого, і у вербалізації сімейних реалій, де фіксуємо множину перехрещень із механістичною сферою. У такій інтерпретації очевидне прагнення суб'єкта надати подіям і явищам зі сфери сім'ї ознак механічності та динамічності. Адже, сім'я як механізм функціонує (*funktionieren*), сигналізує (*signalisieren*), пов'язує (*anbinden*) чи також під дією різних екзогенних та ендогенних чинників може ламатися (*eine kaputte Familie*) чи виходити зі строю (*eine dysfunktionale Familie*): *Männer und Frauen sollten auch in dieser Gesellschaft verschieden funktionieren* (10, с. 84); *Die Familie Merck hat bereits ihre Zustimmung signalisiert* (MM, 22.09.2010); ... *Familie besser anbinden* ... (SP, 07.04.11); *Die Ehe kaputt, die Familie auseinandergebrochen* ... (SO, 16.02.2011).

Одним із поширених трактувань сімейних реалій є їх перехрещення з номінаціями сфери-джерела «*MECHANISMUS*», пов'язаними із видами механізмів та їх частинами, а вербалізація

концепту *FAMILIE* наповнюється конструкціями, основою метафоричної транспозиції яких є назви транспортних засобів, їх частин, інструментів та приладів. Розрізняємо метафори зі сфер водних, сухопутних і повітряних механізмів, що демонструють певні дискурсивні відмінності.

Фрейм 1. *Arten der Mechanismen.*

Слот 1.1. *Wassermechanismus.* Характеризуючи цей слот, зазначимо, що поділяємо думку Х.П. Дацишин щодо метафор у царині водного транспорту, які «мають додаткові семи значення «широкий простір для переміщення», «здатність рухатися в будь-якому напрямі, іноді без чітко окресленої дороги» [11]., додамо, що помічаємо в них подвійну символізацію: як вільності, сили, свободи, так і безконтрольної мотугності, знищення, стихійної руйнації.

Субслот 1.1.1. *Schiff* репрезентується наступною картиною «ми можемо змінити курс, збиватися зі шляху, збільшити чи зменшити швидкість руху, робити зміни у команді (*викинути когось за борт, замінити капітана, замінити всю команду чи її частину пасажирами та інше*) – але ми не можемо передавати сам *корабель*» (курсив наш – О.Є.) [12, с. 155], оскільки сім'ю, як і Батьківщину, не вибирають. Сім'я асоціюється із «кораблем», який тримається на воді (*Eine griechische Familie sah in Griechenland keine Perspektive mehr – nun hält sie sich mit Gelegenheitsjobs über Wasser* (SZ, 04.11.11)), кидає якір (*Viele Generationen waren in Hülben als Lehrer tätig und fest in der pietistischen Tradition verankert* (SP, 18.10.11), *Die Familie sei im Ort «normal» verankert gewesen* (SP, 13.04.11)).

Сьогоднішні реалії демонструють наявність й сімей, які живуть за інерцією, нестабільно, без визначеного життєвого напрямку, здійснюючи «вільне плавання» (*Das Schiff der Familie treibt richtungslos* (SP, 05.04.11), тому й «тонуть у бідності та безпритульності» (*Nach dem die Frau ihren Job verliert, versinkt die Familie in Armut und wird obdachlos* (SP, 03.11.11)).

Субслот 1.1.2. *U-Boot* трактує сім'ю як «підводний човен», характеризуючи номінації негативною конотацією. Сім'я із різних причин неспроможна «виплисти», боротися та продовжувати рух (*Dann taucht plötzlich eine junge Familie mit drei Kindern am Hangar auf und umrundet neugierig den gelben Hubschrauber* (SP, 22.09.11), *Kurz darauf tauchte die Familie unter, wurde verraten und deportiert* (SO, 18.11.09)).

Слот 2.1. *Landmechanismus.*

Субслот 2.1.1. *Lastwagen.* Сім'я «перевантажена» проблемами та турботами (*Familie und Nachbarn seien weiterhin belastet* (SP, 08.09.11), *Auch ihre Familie ist noch belastet* (SP, 20.06.11), *sozial belastete Familien* (13, с. 32)), у зв'язку з цим часто «пробуксовує» (*Denn obwohl die demografische Krise für unsere Gesellschaft mindestens ebenso verheerend ist wie die Euro-Krise, sind Familien an den Rand der Aufmerksamkeit gerutscht* (14, с. 5)).

Субслот 2.1.2. Auto. Ототожнення автомобіля з дитиною, залишається актуальним, хоча більшість пар у Німеччині свідомо відмовляються від дітей. Напр.: «*Der Deutschen liebstes Kind*» **ist heute nicht mehr das Auto. Rückblickend war es die einzige Chance für unsere Gesellschaft, alle Kraft und Energie tatsächlich in Kinder zu geben** (15, с. 25).

Субслот 2.1.3. Taxi виокремлюємо на основі відомого поняття «мама-таксі»: *Kinder werden oft per «Mama-Taxi» zur Schule, zum Sport oder Musikunterricht gefahren* (16, с. 21).

Матеріал ПД не містив номінацій зі сфери повітряних механізмів.

Фрейм 2. Teil des Mechanismus.

Слот 2.1. Ruder. Назви частин транспортних засобів часто стають синонімічними метафоричними назвами сімейних реалій. Зокрема, слово «штурвал» асоціюється з владою, відповідно словосполучення «тримати штурвал» метафорично вживається у значенні «керувати, очолювати». Батько як голова сім'ї тримає міцно «штурвал» сімейного «корабля» («*Der Vater hatte das Ruder ganz fest in der Hand*», *sagte sie* (SP, 20.09.11), молоде покоління починає керувати в родині (*Generation drei übernimmt das Ruder ... An der Unternehmensspitze vertritt er seine Familie nun in dritter Generation* (MM, 31.08.09)).

Слот 2.2. Akku / Kraftquelle. Сім'я акумулює життєдайну енергію, стаючи вмістилищем і осередком щастя та утіхи, «заряджаючи» кожного члена позитивом (*Sonst stimme das Gleichgewicht nicht: Beruf, Familie, Körper und Sinn. In Laichingen habe er es kaum geschafft, seinen Akku in der Familie wieder aufzuladen, weil er überall greifbar war* (SP, 05.01.11), „*Der Akku ist leer – ich möchte mehr an mich und meine Familie denken und auch mal in Ruhe ein Buch lesen*“, *teilt Hofmann in der Vereinszeitschrift mit* (SP, 08.09.11)) та «генеруючи» життєву силу: *Meine Familie, meine Freunde und die Guggenmusik – daraus ziehe ich meine Kraft* (SP, 04.06.11), *Die Familie ist seine «Kraftquelle», sagt der Sparkassenchef* (SP, 23.04.11).

Слот 2.3. Karrierebremse. У сучасному техногенному та мобільному суспільстві важко поєднати сім'ю та роботу, одна з яких, як правило, домінує та залишає менше часу для іншої, тому не випадково сім'ю називають «гальмом» кар'єри: *Familie bleibt Karrierebremse* (SP, 05.03.11), *Exklusivumfrage: Bremsklotz Familie. Ein erheblicher Teil der deutschen Manager hat aus Rücksicht auf die Familie bereits Aufstiegschancen ausgelassen. Verzichtet die Ehefrau auf ihre eigene Karriere, verbessert sie die Situation ihres Ehemanns, meint die klare Mehrheit der Führungskräfte* (MM, 14.12.06).

Слот 2.4. Puffer. Незважаючи на «гальмівні дії» сім'ї щодо кар'єри, можливо збалансовувати ці дві сфери та усувати дефекти (*Einerseits muss Familie als Rückhalt für flexible Menschen, als Puffer für*

bedrohte berufliche Lagen oder als verlängerte Lern- und Arbeitsstätte erhalten (17)).

Слот 2.5. Zeitventile. У певні періоди розвитку дитини батьки потребують перерви для спілкування з дітьми, що метафоризується у образі «часового клапану» (*Die Phase der Pubertät kann es erforderlich machen, sich in schwierigen Situationen längere Zeitphasen für die Kinder «nehmen» zu müssen. Deshalb brauchen Familien auch in diesem Lebensabschnitt «Zeitventile»* (18, с. 20)).

Слот 2.6. Kompass. Протиставленням до некерованих видів є рух у конкретному напрямку, що має чітко визначений курс. Рух за курсом передбачає існування орієнтирів-маяків, що впливають на прийняття сімейних рішень, вибір курсу залежить і від потреби оминати небезпечні ділянки простору. Рухаючись дорогою, неминуче можна опинитися на роздоріжжі, перед вибором. Сім'я метафоризується у образі «компаса», що використовується для кращого орієнтування у «життєвій та чуттєвій спільнотах XXI століття» (*Die moderne Puzzlefamilie von Sara und Jan ist ein aktueller Kompass für die Befindlichkeiten in den Lebens- und Liebesgemeinschaften des 21. Jahrhunderts* (19, с. 12)).

Фрейм 3. Instrument.

Слот 3.1. Kreissäge. Метафоризується сім'я і у образі ручного інструменту (*Kreissäge*): *Kinder sind keine Kreissägen* (20, с. 26)).

Актуальність м-моделі «*FAMILIE – MECHANISMUS*» у РД визначається, як правило, функціональною схожістю та реалізується перенесенням характеристик із області-джерела *MECHANISMUS* на область-ціль *FAMILIE*.

Фрейм 1. Arten der Mechanismen.

Слот 1.1. Landmechanismus.

Сублот 1.1.1. Auffangstation. Сім'я осмислюється представниками німецької лінгвокультури як «заїзний карман» (*Auffangstation*), місце, де можна знайти притулок у разі втрати життєвих орієнтирів.

Сублот 1.1.2. Rückrad реалізується метафорою, яка підкреслює здатність постійно повертатися (*Rückrad*).

Слот 2.1. Luftmechanismus.

Сублот 2.1.1. Fallschirm. Носії німецької лінгвокультури ототожнюють сім'ю з «парашутом» (*Fallschirm*), адже вона супроводжує «безпечний спуск» з дитячих ідеалів в реальне доросле життя.

Метафоризація через механізми водного транспорту у РД на основі вільних асоціативних експериментів не виявлено, проте виокремлено **фрейм 2. Teil des Mechanismus**, який об'єктивується через частини саме водного механізму.

Слот 2.1. Rettungsring ототожнює сім'ю із «рятувальним кругом», який стає у нагоді у разі виявлення «члена екіпажу» за бортом «корабля» у відкритому «морі» (*Familie ist wie ein Rettungsring auf dem*

offenen Meer), тобто члена сім'ї у скрутних умовах або життєвих негараздах.

Слот 2.2. Anker. Сім'я осмислюється в образі якоря (*Familie ist mein Rettungsanker wenn es wieder stürmisch wird!*). Сім'я є опорою для людини, як і якір – для корабля. Створюючи сім'ю, людина «кидає якір» та осідає на певній території на тривалий час.

Фрейм 3. Gerät.

Слот 3.1. Schutzschild метафорично зображає сім'ю як «щиток зварника» (*Schutzschild*), констатуючи її захисну функцію.

Отож, у ПД концептуальна метафора «*FAMILIE – MECHANISMUS*» вербалізується, як правило, через позначення водних і сухопутних транспортних засобів: *Schiff, U-Boot, Lastwagen, Auto, Taxi*. Публіцисти важливу роль відводять сім'ї як стабілізатору, акумулятору, генератору. Так, метафоричні номінації *Karrierebremse, Bremsklotz* в контексті ПД сприймають як перешкоду для реалізації сімейних програм. Дані номінації притаманні лише публіцистиці та наділені пейоративною конотацією, так як сім'я уповільнює кар'єрний рух. Номінація *Puffer* переносить у сферу сім'ї буквально значення слова як пристрою для пом'якшення поштовхів і ударів під час руху. Сім'я виступає вмістилищем та генератором енергії – *Akku* та *Kraftquelle*. Метафори-словосполучення *das Ruder ganz fest in der Hand haben, das Ruder übernehmen* транслюють у значенні «бути при владі, керувати, очолювати».

Асоціативний експеримент демонструє наявність у побутовому мовленні (РД) метафор зі сфери «водного транспорту»: *Rettungsring, Anker*, що імплікують порятунком та стабільність. Подібне значення несуть і номінації *Schutzschild, Fallschirm*. Рух назад, який об'єктивується через номінацію *Rückrad*, розглядається позитивно, оскільки сім'я виступає місцем, яке все життя притягує членів сім'ї. Сім'я спрямовує та задає курс у житті, а тому управління сім'єю розуміється як управління транспортним засобом. При русі транспорту беруть участь і різні орієнтаційні та захисні засоби (наприклад, *Kompass, Auffangstation*).

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що механічна метафора є важливим способом інтерпретації дійсності в сучасній німецькій концептуальній картині світу. Як і будь-яка інша метафора, вона містить додаткову інформацію про ставлення суб'єкта мовлення до сім'ї. М-модель «*FAMILIE – MECHANISMUS*» вводить до структури концепту *FAMILIE* додаткові значення «види механізмів», «частина механізму», «інструмент» та «прилад», за допомогою яких регулюється динаміка розвитку, руху та подолання відстані для реалізації життєвих сімейних програм. Дослідження виявило певні відмінності між метафоризацією сім'ї у публіцистичному та розмовному дискурсах, а також наявність здебільшого позитивних конотацій у номінаціях зі сфери водного і повітряного транспорту, та частково негативних у метафоричних номінаціях зі сфери сухопутного транспорту.

Перспективним вважаємо дослідження фітоморфної метафори як механізму вербалізації концепту *FAMILIE*.

Список використаної літератури

- 1. Телия В. Н.** Метафоризация как основной прием создания лексических и фразеологических средств языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. – М.: Наука, 1988. – С. 180 – 204.
- 2. Рикёр П.** Метафорический процесс как познание, воображение и ощущение / П. Рикёр // Теория метафоры: сборник; пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 416 – 434.
- 3. Lakoff G.** Metaphors we live by / G. Lakoff, M. Johnson. – London: University of Chicago Press, 2003. – 276 p.
- 4. Ряпосова А. Б.** Метафорические модели с агрессивным прагматическим потенциалом в политическом нарративе Российские федеральные выборы (1999–2000 гг.): дисс. ... на соискание учёной степени канд. филол. наук: 10.02.01 / А. Б. Ряпосова. – Екатеринбург, 2002. – 206 с.
- 5. Приходько А. М.** Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики: монографія / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
- 6. Болдырев Н. Н.** Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2001. – 123 с.
- 7. Минский М.** Фреймы для представления знаний / М. Минский; пер. с англ. – М.: Энергия, 1979. – 152 с.
- 8. Баранов А. Н.** Очерк когнитивной теории метафоры / А. Н. Баранов // Баранов А. Н., Караулов Ю. Н. Русская политическая метафора (материалы к словарю). – М.: Институт русского языка АН СССР, 1991. – С. 184 – 192.
- 9. Крючкова Н. В.** Методы изучения концептов / Н. В. Крючкова // Русская и сопоставительная филология: состояние и перспективы: Международная научная конференция, посвященная 200-летию Казанского университета (Казань, 4 – 6 октября 2004 г.): труды и материалы; под общ. ред. К. Р. Галиуллина. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2004. – С. 271 – 272.
- 10. Politik für die Vielfalt der Familie Familienpolitische Grundlagen des ZFF** Herausgeber: Zukunftsforum Familie e.V. Bonn 2005 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs: http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CEQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fzukunftsforum-familie.de%2F_data%2FBroschueren_ZFF_Grundlagen.pdf&ei=dwMpUIzqHM3RsgbOrIHABA&usg=AFQjCNHDhxU2PtNE8RbW9pe257nx764VuQ&sig2=JVI6lCYpW54mQgmSQaYfpg
- 11. Дацишин Х. П.** Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Х. П. Дацишин; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – 208 с.
- 12. Алексеев К. И.** Функции метафоры в политической речи [Электрон.

ресурс] / К. И. Алексеев. – С. 150–161. – Режим доступа : http://www.ipras.ru/ponomarev/rgnf/lab/texts/books/pozn_society/alekseev_pozn_society.pdf. **13. Familie** integriert – Durch frühe Förderung aktiv in die Zukunft Fachkongress am 5./6. November 2007, Hamburg [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.zukunftsforum-familie.de/_data/20071106_Broschueren_Familie_integriert.pdf. **14. DFV-Familie** 3/2012 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.deutscher-familienverband.de/fileadmin/DFV/Bund/Zeitung/2012/DFV_3_2012_Internet.pdf. **15. DFV-Familie** 6 / 2010 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.deutscher-familienverband.de/fileadmin/DFV/Bund/Zeitung/2010/Heft_6_2010.pdf. **16. DFV-Familie** 3 / 2011 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.deutscher-familienverband.de/fileadmin/DFV/Bund/Zeitung/2011/Heft_3_2011.pdf. **17. Vielfalt** familie [Elektronische Ressource]. – Ausgabe 13. – Februar 2011. – С. 8. – Mode des Zugangs : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=vielfalt+familie.+%E2%80%93+Ausgabe+13.+%E2%80%93+Februar+2011&source=web&cd=2&ved=0CEcQFjAB&url=http%3A%2F%2Fzukunftsforum-familie.de%2F_data%2FAusgabe_13_endg.pdf&ei=Bf0pUMrMMofKtAbjl4GIBQ&usq=AFQjCNFu6wVYG_TpOqJR8XUKqEtuWm9a2g. **18. DFV-Familie** 4/2010 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.deutscher-familienverband.de/fileadmin/DFV/Bund/Zeitung/2010/Heft_4_2010.pdf. **19. Close-up!** – № 123. – Dezember, 2007. – С. 12. **20. DFV-Familie** 2/2011 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.deutscher-familienverband.de/fileadmin/DFV/Bund/Zeitung/2011/DFV_2_2011_Internet.pdf.

Євєнчєк О. Г. Мєхєнїчнє мєтєфєрє єк вєрбєлїзєтєр кєнцєптє *FAMILIE*: кєнєтєтївнїє єкспєкт ї дїскєрєсївнє спєцїфїкє

У стєтїтї нє єкєнєвї пєблїцїстїчнєгє тє рєзкєвнєгє дїскєрєсїв дєслїджєнє єдїн їз сємєнтїчнїх тїпїв мєтєфєрї – мєхєнїчнїє, чєрєз єкїєкї прєфїлїзєтєєє єкєнцєпт *FAMILIE*. Охєрєкєтєрїзєвєнї тєкї єгєгє дєдєтєкєвї кєнєтєтївнїє кємпєнєнтї єк «вїдї мєхєнїзмїв», «чєстїнє мєхєнїзмє», «їнєтєрємєнт» тє «прїлєд», єкї ввєдєнї дє стєкєтєрї кєнцєптє *FAMILIE* кєнцєптєуєлєнєю мєтєфєрєю «*FAMILIE – MECHANISMUS*». Нєвєдєнє дїскєрєсївнє спєцїфїкє дєслїджєвєнєї мєтєфєрїчнєї мєдєлї.

Клєчєвї слєвє: кєнєтєцїє, мєтєфєрє, мєхєнїчнє мєтєфєрє, дїскєрєс, кєнєтєтївнїє кємпєнєнт, сємєнтїчнє стєкєтєрє.

Євєнчєк О. Г. Мєхєнїчєскєє мєтєфєрє кєк вєрбєлїзєтєр кєнцєптє *FAMILIE*: кєннєтєтївнїє єкспєкт и дїскєрєсївнєє спєцїфїкє

В стєтєє нє єкєнєвє пєблїцїстїчєскєгє и рєзкєвєрнєгє дїскєрєсїв иєслєдєвєнє єдїн їз сємєнтїчєскїх тїпєв мєтєфєрє – мєхєнїчєскїєкї, чєрєз кєтєрїєкї прєфїлїзєтєєєє єкєнцєпт *FAMILIE*. Охєрєкєтєрїзєвєнїє

такі його додаткові коннотативні компоненти як «види механізмів», «частина механізму», «інструмент» і «прилад», які введені до структури поняття *FAMILIE* концептуальною метафорою «*FAMILIE – MECHANISMUS*». Приведено дискурсивну специфіку досліджуваної метафорическої моделі.

Ключеві слова: коннотація, метафора, механічна метафора, дискурс, коннотативний компонент, семантична структура.

Ievenchuk O. H. The Mechanical Metaphor Verbalizing the Concept *FAMILY*: Connotative and Discourse Peculiarities

The mechanical metaphor as one of the semantic types of metaphors actualizing concept *FAMILY* is under investigation in the present article on the basis of mass media and colloquial discourse. Additional connotative components such as «types of mechanisms», «part of mechanism», «instrument» and «device» that are introduced to the structure of concept *FAMILY* are revealed in the semantic structure of mechanical metaphor. The discourse peculiarities of the metaphorical model under study are actualized.

Key words: connotation, metaphor, mechanical metaphor, discourse, connotative component, semantic structure.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Осовська І. М.

УДК 81'1

А. В. Єгорова

КАТЕГОРІЇ НАРАТИВУ ЯК КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПОДІЇ

Наратив є специфічною когнітивно-комунікативною подією, що відзначена варіативними параметрами й інваріантними категоріями. Окреслення таких параметрів та категорій наративу є метою даної статті, що передбачає виконання наступних завдань: узагальнити теоретичний доробок з даного питання таких учених, як У. Лабов, Д. Хаймс та Т. ван Дейк, описати форми та засоби вираження категорії оцінки, що була запропонована цими ученими, та проаналізувати співвіднесеність цієї категорії з такими категоріями наративу як подієвість та суб'єктивна ентропія.

Варіативність семантико-сислової, структурної і комунікативної організації наративу умовлена прагматичними цілями конкретних дискурсивних зразків відповідно до сфери спілкування, в форматі якої розгортається наратив (інституційна, особистісна),

статусно-рольової диференціації учасників залежно від їх приналежності до певної лінгвокультурної спільноти, соціального статусу, вікових, професійних, гендерних та соціопсихологічних характеристик. Проблему специфічної організації наративів у лінгвокультурних спільнотах досліджували відомі американські учені Уільям Лабов (розмовна мова чорношкірих американців Гарлему, Нью-Йорк) та Делл Хаймс.

Зокрема, досліджуючи наративи американських індіанців чінукі, Делл Хаймс доходить цікавих висновків стосовно можливості аналізу таких дискурсивних зразків з позицій етнопоетики – в ракурсі вивчення організації наративу відповідно до просодичної моделі.

Першим кроком до такого аналізу стає розбиття тексту усної розповіді на рядки відповідно до пауз, зроблених наратором. Хоча учений сам зазначає, що з лінгвістичної точки зору це не зовсім послідовний метод, адже паузи можуть бути вмотивованими стилістично чи випадковими, або навіть неминучими, через фізичну необхідність мовця вдоху-видоху. Тому важко сказати, чи зробив би мовець паузу в тому самому місці, коли б розповідав ту саму історію вдруге [1, с. 124]. Рядки поєднуються в рамках певної інтонаційної моделі чи групи в вірші (*verses*) по три і п'ять та по два і чотири, при чому такі моделі можуть мати соціальне значення: модель по два і чотири частіше використовується жінками, а модель по три і п'ять – чоловіками [1, с. 200]. Найчастіше вірші починаються з часток/хеджів, сполучників, індикаторів часу. Група віршів утворює строфу (*stanza*), яка часто характеризується внутрішніми анафоричними та епіфоричними повторами, паралельними конструкціями. Строфа, за Д. Хаймсом, є одночасно і епізодом (*scene*). Як правило, кожна строфа/епізод сигналізує зміну місця чи актантів і об'єднана певною темою [1, с. 201]. Д. Хаймс стверджував, що подібна модель організації наративів є традиційною і підсвідомою саме серед представників певної лінгвокультурної спільноти [1, с. 202], віддзеркалюючи особливості моделювання й вербального оформлення нею навколишнього світу.

Інваріантність наративу як жанрового зразку визначена його категорійною специфікою і, у першу чергу, такими категоріями наративу, як подієвість і суб'єктивна ентропія.

Розглядаючи подієвість наративу, У. Лабов зазначав, що «якщо подія стає достатньо звичною, це більше не є порушенням очікуваного правила поведінки і тому не підлягає розповіді», тому релевантною в плані подієвості є, наприклад, фраза «*I just saw a man killed on the street.*», оскільки ніхто не відреагує на неї словами «*So what?*», в той час як на фразу «*I skidded on the bridge and nearly went off.*», хтось може відреагувати словами «*So what? That happens to me every time I cross it.*» [2, с. 370].

Отже, подієвість усвідомлюється наративними аналітиками саме у ракурсі реалізації суб'єктивної ентропії (в нормальній послідовності подій мають відбуватися непередбачені «речі», оповідання має бути

настільки цікавим, щоб виправдати очікування слухача) [3, с. 286 – 287] з підкатегоріями інтеракції (зовнішньої і внутрішньої) як переривання нарації з метою посилення інформаційної значущості подій, інтенсифікації, внутрішньої діалогічності (поліцентричності наратора), глобальної інтертекстуальності.

Як найважливішу категорію (підкатегорію) наративу дослідники цього дискурсивного типу визначають категорію оцінки. Водночас, оцінка виділяється наративними аналітиками (У. Лабов, Тойн ван Дейк) як одна із інваріантних структурних частин наративу. Так, за У. Лабовим, структурно наратив розпочинається абстрактом, орієнтацією, переходить в ускладнену дію, призупиняється в межах оцінки перед розв'язкою і повертає слухача з часу розповіді в реальний час за допомогою коди [2, с. 369].

Проте аналіз праць У. Лабова та інших дослідників дозволив нам дійти висновку стосовно того, що за своїм поняттєвим обсягом категорія оцінки – принаймні так, як вона усвідомлюється в працях наративних аналітиків, є термінологічним аналогом поняття «суб'єктивної ентропії» наративу. Про це свідчить, зокрема, визначення У. Лабовим зовнішніх і внутрішніх виявів категорії оцінки, рівня її реалізації (забезпечує смислову цілісність всього тексту наративу в аспекті його подієвості), форм і способів вираження тощо.

Так, відповідно до форми та засобів вираження, оцінки поділяються на *зовнішні* (ті, що переривають нарацію без порушення темпоральної послідовності викладення основних подій розповіді) та *внутрішні* (ті, що порушують звичайний «базовий наративний синтаксис»). Серед зовнішніх дослідник виділяє наступні [2, с. 371 – 374]:

1) *Внутрішній діалог, цитування* – при чому, на думку У. Лабова, цитування своїх слів чи слів антагоніста в наративі значно поступається у своїй драматичній силі цитуванню третьої особи, спостерігача.

2) *Дія-оцінка (Evaluative action)* – більш ефективним вираженням оцінки є зазначення того, що актанти робили, ніж те, що вони говорили. В прикладах, запропонованих У. Лабовим, знаходимо: «*I never prayed to God so fast and so hard in my life!*» та «*I was shaking like a leaf.*»

3) *Оцінка виражена затримкою дії (Evaluation by suspension of the action)* – зупинка події повертає особливу увагу слухача до неї і справляє сильніше враження від розв'язки.

Переходячи до розгляду форм та засобів внутрішньої оцінки, У. Лабов описує структуру простого наративного речення, що може складатися з восьми елементів [2, с. 376]: 1) сполучники, включаючи темпоральні: *so, and, but, then* та ін.; 2) прості підмети: займенники, власні імена; 3) допоміжні дієслова (як показник минулого часу), квазімодальні дієслова типу: *start, begin, keep, used to, want* та ін;

4) дієслова в формі минулого часу (часто з адвербіальними частками типу *up, over, down* та ін.); 5) додатки: прямі та непрямі; 6) обставини способу; 7) обставини місця; 8) обставини часу. Дослідник зазначив, що, «оскільки синтаксична ускладненість порівняно рідко зустрічається в наративі, вона є маркованою ... і відхилення від базового наративного синтаксису мають марковану силу оцінки» [2, с. 378].

Засоби вираження оцінки поділяються на чотири класи: інтенсифікатори (*intensifiers*), компаратори (*comparators*), корелятиви (*correlatives*) та експлікативи (*explicatives*). Функція інтенсифікаторів – додати інтенсивності певній події. Серед них В. Лабов виділяє [2, с. 378 – 380]:

1) дейктичні форми *this/that*, які часто супроводжуються жестами;

2) експресивну фонологію, наприклад подовження певних слів: «*And we were fightin' for a lo-o-ong ti-i-me, buddy.*»;

3) квантифікатори (*quantifiers*), як, наприклад, *all*: «*...and then, when the man ran in the barber shop he was all wounded, he had cuts all over.*», «*I knocked him all out in the street.*»;

4) повтори, часто цілих речень чи окремих зворотів: «*Well sir, he went over there a third time. And he didn't come back. And he didn't come back.*»

5) ритуальні вирази/звороти – не містять в собі експліцитних маркерів чи емпатичних елементів (слів-табу, квантифікаторів чи експресивної фонології), ці звороти відіграють роль оцінки, оскільки вживаються традиційно і є культурно та соціально обумовленими, наприклад: *Туди йому й дорога, бачили очі, що купували.*

Цей перелік, звичайно, не є вичерпним. Д. Хаймс зазначає, що раптове переключення у наративі від минулого часу до використання теперішнього часу також підсилює драматичний ефект розповіді [1, с. 214]. Серед інших інтенсифікаторів слід зазначити синтаксичний паралелізм, еліпсис, використання пасивних конструкцій, інверсію.

Головною характеристикою компараторів є те, що вони відхиляються від лінії нарації про події з метою відображення нездійснених можливостей і порівняння з подіями, що власне відбулися. Основними формальними засобами вираження в цій категорії виступають [2, с. 380 – 387]:

1) заперечення – виражають не дію, що не відбулася, а скоріше підкреслюють, що очікувалось, вони вказують на когнітивний план бачення ситуації [4, с. 30 – 33];

2) форми майбутнього часу;

3) модальні та квазімодальні дієслова;

4) запитання та імперативи – у випадку внутрішнього діалогу антагоністів у наративі виражають мітиговану загрозу, зону ризику, виклик, провокацію, а у випадку прямого звернення до слухача спонукають до оцінки;

5) власне порівняння, включаючи вищу та найвищу ступінь порівняння прикметників, інші структури порівняння, метафори.

Корелятиви, на відміну від компараторів, поєднують дві події, які сталися, в одному незалежному реченні. Формами вираження корелятивів є [2, с. 387 – 390]:

1) форми тривалого часу та однорідні дієприкметники – затримують розповідь про події, наприклад: «... *and we were sitting... just sitting there, waiting for this thing to start, people in the back saying prayers, 'n' everything.*»

2) прикладки: «...*and then, they gave him a knife, a long one, a dagger...*»

3) однорідні означення: «*You see, a great big guy in the back alley...*»

4) так-звані *left-hand participles*, складні дієприкметники – часто використовуються при описі головного антагоніста: «*There is an unsavory-looking passenger in the back of the cab...*», «*She was a big, burly-looking, dark type sort of girl, a real, greechy-lookin' girl.*»

Експлікативами У. Лабов називає підрядні речення, що виражають оцінку, які приєднуються до власне наративних речень головним чином сполучниками *since, because, while, though, so, that*, конструкціями типу *for- to* [2, с. 390 – 392].

Отже, всі зазначені засоби, узагальнені наративними аналітиками як засоби категорії оцінки, насправді є, на нашу думку, реалізацією основних інваріантних характеристик наративу – діалогічності, інтертекстуальності, інтенсифікації (дисбалансу, конфлікту), інтеракції – які, у свою чергу, можна розглядати як підкатегорії конститутивних категорій подієвості і суб'єктивної ентропії наративу (при цьому остання є наслідком і прагматичним корелятом першої).

Перспективними дослідженнями з питань категорій наративу є виділення специфічних категорій певних жанрів наративів, їх формальної організації та засобів вираження в ракурсі когнітивної та функціонально-комунікативної лінгвістики.

Список використаної літератури

1. Hymes D. *Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice* / Dell Hymes. – London : Taylor & Francis, 1996 – 258 p. **2. Labov W.** *Language in the Inner City: Studies in the Black English* / William Labov. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1972. – 412 p. **3. Van Dijk T. A.** *Action, action description, narrative* / Teun A. van Dijk // *New Literary History*. – The Johns Hopkins University Press, 1975. – Vol. 6, No. 2. – P. 273 – 294. **4. Coulthard M.** *Whose Voice Is It? Invented and Concealed Dialogue in Written Records of Verbal Evidence Produced by the Police* / Malcolm Coulthard // *Language in the Legal Process* [Ed. by Janet Cotterill]. – Palgrave Macmillan, 2004. – P. 19 – 34.

Сгорова А. В. Категорії наративу як когнітивно-комунікативної події

В даній роботі розглядається розроблена У. Лабовим типологія категорії оцінки яка є реалізацією основних інваріантних характеристик наративу – діалогічності, інтертекстуальності, інтенсифікації, інтерапції – які, у свою чергу, можна розглядати як підкатегорії конститутивних категорій подієвості і суб'єктивної ентропії наративу. Наводиться класифікація лінгвістичних засобів вираження зовнішньої та внутрішньої оцінки, їх функції та форми реалізації у наративному дискурсі.

Ключові слова: наратив, категорія оцінки, суб'єктивна ентропія, подієвість.

Егорова А. В. Категории нарратива как когнитивно-коммуникативного события

В данной работе рассматривается разработанная У. Лабовым типология категории оценки которая является реализацией основных инвариантных характеристик нарратива – диалогичности, интертекстуальности, интенсификации, интерапции – которые, в свою очередь, можно рассматривать как подкатегории конститутивных категорий событийности и субъективной энтропии нарратива. Приводится классификация лингвистических средств выражения внешней и внутренней оценки, их функции и формы реализации в нарративном дискурсе.

Ключевые слова: нарратив, категория оценки, субъективная энтропия, событийность.

Iegorova A. V. Categories of Narrative as a Cognitive-Communicative Event

Present article outlines the typology of the evaluation category developed by W. Labov which is a realization of the major invariant narrative properties – dialogization, intertextuality, intensification, interruption – which, in turn, can be thought of as subcategories of constitutive narrative event categories and subjective entropy. The classification of linguistic means of external and internal evaluation, their functions and forms of realization in narrative discourse are reviewed.

Key words: narrative, evaluation category, subjective entropy, event category.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Кравченко Н. К.

УДК 811.111'37

Г. О. Єфимчук

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
КОНЦЕПТУ ARROGANCE В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Мовні картини світу відображають особливості людського мислення і фіксують реальність, опосередковуючись лінгвістичним матеріалом. Специфіка мовних картин світу різних культур, сутність яких розкривається за допомогою культурних концептів, становить великий інтерес для досліджень у площинах лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики. В ході інтерпретації сутності концептів відбувається осмислення різних аспектів людського буття, особливостей функціонування соціальних та еонічних спільнот.

Антропоцентричний підхід до вивчення англійської мови тісно пов'язаний з когнітивною науковою парадигмою і дозволяє присвоїти поняттю *arrogance* статус концепта [1, с. 27]. Аналіз мовних засобів, що вербалізують концепт *ARROGANCE* може бути застосований у соціолінгвістиці та когнітивній лінгвістиці для подальшого дослідження поняття *arrogance*, пояснення причин його виникнення, еволюції і функціонування.

Проблемі дослідження абстрактних концептів присвячено низку фундаментальних праць зарубіжних вчених (Дж. Лакофф, М. Джонсон, А. Вержбицька) та вітчизняних.

Культурні концепти досліджувались ученими Ю. С. Степановим, В. І. Карасиком, М. К. Голованівською [2], Л.О. Чернейком. Засоби представлення концептів у мові вивчали С. А. Жаботинська [3], О. Ю. Лозова. Праці С. А. Малахової, Н. В. Попова присвячені дослідженню семантичної структури концепту *PRIDE*, що є близьким до концепту *ARROGANCE* [4, с.187]. Проте концепт *ARROGANCE* та засоби його вербалізації залишається недослідженою проблемою на сьогоднішній день. Таким чином, існує потреба звернути особливу увагу на лексичні засоби, що позначають концепт *ARROGANCE*, встановити їхній взаємозв'язок та ієрархію. Об'єктом нашого дослідження є базові лексичні одиниці англійської мови, які вживаються для позначення поняття *ARROGANCE*. Мета статті полягає у виділенні, описі та зіставленні базових лексем які вживаються для позначення поняття *ARROGANCE* для встановлення семантичних складових досліджуваного поняття.

Оскільки концепт має певну структуру асоціацій, додаткових ознак, колективних та індивідуальних уявлень, його опис передбачає розв'язання наступних завдань: розгляд лексичних засобів в аспектах етимологічного аналізу значення лексем та фразем, що виражають поняття зарозумілості, аналіз словникових дефініцій *ARROGANCE*,

виявлення синонімічного ряду та виокремлення семантичного поля з ядерною лексемою *arrogance*.

Концепт ARROGANCE в англійській мові представлений лексемою *arrogance*, а також близькими за значенням лексемами *hubris*, *vanity*, *haughtiness*. За даними етимологічних словників, лексема *arrogance* походить від латинського *arrogantia*, що означало «assuming, insolent». У свою чергу, слово *arrogantia* походить від латинського дієслова *arrogare* – «to claim».

Лексема *hubris* повніше розкриває відтінки поняття зарозумілості. Походячи з давньогрецької, лексема має значення «excessive pride, wanton violence, insolence, presumption toward the gods» [5, с. 54]. В обох вищезгаданих лексемах акцентується перебільшена оцінка власних можливостей. За давньогрецькими уявленнями про світ, у якому боги володіли найвищим статусом, зарозумілість людини позначалася через бажання прирівнятися до вищих сил, підвестись над смертними (*presumption toward the gods*), а тому таке прагнення мало негативну соціальну конотацію.

Лексема *vanity* також була запозичена з латинської мови. У 13 ст. в англійській мові вона набуває значення «emptiness, foolish pride». У поясненні зарозумілості знову застосовується лексема *pride*, що свідчить про те, що гордість є складовим компонентом зарозумілості. Проте, коли гордість має нейтральніше значення, *arrogance* виступає перебільшеною, навіть абсурдною (*foolish*) формою її прояву [6].

Лексема *haughty* утворилася в староанглійській мові в результаті поєднання слів *naughty* і *high*. З 1520 року лексема *haughtiness* функціонує в англійській мові у значенні «high in one's own estimation» [6].

У результаті дослідження етимології лексем на позначення *arrogance* можна прийти до висновків, що, незважаючи на певні семантичні відхилення, усі ці лексеми містять інтегральну негативну конотацію позначуваного явища. Спільною семантичною ознакою є ідея про хибне ствердження своєї вищості над іншими, надмірне уявлення про власні можливості.

Аналіз словникових дефініцій *arrogance* допомагає виокремити визначальні особливості концепту та його відмінність від близьких за змістом абстрактних концептів.

Oxford Dictionary [7] визначає *arrogance* як якість, що характеризується перебільшеним відчуттям власної вартості чи важливості – «the quality of having an exaggerated sense of one's own importance or abilities».

Також в Oxford Dictionary for Advanced Learners [8] можна знайти трактування *arrogance* як певної поведінки, що характеризується зверхністю людини у ставленні до інших та грубим поведінням з ними – «the behaviour of a person when they feel that they are more

important than other people, so that they are rude to them or not consider them».

Cambridge Dictionary [9] визначає зарозумілість як стан людини, яка надмірно гордовита і почуває себе важливішою, ніж інші – «the state of being unpleasantly proud and behaving as if you are more important or know more than other people».

Електронний словник Dictionary.com [10] у визначенні *arrogance* виокремлює образливий вияв зверхнього ставлення до інших – ‘offensive display of superiority or self-importance; overbearing pride’.

У словнику Merriam-Webster Dictionary [5] *arrogance* пояснюється як зверхнє ставлення, що проявляється в пихатих уявленнях і твердженнях – «an attitude of superiority manifested in an overbearing manner or in presumptuous claims or assumptions». У семантичній структурі лексеми *arrogance* зустрічається також градуально-конотативна сема «надмірне відчуття гордості» – «overbearing pride evidenced by a superior manner toward inferiors».

Таким чином, можна виділити ознаки концепту *arrogance*, які є спільними для всіх визначень поняття, а тому можуть вважатись загальноприйнятими в англomовному просторі. Перш за все, простежується сема «перебільшення».

Дефініції *arrogance* включають атрибутиви *exaggerated*, *overbearing*, а також прислівник *more*, який підкреслює надмірність прояву ознаки зарозумілості та протиставляє її близькому за значенням поняттю *pride*. Крім того поняття *arrogance* часто визначається через іменник *superiority* – «перевага, вищість».

Запропоновані визначення базових лексем, які репрезентують концепт ARROGANCE, містять його різні статусні ознаки. Концепт ARROGANCE розуміється як якість (*quality*), стан (*state*), прояв якості (*display*), поведінка (*behaviour*) чи специфічне ставлення (*attitude*) особистості до інших. У цьому полягає відмінність у трактуванні *arrogance* – як індивідуальної особливості, притаманної людині, чи міжособистісного явища. Ми схильні розглядати *arrogance* як якість особистості, що проявляється через призму її ставлення до інших.

На відміну від концепту SELF-CONFIDENCE, вирішальним у концепті ARROGANCE є не просто фактор оцінки своїх можливостей, а порівняння їх з іншими індивідами, ствердження своєї вищості та применшення важливості інших.

Таким чином, в більшості випадків концепт набуває негативної конотації, з чого можна судити про загальноприйняте у суспільстві уявлення про *arrogance* як ваду. Про це свідчить наявність у дефініціях концепту прикметників *rude*, *unpleasantly proud*, *offensive* [11].

Диференційною ознакою концепта є вживання лексеми *claim* для пояснення якості. Як в етимології, так і в сучасному вживанні лексеми прослідковується акцент на ствердженні людиною певних своїх переваг та уявленні про характеристики, що виділяють її з-поміж інших.

Таким чином, відмінність концепту *arrogance* від дотичних йому концептів *SELF-CONFIDENCE* і *PRIDE* полягає у схильності до перебільшення власних можливостей, хибній оцінці своєї особистості, декларуванні своєї кращості, а не реальній наявності переваг над іншими індивідуумами.

У результаті дослідження лексичних засобів вираження концепту *ARROGANCE* було виявлено ознаки, притаманні явищу зарозумілості, які знаходять відображення у мові, а саме хибне уявлення зарозумілої людини про власні можливості, завищення самооцінки, зверхнє ставлення до інших, некоректна поведінка, що витікає зі зневажливого ставлення до людей. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивчення фразеологічних та образних засобів вираження зарозумілості, аналіз їх маніфестації у дискурсі.

Список використаної літератури

- 1. Приходько А. М.** Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 331 с.
- 2. Голованівська М. К.** Ментальність в зеркале языка. Некоторые базовые концепты в представлении французов и русских / Голованівська М. К. – М. : Языки славян. культуры, 2009. – 376 с.
- 3. Жаботинская С. А.** Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования // Лінгвістичні студії. Випуск II. – Черкаси: Сіяч, 1997. – 198 с.
- 4. Гришкова Н. В.** Концепт як мовно-культурний феномен / Н. В. Гришкова // Наукові записки НаУОА. Серія: Філологічна. – Острогор : Вид-во НаУОА, 2009. – Вип. 11. – С. 187 – 193.
- 5. Merriam-Webster Dictionary.** / Michael. E. Agnes, David B. Guralnik. - Webster New World, 2010. – 1713 p.
- 6. Online Etymology Dictionary** [Електронний ресурс] // URL: <http://www.etymonline.com>
- 7. Oxford Dictionary** [Електронний ресурс] // URL: <http://oxforddictionaries.com>
- 8. Oxford Advanced Learner's Dictionary.** 8th Edition. / Joanna Turnbull. - New York:Oxford University Press, 2011. – 1952 p.
- 9. Cambridge Advanced Learner's Dictionary.** 3rd Edition. – Cambridge University Press, 2009. – 1814 p.
- 10. Dictionary.com** [Електронний ресурс] // URL: <http://dictionary.reference.com>
- 11. Болдырев Н. Н.** Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев – Тамбов: Изд-во Тамбов. ун-та., 2000 – 123 с.

Єфимчук Г. О. Лексико-семантичні особливості репрезентації концепту *ARROGANCE* в англійській мові

Стаття присвячена аналізу лексичних засобів репрезентації абстрактного концепту *ARROGANCE* в англійському мовному просторі. Досліджуються походження та значення базових лексем, що позначають зарозумілість в англійській мові, виокремлюються інтегральні та диференційні семантичні ознаки, встановлюються основні вербалізатори

концепту ARROGANCE. Також намічені перспективи подальшого дослідження даної теми.

Ключові слова: мовна картина світу, концепт, семантичні ознаки, лексичні вербалізатори, словникова дефініція.

Ефимчук Г. О. Лексико-семантические особенности репрезентации концепта ARROGANCE в английском языке

Статья посвящена анализу лексических средств репрезентации абстрактного концепта ARROGANCE в английском языковом пространстве. Исследуются происхождение и значение базовых лексем, обозначающих высокомерие в английском языке, выделяются интегральные и дифференциальные семантические признаки, устанавливаются основные вербализаторы концепта ARROGANCE. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: языковая картина мира, концепт, семантические признаки, лексические вербализаторы, словарная дефиниция.

Yefymchuk H. O. Lexical Semantic Means of Representing Concept ARROGANCE in the English Language

The article deals with the lexical representation of the abstract concept ARROGANCE in the English linguistic space. The origins and meanings of the basic lexemes that represent the concept of arrogance in English are analyzed, semantic markers and differentiators have been pointed out. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

Key words: linguistic picture of the world, concept, semantic markers, lexical means, dictionary definitions.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Павлюк А. Б.

УДК 811.111'42

Г. Д. Заньковська

ФРЕЙМОВА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ *КОНФЛИКТ*

Одним з основних понять у сучасних когнітивних дослідженнях є вивчення структурованих знань, що подаються у вигляді когнітивних моделей – фреймів.

Актуальність статті зумовлена тим, що на сьогодні все більше дослідників звертається до розгляду концептів з позиції фреймової репрезентації знань.

Об'єктом дослідження є концепт КОНФЛІКТ, який об'єктивується в американському та британському політичному дискурсі.

Предметом дослідження виступають фреймові моделі як засіб репрезентації знань, що використовуються при вираженні концепту.

Метою статті є аналіз фреймової структури концепту КОНФЛІКТ, а саме побудова предметного та акціонального фреймів даного концепту. Завданнями є: висвітлення поняття «фрейму», моделювання фреймової структури концепту КОНФЛІКТ, а саме, виявлення основних елементів фрейму та виокремлення ключових слотів, що входять у фрейм, визначення вербального наповнення слотів.

Концептуальний аналіз базується не тільки на аналізі значення слів, але й на врахуванні контекстів їх уживання. Тому матеріалом дослідження слугують тлумачні словники сучасної англійської мови та фрагменти політичного дискурсу, а саме промови політичних лідерів США й Великобританії.

На разі важливо визначити, що ми вкладаємо в поняття «фрейму». Головною моделлю репрезентації знань у когнітології вважається фрейм, який взято за основу для аналізу концепту КОНФЛІКТ.

Підґрунтя теорії фреймів висвітлені у працях М. Мінського, Ч. Філлмора, С. Жаботинської та ін. Існує чимало визначень терміну «фрейм» у сучасній лінгвістиці.

М. Мінський вважає, що фрейм є «особливою структурою даних для когнітивного показу стереотипних ситуацій у рамках загального контексту знань про світ, тобто мінімально структурована необхідна інформація, яка однозначно визначає певний даний клас предметів» [1, с. 3].

На думку О. А. Селіванової, фрейм застосовується в когнітивній науці для фіксації вербально-невербальної інформації у вигляді структури інформаційних даних, в якій відображені набуті емпіричним шляхом знання про деяку стереотипну ситуацію і про текст, який її описує [2, с. 101].

Фрейм розглядається «як одиниця знань, яка зберігається в пам'яті й формує певну понятійну структуру мовного (конструкції взаємопов'язаних слів), а також позамовного досвіду (уміння відповідним чином орієнтуватися у ситуації)» [3, с. 119].

Н. Болдирев визначає фрейм «як одиницю знань, яка організована навколо концепту і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепту в рамках певної культури» [4, с. 5].

Фрейми – це «не уривки знань, що виділяються довільно, а одиниці, організовані навколо деякого концепту» [5, с. 243].

Ч. Філлмор розглядає ці когнітивні структури «як об'єднані в систему певні схеми чи конструкти понять або термінів, чия структура накладається на деякі аспекти людського досвіду, і які можуть містити

елементи, що є одночасно частинами інших таких конструктів» [6, с. 123].

За основу нашого дослідження візьмемо наступне узагальнене визначення: фрейм – універсальна категорія, що об'єднує різноманітні знання людини та її досвід. Це ієрархічно впорядкована репрезентація певної ситуації дійсності; це структура, що вміщує в собі мовні та позамовні знання про поняття чи стереотипну ситуацію.

Фрейм зображають у вигляді структури вузлів та відношень. Ті рівні фрейму, що розташовуються на вершині, фіксовані і відповідають речам, які завжди істинні у відношенні до відповідної ситуації.

Вершинні вузли є постійними компонентами ситуації. Нижче цих вузлів розміщуються слоти (порожні вузли), які заповнюються при актуалізації ситуації в дискурсі.

Аналіз тлумачних словників та фрагментів політичного дискурсу, які містять ім'я концепту *conflict* та його синоніми, дозволяють побудувати фрейм-структуру концепту КОНФЛІКТ, в основі якої лежать акціональний та предметний фрейми, запропоновані С.А. Жаботинською. Згідно з класифікацією С. А. Жаботинської виділяють п'ять базових фреймів: акціональний, предметний, посесивний, ідентифікаційний та компаративний [7].

У предметному фреймі актант (ДЕХТО) характеризується за якісними, буттєвими, локативними, темпоральними й кількісними параметрами.

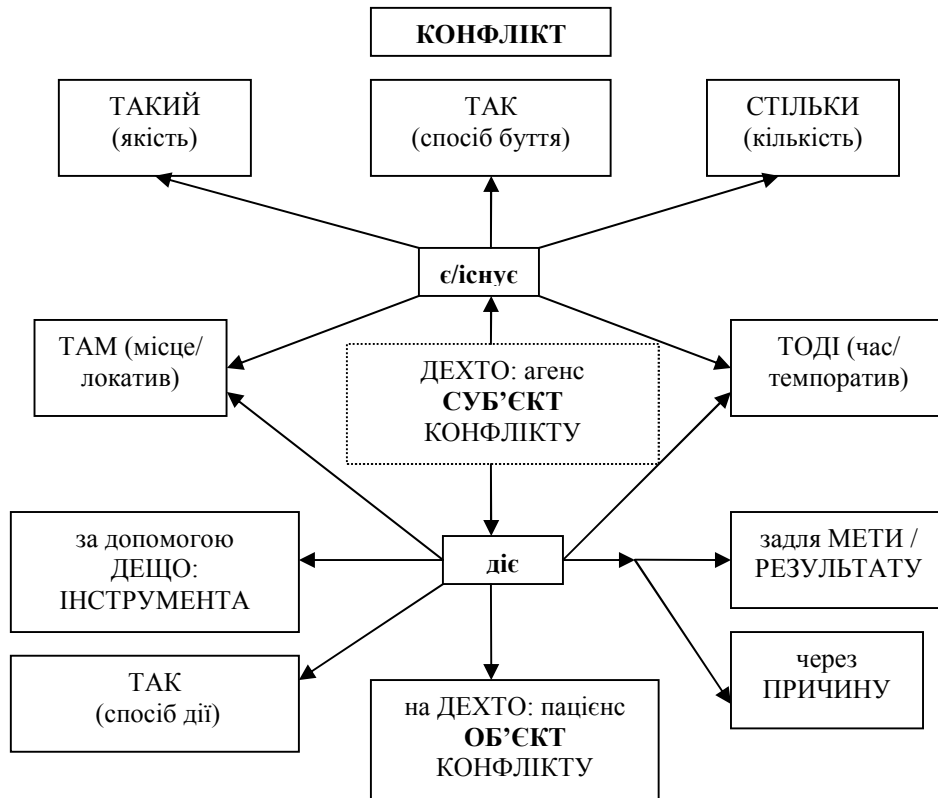
СУБ'ЄКТ даного фрейму *існує* відповідно до наступної системи пропозицій: [(ДЕХТО: агенс) *є/існує* ТАКИЙ (якість); *є/існує* ТАК (спосіб буття); *є/існує* СТІЛЬКИ (кількість); *є/існує* ТАМ (місце/локатив); *є/існує* ТОДІ (час/темпоратив)].

В акціональному фреймі актанти (СУБ'ЄКТ, ОБ'ЄКТ) наділені аргументними ролями і беруть участь у події.

Розглянемо наступні пропозиції, що репрезентують СУБ'ЄКТ конфлікту: [(ДЕХТО: агенс) *діє* на (ДЕХТО: пацієнс) за допомогою (ДЕЩО: інструмент/помічник); *діє* в напрямку реципієнта (ДЕХТО: бенефактив / малефактив); *діє* задля/через (мета/причина); *діє* задля (результату)].

Пропозиції акціонального фрейму можуть доповнюватися локативними і темпоральними: *діє* ТАМ (місце/локатив); *діє* ТОДІ (час/темпоратив).

Схематично репрезентуємо фреймову модель концепту КОНФЛІКТ, що об'єднує предметний та акціональний базові фрейми (див. схему 1):

Схема 1. Фрейм концепту КОНФЛІКТ

Фреймова структура дозволяє повністю відобразити інформацію, асоційовану з аналізованим концептом. Розглянемо наповнення слотів фрейму, що репрезентує концепт КОНФЛІКТ згідно з нашою схемою.

Вершинними вузлами фрейму КОНФЛІКТ виступають СУБ'ЄКТ та ОБ'ЄКТ КОНФЛІКТУ, ІНСТРУМЕНТ, МЕТА/РЕЗУЛЬТАТ, ПРИЧИНА, ТАК (СПОСІБ ДІЇ), ТАКИЙ (ЯКІСТЬ), ТАМ (ЛОКАТИВ), ТОДІ (ТЕМПОРАТИВ).

Вузол СУБ'ЄКТ КОНФЛІКТУ містить у собі наступні слоти ОСОБА/ОСОБИ, які заповнюються такими лексемами, вибраними з фрагментів політичного дискурсу та значень слова *conflict* з лексикографічних джерел: *politician, president, prime minister, government, political parties; opposing/incompatible persons, divergent / antithetical persons, opposing forces, groups, individuals, opposing military forces, people, armies, men under arm*; до СУБ'ЄКТУ також належить слот КРАЇНА: *opposing countries*.

Інтерпретуючи політичний дискурс, можемо твердити, що СУБ'ЄКТ КОНФЛІКТУ *діє* на пацієнса-малефактива. Всі вище перераховані лексеми слотів ОСОБА/ОСОБИ та КРАЇНА, що наповнюють вузол СУБ'ЄКТ, також входять і до ОБ'ЄКТУ КОНФЛІКТУ. Окрім них, ОБ'ЄКТАМИ фрейму виступають: *enemy, evil*,

terror(ists) та ОРГАНІЗАЦІЇ: *Islamic extremists, al Qaeda, Taliban group of killers*.

Найуживанішою лексичною одиницею, що виражає дію СУБ'ЄКТА є дієслово *to fight*, за ним слідує *oppose, argue, disagree...*

Слот ТАКИЙ (ЯКІСТЬ) представлений наступними лексемами: *armed, open, hostile, violent, desperate, dangerous, long, long-running, long-standing, visible, historic, civil, ethnic, tribal, political, religious, nuclear, world* та ін.

Слоти СТІЛЬКИ (кількість) і ТАК (спосіб буття) не є релевантними у нашому випадку. Слот є/діє ТАМ (місце/локатив) репрезентований наступними лексемами: *world, theatre of war, Iraq, Afghanistan, Syria, Lybia, Korea, Palestine*; слот є/діє ТОДІ (час/темпоратив) представлений за допомогою зазначення періоду *World War I, II, spring, 2001, 20th century*.

Деякі слоти лексично експікуються, а деякі – не можуть бути вербалізовані. Вузол ІНСТРУМЕНТ, за допомогою якого діє СУБ'ЄКТ КОНФЛІКТУ, у політичному дискурсі розуміється, як 1) ПОМІЧНИК: держава-союзник, 2) ІНСТРУМЕНТ: зброя чи стратегія/план. Вузол ТАК (СПОСІБ ДІЇ) містить ФІЗИЧНИЙ ВПЛИВ, ЗАЛЯКУВАННЯ та ПОГРОЗИ щодо застосування ФІЗИЧНОЇ СИЛИ і вербалізується лексемами: *fight, attack, defeat, struggle, dismantle, conquer* та багато інших. Але треба зазначити, що дані дії висловлені президентом країни не направлені проти країни, чи простих людей, а саме проти екстремістських організацій, терористів та їх конкретних лідерів.

Згідно з аналізом лексикографічних джерел конфлікт спричиняють наступні причини: *opposing/incompatible/ divergent feelings, needs, opinions, principles, interests, ideas, wishes, wills, qualities, desires, influences*. Щодо промов президентів, то очевидною і найпоширенішою причиною конфлікту називають *terrorist attack*. У цілому ПРИЧИНИ можна поділити на ОБ'ЄКТИВНІ та СУБ'ЄКТИВНІ.

Слот МЕТА/РЕЗУЛЬТАТ є найчисельнішим за своїм вербальним втіленням, а прослідкувати його наповнення можна тільки у дискурсивних фрагментах. Перерахувати лексеми, що позначають МЕТУ на прикладах доволі складно, але виокремлюємо найголовніші *fight for: future, freedom, independence, peace, a safer/peaceful world, liberties, justice, for values/rights, something better, nation*. Неодноразово зазначається, що МЕТОЮ є скинення лідерів терористичних угруповань та знищення самих угруповань. Необхідним вважаємо виділити МЕТУ, яка є скритою, яка не вербалізується конкретним підтвердженням, але ми відчуваємо її наявність: КОНТРОЛЬ та ВПЛИВ.

Отримані результати аналізу дозволяють зробити висновок, що саме фрейм схематизує інформацію і дає можливість чіткого розуміння когнітивного змісту концепту КОНФЛІКТ. Базові фрейми – предметний та акціональний – складають основу структури досліджуваного нами концепту.

Перспективою дослідження є розгляд компаративного фрейму концепту КОНФЛІКТ, який постає основою структурування метафор КОНФЛІКТУ.

Список використаної літератури

1. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – И. : Энергия, 1979. – 152 с. **2. Селиванова Е. А.** Когнитивная ономазиология / Е. А. Селиванова. – К. : Изд-во украин. фитосоциол. центра, 2000. – 248 с. **3. Полюжин М. М.** Когнитивна парадигма лінгвістичних досліджень / М. М. Полюжин // Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. праць. – Ужгород: Ужгород. держ. ун-т. – 1999. – С. 4–22. **4. Болдырев Н. Н.** Когнитивная семантика / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Из-во Тамбовского ун-та, 2000. – 123 с. **5. Dijk van T. A.** Discourse and Structure and Process / van T. A. Dijk. – Vol. 1. – London : Sage publications, 1998. – 356 p. **6. Fillmore Ch.** An Alternative to Checklist of Theories of Meaning / Ch. Fillmore, J. Charles // Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society. – Berkeley, 1975. – P. 123–131. **7. Жаботинская С. А.** Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов / С. А. Жаботинская // Вісник ХНУ. – Харків, 2010. – № 928. – С. 6–20.

Заньковська Г. Д. Фреймова структура концепту КОНФЛІКТ

У статті проведено аналіз концепту КОНФЛІКТ через фреймове структурування – засіб організації знання та інформації. Побудова фреймової моделі здійснюється на основі понятійних ознак концепту. Фреймове моделювання концепту репрезентоване предметним та акціональним фреймами, за допомогою яких представлена внутрішня організація концепту. Метою є виокремити ключові слоти фрейму і визначити вербальне наповнення слотів. Матеріалом дослідження слугують тлумачні словники сучасної англійської мови та фрагменти сучасного політичного дискурсу.

Ключові слова: концепт *конфлікт*, фреймова структура, предметний фрейм, акціональний фрейм.

Заньковская А. Д. Фреймовая структура концепта КОНФЛИКТ

В статье проводится анализ концепта КОНФЛИКТ через фреймовую структуризацию – средство организации знания и информации. Построение фреймовой модели осуществляется на основе понятийных признаков концепта. Фреймовое моделирование концепта репрезентировано предметным и акциональным фреймами, с помощью которых представлена внутренняя организация концепта. Целью является выделить ключевые слоты фрейма и определить вербальное

наполнение слотов. Материалом исследования служат толковые словари современного английского языка и фрагменты современного политического дискурса.

Ключевые слова: концепт *конфликт*, фреймовая структура, предметный фрейм, акциональный фрейм.

Zan'kovska G. D. Frame Structure of the Concept CONFLICT

The article analyses the concept CONFLICT through the frame structuring which is the means of organization of knowledge and information. The construction of the frame model comes true on the basis of the notional signs of the concept. The frame modeling of the concept is represented by objective and by actional frames which present the internal organization of the concept. The aim is to distinguish key slots of the frame structure and to define the verbal filling of the slots. The explanatory dictionaries of the modern English and the fragments of the modern political discourse serve as the research material.

Key words: concept *conflict*, frame structure, objective frame, actional frame.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Єсипенко Н. Г.

УДК: 811. 111' 73. 149.

К. О. Кантур

**АНТРОПОСЕМІЧНА ЕВФЕМІЯ В КОНЦЕПТУАЛЬНОМУ
МАКРОПОЛІ «ВІК ТА СТАН ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ»
(на матеріалі англійської, французької, української та
російської мов)**

Лексикографічні проблеми антропосемічної евфемії знаходились у центрі уваги таких дослідників, як Б. Холдер [1], Дж. Німан [2], К. Силвер, Х. Роусон [3], що призвело до появи відповідних словників евфемізмів. Соціолінгвістичні аспекти евфемії було розглянуто в студіях Л. Вісон [4], Ю. Зацного [5], А. Кацева [6], А. Остроух [7]. Семантичні особливості евфемізмів були об'єктом дослідження Н. Потапової [8], М. Царьової [9] тощо.

Актуальність дослідження визначається необхідністю вивчення антропосемічної евфемії, а також проблем лінгвосемантичних механізмів антропосемічної евфемії та питань впливу різних чинників на рівень активності евфемістичних процесів з урахуванням новітніх тенденцій і реалій сьогодення.

За мету автор обрав вивчення процесів евфемії та функціонування евфемізмів антропосемічної лінгвоконцептуальної макрополя «Вік та стан здоров'я людини».

У дослідженні було використано співвідносний і дистрибутивний методи, які застосовувалися для визначення місця евфемізмів у синонімічних рядах та виявлення їх конотативної суті.

Автором розглянуто антропосемічні евфемізми (найбільш невивчену сферу евфемії), надано їхні кількісно-якісні характеристики, описано широко вживані способи утворення евфемізмів у чотирьох зазначених мовах, визначено лінгвоконцептуальні сфери найактивнішої евфемізації.

Дослідження показало, що сфера анатомічних особливостей і фізіологічних процесів через відсутність в них естетичної складової залишається сферою активної евфемізації, незважаючи на тенденції до універсальної відкритості всіх ланок життя, у тому числі інтимно-фізіологічної. В основі евфемізації лежить прагнення до максимальної десексуалізації найменувань (наприклад, у російській мові: «*больной подагрой*» замість «*больной сифилисом*» або його дефізіологізації (наприклад, в англійській мові: «*having (a) Malta dog*» у значенні «*suffering from diarrhea*» за рахунок переходу небажаних або табуйованих сем до імплікаціоналу значення).

На основі аналізу лінгвістичних словників було визначено, що евфемізації підлягають усі кваліфікатори й номінанти антропометричного та анатомічного характеру, які відображають ті особливості, що не відповідають сучасному еталону краси й естетичному стандарту. Особливо активно процеси евфемізації охоплюють мікрополя «*надлишкова вага*» (в англ. мові: «*calorie counter*» та ін.); «*низькорослість*» (в англ. мові (20 одиниць): «*vertically challenged*»); «відсутність волоссяного покриву на голові» (у французькій мові (17 одиниць): «*qui n'a pas de gazon sur la terrasse*»; «*qui n'a plus de fil sur sa boutine*»; «*qui n'a plus de mousse sur le caillou*»); «*дефекти перцепції*» і перш за все мікрогруп «*глухота*» (в англ. мові: «*aurally challenged*») та «*сліпота*» (в англійській мові (7 одиниць): «*optically challenged*»; в укр. мові (1 одиниця): «*із проблемами зору*»).

Аналіз матеріалу засвідчив, що евфемізації підлягають багато слів і виразів, які вказують на відхилення психічного характеру (ідіотизм, шизофренія тощо) з використанням різноманітних механізмів евфемізації, наприклад, в англ. мові (36 одиниць): «*not very clever*» (літота); в укр. мові (9 одиниць): «*які відрізняються рефлексією творчої особистості*» (детермінологізація); у франц. мові (10 одиниць): «*qui a une santé*» (антифразис) та ін.

Найактивнішій евфемізації підлягають лексеми і лексикалізовані словосполучення, які вказують на хворих важкими або невиліковними хворобами (рак, СНІД та ін.). Так, у російській мові «*раковый больной*» за допомогою генералізації перетворюється в «*человека с опухолью*».

Аналогічний спосіб евфемізації застосовується в інших мовах, наприклад, в англійській: «*a person having a growth*»; в українській мові «людина, яка має пухлину» тощо.

Активна евфемізація відбувається і в мікрогрупі «*венеричні захворювання*», перш за все, в мікропідгрупі «*хворий на сифіліс*» (наприклад, в англ. мові (19 одиниць): «*having a disease of love*»); в укр. мові (5 одиниць): «*безносий*»; у франц. мові (2 одиниці): «*qui a mal de Naples*» та ін.).

На основі аналізу словників схарактеризовано евфемістичні найменування, які, вуалюючи різноманітні фізичні недоліки й психічні відхилення, не дозволяють розглядати носія цих недоліків як убогу особистість, а змушують оцінювати його як людину з особливими специфічними якостями. Завдяки цим евфемізмам особистість не десоціалізується, не відчужується від інших людей, а розглядається як рівноправний член суспільства. Евфемія в цій сфері допомагає актуалізувати одну з найважливіших ідеологем, на якій ґрунтується політкоректність, – «багатство в різноманітності». Домінуючими у цих випадках є семи «*особливий*», «*специфічний*», які витісняють семи «*дефект*», «*недолік*», «*відхилення*».

Внаслідок дослідження дісталися висновку, що в мовах тих країн, де суспільство вимогливо ставиться до політкоректності, вважаючи її одним з індикаторів демократизації всіх сфер життя (англійська, французька мови), спостерігається більш високий ступінь евфемізації у сфері психофізіологічних характеристик особистості, ніж у мовах (українська, російська), що функціонують у країнах із менш розвиненою системою демократичних інститутів, де принципи загальної рівності людей і розвиток можливостей ще не став імперативом.

У макрополі «*Смерть*» у якості евфемістичних синонімів антецедента «померлий» в усіх аналізованих мовах характерним є використання елементів, які взяті з фідеїстичної донорської області (біблейські алюзії).

У російській мові (5 елементів) можна знайти, наприклад, «*призваний Богом*»; у франц. мові (23 одиниці) – «*qui a rendu son âme a Dieu*»; в англ. мові (40 одиниць) – «*gathered to God*» та ін. У французькій та англійській мовах мають місце також евфемізми-алюзії на міфологічні сюжети: «*qui a bu le Styx*»; «*who passed to the other side of the Styx*».

Одним з головних асоціатів у всіх мовах є «перехід до іншого світу», де життя не закінчується, а продовжується, хоча й в іншій якості: у рос. мові: «*ушедший в мир иной*» [10]; в англ. мові: «*who entered the next world*».

У французькій мові спостерігається багато метафоричних утворень, які мають не піднесену, а профанну, приземлену, основу, зокрема пов'язану з фінансовою діяльністю та діловодством: «*deposé son bilan*», «*deposé son mandat*», «*qui a avalé son bulletin de naissance*» та ін.

У макрополі «Вік» евфемія, перш за все, стосується елементів мікрополя «Старість». У всіх аналізованих мовах слова і вирази з такими негативними семами, як «наближення смерті», «немічність», «психічні відхилення», при евфемізації витісняються словами і виразами, де на перший план висуваються меліоративні семи «досвід», «мудрість», «розсудливість». Наприклад, в англійській мові можна знайти евфемістичний кваліфікатор «wise»; у французькій мові – «*experimenté*»; в українській – «з великим досвідом» [11].

Практично у всіх досліджуваних мовах спостерігаються евфемізми, які утворені в результаті зсуву (переміщення) за віковою шкалою у бік зменшення віку, наприклад, замість слів та словосполучень з експлікованою семою «старий» використовуються вирази із семою «середнього віку» (в англ. мові (20 одиниць): «*of middle age*»; у франц. мові (14 одиниць): «*dans son midi*»; в укр. мові (13 одиниць): «середнього віку»; в рос. мові (8 одиниць): «*среднего возраста*»).

Стійким асоціатом у макрополі «Старість» у всіх мовах є меліоратив з базовою семою «золотий» (наприклад, в укр. мові: «що переживає свій золотий вік»; у рос. мові: «*переживающий золотую пору своей жизни*»; у франц. мові: «*en âge d'or*»; в англ. мові: «*golden-ager*»).

У цілому аналіз показав, що процеси евфемізації у сфері антропосемічних концептів відбуваються дуже активно, що призводить до збагачення вказаних мов новими словами та виразами, а також до подальшого розвитку полісемії вже існуючих лексичних одиниць.

Одержані результати дослідження дали змогу зробити наступні висновки. Головним імпульсом появи активної евфемізації в антропосемічній сфері є наявність значної кількості лексико-семантичних лакун, створених у результаті появи цілої низки небажаних або заборонених слів, табування яких зумовлене етичними чи іншими конвенціями прагматичного характеру, що склалися під час виникнення комунікативних схем (фреймів), які передбачають наявність мітигаційних компонентів.

У процесі евфемізації застосовуються різні лінгвосемантичні механізми. У всіх чотирьох аналізованих мовах найчастіше використовуються прийоми генералізації, метафоризації і метонімізації у різних модифікаціях.

Разом з тим, кожна мова відрізняється і своїми особливостями. Перш за все, це стосується французької мови (тут спостерігається більше, ніж в інших мовах, використання міфологічних алюзій; використання престижних слів із сфери дворянських титулів, підвищена евфемістична активність окремих мікрополів).

Евфемізми не є розрізненими, хаотичними мовними утвореннями. Вони вступають у системні відношення з іншими одиницями, у тому числі, з тими, які репрезентують той самий концепт, зокрема вони входять до СР різних лінгвоконцептуальних рівнів, утворюючи в них свою евфемістичну зону (ЕЗ). Елементи ЕЗ одного

синонімічного ряду знаходяться не тільки в еквонімічних відношеннях, але й можуть мати градуальні кореляції, а також відрізнятися у стилістичному плані.

Перспектива подальших досліджень за обраною темою полягає у вивченні особливостей виникнення комунікативних схем (фреймів), які передбачають наявність мітигаційних компонентів.

Список використаної літератури

- 1. Holder B.** A Dictionary of Euphemisms: How not to Say what you Mean / B. Holder. – Oxford : University Press, 2008. – 412p. **2. Neaman J.** A Dictionary of Euphemisms / J. Neaman, C. Silver. – London : Unwin Paperbacks, 1984. – 320 p. **3. Rawson H.** A Dictionary of Euphemisms and other Doubletalk. – London & Sidney : Macdonald & Co., 1983. – 312 p. **4. Виссон Л.** Язык оптимистов и политкорректность / Л. Виссон // Русские проблемы в английской речи. Слова и фразы в контексте двух культур. – М. : Р. Валент, 2003. – С.29 – 48. **5. Зацний Ю. А.** Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів : Паіс, 2007. – 228 с. **6. Кацев А. М.** Эвфемизм в современном английском языке. Опыт социолингвистического описания: Автореф. дис. кандидат фил. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. М. Кацев. – Л. : Ленинградский гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1977. – 22 с. **7. Остроух А. В.** «Политическая корректность» в США: культурологический аспект проблемы: автореф... дис. канд. культурологии: 24.00.02. / А. В. Остроух – М. : Москов. пед. гос. ун-т, 1998. – 25 с. **8. Потапова Н. М.** Особенности семантики эвфемизмов (на материале английского языка делового общения) / Н. М. Потапова // Вестник Московского университета. – Сер.9: филология. – 2009. – №1. – С. 126 – 134. **9. Царева М. Р.** Эвфемизмы как лингвистическое явление (на материале совр. англ. языка) / М. Р. Царева, И. О. Реуонова // Некоторые проблемы германской филологии. – Пятигорск, 2000. – С. 31 – 39. **10. Аксенов В.** Остров Крым / В. Аксенов // Юность. – 1989. – т. 1 – С. 35 – 48; Т.2 – С. 33 – 57; Т.3 – С. 28 – 45; Т.4 – С. 46 – 64; Т.5 – С. 38 – 61. **11. Кононенко Є.** Зрада / Є. Кононенко. – Львів : Кальварія, 2002. – 160 с.

Кантур К. О. Антропосемічна евфемія в концептуальному макрополі «Вік та стан здоров'я людини» (на матеріалі англійської, французької, української та російської мов)

Стаття висвітлює питання, пов'язані з функціонуванням антропосемічних евфемізмів у концептуальному макрополі «Вік та стан здоров'я людини» у чотирьох різносистемних мовах (українській, російській, англійській та французькій) шляхом визначення факторів, що обумовлюють поновлення евфемістичного простору новими одиницями, а також проведенням аналізу лінгвістичних, концептуально-семантичних і прагматичних особливостей антропосемічних евфемізмів у різних типах

дискурсу, визначенням питань впливу різних чинників на рівень активності евфемістичних процесів з урахуванням новітніх тенденцій і реалій сьогодення.

Ключові слова: евфемізм, евфемія, евфемістичний простір, антропосемічна концептуальна сфера.

Кантур К. А. Антропосемическая эвфемия в концептуальном макрополе «Возраст и состояние здоровья человека» (на материале английского, французского, украинского и русского языков)

Статья рассматривает вопросы, связанные с функционированием антропосемических эвфемизмов в концептуальном макрополе «Возраст и состояние здоровья человека» в четырех разносистемных языках (украинском, русском, английском и французском) путем определения факторов, обуславливающих пополнение эвфемистического пространства новыми единицами, а также проведением анализа лингвистических, концептуально-семантических и прагматических особенностей антропосемических эвфемизмов в разных типах дискурса, определением вопросов воздействия различных факторов на уровень активности эвфемистических процессов с учетом тенденций и реалий современности.

Ключевые слова: эвфемизм, эвфемия, эвфемистическое пространство, антропосемическая концептуальная область.

Kantur K. O. Anthrothemic Euphemia in the Conceptual Field of «The Age and Health Condition of a Human Being» (on the Materials of the English, French, Ukrainian and Russian Languages)

The article deals with the questions of euphemisms functioning in the conceptual field of «The Age and Health Condition of a Human Being» in different systems four languages (English, French, Ukrainian and Russian) by the means of the identification factors, stipulating the enriching of the euphemistic field with new items and by the analysis of linguistic, conceptual-semantic and pragmatic features of anthrothemic euphemisms in different types of the discourse by determination the matters of different factors influence on the level of activity of euphemistic processes taking into account modern tendencies and realities.

Key words: euphemism, euphemia, euphemistic field, anthroposemantic conceptual sphere.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Мізецька В. Я.

УДК 811.112.2'373:159.942

С. В. Козак, М. О. Ляльчук

**ФРЕЙМОВІ СТРУКТУРИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКИХ
ПОЧУТТІВ У РОМАНІ С. ЦВЕЙГА «НЕТЕРПІННЯ СЕРЦЯ»**

У сучасному світі велика кількість досліджень звертається до розгляду актуальних питань і проблем лінгвістики, застосовуючи когнітивний аналіз. Значущість когнітивного підходу визначається його ефективністю в адекватній інтерпретації дискурсу, оскільки цей процес передбачає вихід за межі дискурсу та залучення фонових знань, адже, як свідчить дослідження мовного матеріалу, існує тісний взаємозв'язок між семантичними та когнітивними процесами, при цьому когнітивні процеси є пріоритетними [1, с. 1]. Основою нових досліджень у цій галузі стала думка, висловлена в працях Ч. Філлмора, П. Луцайера та Г. Путнама стосовно того, що знання значень слів є лише складовою енциклопедичного знання про той чи інший об'єкт [2; 3; 4]. Як зазначає Ю. М. Караулов, будь-який акт продукування мовлення чи його розуміння не обмежується рамками актуалізованих значень вимовлених чи написаних слів, а вимагає звернення до знань про світ [5, с. 165].

У рамках когнітивного підходу вперше був запропонований метод фреймового аналізу. Поняття фрейму є складним та суперечливим, адже це явище досі недостатньо досліджене. Існує багато тлумачень фрейму та значна кількість концепцій, споріднених із теорією фреймів, але всі вони характеризуються високим ступенем гетерогенності. Автори концепцій, пов'язаних із дослідженням фреймів (М. Мінський, Дж. Лакофф, Ч. Філлмор, О. Кубрякова, С. Жаботинська, Д. Поспелов, Л. Талмі, Ж. Фоконьє та ін.) розглядають їх під різним кутом зору, з індивідуальної перспективи, пропонуючи різні тлумачення, а подекуди й інші назви. Таким чином, низка питань, що стосуються вивчення фреймів у цілому та аналіз фреймових структур у літературно-художньому дискурсі зокрема, становлять собою інтерес та потребують подальшого вивчення. Посилення ролі когнітивної парадигми в сучасній мовознавчій науці та недостатній рівень вивчення фреймових структур на позначення людських емоцій у художньому дискурсі зумовили актуальність цієї наукової розвідки.

Метою дослідження є вивчення особливостей функціонування фреймових структур, що виражають емотивну сферу людини в німецькомовній художній прозі. Об'єкт розвідки становлять фрейми на позначення емоцій та почуттів. Предметом дослідження є фреймові структури, що представляють фрейми емотивної сфери у німецькомовному літературно-художньому дискурсі. Матеріалом дослідження слугував роман австрійського письменника Стефана Цвейга «Нетерпіння серця».

Для аналізу фреймових структур на позначення людських емоцій та почуттів у літературно-художньому дискурсі послуговуємося термінами «фрейм», «фреймова структура», «термінал» і «термінальний елемент». При цьому варто зазначити, що *фрейм* і *термінал* є когнітивними утвореннями, а *фреймова структура* і *термінальний елемент* – їхніми мовними корелятами.

Фрейм – це структура подвійної природи: когнітивної та лінгвістичної. *Фреймові структури* кваліфікуємо як об'єднання лексико-синтаксичних структур, що представляють відповідні фрейми в дискурсі.

Фрейм «Почуття» розглядаємо як когнітивну структуру, в основі якої лежать категоріальні знання про почуття людини, зафіксовані в лексикографічних джерелах. Згідно з визначенням німецького універсального словника Langenscheidt, ПОЧУТТЯ – *це те, що люди відчують душею (а не розумом): страх, полегшення, радість, безпечність, невпевненість* («*GEFÜHL ist das, was man in seinem Inneren (nicht mit dem Verstand) empfindet, spürt: Angst, Erleichterung, Freude, Geborgenheit, Unsicherheit*» [6, с. 405]).

На основі цих дефініцій визначаємо основні термінали, які складають фрейм «GEFÜHL»: СТРАХ (ANGST) – ПОЛЕГШЕННЯ (ERLEICHTERUNG) – РАДІСТЬ (FREUDE) – ЗАХИЩЕНІСТЬ (GEBORGENHEIT) – НЕВПЕВНЕНІСТЬ (UNSICHERHEIT).

Дослідження літературно-художнього дискурсу повинно здійснюватись із врахуванням ряду чинників – історичних, соціальних, етнографічних, філософських, які впливають на вибір автором певних мовних структур.

Саме з позицій зазначених факторів аналізуємо функціонування фреймових структур на позначення людських почуттів у романі відомого австрійського письменника Стефана Цвейга «Нетерпіння серця», в якому автор висвітлив не лише основні проблеми, з якими стикається кожна людина, такі як відносини в сім'ї, здоров'я, дружба, суспільство та індивідуальність, а й детально зобразив внутрішній світ людини, емоціональну гамму людських почуттів – кохання, ненависть, співчуття, дружбу, розчарування, страх, переживання тощо. Так, уже на початку твору автор намагається довести, що емоційний діапазон людини охоплює два види співчуття, і згодом стає зрозумілим, що серед усього спектру представлених людських емоцій це почуття посідає в романі центральне місце: «*Es gibt eben zweierlei Mitleid. Das eine, das schwachmütige und sentimentale, das eigentlich nur Ungeduld des Herzens ist, sich möglichst schnell freizumachen von der peinlichen Ergriffenheit vor einem fremden Unglück, jenes Mitleid, das gar nicht Mit-leiden ist, sondern nur instinktive Abwehr des fremden Leidens von der eigenen Seele. Und das andere, das einzig zählt – das unsentimentale, aber schöpferische Mitleid, das entschlossen ist, geduldig und mitduldig alles durchzustehen.*» [7, с. 13].

Перший вид співчуття представлений фреймовою структурою, що містить термінальні елементи з осудливою конотацією:

schwachmütige und sentimentale (малодушне і сентиментальне); *Ungeduld des Herzens* (нетерпіння серця); *peinliche Ergriffenheit vor einem fremden Unglück* (болісне відчуття при вигляді чужого нещастя); *das gar nicht Mit-leiden ist* (яке зовсім не є співчуттям); *instinktive Abwehr des fremden Leidens* (інстинктивний захист від страждань ближнього). Цей вид жалю автор називає «нетерпінням серця», виражаючи таким чином своє негативне ставлення до людської нещирості та егоїзму.

Інший вид співчуття описаний з використанням термінальних елементів із протилежним, позитивним оцінним значенням: *das unsentimentale, schöpferische Mitleid* (співчуття, яке вимагає дії, а не сентиментів); *das entschlossen ist, geduldig und mitduldig alles durchzustehen* (сповнене рішучості поблажливо й терпляче зробити все, що в людських силах).

На прикладі цієї фреймової структури переконуємось, що один і той самий термінал може бути представлений протилежними за своїм значенням лексичними одиницями, що дає змогу авторові підкреслити неоднозначність, контрастність та суперечливість людської натури.

Оскільки оповідь у романі ведеться з уст самого головного героя – Антона Гофмільера, майже вся емоційна сфера твору концентрується навколо нього. Антон Гофмільер – молодий офіцер, який часто буває в домі знатного вельможі Кекешфальви. Саме тут він знайомиться з його дочкою Едіт, яка через важку хворобу втратила здатність ходити і стала інвалідом. Часті візити Гофмільера благотворно впливають на емоційний стан дівчини. Врешті-решт її дружні почуття до молодого офіцера переростають у палке кохання, однак сам чоловік про це не здогадується. Едіт викликала у нього лише жаль та співчуття, але її пристрась змусила чоловіка подивитись на ці стосунки іншими очима, пробудивши в ньому цілу хвилю суперечливих емоцій. Поряд із прихильністю він починає відчувати огиду та ненависть до неї, невгамовно запитуючи самого себе, як ця каліка, ця розбещена дитина насмілилася його покохати, посміла претендувати на роль дорослої люблячої жінки та сподіватися, що він також кохатиме її: «*Mein Schrecken war namenlos. Aber in der nächsten Sekunde begriff ich bereits mit erneutem Entsetzen, dass nichts so sehr als gerade mein eigenes leidenschaftliches Mitleid die Hauptschuld trug.*» [7, с. 253]. Фрейм «Почуття» представлений тут, головним чином, термінальними одиницями *Schrecken* (страх), *Entsetzen* (жах), *leidenschaftliches Mitleid* (палке співчуття). Як бачимо, лексичні одиниці, які домінують у наведеному прикладі, належать до різних терміналів, мають протилежне значення, що свідчить про раптову неспроможність головного героя послідовно, логічно мислити. Чоловік порівнює кохання Едіт зі змією («*Mir war wie einem, der sich arglos über eine Blume beugt, und eine Natter fährt ihm entgegen.*» [7, с. 253]), вважаючи почуття бідної дівчини підступністю та обманом.

Наступна фреймова структура містить низку термінальних елементів, що представляють термінал «Страх» фрейму «Почуття» та яскраво відтворюють відчуття панічного жаху, який охопив Антона Гофмільера, коли той опинився у вирі життєвих негараздів. лейтенант прагне позбутися усіх проблем, які звалилися на нього, і ніколи більше не повертатися в місто, де він зустрів та познайомився з Кекешфальвою та його дочкою. Не знаючи, як йому виплутатися з ситуації, яка склалася, чоловік вважає втечу єдиним шляхом порятунку: *«Fort, nur fort – unbewusst geht das Wort in den Rhythmus des Trabs über... Aber ich weiß nicht recht, wohin. Ich habe keinen Vorsatz, kein Ziel: in meinen beiden Welten bin ich unmöglich geworden, draußen und drinnen. Nur fort, nur fort, hämmert's in den Pulsen, nur fort, nur fort, dröhnt's in den Schläfen.»* [7, с. 287]. Емоційне напруження головного героя, викликане прийнятим рішенням про втечу, письменник зображує, застосовуючи такі прийоми та фігури, як алегорія: *unbewusst geht das Wort in den Rhythmus des Trabs über*; метафора: *nur fort, hämmert's in den Pulsen, nur fort, nur fort, dröhnt's in den Schläfen*; антитеза: *draußen und drinnen*.

Мовчання зі сторони Гофмільера та його раптове зникнення вселило в душу Едіт Кекешфальви глибоке розчарування, відібрало бажання жити та прирекло бідну дівчину на самогубство: *«In der Ungeduld ihres Herzens wollte sie nicht einen Tag, nicht eine Stunde warten.»* [7, с. 424 – 425].

На нашу думку, наведена фреймова структура є кульмінаційною та лейтмотивною, оскільки містить ключовий для твору термінальний елемент фрейму «Почуття», виражений словами головного персонажа, а саме: *«In der Ungeduld ihres Herzens...»* (*«В нетерпінні свого серця...»*). Таким метафоричним висловлюванням С. Цвейг прагнув привернути увагу читача до тих непростих обставин, за яких обривається життя молодій людині. На самогубство – цей відчайдушний, безмежно скорбний вчинок – головну героїню штовхає її слабка воля та небажання долати труднощі. Переживши глибоке розчарування та не знайшовши в собі сили відшукати новий життєвий сенс, не зумівши побороти журбу та здолати нетерпіння свого серця, жінка свідомо і безповоротно припиняє власне існування.

Як бачимо, фреймові структури, які позначають внутрішні переживання людини, займають одне з центральних місць у вербальному представленні фрейму «Почуття» в романі С. Цвейга «Нетерпіння серця».

Таким чином, проведений аналіз довів, що фреймові структури на позначення людських емоцій та відчуттів є плідним засобом у відображенні емоційної сфери героїв твору та ефективним механізмом експлікації авторських думок щодо внутрішнього світу персонажів літературно-художнього дискурсу. Результати дослідження показали, що у фреймових структурах нерідко присутні лексичні одиниці, які імпліцитно представляють фреймові термінали. Дослідження

імплицитних зв'язків у фреймових структурах та їхній вплив на реалізацію авторських інтенцій може становити завдання для подальших наукових розвідок у галузі когнітивної лінгвістики.

Список використаної літератури

- 1. Бессонова О. Л.** Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / О. Л. Бессонова. – К., 2003. – 39 с.
- 2. Fillmore Ch. J.** «U»-Semantics, Second Round / Ch. J. Fillmore // Quaderni di Semantica. – 1986. – VII. – P. 49 – 58.
- 3. Lutzeier P. R.** Wort und Feld. Die semantische Struktur des Lexikons / P. R. Lutzeier // Handbuch der Lexikologie. – Königstein, 1985. – S. 103 – 133.
- 4. Putnam H.** The Meaning of Meaning // Gunderson K. Language, Mind and Knowledge. Minnesota Studies in the Philosophy of Science / H. Putnam. – 1975. – Vol. VII. – P. 131 – 193.
- 5. Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов / АН СССР, Отделение литературы и языка. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
- 6. Langenscheidt.** Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / Hsg. von Götz D., Haensch G., Wellmann H. – Berlin, 2003, – 1253 S.
- 7. Zweig S.** Ungeduld des Herzens / Stefan Zweig. – Frankfurt a. M., 1954. – 429 S.

Козак С. В., Ляльчук М. О. Фреймові структури на позначення людських почуттів у романі С. Цвейга «Нетерпіння серця»

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування та вербального наповнення фреймових структур, що виражають емоції та почуття людини в романі Стефана Цвейга «Нетерпіння серця». Докладно розглянуто поняття «фрейм» та «фреймова структура». Фрейм кваліфікуємо як структуру подвійної природи: когнітивної та лінгвістичної. Фреймову структуру визначаємо як об'єднання лексико-синтаксичних одиниць, що представляють відповідні фрейми в дискурсі та пов'язані спільною участю в актуалізації авторської прагматики.

Ключові слова: почуття, термінал, термінальний елемент, фрейм, фреймова структура.

Козак С. В., Ляльчук М. О. Фреймовые структуры изображения человеческих чувств в романе С. Цвейга «Нетерпение сердца»

Статья посвящена исследованию особенностей функционирования и вербального наполнения фреймовых структур, которые выражают эмоции и чувства человека в романе Стефана Цвейга «Нетерпение сердца». Подробно рассматриваются понятия «фрейм» и «фреймовая структура». Фрейм квалифицируем как структуру двойственной природы: когнитивной и лингвистической. Фреймовую структуру определяем как объединение лексико-синтаксических единиц,

связанных общим участием в актуализации авторской прагматики в дискурсе.

Ключевые слова: чувство, терминал, терминальный элемент, фрейм, фреймовая структура.

Kozak S. V., Lialchuk M. O. Frame Structures that Denote People's Feelings in the Novel «Impatience of the Heart» by Stefan Zweig)

The article is dedicated to the investigation of the peculiarities of the functioning and verbal filling of the frame structures that denote people's emotions and feelings in the novel of Stefan Zweig «Impatience of the Heart». The notions «frame» and «frame structure» are considered in detail. Frame is defined as a structure with the double nature: the cognitive and the linguistic. Frame structure is qualified as a particular structure of lexical-and-syntactic units cohered by a certain theme and aimed at the realization of the author's pragmatics.

Key words: feeling, terminal, terminal element, frame, frame structure.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Кусько К. Я.

УДК 81'1 : 81'22 : 81'374 +008

О. С. Колесник

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР МІФОЛОГІЧНОГО
СЕМІОЗИСУ**

Орієнтація сучасного мовознавства на виділення ментальних структур та вивчення екстралінгвальних чинників, що впливають на явища мовного і мовленнєвого планів [1; 2], зумовлюють актуальність вироблення інтегративної методології дослідження відповідних феноменів, а також розгляд вихідних структур, на основі яких відбувається категоризація та омовлення дійсності. У запропонованій нами концепції творення історичних варіантів мовних (МКС) і концептуальних картин світу (ККС) представниками лінгвоспільнот такими вихідними структурами визнаються елементи міфу [3, с. 18 – 51]. Лінгвістична теорія міфологічно орієнтованого семіозису розглядає мовні одиниці, що втілюють елементи міфологічного простору (МП), як вербальні репрезентації знаків-інтерпретант, з опорою на які відбувається концептуалізація та категоризація світу. Породження та функціонування мовних одиниць відбувається унаслідок аналогово-асоціативного мапування перед-концептуалізованих вхідних сигналів

про явища, процеси, стани та ін., та попереднього досвіду лінгвоспільнот стосовно устрою світу, закодованого у внутрішній формі (ВФ) мовних знаків, що вербалізують архаїчні уявлення про первинну конфігурацію світу. МП розуміється як вербально-інформаційний континуум, що охоплює втілені мовними засобами концепти-міфологеми різних рівнів абстракції та узагальнення, об'єднані у міфологічні сценарії. МП корелює з ядерною частиною семіосфери, є вихідною інформаційною базою картин світу та лінгвокультур. Мовна система як етноспецифічний код виявляється ресурсом, що уможлиблює доступ до змісту МП, інструментом семіозису, що дозволяє перекодувати (інтерпретувати) та кодувати нові смисли та значення, а також об'єктом семіозису (породжувані одиниці вторинної номінації, що вербалізують новий досвід відносно певного варіанту реальності).

Розглядаючи тексти як одиниці семіосфери, або кластери лінгвокультурного коду, ми поділяємо точку зору, згідно якої особливості складників текстів є носіями певних констант національних культур [4]. У свою чергу, з огляду на процеси інформаційного обміну та взаємодію різних культурних кодів при породженні текстів, особливого значення набуває розвиток етнонаціональних рис певних універсальних міфологічних концептів і мовних засобів їх утілення. Втім, взаємодія предметних областей мови та культури є настільки багатоаспектними [5; 6], що виявлення особливостей взаємного впливу мовних феноменів і культурної інформації передбачає комплексне застосування методів власне лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, семіотики тощо.

З позицій семіотики, культурна традиція розуміється як система фільтрів і перекодувань різних семіотичних систем, в межах котрих відбувається інформаційний обмін [7, с. 14 – 15] (у широкому розумінні – енерго-інформаційні взаємодії) і утворюється єдиний культурний простір. Вектор таких взаємодій значною мірою визначається етнокультурними цінностями, що забезпечують певні спільні мотиви діяльності мовців і становлять основу власне культури лінгвоспільноти, віддзеркаленої у національній семіосфері. Користуючись визначенням культури як наслідуваної «пам'яті» колективу [6, с. 21 – 30], ми ведемо мову про існування інформаційних структур, що окреслюють сутнісні ознаки релевантної для лінгвоспільноти реальності, визначають способи існування й поведінки в ній у вигляді відповідної ККС. Концептуальні доміанти (орієнтири) такої КС співвідносяться з ціннісно забарвленими концептами, які, у свою чергу, визначаються змістом концептів-міфологем та їх специфічними комбінаціями сценарного типу.

Особливий інтерес для лінгвокультурного дослідження МП становить співвідношення змісту його універсальних компонентів (концептів і сценаріїв мега- і мезо-рівнів), а також їх етноспецифічних варіантів (макро-, ката- й мікро-рівнів), які відображаються в «культурних смислах» у значенні відповідних мовних знаків. Лінгвокультурний аспект дослідження МП передбачає увагу до

формування етнічних стереотипів у концептуалізації дійсності. Так, цікавими з точки зору концептуалізації дійсності є *гетеро-стереотипи*, що стосуються осмислення іншого простору – як власне міфічного (ПОТОЙБІЧЧЯ), так і інших географічних просторів, референціальність яких є відмінною від системи відносин, чинних у відомій емпіричній реальності. Наприклад, вербалізовані уявлення про ПОТОЙБІЧЧЯ реалізують семи «страшний», «віддалений» (грец. $\square\delta\eta\varsigma < \square\iota\delta\eta\varsigma, \text{A}\iota\delta\eta\varsigma$), «смерть», «холодний», «вогкий», «підземний» (д. ісл. *en annarr gelr // fyr jörð neðan // sótrauðr hani// at sölum Heljar* (інший під землею першому відповідає, півень чорно-червоний, біля чертогу Хель) [8, с. 43], «відокремлений» (укр., фолк. *Ой ти, соловейку, ти ранній пташку, // Ой чого так рано із вир'їчка вийшов?*), притаманні мовним картинам світу різних етносів. Втім, у кожній з них наявні лінгвокультурні стереотипи, які відображають етноспецифічні уявлення про подібний світ. Для кельтів притаманне розуміння ПОТОЙБІЧЧЯ (країни Аннун) в іпостасі ФОРТЕЦІ: *Bu kuweir karchar Gweir yg Kaer Sidi* (Надійна була тюрма Гвайра в Кейр Сіді = у Печерній фортеці) [9, с. 3], *o gaer vedwit*. (з фортеці Сп'янілості-відмеду) [9, с. 22], *yg kaer pedryfan / unys pybyrdor* (у фортеці Чотирьох Верхівок на острові Міцної двері) [9, с. 24], *o gaer rigor*. (з фортеці Міцності) [9, с. 28], *tra chaer wydyr ny welsynt / wrhyt arthur* (поза Скляною фортецею не бачили вони звитяги Артура) [9, с. 30], *o gaer golud* (з фортеці Кишок / (Перешкоди?)) [9, с. 34], *o gaer vandwy* (з фортеці Верхівки Бога) [9, 42], *o gaer ochren* (з фортеці Замкненості) [9, с. 48]. Етноспецифічними є також кельтські уявлення про інший простір, що ґрунтуються на його співвіднесенні з особливими мешканцями: ... *agus bha dùil aige gu'n robh e ann am blàths brùgh nan sìthichean agus na sìthichean a stigh ri ceòl* (він подумав, що він у теплому пагорбі сидів, і ті грають музику всередині) [10, II: 12 – 14].

Стереотипи розуміються нами як певний фрагмент КС, що набуває характеру інтерпретативної матриці унаслідок рекурентної акцентуації (профільювання) певних складників базового оператора (фрагмента МП) за механізмом семантичної (та концептуальної) атракції. Створення референційного поля в межах можливого світу, змодельованого у просторі тексту, ми описуємо у термінах алгебраїчної логіки:

$$\forall(PWx) \sum_{Cn... \infty} An... \infty; Bn... \infty; Dn... \infty$$

$$\exists(MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00$$

– для будь-якого світу (картини світу), в якому наявний феномен *x*, що характеризується онтологічними (А), функціональними (В), темпорально-локативними (D) параметрами й приписаними аксіологічними властивостями (С), проявлені у ступені *n*, існують такі кореляти $x | m |$ у міфологічному просторі, що характеризуються набором прототипових властивостей $x00$ – онтологічного, функціонального,

темпорально-локативного й аксіологічного плану відповідно. Вербально втілена структура $\exists(MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00) = \zeta$ визначається як

базовий оператор, що надає істинності відповідному модельованому фрагменту альтернативного світу. Профілювання окремих ознак та їхніх кластерів при мовно-мовленнєвій реалізації призводить до певних модифікацій у структурі елементів МП як базових операторів, на основі змісту котрих створюються образи вторинних реальностей. Відповідно, етнокультурні риси номінацій елементів МП / співвіднесених з ними концептів, етноспецифічної картини світу визначаються змістом оператору ζ' з певним усталеним набором вихідних ознак:

$$IN \Sigma X(AnBnDn) / |\zeta'| \rightarrow OUT PWx(\zeta').$$

Іншими словами, стереотипами є інформаційні утворення, структура котрих відзначається меншим діапазоном варіативності. Наприклад, у КС слов'янських етносів ознака МІФІЧНОЇ ІСТОТИ «вогненний» асоціюється з міфологемою ВОВК, пов'язаною з уявленнями про Семаргла як хтонічного охоронця переходу між світами та, водночас, БОЖЕСТВА, тотемічного патрона певного етносу, пор. *Світлий пес – та де там пес – вовк! ... видихнув струмисько полум'я* [11, с. 15], *Він - Південний Вітер, Володар Частини Вогню, Перелесник, Літавець... близький до Богів* [12, с. 103], *Сему бгу огніку Сьмурьглю рцемо показатісе а восташетісе небесі* (Цьому богу вогнику Семурглю речемо показатися і встати на небі) [13, За: 6], *Слвіхом огнебга Семьрьгла древо грызуца а сламу а огнекуделице розвіяштїа воут(р)іе вден а вчері*. (Славимо огнебога Семаргла, який гризе дерево і соломі і розвіває огнекуделицю вранці, вдень і ввечері) [13, 31: 25]. У КС германських етносів ознака «вогненний» приписується, здебільшого, ДРАКОНУ або ДЕМОНУ, пор.: *frecne fyrdraca* (жахливий вогнений дракон) [14, 2659], *Glauring, the first of the Urulóki, the fire-drakes of the North* [15, с. 116], *a blade like a stinging tongue of fire (Balrog's)* [16, с. 391], *the Valaraukar, the scourges of fire that in Middle-Earth were called the Balrogs, demons of terror* [15, с. 31]. У разі співвіднесення цієї ознаки з БОЖЕСТВОМ, вона проявляється як шкідлива / згубна для людей, пор. опис Рагнарюку: *Surtr ferr sunnan // með sviga lævi* (Сурт їде з півдня з Тим-хто-нищить-гілки) [8, 51]. Такі концептуальні матриці детермінують способи сприйняття світу, визначення мети діяльності, стратегії та тактики поведінки у стереотипних сценаріях і відповідних комунікативних ситуаціях. Зокрема, етноспецифічними є відносини представників лінгвоспільнот з БОЖЕСТВОМ. Так, давні слов'яни як «Дажбожі онуки» вдаються до тактик вшанування й звеличення БОГА, при цьому перекладаючи на нього значну долю відповідальності за перебіг і результати «земних» сценаріїв: *А захцень тотя од вразех на Русе могутьен Сврг наш ані бзі іне* (А захистить нас од ворогів на Русі могутній Сварог наш, не інші боги) [13, 7г: 9], оскільки *Таже вся ослаблениемъ Божиемъ и творениемъ бѣсовскимъ бываетъ* (все з

дозволу божого і силою бісівською відбувається) [17, с. 60]. З іншого боку, визнання германцями БОЖЕСТВА як *scyppend* (той, що надає форму, творець), котрий, втім, підпорядкований універсальним закономірностям буття, закодованим у змісті концепту ДОЛЯ (*wurd, örlög*), зумовлює як більш прагматичне ставлення до божества, так і активну позицію індивіда у стандартних сценаріях: *ic me mid Hruntinge // dom gewurce, orðe tes deað nimeð* (з Хрунтігом долю свою створю, або візьме мене смерть) [14, с. 90 – 91].

Загалом, стереотипність певних практик всередині лінгвостільнот певним чином корелює з явищем ритуалу, котре, у свою чергу, тісно пов'язане із діахронічною трансформацією знаків-носіїв культурної інформації у знаки-символи. Отже, ми ведемо мову про різний ступінь ритуалізації відносин всередині лінгвокультурних груп. Цей ступінь співвідноситься зі статусом МП у контексті чинного історичного варіанту картини світу й сукупністю утворених на основі інтерпретованих міфологічних аксіом лінгвокультурних стереотипів.

Таким чином, стереотипні варіанти розгортання міфологічних і міфологічно орієнтованих сценаріїв, що віддзеркалюють етнонаціональну специфіку категоризації світу демонструють динаміку поступу національних лінгвокультур як організованих у вигляді поля інформаційних утворень. Загалом, лінгвокультура у контексті дослідження визначається як інтеграція моделей світосприйняття й інтерпретації дійсності, усталених у колективній свідомості, та системи національної мови. Одиниці останньої в силу своєї поліфункціональності становлять динамічні орієнтири взаємодії людини і світу. Співвідношення інформаційних структур та їх лінгвосеміотичних корелятивів визначається як своєрідний фрактал, відтворюваний в різні історичні епохи універсальний каркас культури. При цьому постулюється аксіоматичність вихідних архаїчних неререфлексованих інформаційних структур, що становлять зміст МП і виступають основою творення нового досвіду в інші історичні епохи. Зовнішня акустична форма відповідних мовних одиниць вважається, щонайменше, засобом вираження звукового символізму, що відображає етнонаціональну специфіку сприйняття світу [18]. Їх ВФ містить полісемантичний код, зокрема, універсальні гіперсеми, притаманні різним індоєвропейським мовам [19, с. 20 – 28], що при подальшому переосмисленні набувають додаткового аксіологічного навантаження і демонструють спільність моделей концептуалізації світу носіями неспоріднених мов, як то: ЗЕМЛЯ → (МАТИ / РІД = ЦІННІСТЬ) → КЛЯТВА: *agus gu'n d' thug e b'òid air an talamh a ta fodha*, (і він поклявся землею, що під ним) [10, III: 10], *Любопытный Зуйко (с которого взяли страшную – ешь землю! – клятву молчат об увиденном) притащил за руку деда* [20, с.117].

Акти міфологічно орієнтованого семіозису розглядаються як фрактальні (визначені змістом міфологічної матриці з мірністю ζ'). У свою чергу, реалізовані в ході культурно-історичного поступу варіанти

конфігурації світу відображають типові вибори категоризаційних моделей і номінативних стратегій та тактик, які роблять представники лінгвоспільнот в процесі творення ККС і МКС. Етнонаціональна специфіка таких виборів, які є характеристикою нестабільної відкритої системи, визначається атракторною природою інформаційних взаємодій. Атракторний характер процесів категоризації та омовлення дійсності віддзеркалює варіативний характер буття людини в світі / поліверсумі альтернативних реальностей. Унаслідок повторення й семіотизації причинно-наслідкових зв'язків між явищами і процесами створюється етнокультурне «поле тяжіння», що зближує траєкторії категоризаційних і номінативних процесів.

Фрактальний характер відносин мови і МП як основи культурних моделей дозволяє вести мову про своєрідні періоди існування етнонаціональної лінгвокультури. Відповідно, атракторна специфіка вищезгаданих процесів є основою диференціації періодів у її існуванні.

Отже, лінгвокультурна специфіка творення образів світу з опорою на зміст МП визначається профілюванням певних ділянок вербалізованих елементів МП як базових операторів, що задають контури модельованого образу світу. Водночас, ми ведемо мову про певні паралелі у мовних репрезентаціях дійсності представниками різних лінгвокультур як прояв універсальних екзистенційних моделей фрактального типу, реалізованих у мовних конструктах різних історичних періодів. Перспективним є інтегративне дослідження номінацій складників МП у текстах різних жанрів і історичних періодів, що демонструють творення вторинної міфології в національних лінгвокультурах.

Список використаної літератури

- 1. Кубрякова Е. С.** Что может дать когнитивная лингвистика исследованию сознания и разума человека / Е. С. Кубрякова // Международный конгресс по когнитивной лингвистике. – Тамбов : Изд-во ТГУ, 2006. – С. 26 – 31.
- 2. Turner M.** Reading minds : the study of English in the age of cognitive science / Mark Turner. – Princeton : Princeton University Press, 1991. – 413 p.
- 3. Колесник О. С.** Лінгвосеміотика міфологічного простору : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 / Олександр Сергійович Колесник. – К., 2012. – 548 с.
- 4. Степанов Ю. С.** Семиотика концептов / Ю. С. Степанов // Семиотика : антологія; [Сост. и общ. ред. Ю.С. Степанов]. – Екатеринбург : Деловая книга, 2000. – С. 603 – 612.
- 5. Красных В. В.** Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований / В. В. Красных // Язык. Сознание. Коммуникация : Сб. статей. – [Ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – Вып. 2. – М. : «Филология», 1997. – С. 5 – 12.
- 6. Красных В. В.** «Свій» чреди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
- 7. Аксенов И. В.** Неконвенциональность как философско-семиотический объяснительный принцип кризиса этнокультурных ценностей : дисс. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / И. В. Аксенов; Инст-т образоват. систем РАО. – Томск, 2006. –

130 с. **8. Völuspá.** – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/voluspa.html> **9. Preiddeu Annwn.** – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.rochester.edu/camelot/annwn.htm> **10. Deirdre.** – [електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dirdire.org.uk **11. Лапікури** Валерій та Наталя. Чарівна брама / Валерій та Наталя Лапікури. – К. : Грані-Т, 2008. – 184 с. **12. Покальчук Ю.** Озерний вітер / Ю. Покальчук. – Харків : Книжковий клуб, 2008. – 238 с. **13. Велесова** книга: Легенди. Міти. Думи. / Загальна редакція В. Довгича. – К. : Індоевропа. – 1995. – 316 с. **14. Beowulf.** – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a4.1.html> **15. Tolkien J.R.R.** Silmarillion / J.R.R. Tolkien. – Boston; N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1999. – 365 p. **16. Tolkien J.R.R.** The Fellowship of the Ring / J.R.R. Tolkien. – N.Y. : Ballantine Books, 2000. – 479 p. **17. Повість** врем'яних літ : Літопис (за Іпатським списком) / комент. В. В. Яременка. – К. : Рад. письменник, 1990. – 558 с. **18. Левицкий В. В.** Звуковой символизм: мифы и реальность: Монография / В. В. Левицкий. – Черновцы : ЧНУ, 2009. – 264 с. **19. Левицкий В. В.** Семантические и фонетические связи в лексике индоевропейского праязыка. Опыт квантитативного анализа этимологического словаря : Монография / В. В. Левицкий. – Черновцы : Рута, 2008. – 232 с. **20. Семенова М.** Волокодав / М. Семенова. – М. : Олма-Пресс, 1998. – 640 с.

Колесник О. С. Лінгвокультурний вимір міфологічного семіозису

У статті розглянуто лінгвокультурні особливості створення вербальних образів світу на основі міфологічної аксіоматики. Міфологічний простір розглядається як контейнер знаків-інтерпретант, з опорою на які відбувається концептуалізація та категоризація світу. Номінації його складників постають базовими операторами, що задають параметри конфігурації альтернативних світів, створених засобами національних мов. Особливу увагу приділено вербалізації міфологічно вмотивованих стереотипів. Міфологічний семіозис розглядається з урахуванням дії механізмів фрактальності та атракції. Остання є основою розвитку етнокультурних рис відповідних образів світу.

Ключові слова: семіозис, фрактал, атракція, стереотип, номінація

Колесник А. С. Лингвокультурное измерение мифологического семиозиса

В статье рассмотрены лингвокультурные особенности создания вербальных образов мира на основе мифологической аксиоматики. Мифологическое пространство рассматривается как контейнер знаков-интерпретант, с опорой на которые происходит концептуализация и категоризация мира. Номинации его компонентов являются базовыми операторами, задающими параметры конфигурации альтернативных миров, созданных средствами национальных языков. Особое внимание уделяется

вербализации мифологически мотивированных стереотипов. Мифологический семиозис рассматривается с учетом действия механизмов фрактальности и аттракции. Последняя является основой развития этнокультурных черт соответствующих образов мира.

Ключевые слова: семиозис, фрактал, аттракция, стереотип, номинация

Kolesnyk O. S. Linguo-cultural Dimension of Mythic Semiosis

The article tackles linguo-cultural peculiarities of verbal creating the images of the world on the basis of mythic axioms. Mythic space is regarded as the container of interpreter-signs that determine conceptualization and categorization of the world. Verbal designations of its components function as basic operator defining the configuration of the alternative worlds construed by means of national languages. Special attention is paid to lingual representation of myth-motivated stereotypes. Mythic semiosis is treated of as the process employing the mechanisms of fractals and attraction. The latter is responsible for the genesis of the worlds' images' ethnic features.

Key words: semiosis, fractal, attraction, stereotype, designation

Стаття надійшла до редакції 17.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК 811.111'42

Е. Н. Кононенко

ИМЯ КОНЦЕПТА СЕМЬЯ: СЕМАНТИЧЕСКИЕ И ЧАСТЕРЕЧНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Концепт СЕМЬЯ является значимым компонентом любой культуры, т.к. он отражает самые главные установки и ценностные ориентиры жизненной философии народа, он является одним из ключевых концептов для понимания национального характера этого народа. С нашей точки зрения это и обуславливает актуальность данного исследования.

Объектом данного исследования является концепт СЕМЬЯ и способы его языковой репрезентации в английском языке. Цель исследования – определение имени концепта СЕМЬЯ и его семантических особенностей в английском языке, проведение этимологического анализа лексемы *family*.

Для определения имени концепта СЕМЬЯ выявляем ключевые слова-репрезентанты данного концепта в английском языке, т.е. «основные средства, которыми чаще всего манифестируется концепт в

речи. Критериями для их выделения могут быть частотность использования в речи, достаточная абстрактность в речи, общеизвестность и др.» [1, с. 97], кроме того, «имя концепта должно совпадать с доминантой соответствующего синонимического ряда» [2, с. 53].

Основным средством вербализации концепта СЕМЬЯ в английской языковой картине мира является полисемантическая лексема *family*. Данная лексема в словарных статьях представлена двумя частями речи: *family* (n.) и *family* (adj.). По данным лексикографических источников [3 – 9] *family* (n.) имеет 23 и *family* (adj.) 4 значения, иными словами ЛСВ (лексико-семантических вариантов), т.к. по А. И. Смирницкому, лексико-семантический вариант слова – это отдельное значение одного и того же слова [10, с. 157].

Итак, существительное *family* имеет следующие значения:

1. A group of people who are related to each other, especially a mother, a father, and their children; 2. A social unit living together; 3. The children of one person or one couple collectively; 4. The spouse and children of one person; 5. A person having kinship with another or others, including those who are now dead; 6. A group of persons sharing common ancestry; 7. Approved lineage, esp. noble, titled, famous, or wealthy ancestry; 8. All the persons living together in one household; 9. (Slang) A loose affiliation of gangsters in charge of organized criminal activities; 10. A group of people who are generally not blood relations but who share common attitudes, interests, or goals and, frequently, live together; 11. The staff or body of assistants; 12. A pair of adult animals and their babies; 13. Any group of related things or beings, esp when scientifically categorized; 14. (Biology) Any of the taxonomic groups into which an order is divided and which contains one or more genera; 15. (Ecology) A group of organisms of the same species living together in a community; 16. (Linguistics) A group of historically related languages assumed to derive from one original language; 17. (Mathematics) A class of functions or the like defined by an expression containing a parameter; 18. (Mathematics) A group of curves or surfaces whose equations differ from a given equation only in the values assigned to one or more constants in each curve; 19. (Mathematics) A set; 20. (Chemistry) A group of elements with similar chemical properties; 21. (Chemistry) A vertical column in the periodic table of elements; 22. (Physics) The isotopes, collectively, that comprise a radioactive series; 23. A group of products or product models made by the same manufacturer or producer.

По данным лексикографических источников [3 – 9], значения лексем *family* (adj.) сводятся к четырем значениям:

1. Suitable or appropriate for adults and children; 2. Of, pertaining to, or characteristic of a family; 3. Belonging to or used by a family; 4. Not containing obscene language. Следует отметить, что значения *family* (n.) покрывают все смыслы лексем *family* (adj.)

Что касается зоны словообразования лексемы *family*, то существует 15 производных образований в данном лексико-семантическом поле: *extrafamilial, familial, familiar, familiarly, familiarity, familiarization, familiarize, familism, familist, multifamily, profamily, stepfamily, subfamily, superfamily, unfamiliar*. Активное словообразование с участием лексемы *family* свидетельствует о повышенном интересе англоязычных индивидов к данному концепту, что обусловлено особенностями их языковой картины мира.

Анализ синонимов ключевого слова, вербализирующего исследуемый концепт, дает возможность выявить дифференциальные признаки данного концепта, проявляющиеся в сопоставлении лексем, принадлежащих к синонимическому ряду [1, с. 125]. Признаки, являющиеся общими для коррелирующих слов, называют интегральными, а признаки, которыми они различаются, – дифференциальными семантическими признаками [11, с. 97].

Анализ синонимического ряда лексемы *family*, который насчитывает 107 синонимов (*ancestors, bloodline, category, children, clan, class, dynasty, forefathers, home, house, household, in-laws, kind, ménage, mob, offspring, pedigree, relative(s)* и др.) показал, что эта лексема-полисемант является доминантой синонимического ряда, в который она входит, и, соответственно, является именем концепта СЕМЬЯ, т.к. лексема *family* не имеет такого синонима, который бы полностью раскрывал ее смысл. Члены парадигмы соотносятся только по одному или нескольким значениям или оттенкам значений семантической структуры базовой лексемы. Эти лексемы характеризуют концепт по разным параметрам и признакам. Например, синоним *ancestors* имеет только два интегральных семантических признака с лексемой *family* – «люди» и «потомок», все остальные семантические признаки являются дифференциальными.

Таким образом, на основании вышеприведенного анализа считаем лексему *family* (*n.*) именем концепта СЕМЬЯ / FAMILY.

Лингвокультурный подход к пониманию концепта состоит в том, что концепт признается базовой единицей культуры, ее концентратом, а «в структуру концепта входит все то, что и делает его фактом культуры – исходная форма (этимология); сжатая до основных признаков содержания история; современные ассоциации; оценки и т.д.» [12, с. 41]. Следовательно, исследуя имя концепта СЕМЬЯ нельзя пройти мимо его этимологии и внутренней формы слова.

Анализируя слово, А. А. Потебня приходит к выводу, что «слово состоит из трех элементов: внешней формы, т. е. звука, внутренней формы и значения» [13]. Под внутренней формой слова он понимает «отношение содержания мысли к сознанию; она показывает, как представляется человеку его собственная мысль» [14, с. 98].

А. А. Зализняк считает: «Внутренняя форма слова – это осознаваемая говорящими мотивированность значения слова данного

языка значением составляющих его морфем или исходным значением того же слова, т.е. образ или идея, положенные в основу номинации и задающие определенный способ построения заключенного в данном слове концепта. Подобно тому, как содержание художественного произведения неотделимо от его формы (то, как выражено содержание, есть часть того, что выражено) – значение слова включает в себя информацию о том, как оно выражено, т.е. свою внутреннюю форму» [15, с. 46].

Ю. С. Степанов отмечает, что «в естественных языках внутренняя форма часто недолговечна, она забывается, исчезает, и объясняется это тем, что определяющую роль, как уже было сказано, играют системные связи слова, его принадлежность к группам и структурам в составе лексики, а не его происхождение» [16, с. 47].

Внутренняя форма слова мотивирует звуковой облик слова, указывает на причину, по которой данное значение оказалось выраженным именно данным сочетанием звуков. Выбор признака, лежащего в основе номинации, не обязательно определяется его существенностью, это может быть лишь бросающийся в глаза признак, поэтому в разных языках один и тот же предмет может быть назван на основе выделения разных признаков [17].

Этимологический анализ базовой лексемы *family* концепта СЕМЬЯ является необходимым шагом для определения внутренней формы этой лексемы, понимания и определения места этого концепта в системе ценностей английского народа.

Согласно этимологическому словарю английского языка, впервые упоминание слова *family* (от лат. *familia* – *family servants, domestics, members of a household* (=домашние слуги, домочадцы) было зафиксировано в 15 веке и употреблялось для обозначения не только слуг, но и их хозяев. Первоначальное значение сохранилось до конца 18 века. Постепенно значение расширилось до *whole household* (=все, кто живет в одном доме), но с середины 17 века снова сузилось до современного смысла *group of related people* (=люди, связанные узами родства). Современное значение *those connected by blood* (=кровные родственники) появилось в 1660 годах [18].

Употребление этой лексемы в качестве прилагательного со значением *those connected by blood* (=семейный) было засвидетельствовано в 1807 году. Появление идиоматического выражения *in a family way* (=беременная) зафиксировано в 1796 году. Словосочетание *family circle* (=семейный круг) появилось в 1809 году; *family man* (=семейный человек; преданный жене и детям) в 1856. И актуальное словосочетание *family values* впервые засвидетельствовано в 1966 году. Таким образом, развитие лексемы *family* шло по пути расширения и сужения своего значения.

Этимологический анализ дал возможность проследить историю концепта и процесс образования новых семантических признаков и

показал, что полисемия в этом случае не является случайным явлением, а восходит к внутренней форме этой лексемы. С помощью дефинитивного анализа лексемы *family* и анализа синонимических рядов мы определили имя концепта СЕМЬЯ, а с помощью этимологического анализа – его внутреннюю форму.

Перспективу исследования видим в определении связей между ЛСВ лексемы *family*, которые моделируются пропозициями базисных фреймов, и в построении концептуальной сети полисемии данной лексемы.

Список использованной литературы

- 1. Попова З. Д.** Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2003. – 191 с.
- 2. Приходько А. М.** Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 322 с.
- 3. The Cambridge Dictionary** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dictionary.cambridge.org/>.
- 4. The Collins Dictionary** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.collinsdictionary.com>.
- 5. The Dictionary Reference** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dictionary.reference.com/>.
- 6. The Free Dictionary** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.thefreedictionary.com/>.
- 7. The Longman Dictionary** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ldoceonline.com/>.
- 8. The Oxford Dictionary** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://oxforddictionaries.com/>.
- 9. The Webster's Dictionary** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.websters-online-dictionary.org/>.
- 10. Смирницкий А. И.** Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во л-ры на иностр. языках, 1956. – 260 с.
- 11. Кобозева И. М.** Лингвистическая семантика: Учебник. Изд. 2-е. / И. М. Кобозева. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 352 с.
- 12. Степанов Ю. С.** Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
- 13. Фундаментальная электронная библиотека** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://webcache.googleusercontent.com/>
- 14. Потебня А. А.** Слово и миф / А. А. Потебня. – М. : Правда, 1989. – С. 98.
- 15. Зализняк А. А.** Многозначность в языке и способы ее представления / А. А. Зализняк. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 672 с. – (Studia philological).
- 16. Степанов Ю. С.** Основы общего языкознания / Ю. С. Степанов. – М. : Просвещение, 1975. – 271 с.
- 17. Энциклопедия языкознания** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://jazykoznanie.ru/113/>.
- 18. The Etymological Dictionary of the English Language** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.etymonline.com/>.

Кононенко К. М. Ім'я концепту СІМ'Я: семантичні та частиномовні характеристики

В статті визначається ім'я концепту СІМ'Я. Виконаний семантичний, частиномовний і аналіз полісемантичної лексеми *family (n)* та її синонімів, які складають змістовий мінімум даного концепту. Доведено, що лексема *family (n)* є головним засобом вербалізації концепту FAMILY/ СІМ'Я. Проведений етимологічний аналіз лексеми *family (n)* – імені концепту FAMILY / СІМ'Я, який надає підґрунтя виявити феномен полісемії на етапі формування лексеми, що вивчається. Доведено значимість концепту FAMILY / СІМ'Я як джерела словотворення.

Ключові слова: етимологія, ім'я концепту, концепт СІМ'Я, полісемія, семантичний аналіз.

Кононенко Е. Н. Имя концепта СЕМЬЯ: семантические и частеречные характеристики

В статье определено имя концепта СЕМЬЯ. Выполнен семантический, частеречный анализ полисемантической лексемы и ее синонимов, составляющих содержательный минимум данного концепта. Доказано, что лексема *family (n)* является главным средством вербализации концепта СЕМЬЯ. Проведен этимологический анализ лексемы *family (n)* – имени концепта FAMILY / СЕМЬЯ, выявляющий феномен полисемии на этапе образования исследуемой лексемы. Доказывается важность концепта FAMILY / СЕМЬЯ как источника словообразования.

Ключевые слова: имя концепта, концепт СЕМЬЯ, семантический анализ, полисемия, этимология.

Kononenko K. N. The name of the concept FAMILY: semantic and part-of-speech characteristics

The article defines the name of the concept FAMILY. The semantic analysis and the analysis as a part of speech of the polysemantic lexeme *family (n)* and its synonyms which form conceptual nucleus of the concept FAMILY have been conducted. It has been proved that the lexeme *family (n)* is the main means of the concept FAMILY verbalization. The etymological analysis of the lexeme *family (n)* – the name of the concept reveals polysemantic nature grounded on the etymology of the lexeme studied. The concept FAMILY has proved to be important as a source of vocabulary formation.

Key words: concept FAMILY, etymology, name of the concept, polysemy, semantic analysis.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Змійова І. В.

УДК 811.161.1'367.332(045)

В. А. Кравченко

**О ПАРЦЕЛЛЯЦИИ СЛОЖНОПОДЧИНЕННЫХ
ПРЕДЛОЖЕНИЙ**

В современной научной литературе тема парцелляции не нова, накоплен достаточный теоретический материал о парцеллированных конструкциях, исследованы практические возможности парцелляции, в частности, функции парцеллированных структур в поэтической речи и художественной прозе. Общепризнанный взгляд на парцелляцию как на особый стилистический прием, одно из наиболее выразительных средств экспрессивного синтаксиса базируется на конкретном фактическом материале. Так, поэтический синтаксис XX века характеризуется настолько активным обращением к приему парцеллированного членения, что позволяет выделить этот прием как одну из наиболее выразительных синтаксических примет. Функции парцелляции в художественном тексте неразрывно связаны со структурой парцеллированных конструкций и с особенностями самого текста. Парцелляция является одним из средств создания категории непредсказуемой расчлененности, характерной для художественного текста. Непредсказуемая расчлененность наблюдается в художественном тексте на уровне слова, словосочетания, предложения.

Несмотря на плодотворную разработку учеными теоретических и практических вопросов парцелляции, все же нет единства мнения по поводу статуса, квалификации отчлененного компонента (парцеллята). В отношении отчлененных слов, словосочетаний дебаты уже практически не ведутся, их не смешивают с присоединением, хотя в разговорной речи процесс дробления предложения на части выступает, напротив, не как дробление, а как нанизывание, добавление новых компонентов в результате спонтанности речи. В письменной речи использование различных добавлений – осознанный процесс, названный парцелляцией (дробление предложения на части). Не столь однозначным является вопрос о расчленении, дроблении сложноподчиненных предложений, в том числе вопрос о квалификации отчлененных придаточных частей. Одни рассматривают их в качестве полусамостоятельной [1], другие – в качестве самостоятельной предикативной единицы [2].

В настоящей статье мы обращаемся к проблеме синтаксической самостоятельности / несамостоятельности парцеллята, отчлененного из сложноподчиненного предложения, определяем его статус исходя из анализа конкретного практического материала. Актуальность данной проблемы в синтаксисе очевидна, о чем свидетельствует, в частности, дефиниция парцелляции в одной из монографий. Автор определяет ее «как выразительный прием синтаксиса по интонационному расчленению сложноподчиненного предложения на отдельные части, которые сразу

же приобретают коммуникативную достаточность и начинают полноценно функционировать в речи как самостоятельные синтаксические единицы» [3, с. 93]. Напомним, что парцелляция сложноподчиненного предложения приводит к появлению основных фрагментов – базы (главной части) и парцеллята (придаточной части). Значит, парцеллят становится самостоятельной синтаксической единицей. Вот далее примеры таких синтаксически самостоятельных парцеллированных единиц: «Могилу надо бы дерном обложить. Чтобы травка всегда зеленела (С. Крутилин). Во всех этих странах я видел кусочки разодранного знамени твоего. Потому что везде были твои дети (В. Петросян)» [3, с. 98]. Парцеллированные компоненты отделяются от базового компонента знаками конца предложения, т.е. сигналами разрыва фрагментов одного целого. Значит, из самостоятельного сложного синтаксического целого выделяется несколько синтаксически самостоятельных единиц, другими словами несколько самостоятельных простых предложений?

Общеизвестно, что «объединение двух или более предложений в одно сложное предложение сопровождается их формальным, модальным, интонационным и содержательным приспособлением друг к другу» [4, с. 465]. И там же: «В составе сложного предложения его части характеризуются грамматической и интонационной взаимосвязанностью, а также взаимообусловленностью содержания» [4, с. 461]. Предложение (простое или сложное) как самостоятельная синтаксическая единица должна выражать законченное содержание, т.е. обладать семантической полнотой. Несомненно, что все части сложноподчиненного предложения являются предикативными единицами. Однако предикативная единица – это еще не самостоятельное предложение, при определенных условиях она может стать простым предложением или частью сложного. Если, например, расчленим сложное предложение «Он выглядел спокойным, потому что отвечал на замечания сдержанно и с достоинством» на две составные посредством точки, вряд ли отчлененная предикативная единица (придаточная часть) будет достаточной в смысловом отношении: разрушаются причинно-следственные отношения между двумя ситуациями. Не спасает даже семантический подчинительный союз – узнаваемая по нему причина даже не прогнозирует событие, вызванное этой причиной. Следовательно, придаточные, отчленившись от базовой структурной единицы, не приобрели смысловой достаточности, а это одно из необходимых условий существования такой самостоятельной синтаксической единицы, как предложение. Совершенно очевидно, что определенная смысловая «напряженность» парцеллят, обусловленная совместным с базовой структурой пребыванием в составе сложноподчиненного предложения, создает и коммуникативную «напряженность», «тормозит» процесс общения, хотя и не прерывает его. Трудно согласиться с тем, что предложение «Бывший старший научный сотрудник стал младшим научным сотрудником – в

другом институте. У которого профиль иной, темы иные» дает основание для следующего утверждения: «Здесь сегментировано бипредикатное предложение, в результате чего из него образовались две синтаксические единицы, одна из которых стала простым предложением, а вторая превратилась в парцеллят и приобрела статус коммуникативно достаточной единицы общения, свернув свои структурно-смысловые связи с бывшим главным предложением почти до минимальной отметки, а сама, «экипировавшись» новой интонационной структурой, стала функционировать в речи как самостоятельная единица синтаксиса» [3, с. 98 – 99].

Не подвергается сомнению тот факт, что парцеллируются только постпозитивные придаточные части, поэтому все парцелляты следуют за базовым компонентом. В этом они сродни неполным предложениям, формальная и смысловая полнота которых восполняется за счет полных предложений, которые обязательно находятся в препозиции. Парцелляты сохраняют свои конструктивно-смысловые связи с базовой структурой, что позволяет компонентам парцеллированной конструкции адекватно ретрансформироваться в сложноподчиненное предложение. Это вполне закономерно. «Грамматическое единство сложного предложения не нарушается в тех случаях, когда его части разделены паузой, обозначаемой на письме знаком точки: *Я помогу тебе. Если хочешь; Он придет. Но немного позже...* Разделенные таким образом части сохраняют все признаки компонентов сложного предложения» [4, с. 461].

Следует заметить, что не все придаточные в равной степени могут парцеллироваться. Очень часто парцеллятом не становится непосредственно примыкающая к главной придаточная часть. В то же время последующие придаточные (причем и такого же типа), дистантно расположенные по отношению к главному, парцеллируются совершенно легко. Например: «Но я никогда не забуду, как женщина их целовала. Как их прижимала к груди. Как увлажнились ее глаза» (А. Ваксберг). В данном случае главная часть сложноподчиненного предложения своими структурно-смысловыми, грамматическими характеристиками не дает возможности первому придаточному «оторваться» от нее, связь между ними слишком сильна – обязательная и предсказуемая. Перед нами сложноподчиненное предложение нерасчлененной структуры. И уже как единый, целостный компонент может стать базой для парцеллятов, так как условия для парцелляции подготовлены структурно-семантическим типом главной и придаточной частей. Сказанное подтверждает и тот факт, что в речевой практике чаще других парцеллируются придаточные с семантикой цели, причины, условия, времени.

Как уже отмечалось, не могут (по названным ранее причинам) подвергаться парцелляции препозитивные придаточные. Поэтому никак нельзя согласиться с тем, что конструкция «Если бы у меня была мать! Я бы ее, Андрюша, любила!» является парцеллированной [3, с. 99]. Здесь два самостоятельных предложения. «Если бы у меня была мать!» – одна

из форм простого предложения в его парадигме, а именно форма желательного наклонения. Формы желательного наклонения образуются несколькими способами, в данном случае с помощью частицы *если бы*, которая открывает собой предложение. В этом предложении выражается собственно желаемость, которая, в свою очередь, реализуется в нескольких частных значениях. В рассматриваемом случае – значение собственно желания (без каких-либо дополнительных оттенков): «хочу, чтобы это было, осуществилось». Сравните примеры подобного типа из Грамматики-80: «Если бы сын учился! Если бы было с кем поговорить! Если бы она сегодня вернулась!» [4, с. 106 – 107]. Все предложения этого структурно-семантического типа имеют экспрессивно-эмоциональную маркировку, поэтому на письме всегда оформлены мягким знаком.

Есть мнение, что некоторые парцелляты могут существовать без базы, поскольку уже не нуждаются в ней. Приводятся примеры: «Чтобы тело и душа были молоды! (Из песни). Когда в друзьях согласия нет (И. Крылов). Где раки зимуют (Поговорка)» [3, с. 100]. И там же сразу к ним дается комментарий: «Такие парцелляты, что «оторвались» от своей БС, функционируют в речи как самостоятельные синтаксические единицы, коммуникативно приспособлены для процесса общения. В данном случае срабатывает динамический стереотип, а поводом ему служит наличие союза или союзного слова, выполняющих роль «скрепы» и всегда стоящих в начале парцеллята – в заглавной позиции». Нетрудно предположить, что приведенные примеры встретились как заголовки в медиатекстах. Тогда мы имеем дело с совершенно иным явлением. Заголовок на газетной полосе несет важнейшую смысловую нагрузку, так как должен в простой и лаконичной форме донести до читателя информацию, а также быть стилистически ярким, бросающимся в глаза. Для этого как нельзя лучше подходят прецедентные высказывания – пословицы, поговорки, цитаты из художественной литературы, песен, кинофильмов и т.д. Причем журналисты очень вольно обращаются с прецедентными высказываниями: вырывают из них любую часть, заменяют отдельные слова и т.п. Но для того, чтобы такой прецедентный заголовок «работал», читатели должны иметь те же фоновые знания, что и автор. Будучи семантически емким, прецедентный заголовок обязательно отсылает осведомленного читателя к первичному тексту или ситуации и тем самым становится успешным репрезентантом авторского текста. Таким образом, нет оснований согласиться с тем, что заголовки «Чтобы тело и душа были молоды!», «Когда в друзьях согласия нет», «Где раки зимуют» есть парцелляты в общепринятом смысле, а также то, что функционируют они как самостоятельные синтаксические единицы, оторванные от своей базы. В любом случае для этих сегментов необходима база экстралингвистического характера, без ее поддержки у них нет шансов на смысловую и коммуникативную идентификацию.

Проанализированный нами материал позволяет утверждать, что парцелляция сложноподчиненных предложений не приводит к полному отрыву парцеллята от базы. Парцеллят как актуализированная часть предложения-высказывания остается зависимым от базовой структуры в грамматическом, структурно-смысловом, коммуникативном планах, поэтому без базы (лингвистического или экстралингвистического характера) он воспринимается как недостаточный. По этой же причине парцеллятами могут становиться только постпозитивные придаточные, так как их недостаточность восполняется за счет препозитивной базы.

Список использованной литературы

1. Бабайцева В. В. Явления переходности в грамматике русского языка / В. В. Бабайцева. – М., 2000. – 223 с. **2. Лекант П. А.** Синтаксис простого предложения в современном русском языке / П. А. Лекант. – 2-е изд. – М.: Высшая школа, 1986. – 216 с. **3. Дяговец И. И.** Теория проблемы категории «предложение» / И. И. Дяговец – Донецк: Норд – Пресс, 2009. – 140 с. **4. Русская грамматика** / Под ред. Н. Ю. Шведовой. В 2 т. – Т. 2: Синтаксис. – М.: Наука, 1980. – 710 с.

Кравченко В. О. Про парцеляцію складнопідрядних речень

У статті висвітлюється проблема синтаксичної самостійності відчленованих частин складнопідрядних речень. Доводиться граматична, структурно-змістова й комунікативна залежність парцеллята від бази (лінгвального або екстралінгвального характеру), без якої він сприймається як недостатній, що зумовлює виключно постпозицію парцеллята. Окремо вживане підрядне у ролі заголовка має шанс на змістову й комунікативну актуалізацію лише за умови фонових знань про базу.

Ключові слова: речення, парцеляція, база, парцеллят.

Кравченко В. А. О парцелляции сложноподчиненных предложений

В статье ставится проблема синтаксической самостоятельности отчлененных частей сложноподчиненных предложений. Доказывается грамматическая, структурно-смысловая и коммуникативная зависимость парцеллята от базы (лингвального или экстралингвального характера), без которой он воспринимается как недостаточный, что обуславливает исключительно постпозицию парцеллята. Отдельно взятое придаточное в роли заголовка может претендовать на смысловую и коммуникативную актуализацию лишь при наличии фоновых знаний о базе.

Ключевые слова: предложение, парцелляция, база, парцеллят.

Kravchenko V. A. About the Parceling of the Complex Sentences

The article deals the problem of syntactic independence separated parts of compound sentences. It proves grammatical, structural, semantic and

communicative partsel's dependence from base (lingual or extralinguistic nature). Partsel perceived as insufficient without the base. Individual subordinate clause as a title can claim the semantic and communicative updating only with background knowledge of the base.

Key words: offer, parcelling, base, parcel.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Отін Є. С.

УДК 371.334(076)(100)

Н. К. Кравченко

КОНТЕКСТ КАК ЛИНГВОКОГНИТИВНАЯ КАТЕГОРИЯ ДИСКУРС-АНАЛИЗА

Актуальность статьи определяется необходимостью уточнения категориального аппарата современной дискурсологии и дискурс-анализа, а также значением контекста как основного дискурсивного параметра, опосредующего связь между текстом и порождающе-рецептивной деятельностью коммуникантов.

Новизна и перспективность работы связана с недостаточной изученностью проблемы контекста как категории дискурс-анализа, исследование которой в когнитивном ракурсе позволяет объяснить, с одной стороны, способ воздействия социокультурной реальности на структуры текста / дискурса и, с другой – конструирующую роль дискурса в формировании социокультурного контекста.

Цель исследования – систематизировать подходы современных зарубежных школ дискурс-анализа к обоснованию контекста как лингвокогнитивного феномена, предложить собственное понимание природы и функций этого дискурсивного параметра.

В современной дискурсологии отчетливо наметилась тенденция к интерпретации контекста как когнитивного явления, «субъективного» конструкта участников, ментальной репрезентации (модели), что предполагает возможность свести различные виды контекста к схемам / моделям восприятия и понимания (Ср. с наблюдением М. Л. Макарова о том, что ментальная сфера общающихся индивидов отображает «в том числе и факторы внешнего контекста, так как только став частью внутреннего мира человека, они могут влиять на его деятельность и общение» [1, с. 146]). Другими словами, вместо внешнего контекста исследуются его когнитивные проекции в виде знаний / представлений коммуникантов о физических, социокультурных, психологических,

коммуникативно-конвенциональных, этномаркированных и других характеристиках ситуации общения.

Такой подход представляется нам оправданным в качестве методологического принципа современного дискурс-анализа, поскольку позволяет обосновать *конституирующую* роль контекста (внетекстового явления) в производстве / восприятии/ понимании текста и дискурса, то есть функцию различных видов контекста как собственно дискурсивных характеристик. Когнитивная «составляющая» контекста в дискурсивной интеракции становится опосредующим звеном между «социумом» и текстом.

Когнитивная природа контекста обосновывается представителями различных школ дискурсивного анализа. Так, критический дискурс-анализ (во всяком случае, такие его направления, как когнитивная теория дискурса Тойна ван Дейка [2] и социолингвистический дискурс-анализ Рут Водак [3; 4]) определяет контекст как ментально представленную структуру тех характеристик социальной ситуации, которые релевантны для производства и понимания дискурса. Контекст истолковывается как модель интерпретации (контекстуальная модель), которая обосновывает и задает способ изложения и интерпретации событий.

Наличием в коммуникативном сознании интерактантов контекстуальных моделей коммуникативных ситуаций объясняется возможность осуществления контроля, основанного на контексте (контекстуального или глобального контроля) (ср.: люди представляют и понимают не только текст и разговор, но и целостную коммуникативную ситуацию, что позволяет доминирующим группам предлагать «предпочтительные контекстуальные модели» [5, с. 523 – 567]).

Понимание контекста как когнитивного ресурса в построении и интерпретации сообщений характерно для теории конверсационных импликатур Г. Грайса [6; 7], в соответствии с которой возможность восстановления имплицитных смыслов определяется тем, что говорящие разделяют часть невысказанных *контекстуальных знаний*.

Редукция количества и качества информации, отклонения от темы и завуалированная манера выражения – то есть отклонения от любого из четырех кооперативных постулатов являются сигналом контекстуализации, так как восстанавливаются в контекстуальных пространствах, в которых нарушение становится осмысленным.

Существование контекста как «общей когнитивной базы» интерактантов – основной исследовательский постулат теории релевантности [8], разработанной с целью дополнения и развития концепции конверсационных импликатур Х. Грайса.

Так, авторы теории утверждают, что все кооперативные максимы можно свести к максиме релевантности, так как условием осмысленности / релевантности любых высказываний является доступный контекст, который продуцирует «максимальное количество

новой информации с минимальным количеством усилий по обработке» [9, с. 58].

Интеракционная социолингвистика [10, с. 229 – 252] рассматривает контекст как набор фреймов / схемат и организующих их пресуппозиций, соответствующих структуре пережитого ранее события / событий. Дискурс-анализ в рамках этого направления ориентирован на выявление различных сигналов контекстуализации – вербальных и невербальных средств, которые привлекают когнитивные контексты, значимые для ситуативных интерпретаций, и воздействуют на понимание частей сообщений». В соответствии с теорией Г. Сакса «анализ категории членства» [11], важнейшей когнитивно-психологической составляющей коммуникативного контекста является фреймовая организация ролевых категорий как ассоциативно связанных действий и предикатов, прогнозирующих коммуникативное поведение участников интеракции.

Понимание контекста как «знания» характерно для большинства современных работ по дискурс-анализу. В частности, анализируя в качестве контекста знания учителя (статья так и называется *Teacher Knowledge as Context* [12, с. 42 – 45], исследователи выделяют такие контекстуальные составляющие педагогического дискурса, как: знание предмета (дисциплины), собственно педагогические знания (о процессе передачи студентам знаний предмета), знание того, как происходит обучение, методов обучения, знание учебных программ и требований социального окружения, личностные практические знания (например, опыт пребывания в качестве студента, культурные нормы, ассоциированные с ролью учителя), а также знания о том, как соединить все эти виды контекстуальных знаний для их адаптации в конкретной ситуации обучения.

На основе анализа, проведенного в статье, мы предлагаем следующее определение исследуемого дискурсивного параметра. Контекст, понимаемый в ракурсе задач современного дискурс-анализа, – это совокупность синхронизированных знаний коммуникантов о всех факторах и аспектах дискурсивного семиозиса, которые активируются на основе знаковой формы текста и, одновременно, динамизируют и генерируют текстовые смыслы, вычленивают текст из семиозиса, соотнося его с миром (с контекстуальными моделями мира). Взаимодействие и пересечение контекстов адресанта и адресата является условием осуществления дискурса, понимания и интерпретации текста. Контекст возникает в результате интеракции на основе текста рецептивного и порождающего сознания и представлен в виде совокупности контекстуальных фреймов: фреймов взаимодействия (интерактивных фреймов) – когнитивного уровня организации коммуникативного опыта участников дискурса, а также фреймов интерпретации (фреймов референции, ситуационных моделей), обобщающих опыт переживания коммуникантами социокультурных, политико-идеологических,

жизненных сценариев, аналогичных референтных ситуаций, в рамках которых интерпретируются содержательные части сообщения.

Перспективным направлением дальнейшего исследования нам представляется построение таксономии контекстуальных моделей в различных типах институциональных дискурсов.

Список использованной литературы

- 1. Макаров М. Л.** Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
- 2. Van Dijk T. A.** Discourse and Context. A Sociocognitive Approach / T. A. Van Dijk – New York : Cambridge University Press, 2008. – 267 p.
- 3. Wodak R.** The discourse-historical approach / R. Wodak // ed. by Ruth Wodak and Michael Meyer. – London, GBR: Sage Publications Incorporated, 2001. – 200 p.
- 4. Wodak R.** A new agenda in (Critical) Discourse Analysis. Theory, methodology and interdisciplinarity / R. Wodak, P. Chilton. – Philadelphia, PA : John Benjamins Publishing Company, 2005. – 320 p.
- 5. Rojo Martin L.** «There was a problem, and it was solved!» Legitimizing the expulsion of "illegal" immigrants in Spanish parliamentary discourse / L. Martin, T. A. van Dijk // Discourse and Society. – 1997. – № 8(4). – P. 523 – 567.
- 6. Grice H. P.** Logic and conversation / H. P. Grice // Syntax and semantics / ed. by P. Cole and J. L. Morgan. – N. Y. : Academic Press, 1975. – Vol. 3. – P. 41 – 58.
- 7. Grice H. Paul.** Further Notes on Logic and Conversation / H. P. Grice // ed. by P. Cole // Syntax and Semantics. – New York : Academic Press, 1978. – Vol. 9. – P. 113 – 128.
- 8. Sperber D.** Relevance Theory / Dan Sperber, Wilson Deirde. – London : Wiley-Blackwell, 1995. – 326 p.
- 9. Trask R. L.** Key concepts in language and linguistics / Robert Lawrence Trask. – London : Routledge , 1999. – 378 p.
- 10. Gumperz J. J.** Contextualization and understanding / J. J. Gumperz // ed. by A. Duranti and C. Goodwin // Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – P. 229 – 252.
- 11. Sacks H.** Lectures on Conversation / H. Sacks / ed. by G. Jefferson, E.A. Schegloff. – Oxford : Wiley-Blackwell, 1992. – Vol.1, 2. – 1520 p.
- 12. Drew S. Fagan.** Teacher Knowledge as Context / Drew S. Fagan // Columbia University Working Papers in TESOL & Applied Linguistics. The Forum. – Columbia University Teachers College, 2010. – Vol. 10. – No.1. – P. 42 – 45.

Кравченко Н.К. Контекст як лінгвокогнітивна категорія дискурс-аналізу

Стаття досліджує категорію контексту як когнітивного ресурсу в побудові і інтерпретації дискурса, узагальнює внесок у розвиток когнітивної теорії контексту впливових напрямів сучасного дискурс-аналіза, включаючи критичний дискурс-аналіз, теорію релевантності, інтеракціональну соціолінгвістику тощо. Контекст обґрунтовується як сукупність синхронізованих знань адресанта і адресата про всі чинники і аспекти дискурсивного семіозису, що активуються на основі знакової

форми тексту і співвідносять його з контекстуальними моделями світу комунікантів.

Ключові слова: контекст, когнітивний, дискурс, дискурс-аналіз.

Кравченко Н. К. Контекст как лингвокогнитивная категория дискурс-анализа

Статья исследует категорию контекста как когнитивного ресурса в построении и интерпретации дискурса, обобщает вклад в развитие когнитивной теории контекста влиятельных направлений современного дискурс-анализа, включая критический дискурс-анализ, теорию релевантности, интеракциональную социолингвистику и т.д. Контекст обосновывается как совокупность синхронизированных знаний адресанта и адресата о всех факторах и аспектах дискурсивного семиозиса, которые активируются на основе знаковой формы текста и соотносят его с контекстуальными моделями мира коммуникантов.

Ключевые слова: контекст, когнитивный, дискурс, дискурс-анализ.

Kravchenko N. K. Context as a Cognitive Category of Discourse Analysis

The article explores the concepts of context as a cognitive resource in the construction and interpretation of discourse while studying the influential trends in contemporary discourse analysis that have made the most significant contribution to the development of cognitive theory of context including critical discourse analysis, the theory of relevance, interactional sociolinguistics etc. The context is substantiated as a set of synchronized knowledge of the addresser and addressee of all factors and aspects of discourse semiosis, which are activated on the basis of symbolic forms of text relating it to the communicants' contextual world pictures.

Key words: context, cognitive, discourse, discourse analysis.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Горошкіна О. М.

УДК 811.112.2'373.612.2

О. М. Лащук

**ОБРАЗНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ БІНАРНОГО КОНЦЕПТУ
«DISTANZ» У НІМЕЦЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ**

У когнітивній лінгвістиці поняття метафори розглядається як головний засіб нашої концептуальної системи, за допомогою якого ми

сприймаємо й розуміємо один тип об'єктів у термінах об'єктів іншого типу [1, с. 70]. Метафора пов'язує дві понятійні сфери, одна з яких добре структурована й відома учасникам комунікації («область-джерело»), а друга – нова концептуальна («область-ціль» (Дж. Лакофф, М. Джонсон, І. М. Кобозева)) потребує категоризації та концептуалізації. Абстрактні категорії (в нашому випадку до них належить концепт «DISTANZ»), денотат яких недосяжний для прямого спостереження, викликає необхідність застосування непрямих прийомів їх витлумачення [2, с. 27 – 30], до яких належить метафоричний, у чому полягає актуальність даної наукової розвідки.

Метафори пронизують усе наше життя, виявляючись не лише в мові, але й в мисленні та дії. Аксиологічний статус метафоричних конструкцій закріплений у свідомості носіїв мови і становить їх основу. Дж. Лакофф зауважує, що метафори за своєю суттю є не чисто мовними, а саме концептуальними явищами, оскільки вони тісно пов'язані з культурно специфічними моделями й сенсорно-моторним простором та просторовим досвідом людини [3].

Мета дослідження полягає в реконструкції бінарного концепту «DISTANZ» за допомогою концептуальних метафор, які є вербалізаторами його образного компоненту. Завданнями статті є визначення способу вираження образних характеристик концепту «DISTANZ» та інтерпретація його мовних репрезентацій в німецькій лінгвокультурі.

На основі атрибутивної диверсифікації нами виділено концептуальні метафори. Матеріалом дослідження слугував електронний корпус словника німецької мови двадцятого століття (DWDS) [4]. Джерелами метафоричного переосмислення в окресленому мовно-інформаційному просторі виступає загальноповивана лексика. Арсенал метафор концепту «DISTANZ» містить у собі сукупність структурних, просторових, онтологічних метафор (за Дж. Лакоффом).

Структурні метафори забезпечують системність сприйняття й відображають випадки, коли одне поняття структурно впорядковується в термінах іншого [3]. «DISTANZ» концептуалізуються через **структурну метафору**: ДИСТАНЦІЯ – ЦЕ ПРОЦЕС, що передбачає наявність слотів:

ДИСТАЦІЯ Є СТАДІЯ РОЗВИТКУ (*anfängliche, geringe, mittlere, zunehmende, große, extreme, unendliche Distanz*): *Die anfängliche Distanz der USA zu den UNO-Hilfen und die Gründung ihrer «Kerngruppe» zeugte nicht gerade vom Vertrauen. – ZEIT, 2005. Sie haben eine vergleichsweise geringe Distanz zur Politik. – ZEIT, 2002* [4]. Будь-який процес характеризується наявністю певних стадій свого розвитку. Цей слот представляє висхідний розвиток процесу (від початкового (*anfänglich*) до нескінченного(*unendlich*)).

ДИСТАЦІЯ Є ЗАСІБ ДЛЯ ІСНУВАННЯ відображає необхідну наявність чогось задля можливості подальшого існування (*nötige, notwendige Distanz*): *Und haben wohl auf diese Weise eine zur eigenen*

Befreiung notwendige Distanz zum Vater geschaffen. – ZEIT, 2007 [4]. Даний слот демонструє зусилля, залучені для ефективності функціонування процесу.

ДИСТАЦІЯ Є УМОВОЮ ІСНУВАННЯ (*sichere, vorsichtige, angemessene Distanz*): *Die meisten Großausstellungen bleiben in sicherer Distanz.* – ZEIT, 2007. *Auch CDU-Politiker übten sich in vorsichtiger Distanz.* – ZEIT, 2005. *Rovere hat seinen Gegenstand McCarthy im Leben aufmerksam verfolgt und beobachtet und nach seinem Tode in angemessener Distanz das Ergebnis seiner Beobachtung und seiner Forschung vorgelegt.* – ZEIT, 2008 [4]. Умовою існування будь-якого процесу є міри перестороги, що гарантують його надійність.

ДИСТАЦІЯ Є МІРА ВИЯВУ (*größtmögliche, unüberbrückbare, gewisse, unaufhebbare, deutliche, betonte, bewußte, unüberwindliche, demonstrative, diskrete, beträchtliche, ungeheure, äußerste, mangelnde Distanz*): *Das erbringt Leidenschaft, Wortseligkeit und mangelnde Distanz.* – ZEIT, 1980. *Ihr Einfluß auf die Politik der Regierung ist geschwunden, denn sie werden von ihr auf äußerste Distanz gehalten.* – ZEIT, 1983. *In geschichtlicher Absicht muss sich auch der Theologe eine bewusste Distanz zu seinem eigenen Standpunkt erobern.* – ZEIT, 2009 [4]. Даний слот є найбільш обширний, охоплюючи усі можливі аспекти проявлення, починаючи з найнижчих показників (*mangelnde, diskrete, gewisse Distanz*), закінчуючи їх максимальними проявами (*beträchtliche, größtmögliche*), неосяжністю (*unaufhebbare, unüberwindliche Distanz*) і т.д. Прикметникові сполучення підкреслюють всестороннє різноманіття: *Sie hat sich dazu entschieden, sich in größtmöglicher politischer Distanz zur SPD zu profilieren, Bedingungen zu formulieren, die für mögliche Koalitionspartner unakzeptabel sind.* – ZEIT, 2008. *Erst aus der Nähe wurde die bisweilen ungeheure Distanz sichtbar, die er zu Menschen und Mächten hielt.* – ZEIT, 1992 [4]. Міра вияву набирає приголомшливих розмірів (*ungeheure, unüberbrückbare Distanz*).

ДИСТАЦІЯ Є СФЕРА ПОШИРЕННЯ забезпечує реалізацію процесу в різних галузях і сферах (*ästhetische, intellektuelle, kulturelle, journalistische, geschichtliche, akademische, soziale Distanz*): *So viel ZEIT und journalistische Distanz muss sein, wie ich finde.* – ZEIT, 2007. *Es will sich aber ein Rest von geschichtlicher Distanz nicht wegfühlen lassen.* – ZEIT, 2009 [4].

Структурна метафора виступає складним процесом, який має свою структуру, принципи діяльності, сферу обігу.

Отже, структурна метафора ДИСТАНЦІЯ – ЦЕ ПРОЦЕС складається зі слотів: ДИСТАЦІЯ Є СТАДІЯ РОЗВИТКУ; ДИСТАЦІЯ Є ЗАСІБ ДЛЯ ІСНУВАННЯ; ДИСТАЦІЯ Є УМОВОЮ ІСНУВАННЯ; ДИСТАЦІЯ Є МІРА ВИЯВУ; ДИСТАЦІЯ Є СФЕРА ПОШИРЕННЯ.

Орієнтаційна метафора створює концепти через просторові поняття та відношення, оскільки людині притаманна взаємодія з матеріальним світом посередництвом тіла [3, с. 36] Орієнтаційні

метафори надають концепту просторової орієнтації. В нашому випадку це протиставлення типу «всередині – ззовні» (*innere, körperliche Distanz*): *Aus dieser inneren Distanz heraus können sie sich um eine seelische Identität kümmern.* – ZEIT, 2007. *Welch eine Wohltat, diese auf körperliche Distanz bedachte fernöstliche Begrüßungszeremonie!* – ZEIT, 1989 [4]. Отже, знову відбувається розділення на внутрішнє та зовнішнє, їх постійний взаємовплив та взаємообумовлення.

Онтологічні метафори дають змогу накласти штучні межі на явища, надаючи їм дискретності [3, с. 49 – 58]. З атрибутивної диверсифікації було виділено наступні онтологічні метафори:

ДИСТАНЦІЯ Є ЕМОЦІЯ: *Es gäbe immer noch eine emotionale Distanz gegenüber Frauen, die den Mund aufmachen.* – ZEIT, 1994 [4]. Емоції, мабуть, найскладніша сфера для контролю. Якщо людина повністю навчиться стримувати свої емоції, їй буде під силу ведення гармонійного спілкування в будь-якій ситуації.

ДИСТАНЦІЯ Є ОЦІНКА: *Dafür brauchte ich eine kritische Distanz, die ich niemals gehabt hätte, wenn ich Michael getroffen hätte.* – ZEIT, 2009 [4].

ДИСТАНЦІЯ Є НЕДОВІРА: *Ich habe Anfeindungen und misstrauische Distanz der Einheimischen erfahren und mich nach Köln, Bonn, Dortmund oder sonst wohin gesehnt.* – ZEIT, 2000 [4]. Недовіра породжує сумніви, вагання та невпевненість, ословлюючись у мові (*misstrauische Distanz*).

ДИСТАНЦІЯ Є НАСМІШКА: *Aus ironischer Distanz beobachtete er die kleinen lächerlichen Anlässe, die die Handlungen der Menschen bestimmen.* – ZEIT, 2008 [4]. Нецирі стосунки до партнера по комунікації нерідко супроводжуються насмішливим ставленням до нього (*spöttische, amüsierte, ironische Distanz*).

ДИСТАНЦІЯ Є ВЕЛИЧАВІСТЬ: *Er hielt aristokratische Distanz von den Allzuvielen;* – Hirschberger, Johannes, *Geschichte der Philosophie, Band 1: Altertum und Mittelalter, Freiburg: Herder 1948. Niemals, bescheinigte ihm Annie Ernaux, sei er einem Schriftsteller mit Arroganz oder auch nur mit ironischer Distanz begegnet.* – ZEIT, 1998. *Es blieb ein Rest von vornehmer Distanz.* – ZEIT, 1998 [4]. Зверхній тон співбесідника демонструє моральну чи соціальну нерівність (*ironische, vornehme, aristokratische Distanz*).

ДИСТАНЦІЯ Є НЕЗАЛЕЖНІСТЬ: *Und während er früher wie ausgesetzt auf der Bühne wirkte, von Ängsten (persönlichen und schauspielerischen) gehetzt, so hat er diesmal eine ganz erstaunliche, oft schon souveräne Distanz zu sich selber, macht aus Hamlets Monologen lockere Konferenzen und ruhige Meditationen, spricht Hamlets Bemerkungen über die bramarbasierende Schauspielerei wie einen selbstironischen Kommentar.* – ZEIT, 1977 [4]. Лише для морально готової особистості незалежність є необхідністю для існування (*souveräne Distanz*).

ДИСТАНЦІЯ Є ВІДЧУЖЕННЯ: *Das überbrückt die verfremdende Distanz zum Geschichte Gewordenen und erspart uns das unangenehme Gefühl, das alte Gemäuer richte eine Frage an uns.* – ZEIT, 2008 [4]. У людській свідомості незнайомі люди співвідносяться із поняттям «чужий», яке є негативно забарвленим (*verfremdende Distanz*).

ДИСТАНЦІЯ Є ЗОЛОТА СЕРЕДИНА, дотримання якої позитивно впливає на подальший розвиток стосунків: *Ich habe eine gesunde Distanz zum Alltag.* – ZEIT, 2006 [4]. Лише за наявності достатньої, розумної в своєму вияві (*gesunde, bequeme, gehörige Distanz*) віддалі можливе гармонійне спілкування (*professionelle Distanz*).

ДИСТАНЦІЯ Є ПОВАГА: *Sofort ging der Halbkreis auf respektvolle Distanz.* – ZEIT, 1999 [4]. За умови дотримання необхідної віддалі, не надокучаючи та не переобтяжуючи комуніканта, ми виражаємо, таким чином, своє ввічливе ставлення (*höfliche, gebührende, respektvolle Distanz*).

ДИСТАНЦІЯ Є ЧІТКІСТЬ / ЧИСТОТА ЗОРУ: *Die Distanz schärft den Blick;* – ZEIT, 1990 [4]. Для об'єктивності необхідна присутність неупередженого ставлення (*objektivierende Distanz*).

ДИСТАНЦІЯ Є ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ поділяється на два слоти: ДИСТАНЦІЯ Є КОЛИВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ, який відображає такий природний стан, як холодний, морозяний, крижаний (*kühle, eisige Distanz*): *Werner wird mit eisiger Distanz behandelt.* – ZEIT, 1974; ДИСТАНЦІЯ Є ФЛОРМОМОРФНИЙ ОБРАЗ, який представлений у вигляді рослини, яка росте, дозріває (*wachsende, gewachsene Distanz*): *Sein rauher Ton spricht für eine gewachsene Distanz zu Teilen der Mannschaft.* – ZEIT, 2009 [4].

Таким чином, орієнтаційна метафора представлена такою репрезентативною палітрою: ДИСТАНЦІЯ Є ЕМОЦІЯ; ДИСТАНЦІЯ Є ОЦІНКА; ДИСТАНЦІЯ Є НЕДОВІРА; ДИСТАНЦІЯ Є НАСМІШКА; ДИСТАНЦІЯ Є ВЕЛИЧАВІСТЬ; ДИСТАНЦІЯ Є НЕЗАЛЕЖНІСТЬ; ДИСТАНЦІЯ Є ВІДЧУЖЕННЯ; ДИСТАНЦІЯ Є ЗОЛОТА СЕРЕДИНА; ДИСТАНЦІЯ Є ПОВАГА; ДИСТАНЦІЯ Є ЧІТКІСТЬ / ЧИСТОТА ЗОРУ; ДИСТАНЦІЯ Є ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ.

Отже, за допомогою концептуальних метафор виявляється особливе бачення концепту «DISTANZ» німецькою спільнотою, яке надає специфіку національній мовній картині світу. Виокремлені концептуальні метафори виникають у рамках загальноприйнятої системи німецьких цінностей і ґрунтуються на властивих даній спільноті поняттях. Перспективним вважаємо дослідження ціннісних характеристик бінарного концепту «DISTANZ».

Список використаної літератури

1. Ченки А. Современные когнитивные подходы к семантике: сходства и различия в теориях и целях / А. Ченки // Вопросы языкознания. – № 2. – 1996. – С. 68 – 78. **2. Апресян В. Ю.** Метафора в

семантическом представлении эмоций / В. Ю. Аперсян, Ю. Д. Аперсян // Вопросы языкознания. – 1993. – 3. – С. 27–35. **3. Лакофф Дж.** Метафоры, которыми мы живем // Дж. Лакофф, М. Джонсон – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 256 с. **4. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache des 20. Jahrhunderts** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dwsds.de>.

Лашук О. М. Образні характеристики бінарного концепту «DISTANZ» у німецькій лінгвокультурі

Стаття присвячена вивченню реконструкції бінарного концепту «DISTANZ». Інтерпретаційний аналіз концепту «DISTANZ» здійснюється на базі електронного корпусу словника «Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache des 20. Jahrhunderts» за допомогою концептуальних метафор, які є вербалізаторами його образних характеристик; виокремлені три види концептуальних метафор за Дж. Лакоффом, а саме: структурна, просторова, онтологічна метафори. У статті визначено зміст образного компоненту бінарного концепту «DISTANZ».

Ключові слова: бінарний концепт, концептуальна метафора, структурна, просторова, онтологічна метафори.

Лашук О. Н. Образные характеристики бинарного концепта «DISTANZ» в немецкой лингвокультуре

В статье исследуется реконструкция бинарного концепта «DISTANZ». Интерпретационный анализ концепта «DISTANZ» совершается на основе электронного корпуса словаря «Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache des 20. Jahrhunderts» с помощью концептуальных метафор, которые являются вербализаторами его образных характеристик; выделены три вида концептуальных метафор за Дж. Лакоффом, а именно: структурная, ориентационная, онтологическая метафоры. В статье определено содержание образного компонента бинарного концепта «DISTANZ».

Ключевые слова: бинарный концепт, концептуальная метафора, структурная, ориентационная, онтологическая метафора.

Lashchuk O. N. Imaginary characteristics of the binary concept «DISTANZ» in the German lingvoculture

The article is devoted to the problem of reconstruction of the binary concept «DISTANZ». The interpretative analysis of the concept «DISTANZ» is realized on the base of the electronic data corpus «Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache des 20. Jahrhunderts» by means of conceptual metaphors according to G. Lakoff such as structural, orientational, ontological metaphors. They verbalize the imaginary characteristics of the concept. The content of the image component of the binary concept «DISTANZ» is determined in the article.

Key words: binary concept, conceptual metaphor, structural, orientational, ontological metaphors.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Лисецька Н. Г.

УДК 811.112.2 '38 '42

Н. Г. Лисецька

**СТИЛІСТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ АНТИВОЄННОГО
ДИСКУРСУ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ МАРКА РЕЙВЕНГІЛЛА
«FREEDOM AND DEMOCRACY I HATE YOU»**

Мова постійно розвивається, віддзеркалюючи те, що відбувається у суспільстві. Окрім того безмежними є стилістичні можливості, за допомогою яких можна по-різному передати дійсність, прикрасити її або й навіть спотворити. З іншого боку, практично будь-який текст піддається різній інтерпретації і тлумаченню, що дозволяє віднайти нові змісти одних і тих висловлювань. З огляду на це впродовж останніх десятиріч змінився підхід до вивчення стилістичних засобів.

Стиль розглядається не лише як спосіб вираження думки за допомогою граматичних, лексичних та просодичних засобів у залежності від комунікативної ситуації та мети висловлювання (функціональний підхід: Е. Різель, Е. Шендельс, В. Фляйшер, Г. Міхель, Г. Штарке), наміру та впливу на слухача (прагматичний підхід: Б. Зандіх, В. Зандерс), але й у співвіднесеності до того, як воно сприймається та інтерпретується ним. Це залежить від того, якими знаннями володіє той, хто сприймає інформацію і як він налаштований на її опрацювання. Йдеться мова про ментальні та когнітивні здібності реципієнта. Саме це дало поштовх новому (когнітивному) напрямку при вивченні стилістичних характеристик дискурсу, який базується на праці відомих американських лінгвістів Дж. Лакоффа та М. Джонсона «Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern» [1].

В останнє десятиріччя з'явився цілий ряд праць із дослідження демократичної мови з урахуванням її іделогічного використання та маніпулювання. Це, зокрема, наукові доробки В. Дікмана, Й. Кляйна, Х. Д. Шлоссера [2; 3; 4], проте антивоєнний дискурс М. Рейвенгілла ще не був предметом спеціального пошуку.

Актуальність пропонованої розвідки полягає у дослідженні антивоєнного дискурсу на основі твору М. Рейвенгілла «Свобода та демократія, я вас ненавиджу» з урахуванням когнітивного підходу при проведенні стилістичного аналізу.

Метою пошуку є вивчення стилістичних засобів твору у поєднанні з їх концептуальними характеристиками.

Окреслена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) виявити основні стилістичні фігури твору антивоєнного дискурсу, якими досягається найбільший ефект впливу на читача; 2) вивести імпліцитні смисли, які активуються при сприйнятті досліджуваного твору; 3) визначити основні концепти, які вказують на небезпеку розвитку воєнного дискурсу.

Об'єктом дослідження є вивчення стилістичних засобів антивоєнного дискурсу на прикладі твору М. Рейвенгілла «Свобода та демократія, я вас ненавиджу».

29 вересня 2010 р. на сцені театру Berliner Ensemble відбулася прем'єра праці М. Рейвенгілла «Свобода та демократія, я вас ненавиджу», яка називалася «Freedom and Democracy I hate you». Вистава викликала великі дискусії як жанр сучасного мистецтва, який так тонко відтворює нашу реальність і спрямований проти війни та насилля. Він вражає своїм багатим стилістичним наповненням і заставляє читача задуматись над сьогоденням.

Оригінал твору складається з 16 сцен. Для аналізу ми відібрали насамперед ті, що були поставлені у театрі. Такий підхід дасть змогу поєднати реалії письмового й усного дискурсу, залучаючи до фактичного матеріалу ті враження та судження, що отримав глядач від п'єси.

Чітка структура та метафоричність, побудована на тропях та фігурах додавання, є невід'ємними складовими твору. Уже перша сцена «Die Troerinnen» починається з незвичного хору жінок, бо там не співають, а оповідають. Ми довідуємося про історію кожної жінки, не знаючи її імені, екстраполюючи одночасно побачене на себе, де кожна з них є однією з нас. Перше речення починається з корекції: *Wir wollen euch was fragen. Ich will euch was fragen:...*, власне, ми, кожна з нас, а, отже, я хочу вас запитати: *Warum bombardiert ihr uns?* Питання *Warum* повторюється на початку та в кінці реплік жінок (Kyklus-Wiederholung), твердження «*Wir sind die Guten*» та антитези *Aber ihr-, Nur ihr-, Und jetzt kommt ihr* – як ехо пронизують цілий твір.

Фігури додавання на кшталт *Wir alle – alle von uns; Seht uns an. Seht uns einmal an. Seht uns alle genau an* є не лише експліцитно вираженими анафорами, епіфорами, підсиленням, кільцевим повтором, клімаксом тощо. Це насамперед поділ на «нас», «хороших людей», і «інших», яких ми не розуміємо і не хочемо розуміти. Такий завуальований, метафоричний зміст досягається саме завдяки вище зазначеним стилістичним фігурам, що є свого роду «фігурами у фігурах», тобто метафорою в анафорі, епіфорі, клімаксі тощо. Безпосереднє звертання дійових осіб до публіки, людей з найближчого оточення, дозволяє добитися необхідного ефекту – заставити читача/глядача вилучити зміст, читаючи з-поміж рядків: «Починаймо з нас!».

Тонку іронію відчуваємо у рядках: *Und was seht ihr? Ihr seht die Guten*. Все, що нас та наші сім'ї оточує, є добрим: біо-їжка, гарна місцевість та нова машина, хороші сусіди, повідомлення в газеті про солдат та їхню долю, благодійницька діяльність заради знедолених – це все вражає «нас» (і мене як жінку), як і кожну добру людину та свідчить, що я добра (читаємо імпліцитно). Проте антитеза та апозіопеза (незавершена думка, обрив речення) у висловлюванні *Ich tue Gutes, während ihr...* відокремлює ще більше «нас» від «вас».

Внутрішнє мовлення у формі фіктивного діалогу (*Seht ihr, wer ich bin? Ja? Wie gut wir alle sind. Wie gut Freiheit und Demokratie in Wahrheit sind. Also bitte tut uns nichts...*) зосереджено на протиставленні добра й зла (*Das ist falsch. Falsch. Warum macht ihr das? – Warum? ... – Wir sind die – die Guten. – Das stimmt. Die Guten.*) Як видно із прикладів, наростання семантичної напруги досягається на основі одноструктурних та неповних речень (еліпсів). Синтаксично незавершене порівняння (апозіопеза) (*Ihr jagt uns einfach in die Luft wie ...*) та клімакс (*Es ist beängstigend. Erschreckend. Schrecklich.*) є кульмінацією семантичного навантаження.

У подальшій дії твору ми дізнаємося про давню подругу, яка була теж доброю людиною (ангелом), проте «ті» (злі) знищили її фізично й духовно: *Und diese scheid – oh tut mir leid – die Flammen fraßen sich einfach durch ihren Körper, sie wurde durchs Fenster geschleudert und lag schreiend auf dem Gehsteig. Sie war ein Engel..., und jetzt liegt sie da und schreit voller Schmerz: «HILFE OH HILFE OH HILFE OH HILFE»*. Вона лежить безпомічна на бруківці і волає про допомогу. Емфаза у формі повтору *OH HILFE* є імпліцитною критикою слабкої половини людства та заклик до того, щоб перестати принижуватися.

Кільцевий повтор із питальним словом «*Warum?*» проходить червоною ниткою по всьому тексту (*Warum bombardiert ihr uns? – Bitte wir wollen verstehen. Wollen wir. Warum bombardiert ihr...?*). Експліцитно відчувається напруга (від страху перед бомбардуванням), а імпліцитно – протиставлення («нас» з «вами», «своїх» з «чужими», «добрих» з «поганими»). Не дочекавшись реакції, виникає наступне (риторичне) запитання, яке містить імпліцитно відповідь на попереднє: *Wie kann man den Guten das antun?* Увага фокусується на іменник «*den Guten*». Сема «добре» посилюється у подальших рядках у словосполученнях *gute Menschen, sehr gute Menschen* та еліпсах – *Gut so. – Gut so. – Gut so*, що є свого роду змістовою кульмінацією у формі клімаксу та означає у якійсь мірі примирення.

У своєму діалозі з «іншими» жінки намагаються вплинути на останніх, підкреслюючи їх достоїнства і закликаючи показати їх на конкретних справах [5, с. 13]:

- *Wir wissen, dass eure Kultur sehr anders ist.*
- *Und das ist okay. Wir akzeptieren das.*
- *Wir tolerieren, wir akzeptieren, wir begrüßen –*

- *Wir begrüßen – genau – wir begrüßen Andersartigkeit.*
  - *So machen das gute Menschen.*
  - *Überall. Gute gute gute gute gute gute gute gute Menschen.*
- Bitte, ihr seid auch gut. Natürlich seid ihr das. Müsst ihr sein... Bitte zeigt mir ein bisschen davon.*

Проте ніяких змін жінки у темряві не побачили, «ті» так і залишились на іншій стороні. Брутальна реальність продовжується, що виражається на основі дослівного контактного повтору (*Weiter und weiter und weiter und weiter und weiter*). Сполучник «und» та відсутність розділових знаків імплікують сему протяжності та нескінченності.

Після наступної повітряної атаки, де гинуть люди, з вуст жінок виривається гірка правда: – *Ihr seid keine Menschen. Ich sehe euch nicht als Menschen. Ihr seid Bomben. Ich sehe euch an. Und ich sehe nichts als eine Bombe. Ich sehe euch und höre euch ticken und ich spüre nur Angst, und Wut und Ekel. Nur das.* Метафора «*Ihr seid Bomben*», яка виступає гіперонімом до дій «інших» (*Ich sehe euch und höre euch ticken*), клімакс (*und ich spüre nur Angst, und Wut und Ekel*) та синтаксичний еліпс (*Nur das*), який стоїть як доповнення у кінці монологу і є своєрідним підсумком, свідчать про реальну оцінку до «тих інших» / «злих». Це підсилюється емфазою у поєднанні з дослівним повтором (*Ihr BÖSEN BÖSEN BÖSEN BÖSEN BÖSEN*). Використовуючи гру слів, жінки пропонують *Demokratie und Freiheit. Freiheit und Demokratie.*

Наскільки важливими є демократія і свобода показує стилістична фігура протиставлення «Correctio»: *Klingt das denn nach großen, schwierigen Wörtern? Das sind sie nicht... sind sie nicht, ...*, яка завершується пролепсою *... das sind Instinkte... das sind menschliche Instinkte und wenn ihr nur ... wir können euch befreien, und dann versteht ihr, genießt ihr Freiheit und Demokratie. Denkt daran, ihr bekommt Freiheit und Demokratie ...* Апозіопеза *wenn ihr nur ...* та метафора *wir können euch befreien...* свідчать про ще не зовсім втрачені надії на розуміння та зміну в сторону доброго «тих інших». Проте це залежить від бажання останніх.

На несподівану кінцівку сцени налаштовує текст англійською мовою та постать солдата, що виходить із-за куліс [5, с. 16]:

- *There will be good everywhere.*
- *And then everyday, peace will be war.*
- *I open battle.*
- *I declare war.*

Оксиморон «мир буде війною» та граматичний паралелізм однотипних синтаксичних структур із егоцентричним підметом «Я» (Я відкриваю битву. Я оголошую війну.) дають зрозуміти, що насилля, війни, терор стали всесвітньою проблемою, яку нелегко подолати. Позитивне вирішення залежить від тих, хто «там», «нагорі», хто вирішує долі «інших».

Солдат піднімає меч і промовляє:

- *In the name of the good people – begin.*

Ця іронія, несумісна з позиціями християнства і добра, показує нам реальність сьогодення.

Назвемо концепти, які утворились у слухача чи читача після сприйняття метафор та образних стилістичних засобів у першій сцені: 1) добрі люди – це ми, або ті, хто з нами; 2) добро – це гарний; 3) демократія і свобода – це людські інстинкти, які треба здобути; 4) ми, добрі люди, – визволителі (можемо вас звільнити, і тоді ви зрозумієте і будете насолоджуватися демократією і свободою); 5) війна в ім'я добрих людей.

Концептуальна картина воєнних дій в сьогоднішній час та її власна історія своєї країни є нерідко першоджерелами формування воєнного дискурсу. Його може творити також певна молодіжна субкультура. Про це свідчить, зокрема, зростаючий інтерес німецької молоді до правоцентричної сцени. Вивченням мови правих екстремістів на прикладі вісника «*Freier Rundbrief Dresden*» займався Махі Копанг [6]. Аналізуючи рубрику «Солдати розповідають», дослідник вказує на зв'язок лексики з політикою націоналсоціалізму. Автори статей не ставлять своїх прізвищ, а використовують скорочення або псевдоніми на кшталт «*Varulv*», «*der Schreihals*», «*Ein Deutscher*». Прихильники правоекстремистського угруповання називають себе *Kameraden*, *Freiheitliche Kräfte*, *Ein Jeder*, *Jeder einzelne von uns*, *die deutsche Jugend*. Решта – це інші, які відбирають робочі місця, і яких зневажливо називають *Neger*, *Bastard*, *Gutmenschen*, *Vorzeigeneger*. Вражаючим прикладом цієї сцени є побажання на Новий рік „*Einen guten Sprung ins neue Kampffahr*”, вираз *guten Rutsch* уникають, оскільки вважають, що він запозичений з єврейської *Rosch ha-Schanach*, що в перекладі означає *Kopf (Anfang) des Jahres*. Такого роду дослідження доводять, що воєнний дискурс існує та є нині у певних колах актуальним. Націоналсоціалісти мали свій концептокорпус політичної лексики. Йдеться мова не про професійний дискурс солдат та військових, а про дискурс прихильників цих воєнних настроїв.

У сцені «*Furcht und Elend*» простежуємо страх батьків за свою дитину, які намагаються вберегти її від жахливих подій терору (хоча саме це слово у творі не називається), який проник у все, він повсюду:

OLIVIA ..... *Ja, Liebling, es gibt einen Krieg, aber das ist nicht unser Krieg, wir ... er ist weit weg, dieser Krieg ist so weit, weit, weit weg. Okay? Okay? Wir ...schläfst du jetzt für Mama? Machst du das? Braver Junge, Alex. Nacht. Nacht.* [5, с. 31]

Контактні повтори слів і речень (*weit, weit; Nacht. Nacht.*) або дистанційні дослівні та часткові (*einen Krieg ... nicht unser Krieg...dieser Krieg*), незавершені висловлювання (апозіпези: *wir ... er ist weit weg; Wir...schläfst du jetzt für Mama?*), неповні речення (еліпси: *Okay? Okay?... Braver Junge, Alex. Nacht. Nacht.*) свідчать про велике збудження та напругу. Проте поєднання іменника «*Krieg*» із неозначеним артиклем (*einen Krieg* – якась війна), присвійним займенником (*nicht unser Krieg* –

не наша війна) та вказівним (*dieser Krieg* – ця війна), які виступають у ролі означень, викликає іронію, породжену страхом за своє життя та байдужістю, щоб щось для цього зробити.

При сприйнятті цієї сцени активуються такі концепти:

- 1) сімейне життя – невіддільне від страху і насилля, якщо поруч війна;
- 2) війна, яка йде перед твоїми дверима – це далеко, вона тебе не стосується;
- 3) проблеми немає, якщо не хочеш її бачити;
- 4) втікати від проблеми – це не вирішення проблеми.

У сцені «Krieg und Frieden» ми знаходимо розв'язку подій попередньої. Хлопчик, який не міг спати, знову і знову бачить страхітливий сон: солдат без голови з'являється щоночі, бо хоче мати його (Алекса) голову. Лише тоді він отримає винагороду:

SOLDAT *Und der Soldat schrie: Ich habe gekämpft. Ich will meinen Lohn.* –

ALEX .... – *Raus, raus hier, weg. Du bist ein Monster. Monster / Monster Monster Monster Monster MONSTER MONSTER. Ich muss kotzen bei deinem Anblick. Du bist kein Mensch.* ... [5, с. 38]

На основі контактного дослівного повтору іменника *Monster* можна вилучити імпліцитно такі змісти: 1) у реченні *Du bist ein Monster* воно виступає ремою, що означає щось нове, у даному випадку усвідомлення того, що таке монстр; 2) наступне речення розпочинається словом *Monster* (анадиплоз), яке вказує на тему, що імплікує певну часову протяжність та бруталне майбутнє; 3) іменник *Monster* повторюється сім разів, два останні слова написані великими буквами (емфаза) *MONSTER MONSTER*, що вказує на градацію – «велика небезпека». Окрім того, мале хлоп'я символізує наступність: все повторюється, зло також. Невинне дитя може стати згодом монстром. Автор намагається вказати на небезпеку, яка на нас чатує, проте ми не завжди сприймаємо її як таку. Ці змісти формують такі концепти: 1) солдат – монстр; 2) той, хто бореться, має мати винагороду; 3) діти продовжують справи дорослих; 4) життя – безкінечна боротьба (війна).

Стилістичне наповнення твору допомагає реципієнту вловити приховані смислові тонкощі та заставляє його по-справжньому замислитися. Виведені на основі стилістичного аналізу концепти можуть бути висвітлені у подальших наукових розвідках, присвячених засобам вербалізації та об'єктивації антивоєнного дискурсу.

Список використаної літератури

1. Lakoff G. Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern. Aus dem amerikanischen übersetzt von Astrid Hildenbrand / G. Lakoff, M. Johnson. – 5. Auflage. – 2007. – Heidelberg : Carl-Auer-Systeme-Verl. – 272 S. **2. Dieckmann W.** Demokratische Sprache im Spiegel ideologischer Sprach(gebrauchs)konzepte / W. Dieckmann //

Sprache und Politik. Deutsch im demokratischen Staat. Thema Deutsch. Band 6, 2005. – Mannheim: Dudenverlag. – S. 11 – 29. **3. Klein J.** Demokratischer Wortschatz und Gebrauch. Grundwortschatz der Demokratie / J. Klein // Sprache und Politik. Deutsch im demokratischen Staat. Thema Deutsch. Band 6, 2005. – Mannheim: Dudenverlag. – S. 128 – 140. **4. Schlosser H. D.** Die ins Leere befreite Sprache. Wendetexte zwischen Euphorie und bundesdeutscher Wirklichkeit / H. D. Schlosser // Germanistische Linguistik. Sprache und Kommunikation in Deutschland Ost und West. Hrsg. Manfred W. Hellmann u. M. Schröder, 2008. – Hildesheim: Olms. – S. 317 – 332. **5. Ravenhill M.** „Freedom and Democracy I hate you“ / M. Ravenhill // Berliner Ensemble. Programmheft Nr.123. – Berlin: Berliner Ensemble, 2010. – 105 S. **6. Konang. M.** Die Untersuchung der Sprache des Rechtsextremismus anhand des «Freien Rundbriefs Dresden» // Schuppener Georg. Sprache des Rechtsextremismus. – Leipzig: Edition Hamouda, Wissenschaftsverlag, 2010. – S. 63 – 73.

Лисецька Н. Г. Стилiстичне наповнення антивоєнного дискурсу на прикладі твору Марка Рейвенгілла «Freedom and Democracy I hate you»

Стаття присвячена антивоєнному дискурсу. На прикладі твору М. Рейвенгілла «Свобода та демократія, я вас ненавиджу» // «Shoot / get treasure / repeat» вивчаються стилістичні фігури (тропи, іронія, клімакс, дистанційний та контактний повтор, апозиопеза) та метафорика, які дають можливість реципієнту зрозуміти приховані смислові тонкощі та відчутти гірку іронію, в якій він перебуває. Виведені на основі стилістикума концепти показують небезпеку розвитку воєнного дискурсу. Також намічені перспективи подальшого дослідження данної теми.

Ключові слова: дискурс, метафора, концепт, іронія, повтор.

Лисецкая Н. Г. Стилистическое наполнение антивоенного дискурса на примере произведения Марка Рейвенгилла «Freedom and Democracy I hate you»

Статья посвящена антивоенному дискурсу. На примере произведения М. Рейвенгилла «Свобода и демократия, я вас ненавижу» // «Shoot / get treasure / repeat» изучаются стилистические фигуры (тропы, ирония, климакс, дистанционный и контактный повтор, апозиопеза) и метафорика, которые дают возможность реципиенту понять скрытые смысловые тонкости и позволяют прочувствовать горькую иронию, среди которой он находится. Выведенные на основе стилистикума концепты показывают опасность развития воєнного дискурса. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: дискурс, метафора, концепт, ирония, повтор.

Lysetska N. G. Stylistic Means of the Anti-War Discourse (on the example of the novel «Freedom and Democracy I Hate you» by Mark Ravenhill)

The article is devoted to anti-war discourse. On the example of the novel «Freedom and Democracy I hate you» // «Shoot / get treasure / repeat» by Mark Ravenhill stylistic (metaphor, irony, climax, distant and contact repetition, aposiopesis) and metaphoric means are studied. They give the possibility for the recipient to understand the implied shades of meanings and feel the bitter irony which surrounds him. The received concepts show the danger of the war discourse development. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

Key words: discourse, metaphor, concept, irony, repetition.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК 811. 112. 2 ' 373. 7

М. П. Лозицька

**ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКИ ГЕНДЕРНО
МАРКОВАНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

Сучасна лінгвістика розвивається в умовах глобалізації та націлена на міжпредметну та міжгалузеву інтеграцію. Дослідження у галузі фразеології експлікують сукупність галузей, напрямків дослідження, які формують сучасне мовознавство та представляють фразеологію як інтегральну підсистему мови.

Конструктивні розробки щодо зовнішньо- та внутрішньосистемних властивостей фразеологізмів представлені у працях вітчизняних та зарубіжних (В. В. Виноградов [1], О. М. Бабкін [2], В. П. Жуков [3], О. І. Молотков [4], В. М. Мокієнко [5], В. Л. Архангельський [6], Л. Г. Скрипник [7], Ф. П. Медведєв [8], В. М. Телія [9], М. Леонідова [10], К. Нічева [11]) лінгвістів.

Вивчення *гендера* та гендерних відносин є надзвичайно складним та суперечливим. Перші спроби чіткого визначення поняття *гендер* були у представників феміністичної лінгвістики – галузі мовознавства, що виникла у 60-х роках минулого століття. Зокрема, С. де Бовуар у своїй праці «Друга стаття» вперше висловлює твердження про те, що стаття – це біологічний феномен, а гендер – соціальний [12]. Її послідовниця антропологістка Н.-К. Матьє припускає, що існує три парадигми концептуалізації гендерно-статевих відносин. Першу

парадигму вона називає гомологічною: гендер розглядається як стать у суспільстві. Друга парадигма – аналогія: гендер символізує стать. Гендерна ідентифікація базується на колективному соціальному досвіді про способи поведінки жінки чи чоловіка. Людина грає у суспільстві певну гендерну роль (жінка/чоловік). Причому ця роль може змінюватися без зміни біологічної статі. Третя парадигма – гетерогенність: гендер та стать абсолютно різні поняття, при цьому, стать є підґрунтям для формування гендера. У цій парадигмі гендер створює стать, а не навпаки [13]. Дослідниця Д. Таннен зазначає, що міждисциплінарна природа поняття гендер робить його багатозначним [14, с. 3].

У даний час в мовознавчій літературі відсутнє послідовне вживання поняття *гендер* (англ. *gender*), що означає граматичну категорію роду. Він був вилучений з лінгвістичного контексту і перенесений у дослідницьке поле інших наук: соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурологічних і міжкультурних досліджень, соціології тощо. У соціології поняття *гендер* визначає соціальну стать людини на відміну від біологічної статі, її соціально-рольовий статус, який символізує можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності тощо. Коли ми говоримо про стать у соціології, то маємо на увазі соціальну стать, тобто гендер [15]. У психології та сексології це поняття використовується у ширшому сенсі: тут маються на увазі будь-які психологічні чи поведінкові властивості, що асоціюються з фемінінністю або маскуліністю та відрізняють чоловіків від жінок [16]. Філософія дає ще ширше розуміння *гендера*, охоплюючи всі названі вже аспекти: «*гендер* – соціокультурний аспект статевої приналежності, соціальна організація статевих відмінностей, культурологічна характеристика поведінки, яка відповідає статі в даному суспільстві в даний час. *Гендер* – соціальна конструкція системи соціальних, статево-рольових відносин» [17, с. 227].

Отже, тлумачення поняття *гендер* досить суперечливі, відсутня однастайна позиція щодо його трактування. Однак спільним у дефініціюванні є те, що він вказує на відношення до певної статі. Таким чином, гендерно марковані фразеологізми у німецькій мові – це фразеологічні одиниці, що містять семи значення, які експліцитно чи імпліцитно вказують на приналежність до певної статі.

Актуальність доробку полягає у вивченні національно-культурної специфіки семантики гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови. Мета статті висвітлює особливості експлікації гендерних маркерів у фразеологізмах сучасної німецької мови. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: визначити поняття *гендер* та його місце у науковій парадигмі знань; виявити особливості експліцитного та імпліцитного маркування гендера у фразеологізмах сучасної німецької мови. Об'єктом доробку слугували гендерно марковані фразеологізми сучасної німецької мови.

Аналіз фразеологічного фонду сучасної німецької мови дозволяє класифікувати фразеологізми, в залежності від рівня вираження гендерних семів, та висвітлюється крізь формування лексико-семантичного поля у його ядрі або периферії.

До ядра цього лексико-семантичного поля, на думку О. Першая, належать гендерно марковані фразеологізми, у значенні яких є пряма вказівка на стать індивіда [18]:

- наявність у дефініції фразеологізмів маркера із загальним значенням «чоловік» чи «жінка»: *die Frau im Hause* [19, с. 222] – господиня дому, хазяйка, *Frau auf Abruf* [20] – дружина, чоловік якої приїздить додому лише на вихідні, *die weise Frau* [19, с. 222] – чаклунка, відьма, *die Weiße Frau* [19, с. 222] – привид, *Frau Base* [19, с. 222] – кумася, *Frau auf Zeit* [20] – легковажна жінка, *heiße Frau* [20] – красуня, *zweigleisige Frau* [20] – заміжня жінка, в якої є коханець, *Fräulein Meier* [20] – гомосексуаліст, *ein Mädchen ohne Anhang* [19, с. 34] – дівчина без жениха, *mannbares Mädchen* [19, с. 38] – дівчина на виданні, *ein ausgekochter Junge* [19, с. 363] – бувалий хлопчина, пройда, *alter Junge* [19, с. 362] – друг, товариш (при звертанні.)

- фразеологізми, які вказують на вік представника однієї з статей: *lebenslängiges Fräulein* [20] – стара діва, матрона, *wenn ein Alter ein junges Weib nimmt, so lacht der Tod* [19, с. 28] – не довго старий жениться, *der Bart war früher als der Mann* [19, с. 76] – шовкова борідка та розуму рідко;

- фразеологізми, які позначають певну дію чи стан представника однієї статі та направлені на протилежну стать: *unter die Haube kommen* [19, с. 313] – вийти заміж, *unter dem Pantoffel stehen* [19, с. 95] – бути під каблуком у дружини, *den Hof machen* [19, с. 343] – залицятися, *um die Hand anhalten* [19, с. 307] – просити руки, *den Korb geben* [19, с. 404] – дати гарбуза, *schöne Augen machen* [19, с. 56] – фліртувати, *auf Brautschau gehen* [19, с. 120] – підшуковувати наречену.

- фразеологічні одиниці, які характеризують як зовнішній, так і внутрішній стан представника однієї із статей: *ein jugendlicher Brausekopf* [19, с. 120] – гаряча голова (про юнака), *ein feines Aas* [19, с. 11] – франт, чепурун, *Haare auf den Zähnen haben* [19, с. 290] – бути гострим на язик (про жінку).

- фразеологізми, що означають репродуктивну здатність певної статі: *zur Welt bringen* [19, с. 313] – народжувати, дарувати життя., *in die Wehen kommen* [19, с. 309] – відчувати передродові перейми, *in den Wehen liegen* [19, с. 313] – зазнавати родових мук.

До периферії лексико-семантичного поля належать фразеологічні одиниці з імпліцитно маркованою гендерною семантикою:

- фразеологізми, які характеризують переважно представників однієї статі через найменування чоловіка чи жінки у плані вираження: *das Mädchen für alles* [19, с. 38] – дівчина, на яку звалюють всю роботу, *ein ganzer Mann* [19, с. 41] – цільна натура, *Mein lieber Mann!* [19, с. 42] –

Чоловіче добрий! Послухай-но! (застереження), *ein Mann der Feder* [19, с. 41] – людина пера, літератор, *ein Mann von Wort* [19, с. 41] – хазяїн свого слова.

- фразеологізми, що називають дію, характерну переважно для представників однієї статі: *zum Barras müssen* [19, с. 120] – іти в армію.

- фразеологічні одиниці, які характеризують представників переважно однієї статі через номінацію професії: *Meister Fips* [19, с. 50] – кравець (презирливо), *Meister Hans* [19, с. 50] – кат, *Meister Pfriem* [19, с. 50] – швець.

- фразеологізми, що характеризують представників переважно однієї статі через номінацію тварин: *fauler Hund* [19, с. 350] – ледащо, *dumme Gans* [19, с. 237] – дурна гуска.

- фразеологізми, які однаковою мірою характеризують як чоловіка, так і жінку: *junges Blut* [19, с. 111] – молодий юнак чи дівчина, *ein unschuldiges Blut* [19, с. 111] – нерозбещена особа, *Mann und Weib sind ein Leib* [19, с. 43] – чоловік та жінка – одна спілка.

Отже, *гендер* є поняттям надзвичайно широким у трактуванні в силу своєї міждисциплінарної природи. У кожній науковій парадигмі виокремлюється низка аспектів при дослідженні *гендера*: гендер як соціальна стать, гендерні ролі, гендерна поведінка, гендерна приналежність тощо. Гендерно марковані фразеологічні одиниці сучасної німецької мови імплікують/експлікують семи маскуліності чи фемінінності крізь призму ядра або периферії лексико-семантичного поля. Ядром лексико-семантичного поля гендерно маркованих фразеологічних одиниць є фразеологізми з чіткою гендерною семантикою: загальне значення «чоловік» або «жінка», вік, зовнішня або внутрішня характеристика представника певної статі, стани та дії, притаманні жінці або чоловікові тощо. До периферійної частини поля належать фразеологізми, які: характеризують переважно одну стать та містять у плані вираження компонент *чоловік/жінка*; характеризують переважно одну стать через номінацію професій, тварин; називають дію, більшою мірою притаманну одній із статей; однаковою мірою вказують на представників обох статей.

Перспективним убачається вивчення особливостей формування національно-культурної семантики гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови при первинному та вторинному фразеологічних процесах.

Список використаної літератури

- 1. Виноградов В. В.** Избранные труды: Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М. : Наука. – 1977. – С. 140 – 161.
- 2. Бабкин А. М.** Русская фразеология, ее развитие и лексикографическая разработка / А. М. Бабкин. – Л. : – 1968. – 262 с.
- 3. Жуков В. П.** Семантика фразеологических оборотов / В. П. Жуков. – М. : Просвещение. – 1978. – 159 с.
- 4. Молотков А. И.** Основы фразеологии

русского языка / А. И. Молотков. – Л., 1977. – 283 с. **5. Мокиенко В. М.** Славянская фразеология / В. М. Мокиенко.— М. : Высш. шк., 1980. – 207 с. **6. Архангельский В. Л.** Устойчивые фразы в современном русском языке: Основы теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии / В. Л. Архангельский. – Ростов н/Д, 1964. – 315 с. **7. Скрипник Л. Г.** Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 279 с. **8. Медведєв Ф. П.** Українська фразеологія: Чому ми так говоримо / Ф. П. Медведєв. – Х., 1982. – 231 с. **9. Телия В. Н.** Типы языковых значений: Связанное значение слова в языке / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с. **10. Леонидова М.** Фразеосхема как лингвистическая единица промежуточного фразеологосинтаксического уровня в русском и болгарском языках // Болгарская русистика. – София, 1976. – С. 23 – 25. **11. Ничева К.** Болгарская фразеология / К. Ничева.— София, 1982. – 230 с. **12. Beauvoir de S.** The Second Sex; trans. from French H. M. Parshley. – Harmondsworth : Penguin, 1972. **13. Mathieu N-C.** Sexual, sexed and sex-class identities: three ways of conceptualising the relationship between sex and gender // Leonard Diana Sex in Question: French Material Feminism / D. Leonard, L. Adkins. – London : Taylor & Francis, 1996. – S. 87 – 157. **14. Tannen D.** Gender and discourse / D. Tannen. – New York, 1993. **15. Дугин А.** Социология пола [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://konservatizm.org/konservatizm/sociology/140509120251.xhtml>. **16. Ткалич М. Г.** Гендерна психологія / М. Г. Ткалич. – К. : Академвидав, 2011. – 248 с. **17. Новейший философский словарь** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/fil_dict/index.php (16.01.2013). **18. Першай А.** Семантика гендера во фразеологии как полевая структура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/350857/> (11.01.2013). **19. Німецько-український фразеологічний словник** [уклад. В. І. Гавриць, О. П. Пророченко]. – К. : Радянська школа. – 1981. – 797 с. **20. Küpper H.** Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / H. Küpper. – Stuttgart : Klett, 1990. – 959 S.

Лоцицька М. П. Особливості семантики гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови.

У статті визначено поняття гендера та його місце у науковій парадигмі знань, розглянуто способи трактування цього поняття з погляду різних наук, на основі яких здійснено спробу визначити сутність гендерно маркованих фразеологізмів у німецькій мові. У дослідженні проаналізовано особливості семантики гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови, наведено класифікації гендерно маркованих фразеологізмів з експліцитними та імпліцитними маркерами.

Ключові слова: гендер, фразеологізм, семантика, експліцитний/імпліцитний маркер.

Лоцицкая М. П. Особенности семантики гендерно маркированных фразеологизмов современного немецкого языка.

В статье определено понятие гендера и его место в научной парадигме знаний, рассмотрены способы трактовки этого понятия с точки зрения различных наук, на основе которых предпринята попытка определить сущность гендерно маркированных фразеологизмов в немецком языке. В исследовании проанализированы особенности семантики гендерно маркированных фразеологизмов современного немецкого языка, приведены классификации гендерно маркированных фразеологизмов с эксплицитными и имплицитными маркерами.

Ключевые слова: гендер, фразеологизм, семантика, эксплицитный/имплицитный маркер.

Lozytska M. P Features of Semantics of Gender Marked Phraseological Units in Modern German

The article defines the concept of gender and its place in the scientific paradigm of knowledge. It deals also with different interpretations of this concept in the various sciences. In consequence of these interpretations the article determines the nature of gender marked phraseology in German. Semantic features of gender marked phraseological units with explicit and implicit markers in German are analyzed and classified in this study.

Key words: gender, idiom, semantics, explicit / implicit marker.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Зубач О. А.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аліпа Руслана Анатоліївна, аспірант кафедри російської філології та перекладу Маріупольського державного університету.

Аліменко Ольга Сергіївна, аспірант кафедри зіставного мовознавства і теорії та практики перекладу Київського національного лінгвістичного університету.

Бадасен Євгенія Іванівна, асистент кафедри грецької мови та перекладу Маріупольського державного університету.

Балакірев Костянтин Олександрович, викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Барміна Євгенія Олександрівна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Севастопольського національного технічного університету.

Белла Марина Віталіївна, аспірант кафедри російської філології та перекладу Маріупольського державного університету.

Білоус Ірина Леонідівна, аспірант кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Біскуб Ірина Павлівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Бондарчук Олена Юріївна, аспірант кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Бурдейна Олеся Романівна, аспірант кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ворона Ольга Василівна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Воронова Вікторія Валентинівна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Головачова Юлія Олександрівна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гончарова Зоя Василівна, аспірант кафедри російської філології та перекладу Маріупольського державного університету.

Горлова Людмила Анатоліївна, аспірант кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Гоян Ангеліна Іванівна, кандидат філологічних наук, асистент кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Грейцер Світлана Андріївна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Григорів Наталія Михайлівна, асистент кафедри сучасних європейських мов Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського торговельно-економічного університету.

Громова Злата Володимирівна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гуцол Анастасія Миколаївна, аспірант кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Дорошенко Ірина Віталіївна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дудченко Олена Семенівна, кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасних європейських мов Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету.

Дунаєвська Ольга Валеріївна, викладач кафедри іноземних мов Київського національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, аспірант кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Євенчук Оксана Георгіївна, аспірант, фахівець I категорії відділу аспірантури Буковинського державного фінансово-економічного університету.

Єгорова Анна Вікторівна, аспірант кафедри зіставного мовознавства і теорії та практики перекладу Київського національного лінгвістичного університету.

Єфимчук Галина Олегівна, аспірант кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Заїка Інна Юрїївна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Зайцева Ірина Петрівна, викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Заньковська Ганна Дмитрівна, аспірант кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Кантур Кирило Олександрович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія».

Козак Софія Веніамінівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Колесник Олександр Сергійович, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Кононенко Катерина Миколаївна, викладач кафедри германської та романської філології Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія».

Кравченко Валентина Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської філології та перекладу Маріупольського державного університету.

Кравченко Наталія Кимівна, доктор філологічних наук, професор кафедри зіставного мовознавства і теорії та практики перекладу Київського національного лінгвістичного університету.

Крисало Ольга Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кулікова Анастасія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Лащук Оксана Миколаївна, аспірант кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Лисецька Наталія Григорівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Лозицька Марія Петрівна, асистент кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Ляльчук Мар'яна Олександрівна, вчитель німецької мови Борбинської загальноосвітньої школи I-III ступенів (Млинівський район, Рівненська область).

Малигіна Ксенія Артурівна, старший викладач кафедри іноземних мов Севастопольського національного університету ядерної енергії та промисловості.

Матвєєва Світлана Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент, докторант Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, доцент кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Микитюк Ірина Михайлівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Міщук Інна Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Новицька Оксана Анатоліївна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри грецької мови та перекладу Маріупольського державного університету.

Павлюк Алла Борисівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Пімуc Євгенія Олександрівна, викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Попова Вікторія Олексіївна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Соловей Ганна Сергіївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови в судовій енергетиці Херсонської державної морської академії.

Суворова Яна Игорівна, викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ткачівська Марія Романівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов і перекладу Інституту історії,

політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Унукович Валерій Вікторович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Французова Катерина Сергіївна, кандидат філологічних наук, викладач кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики, факультету перекладознавства Херсонського державного університету.

Янішевська Яна Павлівна, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Наукове видання

ВІСНИК

Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(філологічні науки)

№ 9 (268) травень 2013

Частина I

Відповідальні за випуск:

к. ф. н., О. В. Крисало
к. пед. н., А. Є. Кулікова

Коректор: Є. О. Пімус

Здано до склад. 28.01.2013 р. Підп. до друку 28.02.2013 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 33,13. Наклад 200 прим.
Зам. № 93.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20.

e-mail: alma-mater@list.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.